Молодь і ринок

ЩОМІСЯЧНИЙ НАУКОВО-ПЕДАГОГІЧНИЙ ЖУРНАЛ

№ 11 (231) листопад 2024 *Видається з лютого 2002 року*

УДК 051 Журнал "Молодь і ринок" внесений до переліку наукових фахових видань України **(категорія "Б")** у галузі педагогічних наук: 011 – Освітні педагогічні науки, наказ Міністерства освіти і науки України від 02.07.2020 № 886 (додаток 4). Спеціальності: 012 – Дошкільна освіта; 013 – Початкова освіта; 014 – Середня освіта (за предметними спеціалізаціями); 015 – Професійна освіта (за спеціалізаціями); 016 – Спеціальна освіта, наказ МОН України від 24.09.2020 № 1188 (додаток 5).

Засновник і видавець: Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка
Україна, 82100, Львівська область, Дрогобич, вул. Івана Франка, 24
Видання зареєстровано Національною радою України з питань телебачення і радіомовлення.
Рішення Національної ради від 26.10.2023 № 1155, **ідентифікатор медіа R30-01827**

ISSN 2308-4634 (Print)
ISSN 2617-0825 (Online)

"Молодь і ринок" індексується у таких базах даних: Google Scholar; Polish Scholarly Bibliography (PBN); **ERIH PLUS; Index Copernicus** (ICV 2019 = 85.80; ICV 2020 = 82.12; ICV 2021 = 85.55; ICV 2022 = 80.94; ICV 2023 = 84.92)

DOI: https://doi.org/10.24919/2617-0825.11/231.2024

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ

Головний редактор: Микола ГАЛІВ – *д.пед.н., проф., Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка*

ЧЛЕНИ РЕДАКЦІЙНОЇ КОЛЕГІЇ

Іван БАХОВ – *д.пед.н., проф., Міжрегіональна академія управління персоналом*

Наталія БИШЕВЕЦЬ – *к.пед.н., Національний університет фізичного виховання і спорту України*

Галина БІЛАВИЧ – *д.пед.н., проф., ДВНЗ "Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника"*

Ірина ЗВАРИЧ – *д.пед.н., проф., Київський національний торговельно-економічний університет*

Микола ПАНТЮК – *д.пед.н., проф., Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка*

Тетяна ПАНТЮК – *д.пед.н., проф., Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка*

Лукаш ТОМЧИК – *д.соц.н. (педагогіка), Педагогічний університет в Кракові, Польща*

Надія Лаура СЕРДЕНЦЮК – *к.пед.н., Сучавський університет імені Штефана чел Маре (м. Сучава, Румунія)*

Даніель УОЛЛЕР – *д.філос.н., Університет Центрального Ланкаширу (м. Престон, Великобританія)*

Марія ЧЕПІЛЬ – *д.пед.н., проф., академік АНВО України, Заслужений діяч науки і техніки України, Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка*

Сергій ШАРОВ – *к.пед.н., Таврійський державний агротехнологічний університет імені Дмитра Моторного*

Олександра ЯНКОВИЧ – *д.пед.н., проф., Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка; д.габіліт., проф., Куявсько-Поморська Академія (м. Бидгощ, Польща)*

Адреса редакції: Україна, 82100, Львівська область, Дрогобич, вул. Івана Франка, 24
Тел. +38 (068) 502-45-49; e-mail: molodirynok@gmail.com; веб-сайт: http://mir.dspu.edu.ua

Рекомендовано до друку вченою радою Дрогобицького державного педагогічного університету
(протокол № 12 від 28.11.2024)

Посилання на публікації "Молодь і ринок" обов'язкові

Редакція зберігає за собою право скорочувати і виправляти матеріали. Статті, підписані авторами, висловлюють їх власні погляди, а не погляди редакції.

За достовірність фактів, цитат, власних імен, географічних назв, статистичних даних та інших відомостей відповідають автори публікацій.

© Молодь і ринок, 2024

Youth & market

MONTHLY SCIENTIFIC-PEDAGOGICAL JOURNAL

No. 11 (231) November 2024 *Published since February 2002*

UDC 051 The journal "Youth and market" is included into the list of scientific professional publications of Ukraine **(category "B")** in the field of pedagogical sciences: 011 – Educational, pedagogical sciences, the order of the Ministry of Education and Science of Ukraine from 02.07.2020 No. 886 (Appendix 4). Specialties: 012 – Preschool education; 013 – Primary education; 014 – Secondary education (due to subject specializations); 015 – Professional education (according to specializations); 016 – Special education, order of the Ministry of Education and Science of Ukraine from 09.24.2020 No. 1188 (Appendix 5).

Founder and published: Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University
Ivan Franko Str., 24, Drohobych, Lviv Region, Ukraine, postal code 82100
Edition is registered in the National Council of Ukraine for Television and Radio Broadcasting. **Decision of the National Council** dated 26.10.2023 No. 1155, **media identifier R30-01827**

ISSN 2308-4634 (Print)
ISSN 2617-0825 (Online)

"Youth and market" is indexed in such databases: Google Scholar; Polish Scholarly Bibliography (PBN); **ERIH PLUS; Index Copernicus** (ICV 2019 = 85.80; ICV 2020 = 82.12; ICV 2021 = 85.55; ICV 2022 = 80.94; ICV 2023 = 84.92)

DOI: https://doi.org/10.24919/2617-0825.11/231.2024

EDITORIAL BOARD

Head editor: Mykola HALIV – *Doctor of Pedagogic Sciences, Prof., Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University*

EDITORIAL BOARD MEMBERS

Ivan BAKHOV – *Doctor of Pedagogic Sciences, Prof., Interregional Academy of Personnel Management*
Nataliya BYSHEVETS – *Candidate of Pedagogic Sciences, National University of Physical Education and Sports of Ukraine*
Halyna BILAVYCH – *Doctor of Pedagogic Sciences, Prof., SHEE "Vasyl Stefanyk Precarpathian National University"*
Iryna ZVARYCH – *Doctor of Pedagogic Sciences, Prof., Kyiv National University of Trade and Economics*
Mykola PANTYUK – *Doctor of Pedagogic Sciences, Prof., Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University*
Tetyana PANTYUK – *Doctor of Pedagogic Sciences, Prof., Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University*
Lukasz TOMCZYK – *Doctor of Social Sciences (Pedagogic), Pedagogical University of Cracow, Poland*
Nadia Laura SERDENCIUC – *Candidate of Pedagogic Sciences, Stefan cel Mare University from Suceava (Romania)*
Daniel WALLER – *Doctor of Philosophy Sciences, University of Central Lancashire (Preston, UK)*
Mariya CHEPIL – *Doctor of Pedagogic Sciences, Prof., Academician of the Academy of Higher Education of Ukraine, Honored Worker of Science and Technology of Ukraine, Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University*
Sergii SHAROV – *Candidate of Pedagogic Sciences, Dmytro Motornyi Tavria State Agrotechnological University*
Oleksandra YANKOVYCH – *Doctor of Pedagogic Sciences, Prof., Ternopil Volodymyr Hnatyuk National Pedagogical University*

Editorial office: Ukraine 82100, Lviv region, Drohobych, Ivan Franko, 24 str,
Tel. +38 (068) 502-45-49; e-mail: molodirynok@gmail.com; website: http://mir.dspu.edu.ua

Recommended for publication by Academic Council of Drohobych State Pedagogical University (protocol No. 12, 28.11.2024)

Links to the publication of "Youth and market" obligatory

Edition reserves the right to shrink and correct the matter. Articles signed by author express their own point of view.

Authors of publications are responsible for the accuracy of facts, quotations, private names, geographical names, statistics etc.

© Youth & market, 2024

ЩОМІСЯЧНИЙ НАУКОВО-ПЕДАГОГІЧНИЙ ЖУРНАЛ

Молодь і ринок

№ 11 (231) листопад 2024

ЗМІСТ

Юлія Колісник-Гуменюк
Інноваційні засади та модернізація професійної підготовки
у вищій художньо-педагогічній освіті….....7

Nataliya Mukan, Svitlana Kozubska
Professional communicative competence of it specialists in a foreign language: scientific and
pedagogical discourse of the problem.….....12

Оксана Ісаєва, Ганна Шайнер
Роль професійних якостей у становленні майбутнього лікаря.….....19

Микола Корець, Вадим Міщанчук
Місце і роль основ підприємництва у профільному технологічному навчанні старшокласників.….....23

Надія Стеценко, Галина Ткачук
Особливості організації самостійної роботи учнів з використанням цифрових ресурсів.….....28

Оксана Станіченко, Віра Поліщук, Тетяна Цегельник
Цифрова компетентність логопеда у вимірі сучасного дискурсу НУШ.….....36

Дмитро Кільдеров, Анна Логвиненко
Особливості фахової підготовки вчителів технологій з історії
трудового та професійного навчання.….....41

Лариса Сливка
Деякі аспекти проблеми статевого виховання дітей та юнацтва
в загальноосвітніх школах закордоння.….....45

Світлана Вербещук, Надія Луцан, Інна Червінська
Методика формування монологічного мовлення молодших школярів засобами медіаосвіти.….....50

Тетяна Собченко
Неперервне професійне зростання майбутніх офіцерів як психолого педагогічна проблема.….....55

Ірина Западинська
Полікультурна компетентність майбутніх перекладачів як наукова
дефініція та вимога сьогодення.….....59

Іван Трегуб, Володимир Трегуб, Євгеній Напара
Розробка маятникового двигуна зовнішнього згоряння та його перспективи.….....64

Наталія Матвєєва
Особливості стратегування інклюзивного середовища закладу освіти.….....70

Надія Дудник, Андрій Дмитришин
Розвиток індивідуальної траєкторії педагога у створенні емоційно сприятливого
середовища в освітньому процесі.….....75

Анастасія Дімітрова, Ганна Алєксєєва, Олександр Антоненко, Олександр Овсянніков, Олена Матвійчук-Юдіна
Використання інтерактивних ресурсів у викладанні англійської мови в онлайн-форматі….....80

Михайло Подоляк
Сучасний стан викладання професійно-орієнтованої іноземної мови на ветеринарних програмах у країнах Європи, Північної та Південної Америки….....86

Олександра Свйонтик, Галина Кльоб
Підготовка педагога до освітньої діяльності з використанням інновацій….....96

Михайло Лучкевич
Методи активного навчання у викладанні DevOps….....100

Лариса Довгань
Розвиток навичок врегулювання конфліктів у студентів-філологів у сучасних закладах вищої освіти….....106

Людмила Петрук, Анна Савущик
Комунікативна культура у професійній діяльності педагога-менеджера….....111

Наталія Стеца
Етичні засади професійної діяльності соціального працівника….....116

Марина Андрєєва
Ключові аспекти викладання іноземної мови для аграріїв в немовних закладах вищої освіти України….....120

Максим Назарій
Секрет успіху: стилістичний дисонанс в кларнетовому репертуарі останньої третини ХХ ст. (на прикладі “Теми із варіаціями” Жана Франсе)….....129

Андрій Паска
Формування музейної культури студентської молоді у закладах вищої освіти України….....133

Андрій Горбатюк
Компетентність соціальної відповідальності у змісті професійної підготовки майбутніх військовослужбовців Національної гвардії України….....138

Роман Вайнола
Ефективність інтерактивних технологій у процесі розвитку сімейних цінностей здобувачів вищої освіти….....142

Вадим Вітвіцький
Особливості формування національної і громадянської ідентичності під час дистанційного і змішаного навчання у педагогічному університеті….....148

Любов Тітова
Модель формування інформаційно-цифрової компетентності майбутніх учителів математики….....152

Nataliia Hantimurova
Formation of ukrainian language competence as part of foreign students’ professional training in medical universities of Ukraine….....158

MONTHLY SCIENTIFIC-PEDAGOGICAL JOURNAL

Youth & market

No. 11 (231) November 2024

CONTENTS

Yuliia Kolisnyk-Humeniuk
Innovative principles and modernization of professional training
in higher artistic and pedagogical education….....7

Nataliya Mukan, Svitlana Kozubska
Professional communicative competence of it specialists in a foreign language: scientific and
pedagogical discourse of the problem….....12

Oksana Isayeva, Hanna Shayner
The role of professional qualities in the creation future doctor….....19

Mykola Korets, Vadym Mishchanchuk
Place and role of the fundamentals of entrepreneurship in specialized
technological education for senior students….....23

Nadia Stecenko, Halyna Tkachuk
Features of organizing students' independent work using digital resources….....28

Oksana Stanichenko, Vira Polishchuk, Tetiana Tsehelnyk
Digital competence of a speech therapist in the context of the modern discourse
of the New Ukrainian School.....36

Dmytro Kilderov, Anna Logvinenko
Features of professional training of technology teachers in history of labour and vocational education.....41

Larysa Slyvka
Some aspects of the problem of sex education of children and youth in secondary schools abroad….....45

Svitlana Verbeshchuk, Nadia Lutsan, Inna Chervinska
Method of forming monological speech of younger school students through media education….....50

Tetyana Sobchenko
Continuous professional growth of future officers as a psychological and pedagogical problem….....55

Iryna Zapadynska
Polycultural competence of future translators as a scientific definition and today's requirement….....59

Ivan Ttregub, Volodymyr Tregub, Yevhenii Napara
Development of a pendulum engine with external combustion and its prospects….....64

Nataliia Matveieva
Features of the strategy of the inclusive environment of the educational institution….....70

Nadiia Dudnyk, Andrii Dmytryshyn
Development of the individual trajectory of the pedagogue in creating
an emotionally supportive environment in the educational process….....75

Anastasiia Dimitrova, Hanna Alieksieieva, Oleksandr Antonenko, Oleksandr Ovsyannikov, Olena Matviichuk-Yudina
Using interactive resources in online english language teaching….....80

Mykhailo Podoliak
The current state of professionally oriented foreign language teaching in veterinary programs in the countries of Europe, North and South America….....86

Oleksandra Sviontyk, Galyna Kliob
Preparing pedagogue for the educational activity with the use of innovations….....96

Mykhailo Luchkevych
Active learning methods in teaching DevOps….....100

Larysa Dovhan
Conflict resolution skills development in philology students at modern higher educational institutions….....106

Lyudmila Petruk, Anna Savushchyk
Communicative culture in the professional activity of a teachermanager….....111

Nataliya Stetsa
Ethical principles of the professional activity of a social worker….....116

Maryna Andrieieva
The main aspects of teaching a foreign language to agrarians in nonlinguistic higher education institutions of Ukraine….....120

Maksym Nazarii
The secret of success: the stylistic dissonance of the clarinet repertoire of the last third of the 20th century (about “Theme with variations” by Jean Françaix)….....129

Andrii Paska
Formation of museum culture of student youth in higher education institutions of Ukraine….....133

Andrii Horbatiuk
Competence of social responsibility in the content of professional education of future servicemen of the National Guard of Ukraine….....138

Roman Vainola
The efficiency of interactive technologies in the development of family values of higher education acquires….....142

Vadym Vitvitskyi
Peculiarities of national and civic identity formation in distance and blended learning at pedagogical university….....148

Liubov Titova
A model for the formation of future mathematics teachers’ information and digital competence….....152

Nataliia Hantimurova
Formation of ukrainian language competence as part of foreign students’ professional training in medical universities of Ukraine….....158

УДК 37.091.7.01.
DOI: https://doi.org/10.24919/2308-4634.2024.316348

Юлія Колісник-Гуменюк, *доктор педагогічних наук, доцент,*
доцент кафедри теорії і методики технологічної освіти,
креслення та комп'ютерної графіки
Українського державного університету імені Михайла Драгоманова

ІННОВАЦІЙНІ ЗАСАДИ ТА МОДЕРНІЗАЦІЯ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ У ВИЩІЙ ХУДОЖНЬО-ПЕДАГОГІЧНІЙ ОСВІТІ

У статті розглядаються інноваційні засади та процеси модернізації професійної підготовки майбутніх фахівців у системі вищої художньо-педагогічної освіти України. Описані ключові напрями розвитку, зокрема: впровадження неперервного навчання, компетентнісно-спрямованого та особистісно зорієнтованого підходів. Акцентується увага на використанні інтерактивних технологій і проєктних методів навчання, інтегрованих у кредитно-модульну організацію освітнього процесу.

Проаналізовано вплив Болонської декларації на структуру навчання та оцінювання, що сприяє підвищенню якості підготовки студентів і їхньої професійної мобільності. Упровадження стандартів вищої освіти розглядається як важливий етап забезпечення конвертованості та універсалізації професійної освіти в Україні та за її межами.

Ключові слова: *художньо-педагогічна освіта; інноваційні технології; кредитно-модульна система; компетентнісний підхід; модернізація освіти; стандарти вищої освіти.*

Літ. 9.

Yuliia Kolisnyk-Humeniuk, *Doctor of Sciences (Pedagogy), Associate Professor,*
Associate Professor of the Theory and Methods of Technological Education,
Drawings and Computer Graphics Department,
Mykhaylo Dragomanov Ukrainian State University

INNOVATIVE PRINCIPLES AND MODERNIZATION OF PROFESSIONAL TRAINING IN HIGHER ARTISTIC AND PEDAGOGICAL EDUCATION

Modern pedagogical science is at the stage of rethinking the conceptual foundations of art-pedagogical education, the purpose of which is to prepare qualified teachers who strive to carry out scientific and methodological work in the process of professional activity, based on modern requirements of teaching methodology. The main tasks of higher education are to train specialists on the basis of new pedagogical learning technologies; to teach future teachers of professional and artistic disciplines to creatively use professional knowledge and practical skills in pedagogical activities; form and develop spiritual and moral values; ensure a high level of professional skill; to provide aesthetic education and development of creative abilities of young people.

The article examines innovative principles and processes of modernization of professional training of future specialists in the system of higher artistic and pedagogical education of Ukraine. The key directions of development are described, in particular: the introduction of continuous training, competency-oriented and personally oriented approaches. Emphasis is placed on the use of interactive technologies and project-based learning methods integrated into the credit-module organization of the educational process.

The influence of the Bologna Declaration on the structure of education and assessment, which contributes to the improvement of the quality of student training and their professional mobility, is analyzed. The introduction of higher education standards is considered an important stage of ensuring the convertibility and universalization of professional education in Ukraine and beyond.

Special attention is paid to the implementation of the credit-module system for the organization of the educational process, which is an important step in the implementation of the provisions of the Bologna Declaration. The main advantages of this system are analyzed, in particular: the flexibility of educational programs, increasing the level of individualization of education, the possibility of choosing disciplines, as well as the effectiveness of evaluating students' educational achievements. The introduction of the credit-module system helps to improve the quality of professional training, adapt students to modern challenges and ensure their professional mobility.

Keywords*: artistic and pedagogical education; innovative technologies; credit-module system; competence approach; modernization of education; standards of higher education.*

Постановка проблеми. Художньо-педагогічна освіта нині перебуває в постійному пошуку, впроваджуючи позитивні зміни в навчальний і виховний процеси. Основні інноваційні засади, які впроваджуються: неперервність навчання; особистісно зорієнтоване навчання; компетентнісно-спрямоване навчання; розвивальне навчання; інтегроване навчання; профільне навчання; інтерактивні технології навчання; проєктні технології; комплексне оцінювання ди-

дактичного процесу (навчальних досягнень студентів) [4, 9].

Модернізації змісту та форм професійної підготовки майбутніх фахівців сприяє впровадження кредитно-модульної організації навчально-виховного процесу в педагогічних ЗВО України. Значний інтерес до цієї системи навчання студентів на сучасному етапі розвитку вищої педагогічної освіти пов'язується з практичним утіленням основних положень Болонської декларації. Кредитно-модульна організація навчально-виховного процесу передбачає: зростання ролі інформаційної підготовки викладача, який повинен уміти проєктувати освітнє та навчальне середовище із залученням сучасних інформаційно-комунікаційних і педагогічних технологій; розроблення модульних програм із навчальних дисциплін, у яких мінімодулі легко можна замінити, поновити, трансформувати, адаптувати; упровадження такої кількості спецкурсів, які дадуть змогу студентові здійснювати власний вибір із кредитів (зокрема, це стосується старших курсів вищої школи); створення сучасного діагностичного інструментарію щодо оцінювання діяльності студентів і викладачів вищої школи [6].

Упровадження стандартів вищої освіти дало можливість: встановити базовий рівень, що забезпечує отримання і продовження професійної освіти, необхідні рівні кваліфікації; підвищити якість професійної підготовки шляхом розширення професійного профілю, оволодінням інтегрованою групою професій, універсалізації змісту освіти, впровадження прогресивних, інноваційних систем навчання; упорядкування прав і відповідальності різних форм професійної підготовки всіх суб'єктів системи вищої освіти; забезпечити конвертованість професійної освіти всередині держави і за її межами [7, 59].

Мета статті – дослідження та аналіз інноваційних засад і процесів модернізації професійної підготовки у вищій художньо-педагогічній освіті. У рамках дослідження ставиться завдання визначити ключові напрями реформування освітнього процесу, зокрема, впровадження інтерактивних технологій, проєктного підходу та кредитно-модульної організації навчання. Метою також є оцінка впливу інновацій на якість професійної підготовки майбутніх фахівців, їхня адаптація до сучасних вимог ринку праці та підвищення конкурентоспроможності на міжнародній освітній арені.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми педагогічної освіти перебувають у центрі уваги українських і зарубіжних науковців. Важливими для нашого дослідження є ґрунтовні праці: В. Андрущенко, І. Бех, А. Бойко, Л. Бабенко, Л. Бичкова, Я. Болюбаш, В. Бутенко, І. Глинської, Т. Завадської, І. Зязюна, О. Кайдановська, М. Кириченко, С. Кондахчан, С. Коновець, М. Лещенко, Н. Миропольської, О. Музики, Б. Неменського, О. Олексюк, О. Отич, Г. Падалки, М. Пічкур, О. Пєхоти, В. Радкевич, О. Рудницької, О. Ростовського, В. Семиченко, С. Соломахи, В. Тименко, О. Шевнюк, Г. Шевченка, О. Щолокової, Т. Цвелих, І. Якиманської та ін.

Виклад основного матеріалу дослідження. У професійній освіті, зокрема в підготовці художників, у ЗВО нині використовують два типи навчання – підтримувальне й інноваційне [8, 25–30]. Підтримувальне (відтворювальне) навчання, спрямоване на підтримку й відтворення культури, соціального досвіду, багато років широко втілювалося в практиці освіти з метою навчання фахівців. Інноваційне навчання ставить метою не лише створення й упровадження різноманітних нововведень, а й забезпечення цілісної модернізації системи освіти, оновлення педагогічного стилю мислення, колективних відносин, які з цими нововведеннями пов'язані.

Професії художнього профілю потребують поєднання творчого теоретичного мислення з практичними функціями. Тому зміст теоретичного навчання потрібно збагачувати знаннями, які насичують та удосконалюють професійну майстерність майбутнього фахівця з художньої спеціалізації, яку студенти освоюють в закладі освіти. Удосконаленню навчального процесу в закладах освіти надавали значення всі відомі художники-педагоги.

У теоретичному навчанні переважають традиційні методи – лекція, бесіда. На практичних заняттях багато часу відводиться копіюванню класичних творів живопису, відпрацюванню навичок реалістичної манери рисунка. Така система навчання не ефективна. Вона не сприяє виробленню у здобувачів знань власного стилю у мистецтві. Щоб стати справжнім творцем, студент повинен у чомусь відступати від класичних принципів, порушувати канони, знайти свій стиль.

Вивчення теорії та практики професійно-орієнтованих дисциплін дає змогу знаходити різноманітні підходи до розв'язання творчих завдань різної складності у навчальній діяльності; формує та розвиває художньо-пізнавальний інтерес та інтелектуальні та образотворчі здібності, духовно-ціннісні орієнтації, здатності до спілкування, самореалізації студентів; сприяє виробленню індивідуального професійного стилю роботи. Результатом професійної підготовки є не лише фахівець, а й гармонійна, самоактуалізована особистість, яка вважає сенсом свого життя безперервне самовдосконалення.

Мистецька освіта не обмежується вивченням дисциплін загальноосвітнього циклу, а передбачає знайомство з різними видами мистецтв, які сприяють розвитку людини. В Україні найбільший обсяг навчального часу відводиться на загально-

професійні дисципліни, на противагу дисциплінам профільної підготовки.

Художники-педагоги слушно вважають, що головне їхнє завдання – навчити рисувати і писати фарбами. Адже процес створення картини дуже складний, це свого роду творчий феномен, який складно аналізувати і вивчати, тому що тут важливу роль відіграє інтуїція. Як уважає Є. Шорохов, курс композиції має першочергове значення у розвитку творчих здібностей, образного мислення, творчої уяви, при підготовці студентів до самостійної творчої та педагогічної роботи. Він органічно взаємопов'язаний із такими навчальними дисциплінами, як рисунок, живопис, скульптура, графіка, декоративно-прикладне мистецтво, адже створюючи композицію, художник оперує лінією, плямою, кольором, світлотінню, об'ємом та іншими художніми засобами, які є композиційними засобами і формами.

На заняттях із навчального курсу "Рисунок" формуються навички рисування – те, що в педагогів-художників зветься "постановкою руки та ока"; художній смак, який розвивається не під час розглядання творів мистецтва, а безпосередньо під час рисування; просторове бачення об'єктів і просторова уява; навички композиційного мислення, композиційний світогляд на основі всього курсу рисунка, залучення композиційних аналогів, глибокого проникнення в композицію самих об'єктів рисування.

Відображувальні можливості рисунка та кольору поєднує у собі мистецтво живопису в усіх різновидах: монументальному, станковому, театрально-декоративному, мініатюрі тощо. У практичній діяльності студентів застосовуються інноваційні підходи до творчого, креативного виконання завдань, які сприяють художньому розвитку майбутнього фахівця. Якщо студент не оволодіє системою знань із загальнохудожніх і професійно орієнтованих дисциплін, він не зможе зреалізувати власний творчий задум. Отже, зміст освіти повинен: забезпечувати загальноосвітню, загальнокультурну та професійно-художню підготовку, удосконалювати художню майстерність, сприяти мобільності студентів та викладачів, готувати конкурентоспроможних фахівців; формувати, виявляти та розвивати художні здібності; забезпечувати наступність і диференціацію в навчанні професійно-художніх дисциплін; сприяти формуванню інтелектуального, художньо-образного мислення майбутнього фахівця; формувати та розвивати емоційно-естетичне ставлення до довкілля тощо [5, 3–4].

Сучасна педагогічна наука перебуває на етапі переосмислення концептуальних засад художньо-педагогічної освіти, мета якої – на основі сучасних вимог методології викладання підготувати кваліфікованих викладачів, які прагнуть здійснювати науково-методичну роботу в процесі професійної діяльності. Головні завдання вищої освіти – підготувати фахівців на основі нових педагогічних технологій навчання; навчити майбутніх викладачів професійно-художніх дисциплін творчо використовувати професійні знання та практичні вміння у педагогічній діяльності; формувати і розвивати духовні та моральні цінності; забезпечити високий рівень професійної майстерності; забезпечити естетичне виховання та розвиток творчих здібностей молоді.

На сучасному етапі обов'язковим компонентом вищої освіти є практика, основна мета якої полягає в оволодінні студентами необхідними практичними вміннями і навичками, а також їхня підготовка до самостійної професійної діяльності.

Виділяють стратегічні, проміжні й оперативні цілі практики. Стратегічна складається з удосконалення якості підготовки педагогів шляхом поєднання теорії з практикою; проміжна – полягає в розширенні знань, формування умінь і якостей особистості майбутнього викладача; оперативна ціль має вузькоконкретний характер і висувається на кожен з етапів практики.

Організація в закладах вищої освіти практики і включення студентів у практичну діяльність, на думку Л. Кацова, скеровано на реалізацію таких функцій майбутніх фахівців:

1. Адаптаційна функція. Практика відіграє значну роль у пристосуванні студентів до подальшої професійної діяльності, до типу закладу освіти, де випускник працюватиме.

2. Навчальна функція. Різноманітність завдань, які виконуються під час практики (передбачених програмою), всебічно формують студентів як майбутніх фахівців, виробляють у них уміння та навички професійного використання отриманих теоретичних знань, а також прагнення поповнювати свої знання, вміння та навички з обраної спеціальності.

3. Виховна функція допомагає практикантам під час проходження практики брати активну участь у проведенні виховної роботи і навчатися її виконувати в колективах (педагогічних, учнівських, студентських тощо).

4. Розвивальна функція. У процесі проходження практики відбувається розвиток і вдосконалення професійно важливих якостей майбутнього викладача (самостійність, цілеспрямованість, мобільність тощо) і виробляється стиль педагогічної діяльності.

5. Діагностична функція. Практика дає змогу визначити й осмислити позитивні сторони і недоліки професійної підготовки, глибше усвідомити складність і відповідальність обов'язків своєї спеціальності, значення художніх, організаторських і педагогічних якостей і здібностей.

У процесі проходження педагогічної практики в майбутніх викладачів відбувається стимулювання і

розвиток потреби: 1) взаємодії зі студентами і батьками; 2) оволодіння педагогічними і методичними знаннями, вміннями і навичками; 3) педагогічної діяльності; 4) проведення педагогічної дослідницької діяльності; 5) професійно-педагогічного самовиховання [1].

Мистецтво має великий вплив на естетичний розвиток людини, виконує пізнавальну функцію, сприяє розвитку свідомості та почуттів особистості, її поглядів і переконань, а естетичне виховання слугує формуванню здатності активного естетичного ставлення студентів до творів мистецтва. Художня культура не лише становить зміст методологічних, світоглядних і загальнохудожніх підходів, які формують особистість, а й має потужний вплив *на естетичне виховання майбутнього викладача професійно-художніх дисциплін.*

Сучасній освіті потрібні викладачі з широким світоглядом, розвиненими естетичними потребами та художнім смаком, оскільки від якості навчання залежить авторитет і престиж конкретного закладу освіти. Цьому значно сприяє мистецтво, адже лише воно має властивість сформувати духовну та високоінтелектуальну особистість, збагатити її естетичний досвід, вплинути на її саморозвиток та розвиток креативних якостей. Мистецтво може стимулювати наукові та практичні здібності студентів, впливати на їхній загальний розвиток та підвищення успішності навчання. Студенти, які мають розвинені художні інтереси, легше справляються з навчальним навантаженням.

Сучасне мистецтво, що вивчається у ЗВО художнього спрямування, засноване на постмодерністській парадигмі, його можна охарактеризувати як соціальне, міждисциплінарне та проблемно орієнтоване. Межі між мистецтвом та іншими дисциплінами, або мистецтвом і суспільством нині є розмитими, воно не має загальних стилістичних рис. Щоб поєднати різні сучасні арт-практики з відповідними методами викладання і навчання використовуються основні категорії сучасного мистецтва, які охоплюють як зміст, так і засоби експресії, вираження.

Специфіка викладання професійно-художніх дисциплін полягає в особливій формі спілкування між викладачем і студентами, яка забезпечує налагодження духовного контакту між ними, активізувати емоційну сферу, розвивати естетичні почуття. Перед виконанням будь-якого завдання, студентам пояснюють, що вони повинні в своїй роботі не тільки зобразити те, що від них вимагають, а й висловити своє емоційне ставлення в яскравій художній формі. Розпочинаючи роботу над твором, митець обов'язково ставить перед собою певну емоційну мету. Він прагне насамперед звернути увагу глядача на конкретний художній образ, який передає ідею твору і ставлення автора до зображеного [9].

Творчість має особистісний характер. Художник завжди прагне виразити себе та самореалізуватися у власному творі. Тому в процесі навчання майбутніх художників проводять тематичні та відкриті перегляди курсових і дипломних робіт, організовуються виставки кращих робіт тощо.

Інтеграційні процеси які відбуваються у системі вітчизняної освіти, зміна освітніх парадигм і ставлення акцентів на особистісно орієнтоване навчання визначає напрям розвитку системи вищої освіти, яка спрямована на організацію професійно-художньої освіти з урахуванням індивідуальних якостей, потреб і можливостей майбутніх фахівців. Для цього потрібно враховувати закономірність, що знання й уміння, не сприйняті особистістю як цінісні та значущі, не будуть нею взяті в основу для формування професійно важливих якостей.

Продуктивним шляхом удосконалення педагогічної підготовки майбутніх професійно-художніх фахівців є її *професійна спрямованість*, нерозривний зв'язок із практикою, врахування професійних, психологічних і соціальних аспектів професійної діяльності студентів, оновлення не лише, форм, методів і засобів підготовки, а й змісту педагогічної складової навчання. Заклади вищої освіти забезпечують професійну підготовку відповідно до потреб особистості та суспільства через розробку різних освітніх програм і різних форм організації навчання (дистанційне, очно-заочне, заочне, додаткове та ін.), а також шляхом впровадження кредитно-модульної системи навчання для реалізації мобільності студентів в міжнародному освітньому просторі [2].

Загалом, виконаний аналіз сучасної практики професійної підготовки викладачів професійно-художніх дисциплін показав, що демократичні та гуманістичні процеси в Україні сприяють утворенню особистісно орієнтованих, творчо-інноваційних педагогічних методів і стилів, що пов'язані з діяльністю майбутніх фахівців. Організація навчального процесу, спрямованого на творчий розвиток особистості, передбачає забезпечення умов для реалізації студентами своїх творчих якостей у навчальному процесі: на заняттях, у позанавчальній діяльності; участь у житті закладу освіти через індивідуальний вибір; детальний аналіз педагогами найбільш значущих для студентів видів громадської діяльності; створення творчої атмосфери в колективі; утвердження у колективі культури спілкування; підтримка креативних рішень студентів тощо.

Водночас мистецькі заклади України нині зіткнулися з проблемами, які не можуть самотужки розв'язати ні самі ЗВО, ні Міністерство освіти, а зволікання з їх розв'язанням може негативно позначитися на розвитку вищої мистецької освіти і культурного середовища українського суспільства.

Наша освіта досі є консервативною і не відповідає вимогам та потребам сьогодення. Освітній процес має переважно репродуктивний характер і є необґрунтованим та нелогічним. Катастрофічно втрачається престиж ЗВО, зникає мотивація до навчання. Постала необхідність коригування законодавчої та нормативної бази функціонування мистецьких закладів вищої освіти. Необхідно так змінити модель фінансування державою системи вищої освіти, щоб ЗВО брали участь у конкурсі підготовки фахівців з певних спеціальностей і в обсязі держзамовлення, сформованого на основі реальних потреб суспільства у фахівцях певної спеціальності з урахуванням плану розвитку на найближчі 10 років. Потрібно враховувати регіональні потреби у фахівцях і наявність матеріально-технічної бази для їхньої підготовки.

Набуває актуальності створення якісно нової системи організації професійної підготовки, яка повинна навчити майбутнього викладача вміння інтегрувати спеціально-професійні, психолого-педагогічні, методичні та соціально-педагогічні знання у нестандартних ситуаціях професійно-освітньої діяльності та застосовувати набутий досвід для особистісного саморозвитку і самовдосконалення. Це потребує принципово нового змісту художньо-педагогічної підготовки, метою якої є формування особистості педагога-новатора, здатного самостійно, креативно мислити [3].

Висновки. У зв'язку з цим постає гостра необхідність у розв'язання актуальних питань, пов'язаних із підвищенням якості освіти, переосмисленням концептуальних засад і впровадженням у зміст вищої художньо-педагогічної освіти інноваційних процесів і технологій, спрямованих на формування конкурентоспроможного фахівця, готового до інноваційної діяльності, здатного демонструвати високий рівень професіоналізму, саморозвитку й самореалізації у професійній діяльності, професійній кар'єрі та соціумі. Ефективність роботи з удосконалення національної системи освіти загалом і професійної підготовки можна успішно забезпечувати там, де творчо й наполегливо працюють висококваліфіковані, компетентні, творчо розвинені викладачі педагогічних ЗВО, методисти, усі, хто, творчо актуалізуючи досвід попередніх поколінь, наполегливо реформує сучасні процеси мистецької та професійної освіти, спрямовуючи їх на особистісно-творчий розвиток і самореалізацію кожного педагога – фахівця художнього профілю.

Незважаючи на суттєві здобутки в галузі сучасної художньо-педагогічної освіти, актуальною залишається гостра потреба зміни підходів і власне змісту професійно-художніх дисциплін й принципових позицій щодо необхідності посилення їх творчо-активізувального впливу на якість професійної підготовки викладачів в українських педагогічних закладах вищої освіти.

ЛІТЕРАТУРА

1. Кацова Л.І. Формування професійного інтересу у майбутніх учителів у процесі педагогічної практики : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04. Харків, 2005. 202 с.

2. Колісник-Гуменюк Ю.І. Теоретичні та методичні засади професійно-педагогічної підготовки викладачів професійно-художніх дисциплін у вищих навчальних закладах. *Молодь і ринок*. 2016. № 7 (138). С. 19–26.

3. Колісник-Гуменюк Ю.І. Система професійно-педагогічної підготовки викладачів професійно-художніх дисциплін у закладах вищої освіти : монографія. Львів : ЛА "Піраміда", 2020. 515 с.

4. Пашко Л.Ф., Коваленко О.П., Корягіна Н.В. Науково-теоретичні основи змісту сучасної освіти. *Науково-методичні основи змісту сучасної освіти (курс лекцій) : науково-методичний посібник.* Полтава : ПОІППО, 2008. С. 5–18.

5. Радкевич В.О. Концепція професійно-художньої освіти. *Професійно-технічна освіта*. 2004. № 3. С. 3–4.

6. Степко М.Ф., Болюбаш Я.Я., Шинкарук В.Д. та ін. Вища освіта України і Болонський процес : навч. посіб. В.Г. Кремень (ред.). Тернопіль : Навч. кн. – Богдан, 2004. 384 с.

7. Чернілевський Д.В., Гамрецький І.С., Зарічанський О.А., Луцький І.М., Пшеничнюк О.В. Педагогіка вищої школи : підручник. Д.В. Чернілевський (ред.). Вінниця : АМСКП, Глобус-Прес, 2010. 408 с.

8. Botkin J.W., Elmadjra M. and Malitza M. No Limits to Learning. A Report to the Club of Rome. Oxford. 1979. P. 25–30.

9. Yashchuk S., Kolisnyk-Humeniuk Y., Shapran O., Martirosian L., Petukhov T., Artemieva I. Pedagogical Design of the Content of Professional Training of Teachers of General Technical Disciplines and Methods of Teaching Technology. *BRAIN. Broad Research in Artificial Intelligence and Neuroscience*, 2021. № 12 (1). pp. 278–299.

REFERENCES

1. Katsova, L.I. (2005). Formuvannia profisiinoho interesu u maibutnikh uchyteliv u protsesi pedahohichnoi praktyky [Formation of professional interest among future teachers in the process both as pedagogically, as practically]. *Candidate's thesis.* Kharkiv, 202 p. [in Ukrainian].

2. Kolisnyk-Humeniuk, Yu.I. (2016). Teoretychni ta metodychni zasady profesiino-pedahohichnoi pidhotovky vykladachiv profesiino-khudozhnikh dystsyplin u vyshchykh navchalnykh zakladakh [Theoretical and methodological principles of professional and pedagogical training of teachers of professional and artistic disciplines in higher educational institutions]. *Youth & market*. No. 7 (138). pp. 19–26. [in Ukrainian].

3. Kolisnyk-Humeniuk, Yu.I. (2020). Systema profesiino-pedahohichnoi pidhotovky vykladachiv profesiino-khudozhnikh dystsyplin u zakladakh vyshchoi osvity [System of professional and pedagogical training of teachers of professional and artistic disciplines in institutions of higher education]. *Monograph.* Lviv, 515 p. [in Ukrainian].

4. Pashko, L.F., Kovalenko, O.P. & Koriahina, N.V. (2008). Naukovo-teoretychni osnovy zmistu suchasnoi osvity [Scientific and theoretical foundations of the content of modern education]. *Scientific and methodical foundations of the content of modern education (course of lectures):* Scientific and methodical manual. Poltava, pp. 5–18. [in Ukrainian].

5. Radkevych, V.O. (2004). Kontseptsiia profesiino-khudozhnoi osvity [The concept of professional and art

education]. *Vocational and technical education*. No. 3. pp. 3–4. [in Ukrainian].

6. Stepko, M.F., Boliubash, Ya.Ia., Shynkaruk, V.D. and others. (2004). Vyshcha osvita Ukrainy i Bolonskyi protses [Higher education of Ukraine and the Bologna process]. *Education manual.* V.H. Kremen (Ed.). Ternopil, 384 p. [in Ukrainian].

7. Chernilevskyi, D.V., Hamretskyi, I.S., Zarichanskyi, O.A., Lutskyi, I.M. & Pshenychniuk, O.V. (2010). Pedahohika vyshchoi shkoly [Higher school pedagogy]. *Textbook.* (Ed.). D.V. Chernilevskyi. Vinnytsia, 408 p. [in Ukrainian].

8. Botkin, J.W., Elmadjra, M. & Malitza, M. (1979). No Limits to Learning. A Report to the Club of Rome. Oxford. pp. 25–30. [in English].

9. Yashchuk, S., Kolisnyk-Humeniuk, Y., Shapran, O., Martirosian, L., Petukhov, T. & Artemieva, I. (2021). Pedagogical Design of the Content of Professional Training of Teachers of General Technical Disciplines and Methods of Teaching Technology. *BRAIN. Broad Research in Artificial Intelligence and Neuroscience*, No. 12 (1), pp. 278–299. [in English].

Стаття надійшла до редакції 02.10.2024

UDC 378.14
DOI: https://doi.org/10.24919/2308-4634.2024.316502

Nataliya Mukan, *Doctor of Sciences (Pedagogy), Professor,*
Professor of the Pedagogy and Innovative Education Department,
Lviv Polytechnic National University
Svitlana Kozubska, *Postgraduate Student of the Pedagogy and*
Innovative Education Department,
Lviv Polytechnic National University

PROFESSIONAL COMMUNICATIVE COMPETENCE OF IT SPECIALISTS IN A FOREIGN LANGUAGE: SCIENTIFIC AND PEDAGOGICAL DISCOURSE OF THE PROBLEM

The article is devoted to the study of the problem of professional communicative competence of IT specialists in a foreign language. The aim of the article is to analyse the research literature and study the foreign language professional communicative competence of IT specialists in the scientific and pedagogical discourse. It is determined that modern living conditions, characterized by intensive integration processes, intensification of international contacts and the destruction of territorial boundaries thanks to innovative digital technologies, have contributed to the improvement of the theory, methodology and practice of teaching foreign languages at the global level and at all levels of the educational system, in particular the professional one. IT business shows a tendency towards internationalization and globalization, which contributes to the emergence of many successful IT products thanks to the efforts of teams with represen555tatives from different countries, regions and even continents in their structure. It is proved that communication is an integral component of the professional activity of IT specialists in today's conditions, the basis of meeting their professional communicative needs and the performance of professional duties and tasks. The main functional styles of professional communication in the IT sphere are determined and characterised. Based on the study of scientific publications, it is concluded that the foreign language professional communicative competence of IT specialists is the subject of scientific discussions. Scientific works emphasize its importance in the professional activity of IT specialists who cooperate and communicate at the level of the organization, country, and international level, and colleagues in the professional environment, partners, and clients are their communicators which substantiate ehe need to use language tools in order to achieve mutual understanding.

Keywords: *IT sphere; IT specialist; professional environment; communication; competence; communicative competence; professional communicative competence; foreign language professional communicative competence.*

Ref. 20.

Наталія Мукан, *доктор педагогічних наук, професор,*
професор кафедри педагогіки та інноваційної освіти
Національного університету "Львівська політехніка"
Світлана Козубська, *аспірант кафедри педагогіки*
та інноваційної освіти
Національного університету "Львівська політехніка"

ІНШОМОВНА ПРОФЕСІЙНА КОМУНІКАТИВНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ ІТ-ФАХІВЦІВ: НАУКОВО-ПЕДАГОГІЧНИЙ ДИСКУРС ПРОБЛЕМИ

Стаття присвячена дослідженню проблеми іншомовної професійної комунікативної компетентності ІТ фахівців. Визначено, що сучасні умови життя, які характеризуються інтенсивними інтеграційними процесами, інтенсифікацією міжнародних контактів та руйнуванням територіальних кордонів, завдяки інноваційним цифровим технологіям, сприяли вдосконаленню теорії, методики та практики навчання іноземних мов на

© N. Mukan, S. Kozubska, 2024

глобальному рівні та на всіх рівнях освітньої системи, зокрема й професійної. ІТ-бізнес демонструє тенденцію до інтернаціоналізації та глобалізації, що сприяє появі багатьох успішних ІТ-продуктів, що створюються завдяки зусиллям команд, у складі яких є представники різних країн, регіонів і навіть континентів. Доведено, що спілкування (вербальне та невербальне, пряме та опосередковане), стилі (офіційно-діловий, офіційно-розмовний, науковий тощо), форми (усна та писемна) є невід'ємною складовою професійної діяльності ІТ-спеціалістів в сучасних умовах, основою задоволення їхніх професійних комунікативних потреб та виконання професійних обов'язків і завдань. Визначено та охарактеризовано основні функціональні стилі професійного спілкування в ІТ-сфері. На основі вивчення наукових публікацій зроблено висновок про те, що іншомовна професійна комунікативна компетентність ІТ-фахівців є предметом наукових дискусій. У наукових працях підкреслюється її важливість у професійній діяльності ІТ-фахівців, які співпрацюють і комунікують на рівні організації, країни та на міжнародному рівні, а колеги у професійному середовищі, партнери та клієнти є їх комунікаторами, що обґрунтовують потребу використовувати мовні засоби для досягнення взаєморозуміння.

***Ключові слова**: ІТ сфера; ІТ фахівець; професійне середовище; комунікація; компетентність; комунікативна компетентність; професійна комунікативна компетентність; іншомовна професійна комунікативна компетентність.*

Problem statement. Modern living conditions, characterized by intensive integration processes, intensification of international contacts and the destruction of territorial boundaries thanks to innovative digital technologies, have contributed to the improvement of the theory, methodology and practice of teaching foreign languages at the global level and at all stages of the educational system, in particular the professional one. This is confirmed by the active search for new ideas and approaches to teaching foreign languages to future specialists in various fields of production and industry, including the IT sphere, in order to ensure their full preparation for successful professional communication in the conditions of the modern open world.

According to the statements of researchers [18], the IT business shows a tendency towards internationalization and globalization most clearly among all other sectors of the economy and production, which contributes to the emergence of many successful IT-products thanks to the efforts of teams with representatives from different countries, regions and even continents in their structure. The authors emphasize that the staff of modern successful IT companies includes professional employees of different nationalities, with various origins and places of residence, cultural and linguistic experience in order to create better products and services for international markets. Accordingly, the establishment of constructive interaction of employees based on their willingness to cooperate and communicate with representatives of different nationalities and cultures and speakers of diverse languages is the key to their productive functioning.

The analysis of recent research. It is worth mentioning that scientists study the problem of foreign language professional communicative competence of IT specialists from different perspectives: globalization changes and their impact on the competence requirements of modern IT specialists are studied O. Hurska [1], S. Ruda [7], A. Khomyk [11]. The problem of communicative culture development and foreign language communication skills is researched by O. Chernyahovych [12]. Researchers emphasize the need to use English in the process of international cooperation and communication in IT sphere [20]. O. Synekop [9] accentuates the significance of foreign language knowledge in IT sphere. Communication and speech activity is analysed by L. Morska, J. Skibska, V. Sulym, V. Maszталir [16].

The analysis of the research problem justifies the need to summaries the research results.

The aim of the article is as follows: to analyse the research literature and study the foreign language professional communicative competence of IT specialists in the scientific and pedagogical discourse.

Research results. Taking into account globalization processes, O. Hurska emphasizes that global technological and communication changes in modern society cause "... the need to master a foreign language for the purpose of professional communication as one of the requirements for professional growth, formation and qualification of an IT specialist with a high level of professionalism, intellectual and creative abilities, sociability, professional mobility, the ability to operate with fundamental and general technical knowledge in the process of adaptation to the global information space" [1, 93]. The researcher considers mastery of foreign languages to be a prerequisite for solving a wide range of professional tasks in the conditions of the current open IT market.

S. Ruda [7] also claims that the significant expansion of international cooperation with the involvement of a wide variety of information and communication technologies requires a modern specialist in the IT industry to master foreign languages at a qualitatively new level, which would allow not only to navigate freely in the current society to satisfy his cognitive, social, cultural, communicative needs, but also to successfully perform their professional functions and duties. In such conditions, mastering foreign languages, in her opinion, should be considered an integrated component of the complex process of training future IT specialists for professional activities in today's open and multilingual world.

We observe similar considerations in the research of A. Khomyk: "Today, in the conditions of rapid global development of technologies, the problem of improving the foreign language training of future information technology specialists is becoming especially urgent, because the specificity of professionally oriented communication of these specialists involves communication with colleagues and clients from all over the world. Future information technology professionals must have knowledge, skills and abilities that will allow them to communicate on a global scale, using English as a language of global communication and a means of professional interaction" [11, 17].

O. Chernyahovych also emphasizes the importance of the development of communicative culture and foreign language communication skills: "In addition to stable knowledge and skills in solving professional problems, quite often knowledge of the basics of professional communication becomes decisive in situations of public speaking, discussion, negotiations, meetings, and solving production issues and provision of consulting and other services. Therefore, the training of future specialists in computer and software engineering ... should include the formation of readiness to communicate in both native and foreign languages in professional activities and professional environment" [12, 348].

Scientists consider the realities of professional practice in the course of substantiating the importance of learning English as a foreign language for future IT professionals. IT professions, in their opinion, can hardly be classified as social, which involve active, frequent, long-term communication with a wide range of people [20]. At the same time, scientists emphasize such a feature of it as working in a team, mostly international, given the complexity and high labour-intensiveness of the processes of developing high-quality software products. Therefore, scientists rightly identify English as the language of international communication and a kind of key to success in the professional activity of an IT specialist in the current conditions of its intensive globalization and internationalization.

V. Osadchyi and S. Symonenko prove the importance of foreign language training of IT specialists through the lens of current employer requirements. In particular, their analysis of online job databases showed that among the requirements of IT companies for an applicant, in addition to professional knowledge, abilities, skills and work experience, an appropriate level of foreign language proficiency occupies a prominent place. In particular, in their requirements for the candidate, they indicate the need for: knowledge of a foreign language with a clear indication of the level (pre-intermediate, intermediate, upper-intermediate), knowledge of a technical foreign language, the ability to read and translate technical literature and documentation, knowledge of a spoken language for communication with foreign clients, as well as knowledge of the basics of written correspondence for electronic communication [6, 41].

From the above considerations, it is noticeable that, justifying the importance of mastering foreign languages for IT specialists, the above-mentioned scientists appeal primarily to the modern realities of their professional practice, which involves active professional communication within the globalized professional environment. They consider communication an integral component of the professional activity of IT specialists in today's conditions, the basis of meeting their professional communicative needs and the performance of professional duties and tasks. Professionally oriented communication among IT specialists, according to their reasoning, involves first of all ensuring the active exchange of relevant professional information, establishing a comfortable work atmosphere for everyone, establishing partnership relations between colleagues, etc.

We find the same ideas in the study of O. Synekop, who proves the significance of foreign language knowledge in the context of the specifics of the IT specialist's activities. In particular, the author points to a wide range of social and professional roles of employees of IT companies, differentiated by specific areas of activity: development, testing, management, support, analytics. The researcher emphasizes that performance of one or another role, such as: programmer, system analyst, tester, information security specialist, system administrator, etc. necessarily involves the exchange of professional information, experience, and knowledge. These roles focus not only on the performance of certain functions by the IT specialist in production, but also on the appropriate communicative behaviour, which requires thorough knowledge and skills in foreign languages [9, 145].

N. Dobrovolska notes that modern working conditions and professional tasks of an IT specialist require the ability to understand professional texts, the readiness to present software products and discuss them with clients and colleagues, the ability to communicate freely with representatives of foreign IT companies and participate in international conferences and symposia, the ability to carry out a comprehensive analysis and critical evaluation of technical solutions and products by means of a foreign language [2, 20]. At the same time, the researcher rightly emphasizes the need for a detailed study of the peculiarities of foreign language professionally oriented communication of IT specialists in order to determine constructive approaches to learning foreign languages and justify the key requirements for their foreign language knowledge and skills, taking into account the immediate realities of their professional activities.

In our opinion, D. Filonenko emphasizes the communicative orientation of the professional activity of IT specialists in a particularly apt way: "Since the

field of professional activity of IT specialists lies in the field of collection, processing, storage, transmission and methods of obtaining information, organization of information transmission channels, modern means and methods of information protection in global and local networks, it can be said that all types of professional activity have a communicative character" [10, 38]. According to the author, the formation of IT specialists' ability to professional and communicative activity requires an organic combination of various aspects covering all aspects of professional communication in the IT environment. In particular, it indicates the cognitive aspect, which is manifested in the knowledge of specific means and methods of professional communication among IT specialists, the interactive aspect, which is embodied in the skills of organizing the mutual exchange of information between IT specialists, and the perceptive aspect, which is reflected in the awareness of peculiarities, norms, rules of communication with different categories of employees and clients of the IT industry.

The specific features of foreign language professional communication of IT specialists are also presented in the study of scholars [19]. The scientists paid special attention, first of all, to determining their motivation for foreign language communicative activity, which is caused by interest in global innovations in the professional sphere, the need to exchange work experience with foreign colleagues, the need to prepare reviews and recommendations for software products, requests to participate in international projects, etc. The results of their research indicate the need for IT specialists to be prepared for foreign language communication in various forms, in particular oral, which allows for quick feedback with colleagues or customers of IT services, and written, which provides the possibility of preparing production documentation or professional electronic correspondence.

In addition to the importance of the formation of foreign language knowledge and skills of IT specialists in terms of various forms of their professional communication, researchers [16] note the need to take into account different types of speech activity, which form the basis of their professional communication, namely monologue and dialogue. Thus, a monologue within the professional communication of IT specialists involves a clear, logically structured statement for the purpose of conveying professional information or persuading colleagues or consumers of IT services regarding certain technological solutions. Its content is always aimed at reflecting a real situation or problem of professional activity in the IT industry, and its function is at informing, motivating or persuading interlocutors. Instead, the dialogue, according to the interpretations of scientists, is based on the direct exchange of professional information between two or more specialists for the purpose of discussing a respective professional problem. It is aimed at the exchange of proposals, opinions regarding the solutions of a certain professional task based on the interactive activity of at least two communicators. Therefore, scientists call for the need for the formation of foreign language knowledge and skills of IT specialists within the limits of both dialogic and monologic foreign language communicative activities in accordance with the requirements of their professional activities.

In this context, we cannot ignore the research on the problem of the formation of foreign language knowledge and skills of IT specialists in terms of different styles of their professional communication [13]. In particular, scientists identify compositional structures, stylistic and genre features, which are typical, first of all, for professional communication in the IT environment. They emphasize that the most characteristic functional styles in the communication of IT specialists are as follows: 1) official-business, which normalizes the compilation and design of business documentation; 2) scientific, which ensures the presentation of new data in academic texts or discussions; 3) journalistic, which involves the presentation of professional information in a popular, accessible non-specialist form. These styles, in their opinion, are realized primarily in such genres as report, theses, abstract, instruction, application letter, information security policy, etc., the preparation of which requires proper foreign language skills of IT specialists.

The conclusions of scientists [8] regarding the specific features of the professional IT discourse, which determine the nature of the foreign language professional communicative activity of specialists in the relevant field, are also important within the scope of our research. In particular, according to their statements, it is characterized by a reasoned presentation of professional information, strict adherence to the sequence of data presentation for informing, explaining or persuading, logical connections between all elements of the statement. These features ensure the accuracy, clarity, objectivity, accessibility, logic, and persuasiveness of the statements of IT specialists in the process of professional foreign language communication, and therefore require special attention in the process of learning foreign languages according to the relevant professional direction.

A number of researchers [15] connect the specifics of professional speech in the field of IT primarily with the wide use of professional terminology, the use of words and phrases that reflect the essential features of this professional activity, and therefore focuses primarily on the problem of forming lexical knowledge and skills in the process of learning foreign languages and its personnel support. In their research, scientists offer specific lists of units, in particular, English as a foreign language, which must be mastered by IT specialists for successful professional communication.

They contain, for example, units for designating the components of a computer, the basics of their construction, ways of working with it, or the names of software products, files, commands, etc., without knowledge of which it is impossible to decode or construct statements in a foreign language on professional topics.

In this context, the results of Kizil's [3] study, devoted to the identification of the peculiarities of the IT sphere terminology system, are of great significance, considering which is an important prerequisite for the effective training of IT specialists for successful professional foreign language communication. The author defines these features using the example of the English language, the mastery of which is considered one of the key attributes of a highly qualified IT specialist. In particular, the researcher points out the prevalence of synonyms, antonyms, evaluative and expressive connotations of terms, metaphorical and metonymic nominations, phraseological expressions in the professional lexicon of the IT industry, the knowledge and understanding of which is the key to the correct perception of professional information or the construction of professional messages. In addition, the author notes the prevalence of formal signs-symbols and alphanumeric abbreviations in the terminology system of the IT sphere, the mastery of which requires additional attention during the training of future IT specialists in English as a language of foreign professional communication.

From the standpoint of the functions of professional foreign language communication of IT specialists, scholars suggest determining the essence of their foreign language professional communicative competence [17]. The authors correlate the foreign language communicative competence of IT specialists primarily with the ability to implement a wide range of professionally oriented communication tasks, including informative, regulatory, emotional-evaluative, interactive-etiquette, etc. Therefore, researchers see its essence in the system of knowledge, skills, and abilities necessary to achieve the corresponding goals of professionally oriented foreign language communication, taking into account all its types (verbal and non-verbal, direct and indirect), styles (official-business, official-conversational, scientific, etc.), forms (oral and written).

The authors of the study propose to consider the structure of foreign language communicative competence of IT specialists primarily as a wide repertoire of speech actions that make it possible to realize various communicative requests, intentions, and needs in the process of professional activity. These actions include, for example: asking, reporting, explaining, perceiving, understanding professional information; prompting to make certain decisions in the course of professional activity and responding to the proposals of others; expressing one's own opinion on a certain professional problem with clear arguments; expressing agreement/disagreement with the position of other interlocutors according to generally accepted norms of communication, etc. [17].

The considerations of I. Semeryak regarding the essence and structure of foreign language communicative competence of IT specialists are important within the scope of our research. In particular, we are impressed by the researcher's approach to the characterization of the professional foreign language communicative competence of IT specialists as an integrative personal and professional quality, which is manifested in "... a combination of linguistic, sociolinguistic, branch and subject professional knowledge, skills, abilities, the ability to successfully implement communicative acts of a professional nature in a foreign language and achieve a communicative goal" [8, 17]. In addition, the author rightly emphasizes the importance of motivational factors and the general experience of the communicative activity of IT specialists in the structure of their professionally oriented foreign language communicative competence, and therefore points to its key characteristics, such as multi-component, multi-level, hierarchical.

In view of this interpretation of the essence of the foreign language professional communicative competence of IT specialists, the author singles out the following components: 1) linguistic which comprises the totality of knowledge about the foreign language system; 2) sociolinguistic – the awareness of the peculiarities of foreign language functioning in various social contexts; 4) functional – the ability to implement professional and communicative tasks by means of a foreign language; 3) discursive – mastering the norms of verbal and non-verbal communication in the process of foreign language communication; 5) strategic – the ability to achieve communicative goals with the help of strategies that compensate for the insufficient formation of linguistic, sociolinguistic, discursive or functional components [8].

Conclusions and prospects for further research. Based on the study of scientific publications, we conclude that the foreign language professional communicative competence of IT specialists is the subject of scientific discussions. Scientific works emphasize its importance in the professional activity of IT specialists who cooperate and communicate at the level of the organization, country, and at the international level, and colleagues in the professional environment, partners, and clients are their communicators which substantiate ehe need to use language tools in order to achieve mutual understanding.

ЛІТЕРАТУРА

1. Гурська О.О. Формування професійно важливих якостей майбутніх фахівців з інформаційних технологій в

освітньому середовищі технічного університету: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04. Київ: Національний авіаційний університет. 2020. 320 с.

2. Добровольська Н.Л. Формування в майбутніх фахівців з інформаційних технологій англомовної компетентності в читанні та говорінні: дис. док. філос. наук: спеціальність: 011. Тернопіль: Тернопільський національний педагогічний університет імені В. Гнатюка. 2021. 290 с.

3. Кізіль М.А. Структурно-семантичні та соціофункціональні параметри метатерміносистеми англійської мови сфери комп'ютерних технологій: дис. … канд. філ. н.: спеціальність: 10.02.04. Запоріжжя: Запорізький національний університет. 2016. 298 с.

4. Мукан Н., Горохівська Т., Ієвлєв О., Чубінська Н., Кобрин, В. Іншомовна комунікативна компетентність: понятгєво-категорійний дискурс. *Академічні візії.* 2023. № 15. URL: https://academy-vision.org/index.php/av/article/view/738

5. Мукан Н., Горохівська Т., Ієвлєв О., Чубінська Н., Кобрин В. Формування іншомовної комунікативної компетентності фахівця (досвід Національного університету "Львівська політехніка". *Академічні візії,* 25. 2023. URL: https://academy-vision.org/index.php/av/article/view/737

6. Осадчий В.В., Симоненко С.В. Іноземна мова як засіб формування комунікативної компетентності майбутніх інженерів-програмістів. Інформаційні технології і засоби навчання. 2017. № 58 (2). С. 38–48.

7. Руда С.В. Інформаційні технології як засіб розвитку комунікативних навичок. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова.* 2011. № 5. С. 230–234.

8. Семеряк І.З. Соціокогнітивний підхід до формування стратегій іншомовного професійно орієнтованого спілкування майбутніх програмістів з використання Інтернету: автореф. дис. … канд. пед. наук: 13.00.02. Тернопіль: Тернопільський національний педагогічний університет імені В. Гнатюка. 2016. 23 с.

9. Синекоп О.С. Теорія і практика диференційованого навчання професійно орієнтованого англомовного спілкування майбутніх фахівців з інформаційних технологій: дис. … док. пед. наук: 13.00.02. Київ: Київський національний лінгвістичний університет. 2022. 720 с.

10. Філоненко Д.В. Особливості формування професійної комунікативної компетентності та часові перспективи при підготовці ІТ-спеціалістів. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія: Психологічні науки.* 2019. Вип. 4. С. 37–44.

11. Хомик А.Ю. Формування стратегічної компетентності в професійно орієнтованому усному англомовному спілкуванні майбутніх фахівців з інформаційних технологій: дис. … док. філос. наук.: 011. Тернопіль: Тернопільський національний педагогічний університет імені В. Гнатюка. 2022. 290 с.

12. Черняхович О.С. Змістові та структурні особливості готовності до професійного іншомовного спілкування майбутніх фахівців з комп'ютерної та програмної інженерії (теоретичний аспект). *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології.* 2010. № 8(10). С. 347–354.

13. Assyne N., Ghanbari H., Pulkkinen M. The essential competencies of software professionals: A unified competence framework. *Information and Software Technology.* 2022. № 151. P. 1–20.

14. Balaei P., Ahour T. Information Technology Students' Language Needs for their ESP Course. *International Journal of Applied Linguistics & English Literature.* 2018. № 7(2). P. 197–203.

15. Groeneveld W., Vennekens J., Aerts K. Identifying non-technical skill gaps in software engineering education: What experts expect but students don't learn. Transactions on Computing Education. 2021. № 22(1). P. 1–21.

16. Morska L.I., Skibska J., Sulym V.T., Masztalir V.V. Didactic potential of the integrated approach to teaching future programmers professional communicative competence in a foreign language. *Information Technologies and Learning Tools.* 2018. № 64(2). P. 1–12.

17. Niva A., Markkula J., Annanperä E. Junior software engineers' international communication and collaboration competences. IEEE Access. 2023. № 11. P. 39–68.

18. Rajprasit K., Hemchua S. The English language & communication in the international workplace: An examination of Thai computer engineering professionals. 3L, Language, Linguistics, Literature. 2015. № 21(3). P. 109–124.

19. Shuppe L., Koval V., Sotska H., Trynus O., Melnyk A. Communicative competence of future specialists in the information and digital educational environment. *Amazonia Investiga.* 2024. № 13(77). P. 188–200.

20. Symonenko S.V., Zaitseva N.V., Osadchyi V.V. Communicative patterns for IT professionals as means of mastering communication skills. *Journal of Physics: Conference Series.* 2021. № 1946. P. 1–11.

REFERENCES

1. Hurska, O.O. (2020). Formuvannia profesiino vazhlyvykh yakostei maibutnikh fakhivtsiv z informatsiinykh tekhnolohii v osvitnomu seredovyshchi tekhnichnoho universytetu [The formation of professionally important qualities of future information technology specialists in the educational environment of a technical university]. *Candidate's thesis.* Kyiv, 320 p. [in Ukrainian].

2. Dobrovolska, N.L. (2021). Formuvannia v maibutnikh fakhivtsiv z informatsiinykh tekhnolohii anhlomovnoi kompetentnosti v chytanni ta hovorinni [The formation of future information technology specialists in English language competence in reading and speaking]. Ternopil, 290 p. [in Ukrainian].

3. Kizil, M.A. (2016). Strukturno-semantychni ta sotsiofunktsionalni parametry metaterminosystemy anhliiskoi movy sfery kompiuternykh tekhnolohii [Structural-semantic and socio-functional parameters of the meta-terminological system of the English language in the field of computer technologies]. *Candidate's thesis.* Zaporizhzhia, 298 p. [in Ukrainian].

4. Mukan, N., Horokhivska, T., Iievliev, O., Chubinska, N. & Kobryn, V. (2023). Inshomovna komunikatyvna kompetentnist: poniattievo-katehoriinyi dyskurs [Foreign language communicative competence: conceptual and categorical discourse]. *Academic visions.* No. 15. Available at: https://academy-vision.org/index.php/av/article/view/738 [in Ukrainian].

5. Mukan, N., Horokhivska, T., Iievliev. O., Chubinska, N. & Kobryn, V. (2023). Formuvannia inshomovnoi komunikatyvnoi kompetentnosti fakhivtsia (dosvid Natsionalnoho universytetu "Lvivska politekhnika" [The formation of foreign language communicative competence of a specialist (experience of Lviv Polytechnic National University)]. *Academic Visions.* No. 25. Available at: https://academy-vision.org/index.php/av/article/view/737 [in Ukrainian].

6. Osadchyi, V.V. & Symonenko, S.V. (2017). Inozemna mova yak zasib formuvannia komunikatyvnoi kompetentnosti

maibutnikh inzheneriv-prohramistiv [Foreign language as a means of forming communicative competence of future software engineers]. *Information technologies and teaching tools.* No. 58 (2). pp. 38–48. [in Ukrainian].

7. Ruda, S.V. (2011). Informatsiini tekhnolohii yak zasib rozvytku komunikatyvnykh navychok [Information technologies as a means of developing communication skills]. *Scientific journal of the M. P. Drahomanov NPU.* No. 5. pp. 230–234. [in Ukrainian].

8. Semeriak, I.Z. (2016). Sotsiokohnityvnyi pidkhid do formuvannia stratehii inshomovnoho profesiino oriientovanoho spilkuvannia maibutnikh prohramistiv z vykorystannia Internetu [Socio-cognitive approach to the formation of strategies for foreign language professionally oriented communication of future programmers on the use of the Internet]. *Extended abstract of candidate's thesis.* Ternopil, 23 p. [in Ukrainian].

9. Synekop, O.S. (2022). Teoriia i praktyka dyferentsiiovanoho navchannia profesiino oriientovanoho anhlomovnoho spilkuvannia maibutnikh fakhivtsiv z informatsiinykh tekhnolohii [Theory and practice of differentiated training of professionally oriented English-language communication of future specialists in information technologies]. *Doctor's thesis.* Kyiv, 720 p. [in Ukrainian].

10. Filonenko, D.V. (2019). Osoblyvosti formuvannia profesiinoi komunikatyvnoi kompetentnosti ta chasovi perspektyvy pry pidhotovtsi IT-spetsialistiv [The peculiarities of the formation of professional communicative competence and time perspectives in the training of IT specialists]. *Scientific Bulletin of Kherson State University. Series: Psychological sciences.* Vol. 4. pp. 37–44. [in Ukrainian].

11. Khomyk, A.Yu. (2022). Formuvannia stratehichnoi kompetentnosti v profesiino oriientovanomu usnomu anhlomovnomu spilkuvanni maibutnikh fakhivtsiv z informatsiinykh tekhnolohii [The formation of strategic competence in professionally oriented oral English communication of future information technology specialists]. *Doctor's thesis.* Ternopil, 290 p. [in Ukrainian].

12. Cherniakhovych, O.S. (2010). Zmistovi ta strukturni osoblyvosti hotovnosti do profesiinoho inshomovnoho spilkuvannia maibutnikh fakhivtsiv z kompiuternoi ta prohramnoi inzhenerii (teoretychnyi aspekt) [Content and structural features of readiness for professional foreign language communication of future specialists in computer and software engineering (theoretical aspect)]. *Pedagogical sciences: theory, history, innovative technologies.* No. 8 (10). pp. 347–354. [in Ukrainian].

13. Assyne, N., Ghanbari, H. & Pulkkinen, M. (2022). The essential competencies of software professionals: A unified competence framework. Information and Software Technology. No. 151. pp. 1–20. [in English].

14. Balaei, P. & Ahour, T. (2018). Information Technology Students' Language Needs for their ESP Course. *International Journal of Applied Linguistics & English Literature.* No. 7(2). pp. 197–203. [in English].

15. Groeneveld, W., Vennekens, J. & Aerts, K. (2021). Identifying non-technical skill gaps in software engineering education: What experts expect but students don't learn. *Transactions on Computing Education.* No. 22(1). pp. 1–21. [in English].

16. Morska, L.I., Skibska, J., Sulym, V.T. & Masztalir, V.V. (2018). Didactic potential of the integrated approach to teaching future programmers professional communicative competence in a foreign language. *Information Technologies and Learning Tools.* No. 64 (2). pp. 1–12. [in English].

17. Niva, A., Markkula, J. & Annanperä, E. (2023). Junior software engineers' international communication and collaboration competences. *IEEE Access.* No. 11. pp. 39–68. [in English].

18. Rajprasit, K. & Hemchua, S. (2015). The English language & communication in the international workplace: An examination of Thai computer engineering professionals. 3L, Language, Linguistics, Literature. No. 21(3). pp. 109–124. [in English].

19. Shuppe, L., Koval, V., Sotska, H., Trynus, O. & Melnyk, A. (2024). Communicative competence of future specialists in the information and digital educational environment. *Amazonia Investiga.* No. 13(77). pp. 188–200. [in English].

20. Symonenko, S.V., Zaitseva, N.V. & Osadchyi, V.V. (2021). Communicative patterns for IT professionals as means of mastering communication skills. *Journal of Physics: Conference Series.* No. 1946. pp. 1–11. [in English].

Стаття надійшла до редакції 09.10.2024

"Якщо Ви по-справжньому вірите в те, що робите, не дозволяйте ніяким обставинам стримувати Вас. Кращі в світі досягнення стали можливими не "ЗАВДЯКИ", а "ВСУПЕРЕЧ". Головне – робити свою справу".

Дейл Карнегі
американський педагог

"Уміння ставити розумні запитання вже є важлива і необхідна ознака розуму і проникливості".

Іммануїл Кант
німецький філософ

УДК 159.99.22
DOI: https://doi.org/10.24919/2308-4634.2024.316377

Оксана Ісаєва, *доктор педагогічних наук,*
професор кафедри педагогіки та інноваційної освіти
Інституту права, психології та інноваційної освіти
Національного університету "Львівська політехніка",
професор кафедри латинської та іноземних мов
Львівського національного медичного університету імені Данила Галицького
Ганна Шайнер, *кандидат педагогічних наук, доцент кафедри іноземних мов*
Інститут гуманітарних і соціальних наук
Національного університету "Львівська політехніка"

РОЛЬ ПРОФЕСІЙНИХ ЯКОСТЕЙ У СТАНОВЛЕННІ МАЙБУТНЬОГО ЛІКАРЯ

У статті розглянуто педагогічні дослідження щодо формування професійних якостей, зокрема культури майбутнього лікаря, яка є на часі, особливо в період війни. Лише практична підготовка студентів сприяє кращому засвоєнню культурних норм і накопиченню професійних якостей.

Необхідно виокремити відносини лікаря у фаховій діяльності, котрі мають вагомий вплив на ефективність лікування і одужання пацієнта: відносини між лікарем та пацієнтом; ставлення лікаря до себе; власне уявлення про свій образ "Я"; відносини між лікарями і колегами (старшим чи молодшим персоналом); ставлення до опікунів чи родини пацієнта.

Тепер визначимо ключові риси, що характеризують ідеальну професійну поведінку лікаря: великодушність і здатність вибачати, альтруїзм, життєрадісний позитивний настрій, здатність налаштовувати пацієнтів на позитив, скромність щодо власних досягнень, милосердя до хворих і колег, уміння знімати напруженість у спілкуванні з неврівноваженими й неспокійними пацієнтами чи колегами, здатність бути взірцем для наслідування у роботі й поза її межами, а також чинити правильно, керуючись моральними мотивами. Також особливої важливості набувають такі якості лікаря, як асертивність та емпатія, моральна надійність, впевненість у прийнятті рішень, тобто саме такі якості повинні бути визначальними у сферах, зорієнтованих на допомогу пацієнтам і потребуючим.

Схарактеризовані якості є найбільш загальними та інтегральними, вбирають багато інших позитивних соціально й індивідуально-особистісних якостей, що розглядаються науковцями як важливі і затребувані для майбутніх лікарів у сучасному світі.

Ключові слова: *особистісні якості; майбутні лікарі; фахові якості; професійна культура; особистість.*
Літ. 6.

Oksana Isayeva, *Doctor of Sciences (Pedagogy), Professor of the*
Pedagogy and Innovative Education Department,
Institute of Law, Psychology and Innovative Education,
Lviv Polytechnic National University,
Professor of the Latin and Foreign Languages Department,
Lviv Danylo Halytskiy National Medical University
Hanna Shayner, *Ph.D. (Pedagogy), Associate Professor of the*
Foreign Languages Department,
Institute of Humanities and Social Sciences,
Lviv Polytechnic National University

THE ROLE OF PROFESSIONAL QUALITIES IN THE CREATION FUTURE DOCTOR

The article deals with pedagogical research on the formation of professional qualities, in particular, the culture of the future doctor, which is current, especially during the war. Only students' practical training contributes to better assimilation of cultural norms and accumulation of professional qualities.

Therefore, it is necessary to single out the relationship of a doctor in the professional activity, which has a significant impact on the efficacy of a patient's treatment and recovery: the relationship between the doctor and the patient; the doctor's attitude towards himself; doctor's idea of own image of "I"; relations between doctors and colleagues (senior and junior staff); attitude towards caregivers or the patient's family.

Now let's define key features that characterize a doctor's ideal professional behavior: generosity and the ability to forgive, altruism, a cheerful positive attitude, the ability to set patients up for positivity, modesty regarding own achievements, an apology to patients and colleagues, the ability to relieve tension in communication with patients or colleagues, the ability to be a role model at work and beyond, and to do right things with moral motives. Also, doctor's qualities such as assertiveness and empathy, moral reliability, confidence in decision-making are of particular importance, i.e., these qualities should be decisive in areas aimed at helping patients and those in need.

© О. Ісаєва, Г. Шайнер, 2024

Characterized qualities are the most general and integral; captivate many other positive social, individual and personal qualities, which are considered by scientists as important and in demand for future doctors in the modern world.

Keywords: *personal qualities; future doctors; professional qualities; professional culture; personality.*

Постановка проблеми у загальному вигляді. Соціально-економічні умови впливають на медичну освіту і підготовку майбутнього лікаря до професійної діяльності. Тому педагогічні дослідження щодо формування професійних якостей, зокрема культури майбутнього лікаря є на часі особливо в період війни. Адже лише практична підготовка студентів сприяє кращому засвоєнню культурних норм.

Однак у період соціальних змін, як війна в нашій державі, культура і загальнолюдські цінності вступають у суперечність з новими потребами суспільства, що спричинює кризу декультурності. При таких умовах важливим є звернення уваги студентів на гуманістичні цінності: добро, красу, любов, справедливість, честь, гідність, совість тощо, які можна реалізувати через залучення до етики, естетики, культури; тобто врахування задатків і здібностей студентів.

Загальновідомо, що професійна культура включає в себе особистісну, емпатійну, асертивну, комунікативну культури та культуру національної ідентичності, що вкрай важливо для майбутніх лікарів.

Актуальність розвідки полягає у тому, щоб сформулювати особливості культури й окреслити професійно важливі якості майбутніх лікарів, що вважається невід'ємною складовою підготовки студентів-медиків.

Мета статті – визначити професійні якості майбутніх лікарів та методи їх формування.

Відповідно до мети дослідження визначено такі **завдання**:

- виокремити професійно значущі якості лікаря як особистості;
- схарактеризувати можливості формування професійних якостей майбутніх лікарів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Учені частково досліджували окремі аспекти професійної культури, а саме: визначення професійно-важливих якостей (В. Корзунін); формування професійно значущих особистісних якостей (С. Максименко, О. Бондаренко); становлення професійної ідентичності лікаря (О. Денисова); моральні характеристики майбутнього працівника медичної сфери в галузі медичної етики та деонтології (А. Грандо, С. Остропольець, Е. Чеботарьова); професійно-особистісну культуру (М. Тараришкіна); професійний особистісний розвиток лікаря (І. Гурвіч, В. Зайцев, О. Одеришева, Т. Румянцева); професійно значущі якості майбутніх лікарів (В. Боднар, Ю. Вороненко, О. Грандо, Л. Дудікова, В. Дуброва, О. Дьомін, М. Жукова, П. Назар, Л. Пиріг); професійно-комунікативну культуру студентів-медиків (О. Метса, С. Герасименко, Р. Карсон, М. Мусохранова, Л. Цвєткова); професійну компетентність (Л. Кайдалова).

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження. Кожна особистість розглядається як носій власної культури, тобто культурного багатства, що сформувалося як наслідок і результат попередньої історії суспільства, яка підтверджується тезою ученої В. Москаленко, що "етичний компонент професійної культури складається з системи норм, традицій, цінностей, моральних принципів специфічного типу людської діяльності, яка формується, функціонує, аналізується, переосмислюється та удосконалюється через моральні взаємодії та конфлікти і реалізується через професійну діяльність, обумовлюючи та обґрунтовуючи її характер" [4].

Варто зазначити, що особистісна культура вирізняється серед усього накопиченого багатства культури, зокрема, тим, що завжди має уявлення про умови, засоби й цілі, мотиви і потреби, характерні саме для цієї особистості, власне у певний момент і в конкретному суспільстві. Тому професійно важливими якостями майбутнього лікаря у професійній активності "людина – людина" розглядаються особистісні компоненти діяльності. Власне реформування якості вищої медичної освіти допоможе молодому фахівцю включитися в активну професійну діяльність і діяти в критичних ситуаціях, тобто приймати швидкі рішення, проявляючи себе компетентним спеціалістом зі сформованою духовно-моральною та життєвою позицією [3]. Звідси виникає необхідність постійної комунікації, тобто переходу культури суспільства й особистісної культури у складніші і вагоміші етапи взаємодії людей, а саме відносини лікаря у фаховій діяльності, що мають вагомий вплив на ефективність лікування і одужання пацієнта, тобто:

- відносини між лікарем та пацієнтом;
- ставлення лікаря до себе самого;
- власне уявлення про свій образ "Я";
- стосунки між лікарями, колегами: старшим чи молодшим персоналом;
- ставлення до опікунів чи родини пацієнта.

Для повноти дослідження необхідно виділити, якими особистісними якостями повинен володіти лікар в сучасних умовах. Актуальним сьогодні вважаємо дослідження О. Андрійчук [1], у якому акцентовано на особистісних якостях лікарів у процесі практичної діяльності: "адже саме професійні якості допомагають регулювати відносини у фаховій взаємодії та характеризують рівень і якість професійної діяльності лікаря". Тому варто зосередити

увагу студентів і на делікатній психології лікаря, оскільки він повинен проявляти чуйність і увагу до кожного пацієнта, тобто практикувати індивідуальний підхід та індивідуалізацію мовних впливів, які мають бути тактовними, виваженими, коректними і правильно адресованими. Також лікар повинен передбачити, вчасно врахувати і зреагувати на психологічну реакцію хворого про його стан здоров'я.

Отож, аналіз досліджень, що стосуються формування окремих якостей особистості, засвідчив, що у працях науковців можна виділити загальні положення, а саме:

- включення інформації про культуру (національну, загальнолюдську, особистісну);
- виховання ціннісного ставлення до культурного спадку попередніх поколінь і, відповідно, його засвоєння з метою різнобічного розвитку особистості;
- формування мотивації пізнання і оволодіння досвідом культури для розвитку і самовизначення особистості у сучасному соціумі та культурному середовищі;
- використання фахової діяльності, креативності і діалогічних взаємин як засобів розвитку особистості;
- опора на особистісний підхід, принципи природо- і культуровідповідності, звернення до внутрішнього світу особистості, розвитку її психічної сфери.

Погоджуємося із влучною характеристикою науковця О. Пирога [5, 7] про фах лікаря: "нема професії, яка б вимагала такого інтимно-проникливого контакту, такої духовної й душевної близькості фахівця з людиною, як професія лікаря, яка передбачає прямий контакт з людиною як особистістю, коли наслідком такого контакту є не реалізація формальної послуги, а духовно-емоційний та пізнавальний зв'язок. Вона не лише потребує високого рівня професійних знань, а й вимагає ще чогось, того, що в деяких випадках навіть перевищує значення професійної підготовки. Це здатність співчувати, глибоке бажання допомогти й полегшити страждання, уміння в кожному пацієнтові розпізнати індивідуальність – його емоційний склад, характер, звички, які нерідко не усвідомлює навіть сам хворий". Тож видалася цікавою думка одного з іноземних дослідників про те, якими рисами характеризується ідеальна професійна поведінка лікаря. Це, зокрема – *великодушність і здатність вибачати, альтруїзм, життєрадісний позитивний настрій, здатність викликати налаштованість людей, скромність щодо власних досягнень, милосердя до хворих і колег, уміння знімати напруженість у спілкуванні з неврівноваженими й неспокійними пацієнтами чи колегами, здатність бути взірцем для наслідування у роботі й поза її межами, а також чинити правильно, керуючись моральними мотивами*. Особливої важливості набувають такі якості лікаря, як *асертивність та емпатія, моральна надійність, впевненість у прийнятті рішень*, тобто повинні бути визначальними у сферах, зорієнтованих на допомогу пацієнтам і потребуючим. Отож, коротко схарактеризуємо якості лікаря як особистості в період війни у XXI ст.

Духовність передбачає володіння багатим внутрішнім світом, потребою у пізнанні й самопізнанні, рефлексії, творчості, красі, спілкуванні з рідними, друзями, пацієнтами, прагнення до саморозвитку, творчого самовираження.

Гуманність виявляється через любов до людей і усього живого, милосердя, добробут, чуйність, здатність до співпереживання, прагнення до миру, злагоди, добросусідства, незалежно від раси, національності, віросповідання, становища у суспільстві. Гуманність – це людяність, якість, що характеризує готовність особистості до взаємодії з навколишнім світом. Уважаємо, що гуманність є ядром духовного світу людини культури і сприяє розвитку її моральності, зокрема моральності лікаря.

Моральність визначається як сукупність норм поведінки людини у кожному суспільстві; духовні та душевні якості, необхідні людині у суспільстві; правила і їх виконання, поведінка. Таким чином, моральність – інтегральна якість особистості, яка розкривається стійкими внутрішніми переконаннями і принципами гуманістичного характеру щодо норм, правил, що визначають її поведінку і взаємини у суспільстві, їх дотримання. Зокрема виражається у ставленні до: Батьківщини (громадянськість, любов, турбота про інтереси, повага до національних та загальнокультурних традицій, норм життя чи історії); людей (гуманність, вихованість); природи; діяльності (як можливість саморозвитку, бути корисним людям); себе (самоповага, почуття власної гідності, здоровий спосіб життя). Також охоплює якості духовності й гуманності, адже у суспільстві бездуховна і негуманна особа вважається аморальною.

Креативність, тобто здатність до творчості як якість особистості, що виражається через наявність духовної потреби у пізнанні й саморозвитку, прагненні самостійно створити щось нове, оригінальне і втілення цього у життя, спрямованість на самовдосконалення.

Самостійність характеризується наявністю в особистості власної життєвої позиції; умінням приймати рішення; відповідальністю, самодисципліною, свідомістю. Ця якість розкривається через незалежність суджень, що поєднується з повагою до думки інших людей, через здатність орієнтуватися у світі духовних цінностей і у ситуаціях навколишнього життя, здійснювати вільний вибір змісту своєї життєдіяльності, лінії поведінки, способів свого розвитку.

Таким чином, влучно висновує науковець, що "чільне місце в практичній діяльності лікаря загальної практики посідають здатність і необхідність навчитись розуміти хворого як неповторну індивідуальність з усіма його проблемами і роздумами, сумнівами і потребами, що складає емпатико-рефлексивний компонент психологічної сумісності" [2, 46].

Висновок. Огляд та аналіз науково-педагогічної літератури засвідчив, що схарактеризовані вище якості є найбільш загальними та інтегральними, вбирають багато інших позитивних соціально й індивідуально-особистісних якостей, що розглядаються науковцями важливими і затребуваними для майбутніх лікарів у сучасному світі. Результатом сформованості професійної культури майбутнього лікаря є розвиток особистісної культури, потреба у постійному самовдосконаленні та саморегуляції, формування професійної культури на основі сформованих особистісних якостей.

Таким чином, роль гуманізму у духовній культурі й практиці, його соціокультурний потенціал у формуванні людських якостей є предметом досліджень низки науковців, котрі зосереджують увагу на проблемах особистісного та професійного становлення майбутнього лікаря, вивченні його професійної культури й особистісних якостей, формуванні його фахової компетентності тощо.

ЛІТЕРАТУРА

1. Андрійчук О.Я. Виховання гуманності у студентів-медиків у процесі професійної підготовки : автореф. … канд. пед. наук. Київ, 2003. С. 19.

2. Вітенко І.С. Психологічна адаптація сімейного лікаря до професійної діяльності : монографія. Вінниця : Нова Книга, 2013. 132 с.

3. Корольова Т.В. Модель формування професійно-етичної культури майбутнього лікаря у процесі гуманітарної підготовки. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія "Педагогіка, соціальна робота"*. 2014. № 30. С. 66–69.

4. Москаленко В.Ф. Реалізація принципів Болонської декларації в Національному медичному університеті ім. Богомольця О.О. *Медична освіта*. 2005. № 2. С. 24–26.

5. Пиріг Л.А. Медицина і українське суспільство: зб. мед. публіц. праць. Київ, 1998. 472 с.

6. Писклинець У.М. Розвиток технічної творчості студентів-медиків під час вивчення курсу "Медична біологічна і фізика". *Педагогічний альманах*. 2010. Вип. 7. С. 150.

REFERENCES

1. Andriichuk, O.Ia. (2003). Vykhovannia humannosti u studentiv medychnoho koledzhu v protsesi fakhovoi pidhotovky [Teaching humanity in medical college students in the process of professional training] [dissertation]. *Extended abstract of candidate's thesis.* Kyiv, p. 19. [in Ukrainian].

2. Vitenko, I.S. (2013). Psykholohichna adaptatsiya simeynoho likarya do profesiynoyi diyalnosti [Psychological adaptation of a family doctor to professional activity]. *Monograph*. Vinnytsya, 132 p. [in Ukrainian].

3. Korolova, T.V. (2014). Model formuvannia profesiino-etychnoi kultury maibutnoho likaria u protsesi humanitarnoi pidhotovky [Model of formation of professional and ethical culture of future medicine in the process of humanitarian training]. *Scientific Bulletin of Uzhhorod University. Series: "Pedagogy. Social Work".* No. 30. pp. 66–69. [in Ukrainian].

4. Moskalenko, V.F. (2005). Realizatsiia pryntsypiv Bolonskoi deklaratsii v Natsionalnomu medychnomu universyteti im. O.O. Bohomoltsia [Implementation of the principles of the Bologna Declaration at the O.O. Bogomolets National Medical University]. *Medical Education.* No. 2. pp. 24–26. [in Ukrainian].

5. Pyrih, L.A. (1998). Medytsyna i ukrayinske suspilstvo: zb. med. publits. pr. [Medicine and Ukrainian society: coll. med. public works]. Kyiv, 472 p. [in Ukrainian].

6. Pysklynets, U.M. (2010). Rozvytok tekhnichnoyi tvorchosti studentiv-medykiv pid chas vyvchennya kursu "Medychna biolohichna i fizyka" [Development of technical creativity of medical students during the study of the course "Medical Biology and Physics"]. *Pedagogical almanac: Proceedings.*Vol. 7. p. 150. [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 23.10.2024

"Будь-яке навчання людини – це не що інше, як мистецтво сприяти прагненню природи до свого розвитку".

Йоганн Генріх Песталоцці
видатний швейцарський педагог-новатор

"Будь-яке людське знання починається з інтуїції, переходить до понять і завершується ідеями".

Іммануїл Кант
німецький філософ

УДК 373.5.091.3:62]:316.334.23
DOI: https://doi.org/10.24919/2308-4634.2024.314227

Микола Корець, *доктор педагогічних наук, професор,*
професор кафедри інженерії та технологій виробництва
Українського державного університету імені Михайла Драгоманова
Вадим Міщанчук, *аспірант*
Українського державного університету імені Михайла Драгоманова

МІСЦЕ І РОЛЬ ОСНОВ ПІДПРИЄМНИЦТВА У ПРОФІЛЬНОМУ ТЕХНОЛОГІЧНОМУ НАВЧАННІ СТАРШОКЛАСНИКІВ

У статті досліджується важливість впровадження основ підприємництва до профільного технологічного навчання старшокласників. Розглянуто проблему формування у старшокласників підприємницької компетентості, а також креативного мислення та відповідальності. Основна увага зосереджена на тому, яку роль відіграє підприємництво у старшокласників при подальшому погляді на реалії ринку праці та розвитку власної кар'єрної траєкторії. Сучасна економіка вимагає від молоді не лише глибоких знань у вибраних професійних сферах, але й навичок підприємницької діяльності, що допомагає адаптуватися до швидких змін на ринку праці. Економічні та соціальні зміни зумовлюють високі вимоги до підготовки молоді, здатної самостійно створювати нові можливості й ефективно керувати власними проєктами. Підприємництво повинно зайняти чільне місце у навчальній програмі профільного технологічного навчання, яка орієнтована на формування відповідних навичок, необхідних не лише для ведення бізнесу, але й для успішної самореалізації в інших сферах життя. Вносяться пропозиції щодо оновлення змісту чинної програми з технологій для старшокласників за спеціалізацією "Підприємництво". Технологічне навчання старшокласників, поєднане з основами підприємництва, має стати ефективним інструментом підготовки майбутніх працівників до сучасних економічних викликів.

Ключові слова: *підприємництво; технологічне навчання; старшокласники; фінансова грамотність; креативність; освітні методики.*

Літ. 10.

Mykola Korets, *Doctor of Sciences (Pedagogy), Professor,*
Professor of the Engineering and Production Technologies Department,
Mykhaylo Drahomanov Ukrainian State University
Vadym Mishchanchuk, *Postgraduate Student,*
Mykhaylo Drahomanov Ukrainian State University

PLACE AND ROLE OF THE FUNDAMENTALS OF ENTREPRENEURSHIP IN SPECIALIZED TECHNOLOGICAL EDUCATION FOR SENIOR STUDENTS

The article examines the importance of introducing the basics of entrepreneurship to the specialized technological training of high school students. The problem of the formation of entrepreneurial competence in high school students, as well as creative thinking and responsibility, is considered. The main attention is paid to what role entrepreneurship plays in high school students in further looking at the realities of the labour market and the development of their own career trajectory. The modern economy requires young people not only to have in-depth knowledge in selected professional fields but also entrepreneurial skills that allow them to adapt to rapid changes in the labour market. Economic and social changes cause high requirements for the training of young people who are able to independently create new opportunities and effectively manage their own projects. Entrepreneurship should occupy a prominent place in the educational program of specialized technological training, which is focused on the formation of relevant skills necessary not only for running a business but also for successful self-realization in other spheres of life. Proposals are made to update the content of the current technology program for high school students majoring in "Entrepreneurship". Technological training of high school students, combined with the basics of entrepreneurship, should become an effective tool for preparing future workers for modern economic challenges.

Keywords: *entrepreneurship; technological training; education of high school students; financial literacy; educational methods.*

Постановка проблеми. У сучасному світі прослідковується тренд на певний рівень життя, якого можна досягти лише власними силами, вміннями, навичками. Якщо говорити простіше то це рівень фінансового достатку. Сучасна молодь звертає увагу на підприємців і прагне досягти їхнього рівня життя. Але це не простий шлях як здається на перший погляд. Це шлях розвитку та здобуття підприємницької освіти – і не лише підприємницької, в результаті якої здобуваються професійні навички та вміння. Отже, запровадження стартових позицій такої освіти варто починати зі школи.

Таким чином, формування основ підприємництва в профільному технологічному навчанні старшокласників є необхідним в підготовці молоді до

реалій сучасного ринку праці, що вимагає не тільки теоретичних знань, а й практичних навичок, зокрема підприємницької компетентності. У контексті швидкої технологічної та економічної трансформації важливо забезпечити учням можливість отримувати навички, які допоможуть їм адаптуватися до змінних умов, управляти проєктами, приймати рішення та ефективно використовувати ресурси. Багато програм профільного навчання не враховують важливість підприємницьких навичок. Відсутність інтеграції технологічного та підприємницького навчання обмежує можливості учнів використовувати технологічні знання для створення інноваційних продуктів чи послуг. Водночас виникає потреба в підготовці вчителів до навчання старшокласників основ підприємництва, а також до розвитку відповідних методик навчання для ефективної передачі знань і навичок учням.

Отже, варто розглянути проблему, яка полягає у необхідності перегляду і реформування навчальних програм, щоб інтегрувати підприємницьку освіту в технологічні дисципліни, підвищуючи практичну підготовку старшокласників.

Аналіз основних джерел і публікацій показує, що питання формування підприємницької освіти у майбутніх поколінь є актуальним для України та багатьох високорозвинутих країн.

Багато науковців досліджують вплив підприємницької освіти на поведінку та світогляд дітей і молоді. Але цьому передує розвиток інтересу у старшокласників до підприємницької діяльності. Наприклад, О. Кисіль [7] акцентує увагу на важливості формування у старшокласників інтересу до підприємницької діяльності. Авторка підкреслює, що розвиток підприємницьких навичок сприяє формуванню ключових компетенцій, таких як самостійність, відповідальність, критичне мислення та вміння приймати рішення в умовах невизначеності. Основні умови підвищення ефективності процесу виховання у старшокласників інтересу до підприємницької діяльності: профорієнтаційна спрямованість курсу, використання у процесі викладання форм та методів організації навчально-пізнавальної діяльності старшокласників (ділові ігри, аналіз конкретних ситуацій, професійні проби тощо), які дозволяють моделювати професійну діяльність підприємницького характеру. Цю думку поділяє О. Халілова [10], яка також пропонує огляд інтерактивних методів навчання, що є важливим елементом у формуванні підприємницьких компетенцій, звертаючи увагу на ефективність методів, таких як рольові ігри, бізнес-симуляції та проєктна робота, що допомагають учням застосовувати теоретичні знання на практиці. Це дозволяє школярам краще адаптуватися до сучасних економічних умов і підготуватися до життя після закінчення школи.

Варто звернути увагу на завдання та ефективність підприємницької освіти, які актуалізує О. Романовський [9]. Він висловив дуже цікаву думку: чи можна виховати в людині риси і якості підприємця, чи все залежить тільки від наданих їй природою здібностей, або від успадкованих нею генів? Багато фахівців переконані, що підприємницькі риси можна виховувати і розвивати, і що раніше, то краще. Підприємництво в шкільній практиці має дуже великий потенціал, до прикладу, в Україні існують приватні школи підприємницької діяльності для учнів старших класів. І звісно, якщо це приватні школи, то навчатися в них не всі мають можливості, тобто дана освіта має бути доступна всім учням. Завдання освіти щодо підготовки молоді до підприємницької діяльності – виховати здатність розпочати нову справу, прищепити підприємницький світогляд, розвинути підприємливість як рису характеру.

Досить дієвий метод навчання майбутніх викладачів економічних дисциплін пропонує О. Котикова [6], яка розглядає рольові ігри як ефективний метод навчання для підготовки викладачів економічних дисциплін. Метод рольових ігор дає змогу студентам-майбутнім вчителям не тільки засвоювати теоретичні знання, але й набувати практичних навичок, необхідних для ведення уроків та взаємодії з учнями. Вона підкреслює важливість такого підходу для формування професійних компетенцій, які уможливлюють адаптацію до реальних умов навчальної діяльності.

Метою статті є визначити роль і місце основ підприємництва в профільному технологічному навчанні старшокласників та необхідності інтеграції підприємницьких знань з технологічною підготовкою.

Виклад основного матеріалу. Впровадження основ підприємницької освіти у шкільний навчальний процес свідчить про її актуальність не тільки для підготовки молоді до реалізації своєї кар'єри в умовах ринкової економіки, а і формування у старшокласників таких ключових компетенцій, як самостійність, відповідальність, креативність, критичне мислення, здатність до аналізу інформації та прийняття рішень в умовах невизначеності. У сучасних економічних умовах ці навички є надзвичайно важливими для майбутнього успішного працевлаштування молоді та її соціально-економічної адаптації.

Чинною навчальною програмою [4] передбачено для профільного навчання учнів 10–11-х класів технологічного профілю спеціалізацію "Підприємництво", де головним завданням є підготовка старшокласників до допрофесійного самовизначення та підприємницької діяльності, розвитку ініціативності та творчого потенціалу, формування ключових і

предметних проєктно-технологічної та підприємницької компетентностей. Насамперед щодо назви спеціалізації, то більш коректно її назвати "Основи підприємництва". Серед виокремлених тут є підвищення інтересу старшокласників до підприємницької діяльності, що становить основу подальшого формування підприємницьких навичок. Вказуючи на розвиток професійних інтересів, нахилів та здібностей до підприємництва і проєктно-технологічної діяльності, необхідних для вибору та здійснення майбутньої професійної діяльності, навчальна програма зорієнтовує учнів на подальшу підприємницьку діяльність.

Тут доцільно акцентувати увагу на тому, що важливо не лише надавати учням теоретичні знання з підприємництва, але й залучати їх до практичної діяльності через інтерактивні методи навчання, такі як рольові ігри, ділові симуляції, аналіз конкретних кейсів і проєктна робота. Ці методи дуже ефективні і дають можливість учням застосовувати отримані знання на практиці, створювати власні бізнес-проєкти, що допомагає формувати у них реальне уявлення про підприємницьку діяльність. Доцільно практикувати зустрічі з підприємцями, які, зі свого боку, на власному прикладі будуть моделювати різні ситуації, а учні, спілкуючись з ними, можуть отримати відповіді на запитання, що їх цікавлять. Адже універсального та точного посібника, як вести і планувати бізнес практично не існує. У процесі роботи на підприємництві виникає дуже багато різних факторів та ситуації, які неможливо передбачити, і що більше учні будуть спілкуватись з реальними прикладами, то більше у них буде інформації, яку зможуть використати в майбутньому.

Безумовно, супутнім у програмі ставиться завдання поступового засвоєння учнями правових, організаційних, економічних, соціально-психологічних складових підприємницької компетентності. Це охоплює великий спектр складових (організаційні, правові, економічні, соціальні, психологічні), які мають бути інтегровані до першого завдання, бо ретельний підхід до вивчення цих складових змістить пріоритети і навантажить учнів другорядною інформацією. Формування підприємницької компетентності як інтегрованого показника має бути центротвірним завданням такої навчальної програми. Інші завдання, такі як формування підприємницької та інноваційної культури, відповідального ставлення до праці і власності, розвиток в учнів ініціативності, винахідливості, працелюбності, наполегливості, є основою навчання технологій у програмі 5–9-х класів.

Проаналізуємо досвід європейських країн, в яких можна побачити успішні приклади інтеграції підприємницької освіти у шкільні програми і почнемо з Фінляндії. Школи пропонують підприємницькі курси, що поєднують теорію з практикою. Учні створюють свої бізнес-плани, беруть участь у молодіжних підприємницьких клубах і бізнес-проєктах. Важливу роль відіграють програми молодіжних організацій, такі як *Junior Achievement Finland* [1] де школярі запускають мінікомпанії. Швеція також має цікаву програму підприємництва в школах, яка фокусуються на практичному навчанні, включаючи рольові ігри, створення власних проєктів та взаємодію з місцевими підприємствами. Велике значення надається інтеграції підприємницьких курсів у STEM [3] (наука, технології, інженерія та математика). У Великій Британії підприємницька освіта розвивається через підхід enterprise education, що поєднує створення бізнес-планів, реальні проєкти та співпрацю з компаніями. Школярі працюють над бізнес-ініціативами та беруть участь у конкурсах, які допомагають їм розвивати навички управління фінансами, ризиками та маркетингом. Програми, такі як Young Enterprise [2], пропонують інтерактивні уроки, де учні створюють власні компанії, що дає їм змогу отримати практичний досвід та підготуватися до реального світу праці.

Отже, європейський досвід показує наскільки тісно співпрацює підприємницька освіта з бізнесом. Школярі беруть активну участь в підприємницькому комюнеті, разом спілкуються приймають рішення. У таких групах формується певна думка, ідея. Також можна відслідкувати і лідерські якості деяких учнів, до яких можуть прислухатись інші. У цьому зацікавлений і бізнес, коли бере участь у діяльності учнів, адже може виявляти їхній потенціал і заохочувати їх та розглядати як потенційних співробітників у майбутньому.

Для того, щоб оновити чинну програму, потрібно проводити відповідну підготовку вчителів технологій. Це передбачає розробку нових підходів до професійної підготовки педагогів, внесення до навчальних планів спеціальних дисциплін, що стосуються підприємницької діяльності, та використання сучасних освітніх технологій. Вчителі повинні вміти застосовувати інтерактивні методи навчання, які дозволяють моделювати реальні бізнес-ситуації та розвивати у старшокласників практичні навички.

Одна із методик (рольові ігри) є ефективним інструментом для підготовки майбутніх вчителів. Цей формує у студентів важливі для підприємництва компетенції, такі як комунікаційні навички, робота в команді, а також здатність приймати рішення в реальних умовах.

На проблематику підготовки педагогічних кадрів для реалізації таких проєктів звернули увагу такі науковці, як Л. Козачок [5], О. Котикова [6], В. Назаренко та С. Борейко [8]. Л. Козачок [5] у своїй праці робить акцент на необхідності модернізації освітніх

програм для підготовки вчителів, щоб вони могли ефективно навчати підприємництву. У статті пропонуються рекомендації щодо підвищення якості професійної підготовки вчителів трудового навчання з цією спеціалізацією, а також розглядаються особливості сучасних освітніх технологій, що можуть допомогти у викладанні підприємницької діяльності. Крім того, наголошується на важливості лабораторно-практичних занять для навчання основ підприємницької діяльності.

В. Назаренко та С. Борейко [8] розглядають підходи до організації та проведення практичних занять з підприємництва для студентів педагогічних закладів освіти, зосереджуючи увагу на важливості лабораторно-практичних занять у навчанні підприємницької діяльності, підкреслюючи, що такі заняття сприяють формуванню практичних навичок та компетенцій, необхідних для успішної діяльності у бізнесі.

Лабораторні заняття з підприємництва дозволяють студентам педагогічних закладів освіти зануритися у процес створення бізнесу, симулюючи реальні бізнес-ситуації та розв'язуючи проблеми, з якими вони можуть зіткнутися у реальному житті. Це сприяє кращому засвоєнню матеріалу і надає студентам практичні інструменти для майбутньої підприємницької діяльності.

Висновки. Таким чином, підприємницька освіта, інтегрована у профільне технологічне навчання старшокласників, є потужним інструментом для підготовки молоді до життя в умовах сучасної економіки. Вона сприяє розвитку ключових компетенцій, необхідних для успішного функціонування у ринкових умовах, та формує підприємницьке мислення і навички на ранньому етапі навчання.

Упровадження підприємницької освіти до шкільної програми є надзвичайно актуальним та необхідним кроком в умовах сучасної ринкової економіки, адже вона сприяє формуванню у старшокласників таких ключових компетенцій, як самостійність, відповідальність, креативність, критичне мислення та здатність приймати рішення в умовах невизначеності. Ці навички є важливими не тільки для майбутнього працевлаштування молоді, але й для їхньої соціальної та економічної адаптації у сучасному суспільстві.

Практичні методи навчання, такі як рольові ігри, ділові симуляції та аналіз конкретних ситуацій, дозволяють старшокласникам застосовувати отримані знання на практиці, моделюючи реальні бізнес-ситуації та створюючи власні проєкти. Європейський досвід, зокрема приклади Фінляндії, Швеції та Великої Британії, демонструє успішну інтеграцію підприємницької освіти до навчальних програм та активну співпрацю шкіл з бізнесом, що сприяє розвитку підприємницького мислення ще на ранньому етапі навчання.

Не менш важливою умовою успішного впровадження підприємницької освіти є підготовка вчителів. Модернізація освітніх програм та підготовка педагогічних кадрів, здатних використовувати сучасні інтерактивні методи, є ключовим фактором для якісного викладання підприємництва. Лабораторно-практичні заняття та співпраця з підприємцями також допомагають формувати реальне уявлення студентів про бізнес та готують їх до реальних економічних викликів.

Таким чином, підприємницька освіта, інтегрована у профільне навчання старшокласників, є важливим інструментом для формування нового покоління, здатного ефективно функціонувати у ринкових умовах і вносити свій внесок у розвиток економіки держави.

ЛІТЕРАТУРА

1. Junior Achievement (JA) Finland веб-сайт. URL: https://nuortennyt.fi/en/frontpage/ (дата звернення: 30.08.2024)

2. Young Enterprise Worldwide веб-сайт. URL: https://www.young-enterprise.org.uk/what-we-do/our-work-with-schools/ (дата звернення: 02.09.2024)

3. STEM (Science, Technology, Engineering and Mathematics) веб-сайт. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/STEM (дата звернення: 25.08.2024)

4. Дубик В.Я., Туташинський В.І., Юрженка В.В. Навчальна програма закладів загальної середньої освіти. Профільний рівень 10–11 класи спеціалізація "Підприємництво". Міністерство освіти і науки України 2017. (дата звернення: 24.10.2024)

5. Козачок Л. До питання про підготовку вчителів трудового навчання за спеціалізацією "Підприємницька діяльність". *Психолого-педагогічні проблеми підготовки вчительських кадрів в умовах трансформації суспільства* : матеріали Міжнародної науково-теоретичної конференції до 80-ї річниці Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова, 18–19 жовтня 2000 року. Вип. 2. С. 73–75. (дата звернення: 28.09.2024)

6. Котикова О.М. Рольові ігри як метод навчання майбутніх викладачів економічних дисциплін. *Психолого-педагогічні проблеми підготовки вчительських кадрів в умовах трансформації суспільства* : матеріали Міжнародної науково-теоретичної конференції до 80-ї річниці Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова, 18–19 жовтня 2000 року. Вип. 2. С. 92–94. (дата звернення: 28.09.2024)

7. Кисіль О.М. Формування у старшокласників інтересу до підприємницької діяльності у процесі оволодіння прикладною економікою. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова : збірник наукових праць. Серія 18. Економіка і право* / Міністерство освіти і науки України, Національний педагогічний університет імені М.П. Драгоманова. 2005. Вип. 3. С. 72–76. (дата звернення: 15.09.2024)

8. Назаренко В.М., Борейко С.Ю. Методика проведення лабораторно-практичних занять із студентами по основам підприємницької діяльності. *Психолого-педагогічні проблеми підготовки вчительських кадрів в умовах трансформації суспільства* : матеріали Міжнародної науково-теоретичної конференції до 80-ї річниці Національного педагогічного університету імені М.П. Дра-

гоманова, 18–19 жовтня 2000 року. Вип. 2. С. 198–201. (дата звернення: 28.09.2024)

9. Романовський О.О. Підприємницька освіта в сучасній Україні: наукові засади та проблеми. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова : збірник наукових праць. Серія 18. Економіка і право* / Міністерство освіти і науки України, Національний педагогічний університет імені М.П. Драгоманова 2005. Вип. 3. С. 100–109. (дата звернення: 15.09.2024)

10. Халілова О.Н. Ділова гра, як один з активних методів формування економічної поведінки старшокласників. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова : збірник наукових праць. Серія 18. Економіка і право* / Міністерство освіти і науки України, Національний педагогічний університет імені М.П. Драгоманова 2005. Вип. 3. С. 235–237. (дата звернення: 15.09.2024)

REFERENCES

1. Junior Achievement (JA) Finland. Available at: https://nuortennyt.fi/en/frontpage/ (Accessed 10 Sept. 2024) [in English].

2. Young Enterprise Worldwide. Available at: https://www.young-enterprise.org.uk/what-we-do/our-work-with-schools/ (Accessed 02 Sept. 2024) [in English].

3. STEM (Science, Technology, Engineering and Mathematics). Available at: https://uk.wikipedia.org/wiki/STEM (Accessed 15 Sept. 2024) [in English].

4. Dubyk. V.Y., Tutashynskyi. V.I. & Yurzhenka, V.V. (2017). Navchalna prohrama zakladiv zahalnoi serednoi osvity. Profilnyi riven 10–11 klasy spetsializatsiia "Pidpryiemnytstvo" [Curriculum of institutions of general secondary education. Profile level 10–11 classes of specialization Enterprise]. Ministry of Education and Science of Ukraine (Accessed 24 Oct. 2024) [in Ukrainian].

5. Kozachok, L. (2000). Do pytannia pro pidhotovku vchyteliv trudovoho navchannia za spetsializatsiieiu "Pidpryiemnytska diialnist" [On the issue of training teachers of labor education in the specialty "Entrepreneurial activity"]. *Psykholoho-pedahohichni problemy pidhotovky vchytelskykh kadriv v umovakh transformatsii suspilstva : materialy Mizhnarodnoi naukovo-teoretychnoi konferentsii do 80-yi richnytsi Natsionalnoho pedahohichnoho universytetu imeni M.P. Drahomanova, 18–19 zhovtnia 2000 roku* – Psychological and pedagogical problems of teacher training in the conditions of transformation of society: Proceedings of the International scientific and theoretical conference for the 80th anniversary of the NPU named after Drahomanova, October 18–19. Issue 2, pp. 73–75. (Accessed 28 Sept. 2024) [in Ukrainian].

6. Kotykova, O.M. (2000). Rolovi ihry yak metod navchannia maibutnikh vykladachiv ekonomichnykh dystsyplin [Role-playing games as a method of training future teachers of economic disciplines]. *Psykholoho-pedahohichni problemy pidhotovky vchytelskykh kadriv v umovakh transformatsii suspilstva : materialy Mizhnarodnoi naukovo-teoretychnoi konferentsii do 80-yi richnytsi Natsionalnoho pedahohichnoho universytetu imeni M.P. Drahomanova, 18–19 zhovtnia* – Psychological and pedagogical problems of training teachers in the conditions of the transformation of society: Proceedings of the International scientific and theoretical conference for the 80th anniversary of the National Pedagogical University named after M. P. Drahomanov, 18 October 19. Vol. 2, pp. 92–94 (Accessed 28 Sept. 2024) [in Ukrainian].

7. Kysil, O.M. (2005). Formuvannia u starshoklasnykiv interesu do pidpryiemnytskoi diialnosti u protsesi ovolodinnia prykladnoiu ekonomikoiu [Formation of interest in entrepreneurial activity among high school students in the process of mastering applied economics]. *Scientific journal of the National Pedagogical University named after M.P. Drahomanov: collection of scientific works. Series 18. Economy and law.* Vol. 3 Ministry of Education and Science of Ukraine, National Pedagogical University named after M.P. Drahomanov, pp. 72–76. (Accessed 15 Sept. 2024) [in Ukrainian].

8. Nazarenko, V.M. & Boreyko, S.Y. (2000). Metodyka provedennia laboratorno-praktychnykh zaniat iz studentamy po osnovam pidpryiemnytskoi diialnosti [Methodology of conducting laboratory-practical classes with students on the basics of entrepreneurial activity]. *Psykholoho-pedahohichni problemy pidhotovky vchytelskykh kadriv v umovakh transformatsii suspilstva : materialy Mizhnarodnoi naukovo-teoretychnoi konferentsii do 80-yi richnytsi Natsionalnoho pedahohichnoho universytetu imeni M.P. Drahomanova, 18–19 zhovtnia* – Psychological-pedagogical problems of training teachers in conditions of transformation of society: Proceedings of the International scientific-theoretical conference for the 80th anniversary of the National Pedagogical University named after M. P. Drahomanov, 18–19 October. Vol. 2, pp. 198–201. (Accessed 28 Sept. 2024) [in Ukrainian].

9. Romanovskyi, O.O. (2005). Pidpryiemnytska osvita v suchasnii Ukraini: naukovi zasady ta problemy [Entrepreneurial education in modern Ukraine: scientific principles and problems]. *Scientific journal of the National Pedagogical University named after M.P. Drahomanov: collection of scientific works. Series 18. Economy and law.* Vol. 3. Ministry of Education and Science of Ukraine, National Pedagogical University named after M.P. Drahomanov, pp. 100–109. (Accessed 15 Sept. 2024) [in Ukrainian].

10. Khalilova, O.N. (2005). Dilova hra, yak odyn z aktyvnykh metodiv formuvannia ekonomichnoi povedinky starshoklasnykiv [Business game as one of the active methods of forming the economic behavior of high school students]. *Scientific journal of the National Pedagogical University named after M.P. Drahomanov: collection of scientific works. Series 18. Economy and law.* Vol. 3. Ministry of Education and Science of Ukraine, National Pedagogical University named after M.P. Drahomanov, pp. 235–237. (Accessed 15 Sept. 2024) [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 29.10.2024

"Роками накопичений досвід може посперечатися із знанням".

Рассел Лінкольн Акофф
американський вчений

УДК 378.016:004.42]:378.147-049.7](045)
DOI: https://doi.org/10.24919/2308-4634.2024.316380

Надія Стеценко, *кандидат педагогічних наук, доцент,*
доцент кафедри педагогіки та освітнього менеджменту
Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини
Галина Ткачук, *доктор педагогічних наук, професор,*
професор кафедри інформатики і інформаційно-комунікаційних технологій
Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини

ОСОБЛИВОСТІ ОРГАНІЗАЦІЇ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ УЧНІВ З ВИКОРИСТАННЯМ ЦИФРОВИХ РЕСУРСІВ

У статті розглядається використання цифрових ресурсів для організації самостійної роботи учнів у дистанційних та змішаних форматах навчання. Відтак акцентується увага на засобах для організації самостійної роботи: системах управління навчанням, онлайнових ресурсах для програмування, інструментах для проєктів, моделювання, тестування та опитувань, а також платформах для відеозв'язку. Описано структуру електронного курсу "Інформатика", який інтегрує усі цифрові ресурси, які пропонуються учню для опрацювання та використовується у процесі самостійної роботи. Аналізується ефективність обраних цифрових інструментів, наводяться приклади інтерактивних завдань, які сприяють співпраці та зворотному зв'язку між учнями та вчителями.

Ключові слова: *самостійна робота; цифрові ресурси; інформатика; система управління навчанням; інтерактивні технології.*

Рис. 10. Літ. 17.

Nadia Stecenko, *Ph.D. (Pedagogy), Associate Professor, Associate Professor of the Pedagogy and Educational Management Department, Uman Pavlo Tychyna State Pedagogical University*
Halyna Tkachuk, *Doctor of Sciences (Pedagogy), Professor, Professor of the Informatics and Information and Communication Technology Department, Uman Pavlo Tychyna State Pedagogical University*

FEATURES OF ORGANIZING STUDENTS' INDEPENDENT WORK USING DIGITAL RESOURCES

The article examines the impact of digital resources on organizing students' independent work, which is particularly relevant in the context of distance and blended learning formats. Digital platforms such as Google Classroom, Udemy, Learning Apps, and others have become an integral part of the educational process, allowing students to access learning materials anytime and anywhere. The focus of the research is on the use of these platforms in teaching informatics, where students' independent work plays a crucial role in developing their skills.

The article highlights various tools that can be used to organize students' independent work. Among them, Learning Management Systems (LMS) are emphasized as effective means to organize the learning process, track students' progress, and provide feedback. The Google Classroom platform is discussed as a tool for integrating all the digital resources offered to students for study. Specific examples of interactive tasks, such as crosswords, tests, puzzles, and quizzes, are provided, which allow students not only to reinforce theoretical knowledge but also to actively apply it in practice.

Special attention is given to video conferencing platforms, which ensure effective communication between students and teachers in real time. These platforms enable the organization of online consultations, group discussions, and collaborative sessions, which are vital elements of the learning process in a distance learning environment.

The study shows that the use of digital tools in the educational process not only enhances the efficiency of students' independent work but also expands the opportunities for collaboration between students and teachers. Interactive tasks, real-time feedback, and the ability to tailor resources to individual students all contribute to the development of students' autonomy, critical thinking, and creativity.

Keywords: *independent work; digital resources; informatics; learning management system (LMS); interactive technologies.*

Постановка проблеми. У сучасному суспільстві цифровізація та інтеграція технологій у освітній процес стали ключовими факторами успішного здобуття освіти. В умовах дистанційного та змішаного навчання, викликаного глобальними пандеміями та вторгненням на територію України загарбницької держави – російської федерації, створення та використання цифрових ресурсів стає необхідною умовою організації та забезпечення різних видів робіт здобувачів освіти, в тому числі самостійної роботи.

У наказі МОН від 01.04.2022 року № 290 "Про затвердження методичних рекомендацій щодо окремих питань завершення 2021/2022 навчального

© Н. Стеценко, Г. Ткачук, 2024

року" вказано "забезпечити виконання освітніх програм, навчальних програм та навчального плану за рахунок ущільнення навчального матеріалу, організації самостійної навчальної діяльності учнів, додаткових консультацій з використанням технологій дистанційного навчання тощо…". Бачимо, що самостійна навчальна діяльність учнів є важливим елементом освітнього процесу, який сприяє не лише засвоєнню навчального матеріалу, але й формуванню в учнів навичок самостійності, відповідальності та організації власної роботи.

Саме тому, самостійна робота учнів набуває особливого значення в умовах дистанційного та змішаного навчання, коли вчителі мають можливість ущільнювати навчальний матеріал і приділяти більше уваги розвитку в учнів умінь самостійно здобувати знання та працювати з різними інформаційними ресурсами.

Таким чином, дослідження щодо ефективної організації самостійної роботи учнів з використанням цих ресурсів відповідає потребам сучасної освітньої системи та сприяє поліпшенню якості освіти.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання організації самостійної роботи здобувачів освіти завжди було і є важливою науковою проблемою, якій присвячені праці багатьох українських дослідників [1–17].

Розробці теоретико-методологічних засад організації самостійної роботи здобувачів освіти присвячені дослідження Л. Воєвідко, Н. Галицької, Н. Головко, І. Найдьонова, В. Плюща, Л. Петрук, І. Савеліхіної, І. Хом'як, Д. Швеця, Є. Швець, М. Шевчука та ін. Питання організації самостійної роботи учнів на уроках інформатики зафіксовано у працях таких учених як: В. Андрієвська, Л. Семко, Н. Самойленко, С. Постова, А. Федорчук, Н. Сірант, Я. Сікора, С. Карплюк, І. Грінчук, А. Бондаренко, Т. Мазурок, О. Семеніхіна, Н. Морзе та ін.

Аналіз наукових розвідок видатних вчених вказує на глибоке дослідження теоретичних та практичних аспектів самостійної роботи учнів, що охоплюють різноманітні методики, підходи та інструменти для підвищення ефективності цього виду навчальної діяльності. Науковці зосереджують увагу на інтеграції сучасних інформаційних технологій, психолого-педагогічних особливостях організації самостійної роботи, а також на розробці інноваційних підходів до формування в учнів ключових компетентностей у процесі вивчення інформатики. Водночас автори вказують на потребу у продовженні досліджень щодо організації самостійної роботи учнів на уроках інформатики, адже зі зміною технологій, змінюються засоби та підходи до її організації.

Мета дослідження – проаналізувати існуючі цифрові ресурси та обґрунтувати особливості організації самостійної роботи учнів з їх використанням.

Результати дослідження. У сучасному освітньому процесі, особливо в умовах дистанційного навчання та змішаного формату, організація самостійної роботи учнів стає однією із ключових складових ефективного оволодіння навчальними дисциплінами. Проблема організації самостійної роботи учнів загострилась у зв'язку із повномасштабним воєнним вторгненням в Україну, адже частина освітніх закладів працює дистанційно, тому самостійна робота вимагає впровадження в освітню діяльність закладів освіти сучасних методів роботи з використанням інформаційно-комунікаційних технологій.

Вивчення інформатики як предмету вимагає і теоретичних знань, і практичних навичок, які пов'язані з використанням спеціалізованих програмних засобів. Ці інструменти не лише полегшують доступ до навчальних матеріалів, але й забезпечують можливості для інтерактивної роботи, співпраці та зворотного зв'язку між учнями та викладачами.

Аналіз програмних засобів для організації самостійної роботи учнів дає змогу визначити їхню ефективність, функціональність та адаптацію до потреб учнів, що, зі свого боку, сприяє підвищенню якості здійснення освітнього процесу при вивченні інформатиці.

Для організації самостійної роботи учнів під час вивчення інформатики можна використовувати різноманітні програмні засоби. Аналіз літератури дає змогу виділити такі найбільш оптимальні ефективні засоби для організації самостійної роботи учнів з інформатики: системи управління навчанням (LMS), онлайн-ресурси для навчання програмуванню, інструменти для створення та обміну проектами, програмні засоби для моделювання та візуалізації, інструменти для створення тестів та опитувань, платформи для відеозв'язку та спілкування, інструменти для кодування та компіляції.

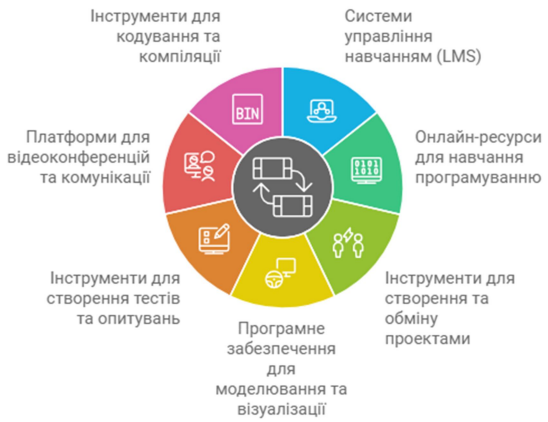

Рис. 1. Засоби для організації самостійної роботи учнів з інформатики

Організація самостійної роботи учнів з використанням цифрових ресурсів дає змогу створити індивідуальний, адаптивний підхід до навчання, сприяє розвитку критичного мислення, креативності та самостійності учнів. Важливими аспектами є інтерактивність, доступність та можливість отримання зворотного зв'язку.

Для організації самостійної роботи учнів під час вивчення інформатики нами обрано такі цифрові ресурси:

– система управління навчанням: Google Classroom;

– цифрові ресурси: навчальні сайти, а також відео з Youtube;

– інтерактивна навчальна платформа: Learning App;

– інструменти для розробки тестів: Google Forms та Kahoot!;

– платформи для відеоконференцій та комунікації: Google Meet;

– електронні курси: Udemy.

Google Classroom нами обрана як платформа, яка буде служити каталізатором для інтеграції усіх цифрових ресурсів, що пропонуються учневі для опрацювання. Саме на цій платформі планується розміщувати різні ресурси для опрацювання, інтерактивні вправи, тести.

Платформа дає змогу зберігати всі навчальні матеріали, включаючи документи, презентації, відео, тести та завдання, в одному місці. Це полегшує учням доступ до цифрових ресурсів з будь-якого пристрою, зберігаючи всю необхідну інформацію організованою та доступною. Учителі можуть легко роздавати цифрові завдання, завантажувати презентації чи інтерактивні відео, створювати опитування та тести за допомогою Google-форм, а також отримувати автоматичні результати. Учні також можуть виконувати завдання та отримувати миттєвий зворотний зв'язок.

Google Classroom підтримує інтеграцію з багатьма сторонніми освітніми інструментами, такими як Kahoot, Quizlet, Edpuzzle, що дає змогу використовувати інтерактивні завдання, відео із вбудованими запитаннями, тести та інші ресурси, безпосередньо на платформі.

Google Classroom дає змогу організовувати індивідуальні завдання для кожного учня, використовуючи різні цифрові ресурси відповідно до їхніх потреб. Вчителі можуть призначати диференційовані завдання, включаючи інтерактивні вправи, посилання на онлайн-курси або конкретні цифрові ресурси для підтримки самостійного навчання.

Таким чином, Google Classroom стає ефективним посередником у використанні цифрових ресурсів, спрощуючи доступ до матеріалів, організовуючи навчальний процес, підтримуючи співпрацю і забезпечуючи ефективне використання інструментів для навчання у цифровому середовищі.

Нами створено електронний курс "Інформатика" на платформі Google Classroom. Відповідно до цифрових ресурсів, які ми вирішили використовувати на платформі, створено п'ять розділів: завдання для самостійної роботи, цифрові ресурси для навчання, інтерактивні вправи, електронні курси та тести.

У розділі "Завдання для самостійної роботи" розміщуємо індивідуальні завдання для учнів, які вони виконують в межах самостійної роботи. Наприклад, індивідуальні завдання з теми "Структура HTML-сторінки" можуть включати різні аспекти, спрямовані на закріплення теоретичних знань та розвиток практичних навичок.

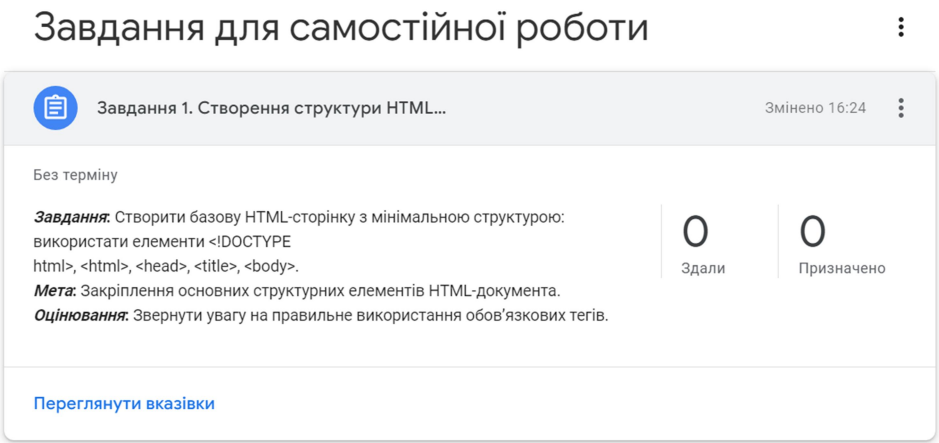

Рис. 2. Розділ "Завдання для самостійної роботи" на платформі Classroom

Передбачається, що учитель разом з учнями опрацював матеріали з теми у класі і може виконати завдання. Але для повторення і оновлення інформації він може переглянути цифрові ресурси з теми у розділі "Цифрові ресурси для навчання".

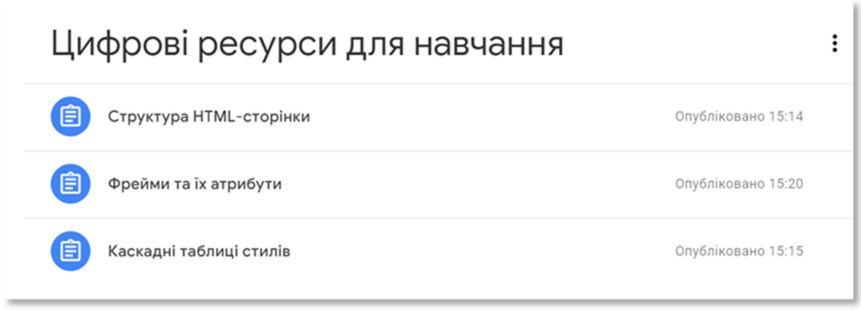

Рис. 3. Розділ "Цифрові ресурси для навчання" на платформі Classroom

Цифрові ресурси з теми містять посилання на сторінки з теоретичними відомостями і прикладами. Наприклад, розміщуються відеоматеріали з сервісу Youtube. Дуже зручно розміщувати відеоматеріали, оскільки вони можуть транслюватись безпосередньо зі сторінки курсу.

Для актуалізації знань учнів використовуються інтерактивні вправи, які розміщуються у відповідному розділі. Ці вправи значно підвищують рівень залученості учнів до процесу навчання, роблячи його цікавішим та більш динамічним. Вони допомагають краще засвоїти матеріал через практичні завдання, що вимагають активної участі та самостійного розв'язання проблем. Крім того, такі вправи сприяють розвитку критичного мислення та навичок самоконтролю, оскільки учні отримують миттєвий зворотний зв'язок щодо своїх помилок. Це також дає їм змогу працювати у власному темпі та глибше осмислювати пройдені теми.

Інтерактивні вправи, виконані у застосунку Learning.Apps. У LearningApps можна створювати різні види інтерактивних завдань для учнів, що сприяють засвоєнню матеріалу та розвивають самостійну роботу.

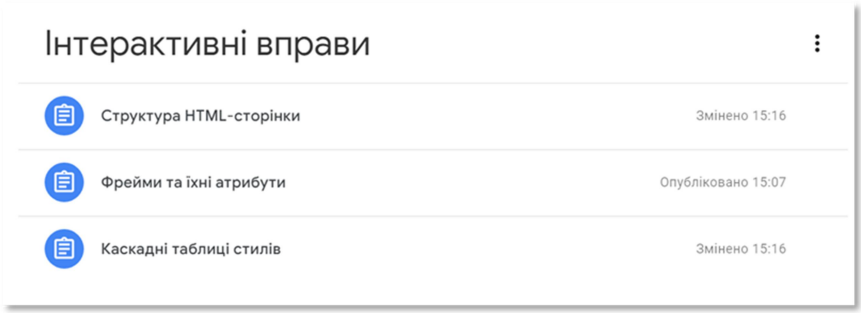

Рис. 4. Розділ "Інтерактивні вправи" на платформі Classroom

На цій платформі можна виконувати багато самих найрізноманітніших завдань, наприклад:

– заповнювати кросворди для закріплення термінів та понять з тем;

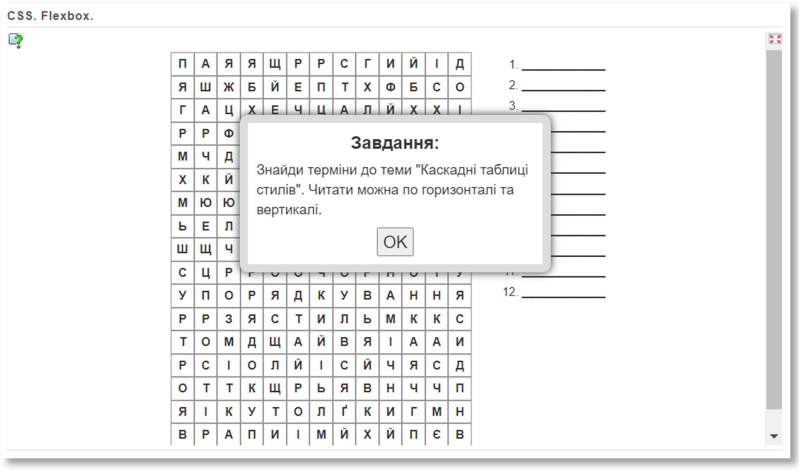

Рис. 5. Приклад завдання "Кросфорди" у LearningApps

– створювати багатоваріантні тести з вибором однієї або кількох правильних відповідей для оцінювання знань учнів;

– організувати гру в асоціації: розробити завдання на зіставлення термінів з їх значеннями або зображеннями, що сприяє кращому запам'ятовуванню;

– складати пазли з картинок, що допомагає розвивати просторове мислення;

– створювати завдання, у яких учні повинні відсортувати елементи за певними критеріями (наприклад, за темою чи жанром);

Рис. 6. Приклад завдання "Пазли" у LearningApps

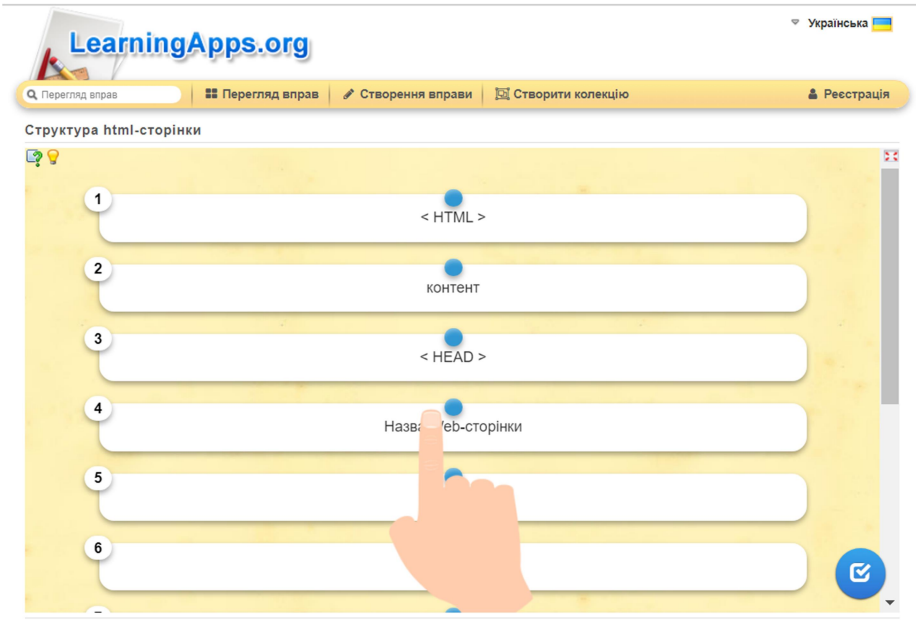

Рис. 7. Приклад завдання "Сортування" у LearningApps

– заповнювати пропуски в тексті, що дозволяє практикувати граматику та лексику;

– креслити інтерактивні графіки або діаграми, які можна використовувати для візуалізації даних;

– створювати вікторини для групового навчання або змагань між учнями;

– писати або завершувати історії, заповнюючи пропуски чи обираючи різні варіанти розвитку сюжету;

– розв'язувати математичні або логічні задачі, вирішуючи проблеми з відповідями.

LearningApps забезпечує гнучкість у створенні завдань і дає змогу вчителям адаптувати їх до потреб своїх учнів, роблячи навчання більш інтерактивним та цікавим.

Також у межах самостійної роботи можна пропонувати учням проходити курси на інтерактивних платформах. У нашому дослідженні ми пропонуємо англомовні курси на платформі Udemy.

Рис. 8. Розділ "Електронні курси"

Використовуючи цю платформу, ми ставили за мету формування не тільки відповідних знань, умінь та навичок з інформатики, але й іншомовної компетентності. Цей аспект надзвичайно актуальний саме зараз в умовах інтеграції України у Європейський освітній простір.

Для контролю за самостійною роботою передбачено розділ "Тести". Використання тестів для контролю за самостійною роботою учнів є доцільним і ефективним методом оцінювання. За допомогою тестів можна швидко та об'єктивно перевірити рівень засвоєння навчального матеріалу, виявити слабкі місця у знаннях учнів і надати необхідну допомогу під час зворотного зв'язку.

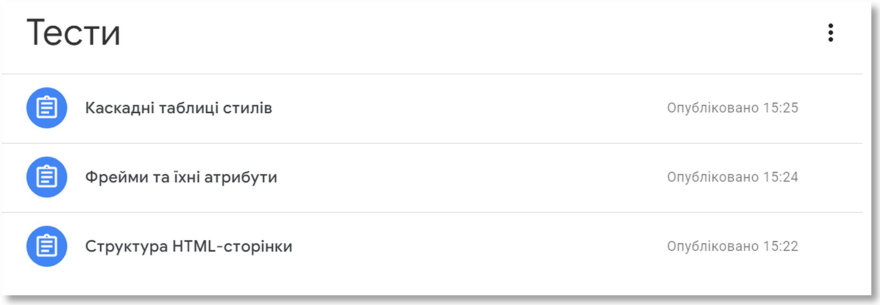

Рис. 9. Розділ "Тести"

Тести також допомагають структурувати самостійну роботу учнів, мотивуючи їх до регулярного навчання і самоконтролю. Крім того, їх можна легко адаптувати до різних рівнів складності та використовувати на цифрових платформах для автоматизації процесу оцінювання. Нами розроблено тести за допомогою сервісу Google-форми, що також інтегровано на сторінку курсу.

У процесі виконання самостійної роботи учнів доцільно передбачити консультації, які проводяться засобами Google Meet. Дуже зручно використовувати саме цей засіб, оскільки він інтегрований у Google Classroom.

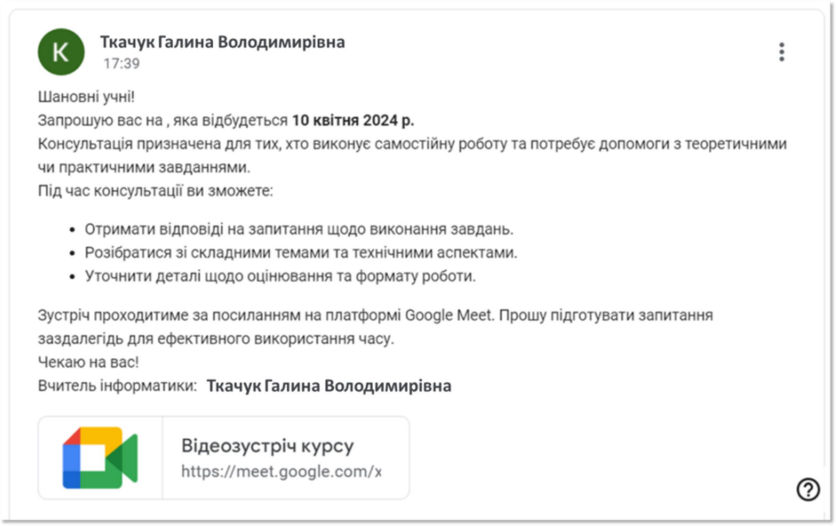

Рис. 10. Зразок оголошення для учнів про проведення консультації

Інформацію про оголошення учні отримують електронною поштою і, якщо мають встановлений мобільний застосунок електронної пошти, – миттєво на телефон. Це дає змогу одразу реагувати на будь-які повідомлення від учителя.

Організація самостійної роботи учнів із використанням цифрових ресурсів забезпечує здійснення індивідуального підходу через персоналізовані завдання для кожного учня, залежно від рівня його знань і темпу навчання. Платформа Google Classroom інтегрує різноманітні ресурси, такі як Google Forms, Google Meet та LearningApps, що полегшує організацію освітнього процесу та підвищує ефективність самостійної роботи.

Учні мають можливість отримувати миттєвий зворотний зв'язок через тести та інтерактивні вправи, що підвищує їхню залученість та мотивацію. Отже, використання цифрових інструментів у навчанні значно розширює можливості самостійного навчання та робить його більш гнучким і ефективним.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бондаренко А.В., Мазурок Т.Л. Методичні особливості розробки адаптивного навчального контенту для підтримки самостійної роботи на уроках інформатики. *Адаптивні технології управління навчанням ATL – 2019 : матеріали п'ятої міжнародної конференції*, (Одеса, 23–25 жовтня 2019 р.), Одеса : ПНПУ ім. К.Д. Ушинського, 2019. С. 98–99.

2. Воєвідко Л.М. Самостійна робота студентів: стрижнева компонента фахової підготовки. *Наукові записки Ніжинського державного університету ім. Миколи Гоголя. Психолого-педагогічні науки*. 2015. № 1. С. 17–21.

3. Галицька Н. Вплив самостійної роботи учнів на розвиток дослідницьких умінь учнів на уроках природничо-математичних дисциплін у період кінця 50 – початку 90-х рр. XX ст. *Молодь і ринок*. 2021. № 7 (193). С. 131–134.

4. Головко Н. Самостійна робота як складова навчального процесу у вищій школі. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Педагогіка*. 2015. Вип. 2. С. 19–22.

5. Когут У., Сікора О., Вдовичин Т. Виклики навчання та викладання в умовах війни. *Молодь і ринок*. 2022. № 6 (204). С. 83–88.

6. Найдьонов І.М. Методичні матеріали щодо забезпечення самостійної роботи студентів з навчального курсу "Методика викладання у вищій школі". Київ : МАУП, 2016. 45 с.

7. Петрук Л. Самостійна робота студентів у контексті формування професійних компетентностей майбутніх учителів. *Молодь і ринок*. 2023. № 1 (209). С. 108–112.

8. Плющ В.М. Самостійна робота студентів як одна із форм самоосвіти студентів. *Наукові записки*. 2019. № 143. С. 168–173.

9. Савеліхіна І. Самостійна робота студентів як основа пізнавальної діяльності у формуванні висококваліфікованих фахівців. *Молодь і ринок*. 2019. № 5. С. 121–125.

10. Семко Л., Самойленко Н. Методичні підходи до вивчення інформатики в основній школі. *Наукові записки. Серія: Проблеми методики фізико-математичної і технологічної освіти*. 2015. Вип. 7. Ч. 2. С. 76–82.

11. Сікора Я.Б., Карплюк С.О., Грінчук І.О., Оленюк Д.О. Використання методу проектів на уроках інформатики в закладах загальної середньої освіти як одна із ефективних педагогічних технологій. *Перспективи та інновації науки*. 2022. URL: http://eprints.zu.edu.ua/34341/1/2022.pdf

12. Сірант Н.П. Формування у дітей умінь самостійної роботи на уроках інформатики. *Сучасні світові тенденції розвитку науки, освіти, технологій та суспільства :* збірник тез доповідей міжнародної науково-практичної конференції, 28 червня 2023 р., Кропивницький, 2023. С. 17.

13. Федорчук А., Постова С. Особливості організації самостійної роботи учнів при вивченні інформатики у старшій школі. *Актуальні питання сучасної інформатики :* матеріали доп. VII Всеукр. наук.-практ. конф. з міжнар. участю "Сучасні інформаційні технології в освіті та науці", 16–17 листоп. 2023 р. Житомир, 2024. Вип. 11. С. 136–139.

14. Хвіц В., Андрієвська А. Організації самостійної роботи учнів базової середньої школи при вивченні програмування. *Науково-дослідна робота студентів як чинник удосконалення професійної підготовки майбутнього вчителя : зб. наук. пр*. Харків, 2024. Вип. 23. С. 154–162.

15. Хом'як І. Самостійна робота в системі навчальної діяльності студентів. *Науковий вісник Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки. Педагогічні науки*. 2016. № 1 (1). С. 90–95.

16. Швець Д.Є., Швець Є.Я. Керованість самостійною роботою студентів як шлях для підвищення якості освіти. *Гуманітарний вісник ЗДІА*. 2010. № 41. С. 203–207.

17. Шевчук М.О., Киричок І.І., Новгородська Ю.Г. Проблеми управління самостійною роботою студентів вищих навчальних закладів. *Молодий вчений*. 2018. № 1. С. 407–421.

REFERENCES

1. Bondarenko, A.V. & Mazurok, T.L. (2019). Metodychni osoblyvosti rozrobky adaptyvnoho navchalnoho kontentu dlia pidtrymky samostiinoi roboty na urokakh informatyky [Methodological features of developing adaptive educational content to support independent work in informatics lessons]. *Adaptyvni tekhnolohii upravlinnia navchanniam ATL – 2019: materialy piatoi mizhnarodnoi konferentsii* (Odesa, 23–25 zhovtnia 2019 r.) – *Adaptive learning management technologies ATL - 2019: proceedings of the fifth international conference,* (Odesa, October 23–25, 2019), Odesa, pp. 98–99. [in Ukrainian].

2. Voevidko, L.M. (2015). Samostiina robota studentiv: stryzhneva komponenta fakhovoi pidhotovky [Independent work of students: the core component of professional training]. *Research Notes. Series "Psychology and Pedagogy Research" (Nizhyn Mykola Gogol State University).* No. 1, pp. 17–21. [in Ukrainian].

3. Halytska, N. (2021). Vplyv samostiinoi roboty uchniv na rozvytok doslidnytskykh umin uchniv na urokakh pryrodnycho-matematychnykh dystsyplin u period kintsia 50–pochatku 90-kh rr. XX st. [The impact of independent work on the development of students' research skills in natural and mathematical disciplines in the period from the late 50s to the

early 90s of the 20th century]. *Youth & market*, No. 7(193), pp. 131–134. [in Ukrainian].

4. Holovko, N. (2015). Samostiina robota yak skladova navchalnoho protsesu u vyshchii shkoli [Independent work as a component of the educational process in higher education]. *Bulletin of Taras Shevchenko National University of Kyiv. Series "Pedagogy"*. Vol. 2, pp. 19–22. [in Ukrainian].

5. Kohut, U., Sikora, O. & Vdovychyn, T. (2022). Vyklyky navchannia ta vykladannia v umovakh viiny [Challenges of learning and teaching during wartime]. *Youth & market*. No. 6(204), pp. 83–88. [in Ukrainian].

6. Naidionov, I.M. (2016). Metodychni materialy shchodo zabezpechennia samostiinoi roboty studentiv z navchalnoho kursu "Metodyka vykladannia u vyshchii shkoli" [Methodological materials for ensuring independent work of students in the course "Methods of teaching in higher education"]. Kyiv, 45 p. [in Ukrainian].

7. Petruk, L. (2023). Samostiina robota studentiv u konteksti formuvannia profesiinykh kompetentnostei maibutnikh uchyteliv [Independent work of students in the context of forming professional competencies of future teachers]. *Youth & market*, No. 1(209), pp. 108–112. [in Ukrainian].

8. Plushch, V.M. (2019). Samostiina robota studentiv yak odna iz form samoosvity [Independent work as a form of self-education]. *Research Notes.* No. 143, pp. 168–173. [in Ukrainian].

9. Savelikhina, I. (2019). Samostiina robota studentiv yak osnova piznavalnoi diialnosti u formuvanni vysokokvalifikovanykh fakhivtsiv [Independent work as the basis of cognitive activity in forming highly qualified specialists]. *Youth & market*. No. 5, pp. 121–125. [in Ukrainian].

10. Semko, L. & Samoilenko, N. (2015). Metodychni pidkhody do vyvchennia informatyky v osnovnii shkoli [Methodological approaches to teaching informatics in primary school]. *Proceedings. Series: Problems of the methodology of physical, mathematical and technological education.* Vol. 7, part. 2, pp. 76–82. [in Ukrainian].

11. Sikora, Ya.B., Karpliuk, S.O., Hrinchuk, I.O. & Oleniuk, D.O. (2022). Vykorystannia metodu proektiv na urokakh informatyky yak efektyvna pedahohichna tekhnolohiia [Using the project method in informatics lessons as an effective pedagogical technology]. *Prospects and innovations of science.* Available at: http://eprints.zu.edu.ua/34341/1/2022.pdf. [in Ukrainian].

12. Sirant, N.P. (2023). Formuvannia u ditei umin samostiinoi roboty na urokakh informatyky [Formation of independent work skills in children during informatics lessons]. *Suchasni svitovi tendentsii rozvytku nauky, osvity, tekhnolohii ta suspilstva: zb. tez dopovid. mizhnarodnoi konferentsii*, 28 chervnia 2023 r. – *Modern world trends in the development of science, education, technology and society: collection of abstracts of reports of the international scientific and practical conference*, June 28, 2023, Kropyvnytskyi, p. 17. [in Ukrainian].

13. Fedorchuk, A. & Postova, S. (2024). Osoblyvosti orhanizatsii samostiinoi roboty uchniv pry vyvchenni informatyky u starshii shkoli [Features of organizing independent work of students in senior school during informatics lessons]. *Aktualni pytannia suchasnoi informatyky: materialy dop. VII vseukr. konf. z mizhnar. uchastiu "Suchasni informatsiini tekhnolohii v osviti ta nautsi"*, 16–17 lyst. 2023 r. – Current issues of modern informatics: additional materials. VII All-Ukrainian science and practice conf. from international with the participation of "Modern information technologies in education and science", November 16-17. 2023. Zhytomyr, Vol. 11, pp. 136–139. [in Ukrainian].

14. Khvits, V. & Andriievska, A. (2024). Orhanizatsiia samostiinoi roboty uchniv bazovoi serednoi shkoly pry vyvchenni prohramuvannia [Organization of independent work of middle school students in programming]. *Scientific and research work of students as a factor in improving the professional training of the future teacher: coll. of science works.* Vol. 23, pp. 154–162. [in Ukrainian].

15. Khomyak, I. (2016). Samostiina robota v systemi navchalnoi diialnosti studentiv [Independent work in the system of students' educational activities]. Scientific Bulletin *of Lesya Ukrayinka East European National University. Pedagogical sciences.* No. 1(1), pp. 90–95. [in Ukrainian].

16. Shvets, D.Ye., Shvets, Ye.Ya. (2010). Kerovanist samostiinoiu robotoiu studentiv yak shliakh dlia pidvyshchennia yakosti osvity [Managing independent student work as a way to improve the quality of education]. *Humanities bulletin of Zaporizhzhe State Engineering Academy.* No. 41, pp. 203–207. [in Ukrainian].

17. Shevchuk, M.O., Kyrychok, I.I. & Novhorodska, Yu.H. (2018). Problemy upravlinnia samostiinoiu robotoiu studentiv vyshchykh navchalnykh zakladiv [Problems of managing independent student work in higher educational institutions]. *Young Scientist.* No. 1, pp. 407–421. [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 27.09.2024

"Творчість, майстерність, досконалість – це, насамперед, наполеглива праця".

Василь Сухомлинський
український педагог, публіцист, письменник, поет

"Наші знання – це сума того, чого ми навчилися, й того, що ми забули".

Марія фон Ебнер-Ешенбах
баронеса, австрійська письменниця

УДК 378
DOI: https://doi.org/10.24919/2308-4634.2024.316384

Оксана Станіченко, *PhD, доктор філософії, старший викладач кафедри педагогіки, психології та дошкільної освіти Обласного коледжу "Кременчуцька гуманітарно-технологічна академія імені А.С. Макаренка" Полтавської обласної ради*
Віра Поліщук, *доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри спеціальної та інклюзивної освіти Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка*
Тетяна Цегельник, *доктор філософії, доцент, доцент кафедри спеціальної та інклюзивної освіти Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка*

ЦИФРОВА КОМПЕТЕНТНІСТЬ ЛОГОПЕДА У ВИМІРІ СУЧАСНОГО ДИСКУРСУ НУШ

У статті проаналізовано сутність та особливості цифрової компетентності логопеда у вимірі сучасного дискурсу Нової української школи, що і зумовлено метою дослідження. Компонентами цифрової компетентності логопеда авторами визначено: 1) інформаційну грамотність; 2) комунікаційну грамотність; 3) технічні навички; 4) креативність у використанні цифрових інструментів. Авторами детально розкрито потенціал застосування цифрових інструментів (їх функціонал, особливості та цінність) у логопедичній практиці (Logoprog, Speech Therapy, Tactus Therapy, TOME, ГРАМОТЕЙКА). У статті наголошується, що перспектива розвитку цифрової компетентності логопедів у рамках НУШ є багатообіцяючою через підвищення кваліфікації, впровадження спеціальних тренінгів і навчальних курсів (онлайн-курси для педагогів від Міністерства освіти і науки України; "Інклюзивний простір. Практичні кроки" на Prometheus; "Дія. Цифрова освіта" та ін.).

Ключові слова: *професійна діяльність; компетентність; цифрові технології; Нова українська школа; корекційна робота.*
Літ. 15.

Oksana Stanichenko, *PhD, Doctor of Philosophy, Senior Lecturer of the Pedagogy, Psychology and Preschool Education Department, Regional College "Kremenchuk Humanitarian and Technological Academy named after A.S. Makarenko", Poltava Regional Council*
Vira Polishchuk, *Doctor of Sciences (Pedagogy), Professor, Professor of the Special and Inclusive Education Department, Ternopil Volodymyr Hnatyuk National Pedagogical University*
Tetiana Tsehelnyk, *Doctor of Sciences (Philosophy), Associate Professor, Associate Professor of the Special and Inclusive Education Department, Ternopil Volodymyr Hnatyuk National Pedagogical University*

DIGITAL COMPETENCE OF A SPEECH THERAPIST IN THE CONTEXT OF THE MODERN DISCOURSE OF THE NEW UKRAINIAN SCHOOL

This article analyzes the essence and specific features of the digital competence of a speech therapist within the context of the New Ukrainian School (NUS) framework, which serves as the study's primary objective. The term "digital competence of a speech therapist" is defined by the authors as a set of knowledge, skills, and attitudes toward the effective use of digital technologies in their professional practice to improve the quality of speech correction. The digital competence of a speech therapist encompasses the following key aspects: 1) the ability to work with digital tools for the diagnosis and therapy of speech disorders; 2) knowledge of platforms for remote learning and interactive communication; 3) skills in creating multimedia materials for speech therapy sessions; and 4) ensuring security in the digital environment. The components of a speech therapist's digital competence identified by the authors include: 1) information literacy; 2) communication literacy; 3) technical skills; and 4) creativity in utilizing digital tools. The authors detail the potential for applying digital tools (their functionality, specific features, and value) in speech therapy practice to enhance the effectiveness of diagnosing speech disorders (Logoprog, Speech Therapy, Tactus Therapy, TOME, Hramoteyka). The authors emphasize that the future development of digital competence among speech therapists within the NUS framework holds promising potential, made possible through professional development, implementation of specialized training programs, and educational courses that help speech therapists not only master new digital tools but also understand their applications for improving corrective work (e.g., online courses for educators provided by the Ministry of Education and Science of Ukraine; the "Inclusive Space: Practical Steps" course on Prometheus; "Action (Diya). Digital Education", among others). Thus, within the framework of

© О. Станіченко, В. Поліщук, Т. Цегельник, 2024

the New Ukrainian School, the digital competence of a speech therapist becomes not only a technical skill but also a key pedagogical competency.

Keywords: *professional activity; competence; digital technologies; New Ukrainian School; corrective work.*

Постановка проблеми. Сучасна система освіти в Україні зазнає суттєвих змін у рамках Нової української школи (НУШ), що спрямована на підвищення якості освітнього процесу через інтеграцію інноваційних методів навчання та цифрових технологій. Особливу роль у цьому контексті відіграє забезпечення доступу до якісних освітніх послуг для дітей з особливими освітніми потребами, зокрема через розвиток логопедичної підтримки. В умовах цифрової трансформації суспільства цифрова компетентність педагогів, зокрема, логопедів, стає критично важливою для ефективного виконання ними професійних обов'язків. Фахівці-логопеди мають адаптувати свої навички до швидких технологічних змін, оскільки цифрові технології здатні суттєво розширити можливості для діагностики, корекції та розвитку мовленнєвих навичок учнів. На сьогодні цифрова компетентність логопеда виходить на перший план, адже від неї залежить успішність застосування інтерактивних платформ, спеціалізованих програм для розвитку мовлення та інших інструментів, які полегшують процес корекційного навчання.

Так, у сучасних умовах виникла необхідність перегляду підходів до підготовки та підвищення кваліфікації логопедів, що зумовлено важливістю розвитку їх здатності використовувати цифрові засоби для планування та реалізації індивідуальних навчальних програм, створення інтерактивних матеріалів, поліпшння комунікації з учнями і їхніми батьками. Зі сказаного випливає, що цифрова компетентність логопеда у вимірі сучасного дискурсу НУШ є необхідною умовою для забезпечення якісної та інклюзивної освіти в Україні. Ми розуміємо, що цифрова компетентність посідає сьогодні чільне місце серед компетентностей та слугує основою для професійного становлення, входячи до десяти основних компетентностей, що зазначені у Концепції Нової української школи (2016) [5].

Аналіз останніх публікацій та досліджень показує, що цифрова компетентність є предметом багатьох досліджень, зокрема як сучасні освітні феномени цифрову компетентність розглядають Л. Гаврілова, Я. Топольник, С. Толочко, Н. Henseruk, О. Спірін, О. Овчарук, О. Тепла, І. Дубровіна, Ю. Силенко та ін. Натомість Т. Цегельник, Г. Захарова, Ю. Силенко визначають інформаційно-цифрову компетентність; І. Воротникова окреслює умови формування цифрової компетентності; І. Гребеник формулює принципи та функції цифрової компетентності. Деякі інші аспекти формування цифрової компетентності засобами сучасних інноваційних технологій у межах освітнього процесу при професійно-педагогічній підготовці майбутніх фахівців окреслюється у працях [9; 15].

Вагомість формування цифрової компетентності у педагогів та чіткого алгоритму її набуття зумовлюється положенням про Єдиний державний вебпортал цифрової освіти "Дія. Цифрова освіта", де окреслено інформаційно-телекомунікаційну систему з широким спектром контенту, що формує цифрову освіту [6].

Мета дослідження – проаналізувати сутність та особливості цифрової компетентності логопеда у вимірі сучасного дискурсу Нової української школи.

Основний виклад матеріалу. Розкриємо сутність поняття "цифрова компетентність".

Концепція розвитку цифрових компетентностей, що схвалена розпорядженням Кабінету Міністрів України (2021), цифрову компетентність тлумачить як "динамічну комбінацію знань, умінь, навичок, способів мислення, поглядів, інших особистих якостей у сфері інформаційно-комунікаційних та цифрових технологій, котра визначає здатність особи успішно соціалізуватися, провадити професійну та/або подальшу навчальну діяльність із використанням таких технологій" [4].

Натомість Рамка цифрової компетентності DigComp 2.1 (2017) ототожнює поняття "цифрова компетентність" з "упевненим та ґрунтовним користуванням засобами інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ) у роботі (можливість працевлаштування), освіті, дозвіллі, залученні та діяльності в житті суспільства, необхідними для повсякденного соціально-економічного життя" [7].

Як сучасні освітні феномени цифрову компетентність розглядають низка вчених, зокрема Л. Гаврілова [2], Я. Топольник [2], С. Толочко [14], Н. Henseruk [13], трактуючи її як "сукупності знань, умінь, здібностей та різноманітних показників застосування цифрових технологій для комунікації, колаборації та професійного розвитку, пов'язана з пошуком, створенням та поширенням цифрових ресурсів, керуванням та організацією використання цифрових технологій в освітньому процесі та здійсненні наукових досліджень, індивідуалізації оцінювання; удосконалює інклюзію, персоналізацію та сприяє активному залученню здобувачів освіти; характеризується креативним та відповідальним використанням цифрових технологій для обробки інформації, спілкування, виготовлення контенту, достатку та вирішення проблем" [14].

Натомість О. Спірін та О. Овчарук у енциклопедії освіти цифрову компетентність розуміють, як "здатність особистості впевнено та ґрунтовно користуватися засобами цифрових технологій у таких

сферах, як професійна діяльність і працевлаштування, освіта, дозвілля, громадська діяльність, що є життєво необхідними для участі у щоденному соціально-економічному житті" [10, 1095]. Автори О. Тепла та ін., розглядаючи цифрову компетентність педагога з позиції інформаційно-освітнього середовища закладу вищої освіти у світлі сучасних викликів, зазначаються під поняттям "комплекс знань, умінь, навичок використання цифрових технологій для комунікації, співпраці та професійного розвитку і зростання, пошуку, створення та поширення цифрових ресурсів, організації освітнього процесу та виконання наукових досліджень, оброблення інформації, спілкування, створення навчального контенту і вирішення виробничих питань" [11, 102].

Науковці Т. Цегельник, Г. Захарова, Ю. Силенко визначають інформаційно-цифрову компетентність як таку сукупність "знань, навичок, умінь і вмінь, необхідних для ефективного використання інформаційних і комунікаційних технологій для досягнення особистих, професійних та соціальних цілей у сучасному інформаційному суспільстві" [12, 32]. Вони, зокрема, наголошують, що "конкурентоздатний фахівець-педагог має володіти інноваційним мисленням, що допоможе сформувати складні навички розв'язування педагогічних проблем та упроваджувати сучасні активні методи навчання. А отже, новими спеціалізованими навичками, що дозволять суб'єкт-суб'єктну взаємодію, проєктування технології та їх реалізацію, виступають метанавички, тобто такі, які дають змогу майбутньому фахівцеві ефективно керувати власним навчанням та розвитком" [12, 32].

Зі свого боку, І. Воротникова формулює умови формування цифрової компетентності, що обумовлюються цифровізацією освіти та розробленістю нормативно-правових документів; критеріями розвитку цифрової компетентністю; розробленістю наукових, навчально-методичних ресурсів; імплементацією світових та українських проєктів щодо цифровізації в освітній процес; мотивацією педагога до професійного розвитку тощо [1, 104–110]. До принципів формування цифрової компетентності І. Гребеник відносить системність, безперервність, діяльність, саморозвиток [3, 22]. Функціями компетентності визначено: пізнавальну, розвиткову, оцінну, адаптивну. Деякі інші аспекти формування цифрової компетентності засобами сучасних інноваційних технологій у межах освітнього процесу при професійно-педагогічній підготовці майбутніх фахівців окреслюються у працях [9; 15].

Отже, проаналізувавши різні погляди науковців та дослідників, зіставивши їхніх результати досліджень, під поняттям "цифрова компетентність логопеда" ми розуміємо сукупність знань, навичок і ставлення до ефективного використання цифрових технологій у своїй професійній діяльності для поліпшення якості мовленнєвої корекції. Цифрова компетентність логопеда охоплює кореляцію таких складових, як 1) вміння працювати з цифровими інструментами для діагностики та терапії мовленнєвих порушень; 2) знання платформ для дистанційного навчання та інтерактивного спілкування, що дають змогу підтримувати зв'язок з учнями та їхніми батьками в умовах сучасного навчання; 3) навички створення мультимедійних матеріалів для логопедичних занять, що роблять процес навчання інтерактивнішим та цікавішим для учнів; 4) безпека в цифровому середовищі, тобто знання про захист персональних даних дітей і навички безпечного використання інтернет-ресурсів.

Компонентами цифрової компетентності логопеда виділяємо: 1) інформаційну грамотність, що передбачає наявність уміння знаходити, оцінювати та використовувати інформацію з надійних джерел для корекційної роботи; 2) комунікаційну грамотність, що обумовлює здатність використовувати цифрові канали для підтримки ефективної комунікації з дітьми, їхніми батьками та іншими педагогами; 3) технічні навички, що вимагає володіння спеціалізованим програмним забезпеченням для логопедичної діагностики, такими як Logorallye, Tactus Therapy чи інші платформи, адаптовані для різних видів мовленнєвих порушень; 4) креативність у використанні цифрових інструментів, що зумовлює здатність створювати інтерактивні навчальні матеріали, які підтримують залученість учнів до навчання.

Розглянемо потенціал застосування цифрових інструментів у логопедичній практиці, що допоможуть ефективніше здійснювати діагностику мовленнєвих порушень. Так, можуть використовуватись спеціалізовані програми, мобільні додатки, онлайн-ресурси, що зумовлять оцінку мовленнєвих здібностей дитини та допоможуть у складанні індивідуальних планів корекції. Цікавим прикладом слугує **Logoprog** (зазвичай це платна програма, але можливі демонстраційні версії або обмежені безкоштовні можливості), що є програмним забезпеченням для діагностики та корекції мовленнєвих порушень, яке включає численні тести для оцінки фонематичного слуху, лексичних і граматичних навичок та вимови. Програма містить набір завдань для різних типів порушень мовлення. Вона дозволяє логопедам відстежувати динаміку розвитку мовлення дитини, отримуючи статистичні дані про прогрес кожного учня.

Ще одним варіантом є **Speech Therapy** (існують як безкоштовні версії, так і платні, що відкривають доступ до більшої кількості функцій) – мобільний додаток, розроблений для логопедичної терапії, орієнтований на роботу з дітьми, що мають труднощі з вимовою звуків. Включає тести для оцінки

вимови та розпізнавання звуків, а також вправи для тренування правильної артикуляції. Логопед може налаштовувати програму під індивідуальні потреби дитини, вибираючи відповідні завдання та вправи.

Ще однією пропозицією є **Tactus Therapy** (більшість модулів програми платні, хоча можуть бути пробні версії з обмеженими можливостями), що є професійною програмою, яка містить низку модулів для терапії мовленнєвих і когнітивних функцій. З її допомогою можна оцінювати мовленнєві здібності дітей з розладами мови та розробляти індивідуальні терапевтичні вправи для розвитку словникового запасу, граматики, розуміння мови. Зібрані дані уможливлюють створення персоналізованих планів корекції.

Ще одним варіантом є **TOME (Технології оцінки мовленнєвої ефективності)** (деякі освітні заклади можуть мати доступ до нього через державні програми, але для індивідуального використання він платний), це українське програмне забезпечення, адаптоване під потреби НУШ, призначене для оцінки рівня мовленнєвої компетентності у дітей різного віку. Містить тести для визначення рівня розвитку мовлення, аудіовізуальні вправи та систему збереження даних для аналізу прогресу дитини. Програма також дає змогу створювати графіки та діаграми, які наочно відображають розвиток мовленнєвих навичок.

Ще однією пропозицією є **ГРАМОТЕЙКА** (додаток доступний у безкоштовній версії з обмеженими можливостями, але розширені функції часто вимагають платної підписки), що є українським додатком для мовленнєвої та комунікативної терапії, який розроблений спеціально для дітей з проблемами мовлення. Містить ігри та вправи для тренування лексики, граматики та синтаксису. Дає змогу логопедам оцінювати рівень розвитку мовлення і адаптувати вправи під конкретні потреби дитини, створюючи індивідуальний план терапії.

Відтак, розглянуті цифрові інструменти допомагають логопедам не лише об'єктивно оцінити рівень мовленнєвого розвитку дитини, але й розробити індивідуальний план корекції, спираючись на конкретні потреби. Застосування спеціалізованих цифрових додатків і програмних засобів у роботі логопедів є важливим елементом розвитку їхньої цифрової компетентності та відповідає принципам і вимогам Нової української школи (НУШ). Використання таких технологій не тільки підвищує ефективність роботи логопедів, але й сприяє створенню інклюзивного освітнього середовища, яке підтримує розвиток мовленнєвих навичок у дітей з особливими потребами.

Однак перспектива розвитку цифрової компетентності логопедів у рамках НУШ є багатообіцяючою. Це можливо через підвищення кваліфікації, впровадження спеціальних тренінгів і навчальних курсів, які допоможуть логопедам не лише освоїти нові цифрові інструменти, але й зрозуміти, як вони можуть бути використані для вдосконалення корекційної роботи. Такими пропозиціями, на сьогодні, є, наприклад, **онлайн-курси для педагогів від Міністерства освіти і науки України**, які регулярно організовують курси та вебінари з розвитку цифрових навичок для педагогів, включаючи логопедів. Беззаперечним варіантом є курс **"Інклюзивний простір. Практичні кроки" на Prometheus,** що допомагає педагогам, включаючи логопедів, освоїти основи інклюзивної освіти та використання цифрових технологій у роботі з дітьми, що мають особливі освітні потреби. А ось навчальні модулі на порталі **"Дія. Цифрова освіта",** що є державною ініціативою, надає доступ до навчальних матеріалів для підвищення цифрової грамотності, де логопеди можуть навчитися працювати з різноманітними цифровими інструментами для спілкування, зокрема з онлайн-платформами, що забезпечують інтерактивну та дистанційну роботу.

Висновки. Отже, цифрова компетентність логопедів, яка формується завдяки практичному застосуванню цих додатків, включає вміння користуватися технологіями для діагностики, розробки індивідуальних корекційних програм і відстеження прогресу учнів. Логопеди, володіючи необхідними цифровими навичками, можуть використовувати такі інструменти для адаптації корекційного процесу відповідно до потреб кожної дитини, підвищуючи тим самим мотивацію та ефективність навчання. У рамках Нової української школи цифрова компетентність логопеда стає не лише технічним умінням, а й ключовою педагогічною навичкою. Це особливо важливо в умовах сучасної школи, яка орієнтована на персоналізоване навчання та інклюзію. Використання цифрових додатків дає змогу логопедам створювати комфортне середовище для учнів, яке відповідає сучасним освітнім стандартам і допомагає забезпечити якісну корекційну підтримку для дітей з різними рівнями мовленнєвих порушень. Таким чином, розвиток цифрової компетентності логопедів є важливим аспектом для реалізації цілей Нової української школи та формування інклюзивної освітньої системи в Україні загалом.

ЛІТЕРАТУРА

1. Воротникова І.П. Умови формування цифрової компетентності вчителя у післядипломній освіті. *Open educational e-environment of modern University.* 2019. № 6. С. 101–118.

2. Гаврілова Л.Г., Топольник Я.В. Цифрова культура, цифрова грамотність, цифрова компетентність як сучасні освітні феномени. *Інформаційні технології і засоби навчання.* 2017. № 61. Вип. 5, С. 1–14.

3. Гребеник І.С. Формування цифрової компетентності керівників навчальних закладів. *Open educational e-environment of modern University*. 2019. № 6. С. 17–25.

4. Концепція розвитку цифрових компетентностей, схвалена розпорядженням Кабінету Міністрів України від 3 березня 2021 р. № 167-р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/167-2021-%D1%80#Text (дата звернення: 25.10.2024).

5. Концепція Нової української школи, 2016. URL: https://mon.gov.ua/static-objects/mon/sites/1/zagalna%20seredn ya/nova-ukrainska-shkola-compressed.pdf (дата звернення: 25.10.2024).

6. Положення про Єдиний державний веб-портал цифрової освіти "Дія. Цифрова освіта", затверджене Постановою КМУ від 10 березня 2021 р. № 184. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/184-2021-%D0%BF# Text (дата звернення: 25.10.2024).

7. Рамка цифрової компетентності DigComp 2.1 (2017). URL: http://dystosvita.blogspot.com/2018/02/digcom p-2017.html (дата звернення: 25.10.2024).

8. Семигіна Т., Федюк В. Цифрова компетентність як інструмент регулювання ринку праці. *Економіка та суспільство*. 2022. № 40. DOI: https://doi.org/10.32782/25 24-0072/2022-40-41 (дата звернення: 25.10.2024).

9. Силенко Ю., Романцова Я., Лисицька О., Гарбич Я. Інформаційне освітнє середовище як платформа реалізації інформаційно-комунікаційних технологій у ЗВО. *Молодь і ринок*. 2023. № 6–7 (214–215). С. 60–68. DOI: https://doi.org/10.24919/2308-4634.2023.287944 (дата звернення: 25.10.2024).

10. Спірін О.М., Овчарук О.В. Цифрова компетентність. *Енциклопедія освіти*. Нац. акад. пед. наук України: 2- ге вид., допов. та перероб. Київ: Юрінком Інтер, 2021. С. 1095–1096.

11. Тепла О.М., Дубровіна І.В., Силенко Ю.В. Цифрова компетентність педагога в інформаційно-освітньому середовищі закладу вищої освіти у світлі сучасних викликів. *Вісник Глухівського національного педагогічного університету імені Олександра Довженка. Серія: Педагогічні науки*. 2023. Вип. 53. С. 100–106. DOI: https://doi.org/ 10.31376/2410-0897-2023-3-53-100-106 (дата звернення: 25.10.2024).

12. Цегельник Т., Захарова Г., Силенко Ю. Потенціал застосування цифрових технологій в освітньому середовищі ЗВО при підготовці майбутнього педагога. *Молодь і ринок.* 2024. № 5 (225). С. 30–34. DOI: https://doi.org/10.2 4919/2308-4634.2024.304926 (дата звернення: 25.10.2024).

13. Henseruk H. Цифрова компетентність як одна із професійно значущих компетентностей майбутніх учителів. *Електронне наукове фахове видання "ВІДКРИТЕ ОСВІТНЄ Е-СЕРЕДОВИЩЕ СУЧАСНОГО УНІВЕРСИТЕТУ*". 2019. № 6. С. 8–16. DOI: https://doi.org/10.28925/24 14-0325.2019.6.816 (дата звернення: 25.10.2024).

14. Tolochko S., Bordiug N. and Knysh I. Transversal competencies of innovative entrepreneurship professionals in lifelong education. *Baltic Journal of Economic Studies.* 2020. Vol. 6. Number 3. pp. 156–165.

15. Vyshkivska V., Sylenko Yu., Golikova O., Tsehelnyk T., Patlaichuk O. Analysis of the Experience and Prospects of the Implementation of the Moodle Platform for the Organization of Distance Learning in Ukrainian Universities. *Environment. Technology. Resources. Proceedings of the 15th International Scientific and Practical Conference*. Vol. 2. Hosted by National Military University, Bulgaria ; Rezekne Academy of Technologies, Faculty of Engineering, Latvia (June 27, 2024 – June 28, 2024). pp. 512–518. DOI: https://doi.org/10.17770/etr2024vol2.8078 (дата звернення: 25.10.2024).

REFERENCES

1. Vorotnikova, I.P. (2019). Umovy formuvannya tsyfrovoyi kompetentnosti vchytelya u pislyadyplomniy osviti [Conditions for the formation of digital competence of a teacher in postgraduate education]. *Open educational e-environment of modern University.* No. 6. pp. 101–118. [in Ukrainian].

2. Gavrilova, L.G. & Topolnyk, Y.V. (2017). Tsyfrova kultura, tsyfrova hramotnist, tsyfrova kompetentnist yak suchasni osvitni fenomeny [Digital culture, digital literacy, digital competence as modern educational phenomena]. *Information technologies and teaching aids*, No. 61, issue. 5, pp. 1–14. [in Ukrainian].

3. Hrebenyk, I.S. (2019). Formuvannya tsyfrovoyi kompetentnosti kerivnykiv navchalnykh zakladiv [Formation of digital competence of heads of educational institutions]. *Open educational e-environment of modern University*. No. 6. pp. 17–25. [in Ukrainian].

4. Kontseptsiya rozvytku tsyfrovykh kompetentnostey, skhvalena rozporyadzhennyam Kabinetu Ministriv Ukrayiny [The concept of the development of digital competences, approved by the order of the Cabinet of Ministers of Ukraine] dated March 3, 2021 No. 167. Available at: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/167-2021-%D1%80#Text (Accessed 25 Oct. 2024). [in Ukrainian].

5. Kontseptsiya Novoyi ukrayinskoyi shkoly (2016). [Concept of the New Ukrainian School]. Available at: https://mon.gov.ua/static-objects/mon/sites/1/zagalna%20se rednya/nova-ukrainska-shkola-compressed.pdf (Accessed 25 Oct. 2024). [in Ukrainian].

6. Polozhennya pro Yedynyy derzhavnyy veb-portal tsyfrovoyi osvity "Diya. Tsyfrova osvita" [Regulations on the Unified State Web Portal of Digital Education "Action. Digital Education"]. Approved by Resolution of the CMU dated March 10, 2021 No. 184. Available at: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/184-2021-%D0%BF#Text (Accessed 25 Oct. 2024). [in Ukrainian].

7. Ramka tsyfrovoyi kompetentnosti DigComp 2.1 (2017). [DigComp Digital Competence Framework 2.1]. Available at: http://dystosvita.blogspot.com/2018/02/digcom p-2017.html (Accessed 25 Oct. 2024). [in Ukrainian].

8. Semigina, T. & Fedyuk, V. (2022). Tsyfrova kompetentnist yak instrument rehulyuvannya rynku pratsi [Digital competence as a tool for regulating the labor market]. *Economy and society*, No. 40. DOI: https://doi.org/10.32782/2 524-0072/2022-40-41 (Accessed 25 Oct. 2024). [in Ukrainian].

9. Sylenko, Yu., Romantsova, Ya., Lysytska, O. & Garbych, Ya. (2023) Informatsiyne osvitnye seredovyshche yak platforma realizatsiyi informatsiyno-komunikatsiynykh tekhnolohiy u ZVO [Informational educational environment as a platform for the implementation of information and communication technologies in higher education institutions]. *Youth & market*, No. 6–7 (214–215). pp. 60–68. DOI: https://doi.org/10.24919/2308-4634.2023.287944 (Accessed 25 Oct. 2024). [in Ukrainian].

10. Spirin, O.M. & Ovcharuk, O.V. (2021). Tsyfrova kompetentnist [Digital competence]. *Encyclopedia of education.* National Acad. ped. Sciences of Ukraine: 2nd ed., add. and processing Kyiv, pp. 1095–1096. [in Ukrainian].

11. Tepla, O.M., Dubrovina, I.V. & Sylenko, Yu.V. (2023). Tsyfrova kompetentnist pedahoha v informatsiyno-osvitnomu

seredovyshchi zakladu vyshchoyi osvity u svitli suchasnykh vyklykiv [Digital competence of the teacher in the information and educational environment of the institution of higher education in the light of modern challenges]. *Bulletin of the Glukhiv National Pedagogical University named after Oleksandr Dovzhenko. Series: Pedagogical sciences.* Issue 53. pp. 100–106. DOI: https://doi.org/10.31376/2410-0897-2023-3-53-100-106 (Accessed 25 Oct. 2024). [in Ukrainian].

12. Tsegelnyk, T., Zakharova, G. & Sylenko, Y. (2024). Potentsial zastosuvannya tsyfrovykh tekhnolohiy v osvitn′omu seredovyshchi ZVO pry pidhotovtsi maybutnoho pedahoha [The potential of using digital technologies in the educational environment of higher education institutions in the preparation of future teachers]. *Youth & market*, No. 5 (225). pp. 30–34. DOI: https://doi.org/10.24919/2308-4634.2024.304926 (Accessed 25 Oct. 2024). [in Ukrainian].

13. Henseruk, H. (2019). Tsyfrova kompetentnist yak odna iz profesiyno znachushchykh kompetentnostey maybutnikh uchyteliv [Digital competence as one of the professionally significant competences of future teachers]. *Electronic scientific publication "OPEN EDUCATIONAL E-ENVIRONMENT OF MODERN UNIVERSITY"*, No. 6. pp. 8–16. DOI: https://doi.org/10.28925/2414-0325.2019.6.816 (Accessed 25 Oct. 2024). [in Ukrainian].

14. Tolochko, S., Bordiug, N. & Knysh, I. (2020). Transversal competencies of innovative entrepreneurship professionals in lifelong education. *Baltic Journal of Economic Studies*. Vol. 6. No. 3. pp. 156–165. [in English].

15. Vyshkivska, V., Sylenko, Yu., Golikova, O., Tsehelnyk, T. & Patlaichuk, O. (2024). Analysis of the Experience and Prospects of the Implementation of the Moodle Platform for the Organization of Distance Learning in Ukrainian Universities. *Environment. Technology. Resources. Proceedings of the 15th International Scientific and Practical Conference*. Vol. 2. Hosted by National Military University, Bulgaria; Rezekne Academy of Technologies, Faculty of Engineering, Latvia (June 27, 2024 – June 28, 2024). pp. 512–518. DOI: https://doi.org/10.17770/etr2024vol2.8078 (Accessed 25 Oct. 2024). [in English].

Стаття надійшла до редакції 04.11.2024

УДК 378.011.3-051:62
DOI: https://doi.org/10.24919/2308-4634.2024.316385

Дмитро Кільдеров, *доктор педагогічних наук, професор,*
професор кафедри технологічної освіти
Українського державного університету імені Михайла Драгоманова
Анна Логвиненко, *аспірант*
Українського державного університету імені Михайла Драгоманова

ОСОБЛИВОСТІ ФАХОВОЇ ПІДГОТОВКИ ВЧИТЕЛІВ ТЕХНОЛОГІЙ З ІСТОРІЇ ТРУДОВОГО ТА ПРОФЕСІЙНОГО НАВЧАННЯ

У статті проведений аналітичний огляд фахової підготовки майбутніх учителів технологій в контексті вивчення історії трудового та професійного навчання. На підставі аналізу теоретичної та практичної підготовки вчителів запропоновано і проведено проєктування структури та змісту вибіркового курсу з означеної проблематики. Проведено обґрунтування змісту цієї навчальної дисципліни як системотвірної ланки формування у студентів знань історії трудового і професійного навчання. Структуровано вивчення курсу, в якому передбачено у форматі двох змістових модулів, перший з яких "Історія становлення трудового та професійного навчання", а другий – "Розвиток трудового та професійного навчання у період 1917 рік по даний час".

Ключові слова: *фахова підготовка; вчителі технологій; історія трудового навчання; професійна освіта; професійне навчання; технологічна освіта.*

Табл. 1. Літ. 11.

Dmytro Kilderov, *Doctor of Sciences (Pedagogy), Professor,*
Professor of the Technological Education Department,
Mykhaylo Drahomanov Ukrainian State University
Anna Logvinenko, *Postgraduate Student,*
Mykhaylo Drahomanov Ukrainian State University

FEATURES OF PROFESSIONAL TRAINING OF TECHNOLOGY TEACHERS IN THE HISTORY OF LABOUR AND VOCATIONAL EDUCATION

The article presents an analytical review of the professional training of future technology teachers in the context of studying the history of labour and vocational training. Based on the analysis of theoretical and practical training of teachers, the structure and content of an elective course on this issue are proposed and designed. The content of this discipline is substantiated as a systematic link in the formation of students' knowledge of the history of labour and vocational training. The study of the course is structured in the format of two content modules, the first of which is "History of the Formation of Labor and Vocational Training", and the second is "Development of Labour and Vocational Training in the period from 1917 to the present".

ОСОБЛИВОСТІ ФАХОВОЇ ПІДГОТОВКИ ВЧИТЕЛІВ ТЕХНОЛОГІЙ З ІСТОРІЇ ТРУДОВОГО ТА ПРОФЕСІЙНОГО НАВЧАННЯ

The problem of training technology teachers in the history of labor and vocational education is relevant due to a number of factors that affect vocational and technological education and must meet the current requirements of the labour history quality market. The successful formation of students' professional competencies largely depends on the level of the teacher's professional training, and his/her ability to integrate historical experience into the educational process and apply it to the present.

One of the key problems is the gap between traditional methods that have evolved historically and modern requirements for a competency-based approach that involves the development of practical, analytical, and creative skills in future teachers. In addition, a lack of attention to the historical aspects of professional training can lead to the loss of important knowledge and techniques that remain relevant to this day.

The purpose of the article is to provide an analytical review of the professional training of future technology teachers in the history of labour and vocational education, as well as to design the structure and content of an elective course in this area.

Keywords: *vocational training; technology teachers; history of labour training; vocational education; vocational training; technology education.*

Постановка проблеми. Підготовка вчителів технологій з історії трудового та професійного навчання є актуальною через низку чинників, які впливають на професійну та технологічну освіту і мають відповідати сучасним вимогам ринку якості історії праці. Успішне формування професійних компетентностей учнів значною мірою залежить від рівня фахової підготовки вчителя, його здатність інтегрувати історичний досвід у навчальний процес на сучасному етапі.

Однією з ключових проблем є розрив між традиційними методиками, що склалися історично, та сучасними вимогами до компетентнісного підходу, який передбачає розвиток у майбутніх педагогів практичних, аналітичних та творчих навичок. Крім того, недолік уваги до історичних аспектів професійної підготовки може призвести до втрати важливих знань і методик, які залишаються актуальними й донині.

Проблема виникає у необхідності сучасного підходу до підготовки вчителів технологій, поєднуючи історичний досвід і новітні максимально педагогічні інструменти, щоб відповідати потребам суспільства й розвитку ринку праці, сприяти гармонійному розвитку учнів та їхньому подальшому професійному становленню.

Аналіз основних джерел і публікацій. Етапи виникнення та розвитку теорії і практики трудового виховання та розвиток предметного трудового навчання в Україні досліджували В. Титаренко і А. Цина [7]. В. Жигірь і О. Чернєга [1] вивчають тенденції розвитку професійно-технічної, вищої та додаткової освіти, а розвиток технологічної освіти учнів в Україні на цьому етапі досліджує О. Коберник [3]. Історичному контексту становлення вітчизняної педагогіки життєтворчості особистості впродовж XVI – початку XX ст. присвячені наукові праці В. Мавріна [4]. Наукові статті О. Любар і В. Кременя базуються на історії української школи і педагогіки [2], а науковий доробок Ю. Руденко [6] присвячений розвитку теорії і практики формування в учнів наукового світогляду в історії педагогіки України.

Останні публікації про підготовку вчителів трудового та професійного навчання вказують на важливі аспекти і нові методики в цій галузі, також дослідники виділяють наявність формування методичних знань і вмінь студентів через лекції, практичні заняття та педагогічну практику. Особлива увага приділяють розробці курсів з методики викладання, де акцент робиться на творчій діяльності студентів та освітніх практичних навичок відображено у працях таких вчених, як Н. Ничкало, В. Кремень, А. Цина, М. Корець, О. Торубара, В. Курок та інші. Аналіз останніх публікацій у сфері фахової підготовки вчителів технологій з історії трудового та професійного навчання показує зростання уваги до компетентнісного підходу, цифровізації освіти й інтеграції інноваційних технологій у навчальний процес.

Метою статті є аналітичний огляд фахової підготовки майбутніх учителів технологій з історії трудового та професійного навчання, а також проєктуванню структури та змісту вибіркового курсу з цього напряму.

Виклад основного матеріалу. Фахова підготовка вчителів технологій є складним і багатогранним процесом, спрямованим на те, щоб забезпечити майбутніх педагогів знаннями, навичками та компетенціями, необхідними для ефективного викладання дисциплін, пов'язаних з трудовим і професійним навчанням. Така підготовка включає декілька важливих складових: теоретичне навчання, практичне застосування знань, розвиток педагогічних здібностей та інтеграцію інноваційних методик.

Перша складова фахової підготовки вчителів технологій включає оволодіння теоретичними знаннями, що є фундаментом для викладання., що забезпечує глибоке розуміння педагогічних концепцій, дидактичних основ та специфіки технологічної освіти. Цілеспрямовано майбутні вчителі не вивчають історію розвитку трудового навчання, щоб усвідомити еволюцію методики викладання від традиційних підходів до сучасних інтерактивних і проєктних методів. Така основа необхідна педагогу для того, щоб інтегрувати класичні та інноваційні принципи навчання, формуючи зв'язок між історичним досвідом і сучасними практиками.

Важливо також, щоб вчителі оволоділи методиками складання навчальних програм, адаптуючи їх до вікових особливостей учнів і потреб сучасної освіти. Теоретична частина забезпечує базу для розвитку педагогічних підходів, орієнтованих на розвиток творчого та критичного мислення учнів, що є невід'ємною частиною ефективного трудового навчання.

Практична підготовка та педагогічна практика є невід'ємною частиною навчання майбутніх педагогів. У реалізації практичних аспектів навчання, таких як проведення майстер-класів, виконання проєктних робіт, участь у практичних заняттях та педагогічних практиках, студенти мають змогу не лише отримувати теоретичні знання, але й застосовувати їх на практиці. В таблиці 1 представлена різноманітність практичних аспектів підготовки та їх внесок у формування ключових компетенцій у майбутніх педагогів [1].

Таблиця 1

Практичні аспекти підготовки вчителів технологій та їх внесок у формування ключових компетенцій у майбутніх педагогів

Аспект практичної підготовки	Опис	Ключові компетенції
Майстер-класи	Організація та проведення навчальних заходів	Комунікаційні та організаційні навички
Проєктні роботи	Робота над реальними проблемами	Командна співпраця, критичне мислення
Практичні заняття	Експерименти з ефективними методами навчання	Інноваційний підхід, залучення здобувачів,
Педагогічна практика	Праця під наглядом досвідчених викладачів	Застосування теоретичних знань на практиці
Аналіз та оцінка	Аналіз навчальних ситуацій	Критичне мислення, прийняття рішень
Комунікація та взаємодія	Спілкування з учнями, колегами та батьками	Навички ефективної комунікації
Психологічні аспекти навчання	Знання психології розвитку здобувачів,	Розуміння потреб здобувачів, чуйність
Критичне мислення і рефлексія	Аналіз власних дій	Самостійність, саморозвиток
Інновації в навчанні	Використання новітніх технологій	Сучасні методи навчання, технологічна грамотність
Соціальна відповідальність	Усвідомлення ролі в суспільстві	Відповідальність за виховний процес

З-поміж аспектів практичної підготовки, що сприяють розвитку спеціальних навичок, які є критичними для успішної педагогічної діяльності, можна виділити такі:

1. Збалансований підхід. Практична підготовка охоплює широкий спектр методів і підходів, яка дає можливість студентам отримати всебічний досвід, що формує гнучкість у підходах до навчання та виховання учнів, допомагаючи адаптуватися до різних навчальних середовищ.

2. Інтеграція теорії і практики. Практичні заняття дають змогу студентам перевірити і виконати теоретичні знання у реальних умовах. Це створює міцний зв'язок між теорією та практикою, що забезпечує ефективність навчання.

3. Особистісний розвиток. Залучення до практичної діяльності сприяє особистісному зростанню студентів, допомагаючи їм розвивати впевненість у своїх силах і здатність до саморефлексії. Вони вчаться керувати емоціями, працювати в стресових ситуаціях і приймати рішення.

4. Спільнота та підтримка. Педагогічна практика забезпечує поліпшення формування професійної спільноти серед студентів, коли вони мають можливість поділитися досвідом, обмінюватися думками і підтримувати один одного в навчанні.

5. Сприяння інноваціям. Залучення до проєктної роботи та використання сучасних технологій стимулює креативність та інноваційний підхід у навчанні. Студенти опановують впроваджуванням нових ідей та рішень у свою практику.

6. Відповідальність за навчання. Студенти усвідомлюють зацікавленість своєю роллю у навчальному процесі, що формує почуття відповідальності за результати навчання своїх учнів, розуміючи, що їхнє навчання впливає на майбутнє молодого покоління.

Водночас у процесі теоретичної і практичної підготовки принагідно студенти отримують інформацію про історичні аспекти розвитку технологічної освіти.

Сучасна підготовка вчителів технологій з історії трудового та професійного навчання вимагає застосування інноваційних підходів. Викладачі повинні володіти методами інтерактивного навчання, використовувати інформаційно-комунікаційні технології, проводити заняття з використанням інтерактивних дощок, відеоматеріалів та спеціалізованого програмного забезпечення. Це уможливлює зро-

бити процес навчання більш захопливим і наближеним до реальних умов виробничої діяльності.

Розв'язок цього питання потребує систематичного підходу, тут вбачається запровадження вибіркової навчальної дисципліни "Історія трудового та професійного навчання" для здобувачі освітнього рівня бакалавр, галузі знань 01 Освіта / Педагогіка, спеціальності 014.10 Середня освіта (трудове навчання та технології), на вивчення якої відводиться 3 кредити ЄКТС 90 годин.

Основними завданнями вивчення дисципліни "Історія трудового та професійного навчання" є ознайомлення студентів з історією виникнення та розвитку основних педагогічних напрямів трудового і професійного навчання; вивчання й узагальнення педагогічного досвіду трудового і професійного навчання; забезпечення володіння системою методів порівняльно-історичних досліджень; сприяння розвитку дослідницької культури і творчих здібностей бакалаврів при проведенні порівняльно-історичних досліджень трудового і професійного навчання; розкриття сучасних тенденцій розвитку трудового та професійного навчання.

На вивчення цієї дисципліни, згідно з навчальною програмою запропоновано два змістові модулі. У першому – "Історія становлення та розвитку трудового та професійного навчання" – передбачено вивчення початку становлення та розвитку трудового навчання а також історію становлення трудового навчання як обов'язкового предмету.

Другий змістовий модуль "Розвиток трудового та професійного навчання у період 1917 рік – по теперішній час" охоплює вивчення: особливостей трудової підготовки в Україні у період 1917–1940 рр.); розвитку предметного трудового навчання в Україні у період 1945–1992 рр.; педагогічних поглядів на місце і роль трудового навчання в школі на початку 50-х рр. XX ст.; трудового та професійного навчання: технологічний підхід (з 1992 р. до сьогодні); зарубіжного досвіду трудового та професійного навчання учнівської молоді; шляхів модернізації технологічної та професійної освіти.

Вивчення кожного змістового модуля навчальної програми закінчується модульною контрольною роботою, яка становить набір тестових завдань та метою якої є виявлення рівня сформованості системи знань і вмінь у результаті вивчення дисципліни "Історія трудового та професійного навчання".

Дисципліна "Історія трудового та професійного навчання" відіграє важливу роль у підготовці вчителів технологій, оскільки вона формує їхнє розуміння еволюції освітніх систем, методів навчання та професійних стандартів. Основні аспекти впливу цієї дисципліни на підготовку вчителів технологій можна представити в кількох ключових напрямах:

- розуміння історичного контексту;
- формування професійної ідентичності;
- аналіз змін у професійних стандартах;
- методичні підходи до навчання;
- розвиток критичного мислення;
- підготовка до професійної орієнтації;
- взаємозв'язок освіти та суспільства.

Проаналізувавши навчальну програму, можна зробити висновок, що фахова підготовка вчителів технологій з історії трудового та професійного навчання має низку особливостей, які відображають специфіку цієї галузі. По-перше, важливо поєднувати теоретичні знання з практичними навичками, що дає змогу майбутнім педагогам ефективно впроваджувати ці знання в навчальний процес. Учителі повинні мати можливість аналізувати історичні етапи розвитку трудового навчання, розуміти основні тенденції та зміни в системі освіти, а також сучасні вимоги до професійних кадрів.

Висновки. Отже, підготовка вчителів технологій з історії трудового та професійного навчання має включати вивчення сучасних методів і технологій викладання, які сприяють розвитку критичного мислення, креативності та практичних навичок здобувачів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Жигірь В.І., Чернєга О.А. Професійна педагогіка: навч. посібник. Київ: Кондор, 2016. 336 с.

2. Історія української школи і педагогіки : хрестоматія / Уклад. : О.О. Любар; За ред. В.Г. Кременя. Київ: Знання, 2005. 767 с.

3. Коберник О.М. Технологічна освіта учнів в Україні у XXI столітті. URL: https://rusnauka.com/13_NPN_2010/Pedagogica/66067.doc.htm

4. Маврін В. Витоки становлення педагогіки життєтворчості особистості у вітчизняній освіті (XVI – початок XX ст.). *Історико-педагогічний альманах.* 2017. № 1. С. 14–22.

5. Профтехосвіта України: XX століття : Енциклопед. вид. / АПН України. Ін-т педагогіки і психології проф. освіти ; за ред. Н.Г. Ничкало. Київ, 2004. 876 с.

6. Руденко Ю.Д. Розвиток теорії і практики формування в учнів наукового світогляду в історії педагогіки України (1917–1941) : дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.01. 1994. 392 с.

10. Титаренко В.М., Цина А.Ю. Історія трудового навчання в Україні : навч. посіб. Полтава : Астрая, 2021. 240 с.

11. Ткачук С.І., Коберник О.М. Основи теорії технологічної освіти : навчальний посібник. Умань : Видавничо-поліграфічний центр "Візаві", 2014. 304 с.

REFERENCES

1. Zhyhir, V.I. & Chernieha, O.A. (2016). Profesiina pedahohika: navch. pos. [Professional pedagogy: education. manual]. Kyiv, 336 p. [in Ukrainian].

2. Istoriia ukrainskoi shkoly i pedahohiky : khrestomatiia [History of Ukrainian school and pedagogy: a textbook]. O.O. Liubar; (Ed.). V.H. Kremen. Kyiv, 2005. 767 p. [in Ukrainian].

3. Kobernyk, O.M. Tekhnolohichna osvita uchniv v Ukraini u XXI stolitti [Technological education of students in Ukraine in the 21st century]. Available at: https://rusnauka.com/13_NPN_2010/Pedagogica/66067.doc.htm [in Ukrainian].

4. Mavrin, V. (2017). Vytoky stanovlennia pedahohiky zhyttietvorchosti osobystosti u vitchyznianii osviti (XVI – pochatok XX st.). [The origins of the formation of the pedagogy of life creativity of the individual in domestic education (XVI – beginning of the XX century)]. *Historical and pedagogical almanac.* No. 1. pp. 14–22. [in Ukrainian].

5. Proftekhosvita Ukrainy: XX stolittia: Entsykloped. vyd. [Vocational education of Ukraine: 20th century: Encyclopedia. view.]. APN of Ukraine. Institute of Pedagogy and Psychology Prof. education; Under the editorship N.G. Nychkalo. Kyiv, 2004. 876 p. [in Ukrainian].

6. Rudenko, Yu.D. (1994). Rozvytok teorii i praktyky formuvannia v uchniv naukovoho svitohliadu v istorii pedahohiky Ukrainy (1917–1941) [The development of the theory and practice of forming a scientific outlook in students in the history of pedagogy in Ukraine (1917–1941)]. *Doctor's thesis.* 392 p. [in Ukrainian].

10. Tytarenko, V.M. & Tsyna, A.Iu. (2021). Istoriia trudovoho navchannia v Ukraini : navch. posib. [History of labor training in Ukraine: training. manual]. Poltava, 240 p. [in Ukrainian].

11. Tkachuk, S.I. & Kobernyk, O.M. (2014). Osnovy teorii tekhnolohichnoi osvity : navchalnyi posibnyk [Basics of the theory of technological education: a study guide]. Uman, 304 p. [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 07.11.2024

УДК 613.88:37.011.33]373:005.336.4-047.22
DOI: https://doi.org/10.24919/2308-4634.2024.316390

Лариса Сливка, *доктор педагогічних наук, доцент,*
професор кафедри початкової освіти та освітніх інновацій
Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника

ДЕЯКІ АСПЕКТИ ПРОБЛЕМИ СТАТЕВОГО ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ ТА ЮНАЦТВА В ЗАГАЛЬНООСВІТНІХ ШКОЛАХ ЗАКОРДОННЯ

Дослідження присвячено висвітленню низки теоретичних положень і напрямів практичної реалізації статевого виховання учнів у школах держав європейського континенту. Схарактеризовано чинники, які актуалізують проблему статевого виховання дітей та юнацтва. Відзначено ефективність програм статевого виховання учнів, які впроваджують в освітній процес закладів загальної середньої освіти. Представлено назви базових документів щодо проєктування змісту, методів і форм статевого виховання, як-от: "Стандарти статевої освіти в Європі", "Основи комплексної статевої освіти", "Керівництво з розробки політики в галузі статевих і репродуктивних прав молодих людей у Європі", "Технічне керівництво зі статевої освіти" та ін. Встановлено, що європейські учені й практики розрізняють три моделі статевого виховання – ристриктивну, пермісивну, модель під назвою "золота середина". Констатовано, що жодна з них не є ані гіршою, ані кращою за інші.

***Ключові слова**: діти та юнацтво; загальноосвітні школи; закордонний досвід; програми статевого виховання; статеве виховання.*

Літ. 15.

Larysa Slyvka, *Doctor of Sciences (Pedagogy), Associate Professor,*
Professor of the Primary Education and Educational Innovations Department,
Vasyl Stefanyk Precarpathian National University

SOME ASPECTS OF THE PROBLEM OF SEX EDUCATION OF CHILDREN AND YOUTH IN SECONDARY SCHOOLS ABROAD

The article highlights a number of theoretical provisions and some areas of practical implementation of sexual education of students in schools abroad. The factors that actualize the problem of sexual education of children and youth are characterized. It was established that the progress of sex education abroad has not yet become a subject of systematic study by Ukrainian scientists. The definitions of sex education declared by UNESCO documents have been announced. It was determined that sex education programs implemented in European countries are quite effective: appropriate school classes either delay the beginning of the "sexual life" of students or make it more orderly, students involved in the programs realize their own sex life is less risky than their "uneducated" peers. The names of the basic documents regarding the design of the content of sexual education are presented, such as: "Standards of sexuality education in Europe", "Fundamentals of comprehensive sexuality education", "Guidelines for the development of policies in the field of sexual and reproductive rights of young people in Europe", "Technical guidance on sex education" and others. It was noted that, in general, in the works of foreign scientists, the goal of sexual education is not broadcast as a prohibition of sexual relations, and how to reduce the risk of sexually transmitted diseases through the formation of a culture of relationships between the sexes and human relations. It has been established that in the states of the European continent, it is customary to distinguish between three models of sexual education, each of which embodies the corresponding types of moral attitudes regarding sexuality, namely: restrictive (repressive, restrictive and

protective); permissive (liberal); a model called the "golden mean". None of these models is worse or better than the other models. It was concluded that foreign countries have accumulated quite a lot of experience in the use of sex education programs for secondary school students. The democratic approach is considered the most optimal for the implementation of sex education programs: this approach involves the recognition of the fact of the existence of the problem of gender and inter-gender relations; this approach predicts the need for scientifically based "embedding" in pedagogical actions those life values, knowledge, skills and norms of behavior that would limit possible deviations in the process of sexual socialization of children and youth.

***Keywords**: children and youth; secondary schools; foreign experience; sex education programs; sex education.*

Постановка проблеми. Реалії сьогодення засвідчують, що однією з криз, яку переживають суспільства різних країн, є криза морально-духовна – вирізняється насамперед втратою людьми певних життєвих орієнтирів і сенсу життя, деградацією моральних цінностей тощо. Логічно, що ці процеси є першопричиною "негативних" відхилень у розвитку дітей та юнацтва загалом і у статевому самовираженні останніх зокрема.

У працях медиків, освітян, громадських і релігійних діячів усе частіше актуалізується думка про актуальність проблеми статевого виховання дітей та юнацтва. Пишуть, Окрім іншого, про те, що означену проблему зумовлюють такі чинники: вельми прискорений статевий розвиток дітей (відомий у науці під назвою "акселерація"); дуже низький рівень обізнаності осіб неповнолітнього віку щодо питань, які стосуються статевої сфери людини, превалювання сумнівних шляхів отримання якісної інформації відповідного змісту (як правило, її першоджерелом є однолітки й засоби масової інформації); досить часті випадки сексуальної розпусти і сексуальної уседозволеності у середовищі молодих людей; підліткова проституція; ризикована сексуальна поведінка дітей та юнацтва, зростання з-посеред неповнолітніх осіб кількості небажаних (незапланованих) вагітностей, абортів, а також захворювань, що передаються статевим шляхом, включно з ВІЛ; доступність літератури щодо процесів зачаття й дітонародження, що супроводжується неконтрольованим і некомпетентним використанням дітьми та юнацтвом інформації, уміщеної в означеній літературі; перманентне зменшення кількості укладання традиційних шлюбів між партнерами, поширення між останніми нетрадиційних форм організації співжиття та ін. [1, 5].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Науковий доробок українських вчених щодо проблеми статевого виховання (далі – СВ) дітей та юнацтва є незначним. Серед якісних досліджень відповідної тематики заслуговують на увагу праці О. Василенко, О. Главацької і В. Кравця, присвячені зокрема педагогічним умовам СВ і проблемі підготовки майбутніх учителів до реалізації СВ учнів. Проте кількісний вимір розвідок такого контенту можна схарактеризувати як "поодинокі". Цінними у контексті теми статті є напрацювання О. Бялик, І. Гречин, І. Даценко, О. Демченко, Т. Паничок, Г. Фінчук та А. Шиделко, у яких репрезентовано зарубіжний досвід просвітницько-виховної діяльності щодо статевого виховання. Водночас констатуємо, що закордонний поступ у сфері СВ дітей та юнацтва ще не став предметом системного вивчення вітчизняними науковцями.

Мета статті – репрезентувати теоретичні засади і практичний вимір реалізації програм статевого виховання учнівства у зарубіжних країнах.

Виклад основного матеріалу. У документах ЮНЕСКО статеве виховання трактується як відповідний до віку й культури педагогічний вплив щодо розкриття тем, пов'язаних зі статевим розвитком і сексуальними стосунками. Цей вплив прогнозує передання наукової й об'єктивної інформації, сприяє осмисленню вихованцями власних ціннісних орієнтирів і поглядів, а також набуттю ними навичок прийняття правильних рішень, ведення діалогу, відтак дає можливість знизити ризики, пов'язані з низкою аспектів сексуального життя [15].

Важливим позитивним досягненням політики СВ, яку упродовж уже більш ніж 100 років впроваджують у європейських країнах, можна вважати результати досліджень під загальною назвою "Про вплив освітніх програм статевого виховання школярів на їхню сексуальну поведінку". Замовником цього проєкту, проведеного групою вчених з Кельнського університету, була Всесвітня Організація Охорони Здоров'я (далі – ВООЗ). Крім іншого, результати дослідження засвідчили, що програми СВ не провокують прискорення початку статевого життя учнів (тезу щодо "провокативності" програм означеного змісту дуже часто озвучують опоненти цього напряму виховання), а шкільні заняття, сконструйовані за цими програмами, або віддаляють цей початок, або роблять його більш осмисленим і упорядкованим. Шляхом спеціально проведеного тестування встановили, що здобувачі освіти, які прослухали відповідний навчальний курс, реалізують власне статеве життя менш ризиковано, ніж їхні так звані "неосвічені" однолітки [2, 66].

Базовим документом, який увиразнює змістове підґрунтя СВ, прийнято вважати "Стандарти статевої освіти в Європі" (англ. "*Standards for Sexuality education in Europe*"), які розробило Європейське регіональне бюро ВООЗ спільно з Німецьким Федеральним Центром освіти у галузі здоров'я (дислокується у м. Кельн). Активна законотворча діяльність Європейського Союзу щодо змісту, методів і

форм СВ знайшла відображення у низці документів, як-от: "Основи комплексної статевої освіти" [9]; "Керівництво з розробки політики в галузі статевих і репродуктивних прав молодих людей у Європі" [3] та ін. 2009 року ЮНЕСКО разом з іншими інституціями ООН анонсувало документ під назвою "Технічне керівництво зі статевої освіти" (англ. "*International technical guidance on sexuality education*") [14].

У своїх працях зарубіжні вчені виразно характеризують мету СВ, наголошують, що вона транслюється не як заборона статевих стосунків, а як реалізація інформаційного і компетентнісного підґрунтя, орієнтованого на зменшення ризику захворювань, що передаються статевим шляхом, через формування культури взаємин між статями [7, 52]. Щодо шкільних "майданчиків" для впровадження відповідного інформаційного контенту, то насамперед ідеться про такі навчальні дисципліни, як "Біологія", "Етика", "Релігієзнавство", "Філософія", "Психологія" та ін.

Європейський досвід реалізації СВ базується на трьох так званих моделях, а саме: ристриктивній; пермісивній; моделі "золота середина". Кожна з них зосереджує у змісті СВ відповідні типи моральних установок людини щодо сексуальності.

Ристриктивну (її ще називають репресивною чи обмежувально-охоронною) модель запроваджено в багатьох західноєвропейських країнах. За нею, ознайомлення дітей з фізичними ознаками і проявами статі вважається небажаним. Обмеження стосується насамперед оголення: ідеться про те, що навіть маленькі діти не повинні оголювати геніталії при інших, незнайомих, людях. Прихильники цієї моделі переконують, що відомості про репродуктивні процеси і репродуктивні функції потрібно пропонувати дітям досить обережно і поступово, надавати нову інформацію про такі процеси та їх прояви спочатку на прикладі представників рослинного (навіть – не тваринного) світу, щоб уникнути формування передчасних уявлень про біологічну природу відтворення людини. Пропонують ознайомлення здобувачів освіти з тілесно-фізіологічними аспектами статі й сексуальності здійснювати з урахуванням принципу "краще "надто пізно", ніж небезпечне "дуже рано"" [5, 685–687]. Крім іншого, прихильники ристриктивної моделі [10] вважають, що допоки у молодих людей не буде сформоване глибоке розуміння сутності сім'ї й важливості шлюбу тощо, то обговорення з дорослими (навіть, якщо ці дорослі є педагогами, психологами, лікарями) тем, які стосуються питань статевого дозрівання, венеричних захворювань, нетрадиційних форм сексуальної поведінки і подібних, є небажаним.

Щодо пермісивної (її ще називають ліберальною) моделі СВ, то вона офіційно прийнята у низці скандинавських країн, зокрема у Данії і Фінляндії. За цією моделлю, сексуальність трактовано як важливу життєву цінність і наголошено, що молодь має право на самостійне й незалежне формулювання морально-сексуальних норм, єдиною обов'язковою нормою є почуття відповідальності за форми і наслідки сексуальних стосунків. Пермісивна модель СВ декларує, що моральним обов'язком кожного, хто унормовує власне сексуальне життя, є відповідальність за можливе народження небажаних дітей, у зв'язку з цим, за цією моделлю, у змісті СВ передбачено промоцію планування народжуваності й використання різних засобів контрацепції (таким чином, статеве виховання орієнтує не на заборону статевих стосунків, а на зменшення ризиків появи захворювань, що передаються статевим шляхом) [11; 12]. У скандинавських державах СВ стало обов'язковим у шкільних навчальних планах ще від середини XX ст. Щодо шкіл Данії, то його реалізують з дітьми того віку, в якому ще не розпочався процес статевого дозрівання [6]. Якісний вимір реалізації СВ, а також якість відповідної підготовки вчителів до здійснення СВ чітко контролюються Данською асоціацією планування сім'ї (дан. *The Danish Foreningen for Familie planlaegning*). Додамо, що, за показниками Міжнародної федерації з питань планування батьківства, модель СВ учнів загальноосвітніх шкіл у Данії є однією з найбільш досконалих у Європі [8].

Модель СВ під назвою "золота середина" поширена у низці країн Євросоюзу, однією з яких є Республіка Польща. Версія цієї країни у реалізації СВ ґрунтується зокрема на загальнолюдських цінностях, які є пріоритетними для польського суспільства: це кохання, шлюб і сім'я. Прогнозується, що відповідно до цих цінностей кожна молода людина мала б визначати межі для власної сексуальної поведінки [4]. У наукових розвідках польських учених і в офіційних документах польської держави ідеться про те, що одним із важливих завдань СВ є встановити норми сексуальної моралі, які сприяли б тому, щоб молода людина звільнилася від низки страхів, забобонів і заборон, які у контексті статевого розвитку і сексуальності є помилковими. Ідеться про таке формулювання етичних норм, при якому їхнє дотримання прогнозувало б досягнення гармонійної рівноваги між задоволенням сексуальних потреб і вельми серйозною відповідальністю за сім'ю та шлюб. За таким підходом, вірогідним наслідком більшої свободи, яка надається членам суспільства, є більша відповідальність останніх за власні дії, вчинки тощо [13]. Додамо, що питання змісту і технологій реалізації СВ учнів у школах Республіки Польща розглядаються Міністерством едукації спільно з Єпископатом [1, 112].

Жодну із вищесхарактеризованих моделей неможливо визначити ані як гіршу, ані як кращу, ніж

інші. До прикладу, пермісивна модель може видаватися такою, що, на перший погляд, "загрожує" суспільству так званою сексуальною анархією, однак у ній сексуальна поведінка людини ідентифікується як одна з інших видів і яка цілком залежить від загальних законів соціальної та етичної регуляцій, характерних для певного суспільства. Щодо рестриктивної моделі, то передбачені її змістом жорсткі обмеження можуть бути врівноважені іншими переконаннями, зокрема у тому сенсі, що людська природа все одно "бере своє". Своєю чергою, модель "золотої середини" пропонує альтернативний варіант обговорення того, що замовчується через "домовленість про недоговореність" у пермісивній і рестриктивній моделях, а саме: модель "золота середина" передбачає діалог особистості й суспільства, за умови, що суспільство бере на себе відповідальність за долю особистості.

Висновки. У зарубіжних країнах накопичено цікавий і ґрунтовний досвід упровадження програм СВ учнів в освітній процес загальноосвітніх шкіл. Найбільш оптимальним підходом реалізації таких програм прийнято вважати демократичний: за ним, з одного боку, визнається факт існування проблеми статі й міжстатевих стосунків і права особистості на частину свого буття, з іншого, увиразнюється потреба науково обґрунтованого "вбудовування" у педагогічну діяльність тих життєвих цінностей, знань, навичок і норм поведінки, які сприяли б обмеженню можливих відхилень статевої соціалізації дітей та юнацтва. За демократичним підходом, суб'єкту педагогічного впливу – учневі – надаються водночас уся необхідна наукова інформація і можливість власного вибору.

Перспективним напрямом подальших досліджень може стати обґрунтування педагогічних умов ефективності статевого виховання учнів у закладах загальної освіти України на засадах вивчення зарубіжного досвіду упровадження в освітній процес навчальних програм відповідного змісту.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бялик О.В. Сучасні тенденції статевого виховання учнівської молоді в країнах Євросоюзу : дис. ... доктора пед. наук: : 13.00.07 – теорія і методика виховання. Умань, 2017. 547 с.

2. Паничок Т.Я. Статеве виховання учнівської молоді у Німеччині : дис. ... канд. пед. наук: 13.00.07. Тернопіль, 2010. 200 с.

3. A guide for developing policieson the sexual and reproductive health and rights of young people in Europe. The Safe Project. Brussels : IPPF European Network, 2007. 68 p.

4. Augustyn J. Wychowanie seksualne w rodzinie i w szkole. Wyd. 3 popr., uzup. Kraków : Wydawnictwo WAM, 2008. 178 s.

5. Benni E. et al. Evaluation outcomes of a sex education strategy in high schools of Pavia (Italy). *Igiene e Sanita Pubblica.* 2011. № 67. pp. 683–695.

6. Det er vigtigt med seksualundervisning til alle unge (En kortlægning af behov og ønsker til seksualundervisning på ungdomsuddannelserne i Danmark). Sammenfatning samt strategi og anbefalinger til styrkelse af seksualundervisningen på ungdomsuddannelserne i Danmark, 2011 (September). 34 s.

7. Fricher R., Lerch J. Zur Theorie der Sexualität und Sexualerziehung. Weinheim : Beltz, 1976. 334 s.

8. Goldman J. The New Sexuality Education Curriculum for Queensl and Primary Schools. *Sex Education*. 2010. № 10. pp. 47–66.

9. IPPF. Framework for comprehensive sexuality education. London, 2006. 12 p.

10. Klein J., Sabartnam P., Pazos B., Auerbach M., Graff Havens C. Evaluation of the parents as primary sexuality educators program. *Journal of Adolescent Health*. 2005. № 37. pp. 94–99.

11. Kontula O. Mielen seksuaalisuus. Matka kiihottumisen alkulähteille. Juva : Duodecim, 2012. 114 s.

12. Nurmiaho T. Human relations and sex education in Finland. *IPPF Eur Reg Inf*. 1978. 7 (4). pp. 1–3.

13. Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 10 sierpnia 2009 r. zmieniające rozporządzenie w sprawie sposobu nauczania szkolnego oraz zakresu treści dotyczących wiedzy o życiu seksualnym człowieka, o zasadach świadomego i odpowiedzialnego rodzicielstwa, o wartości rodziny, życia w fazie prenatalnej oraz metodach i środkach świadomej prokreacji zawartych w podstawie programowej kształcenia ogólnego. *Dziennik Ustaw*. 2009. № 131. poz. 1079103.

14. UNESCO. International Technical Guidance on Sexuality Education: An evidenceinformed approach for schools, teachers and health educators. The rationale for sexuality education 1. France : Published by the United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization (UNESCO), 7, 2009. 142 p.

15. United Nations Educational, Scientific and Cultural Organisation. International Guidelines on Sexuality Education: An evidence informed approach to effective sex, relationships and HIV/STI education, 2009. URL: http://unes doc.unesco.org/images/0018/ 001832/183281e.pdf

REFERENCES

1. Bialyk, O.V. (2017). Suchasni tendentsii statevoho vykhovannia uchnivskoi molodi v krainakh Yevrosoiuzu [Modern trends in the sexual education of schoolchildren in the countries of the European Union]. *Doctor's thesis.* Uman. 547 p. [in Ukrainian].

2. Panychok, T.Y. (2010). Stateve vykhovannia uchnivskoi molodi u Nimechchyni [Sexual education of student youth in Germany]. *Candidate's thesis.* Ternopil, 200 p. [in Ukrainian].

3. A guide for developing policieson the sexual and reproductive health and rights of young people in Europe (2007). The Safe Project. Brussels : IPPF European Network. 68 p. Available at: https://www.ifpa.ie/sites/default/files/safe_guide_for_developing_policies_on_the_sexual_and_reproductive_health_and_rights_of_young_people_in_europe.pdf [in English].

4. Augustyn, J. (2008). Wychowanie seksualne w rodzinie i w szkole [Sex education in the family and at school]. Wyd. 3 popr., uzup. Kraków, 178 p. [in Polish].

5. Benni, E. et al. Evaluation outcomes of a sex education strategy in high schools of Pavia (Italy). *Igiene e Sanita Pubblica.* 2011. № 67. pp. 683–695. [in English].

6. Det er vigtigt med seksualundervisning til alle unge (En kortlægning af behov og ønsker til seksualundervisning på ungdomsuddannelserne i Danmark). Sammenfatning samt strategi og anbefalinger til styrkelse af seksualundervisningen på ungdomsuddannelserne i Danmark [Sexual education for all young people is important (A survey of needs and wishes for sexual education in youth education in Denmark). Summary as well as strategy and recommendations for strengthening sexuality education in youth education in Denmark]. 2011 (September). 34 p. [in Danish].

7. Fricher, R., Lerch, J. (1976). Zur Theorie der Sexualität und Sexualerziehung [On the theory of sexuality and sex education]. Weinheim, 334 p. [in German].

8. Goldman, J. (2010). The New Sexuality Education Curriculum for Queensl and Primary Schools. *Sex Education*. No. 10. pp. 47–66. [in English].

9. IPPF. Framework for comprehensive sexuality education (2006). London. 12 p. [in English].

10. Klein, J., Sabartnam, P., Pazos, B., Auerbach, M. & Graff Havens, C. (2005). Evaluation of the parents as primary sexuality educators program. *Journal of Adolescent Health*. No. 37. pp. 94–99. [in English].

11. Kontula, O. (2012). Mielen seksuaalisuus. Matka kiihottumisen alkulähteille [The sexuality of the mind. A journey to the origins of arousal]. Juva, 114 p. [in Finnish].

12. Nurmiaho, T. (1978). Human relations and sex education in Finland. *IPPF Eur Reg Inf*. No. 7 (4). pp. 1–3. [in English].

13. Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 10 sierpnia 2009 r. zmieniające rozporządzenie w sprawie sposobu nauczania szkolnego oraz zakresu treści dotyczących wiedzy o życiu seksualnym człowieka, o zasadach świadomego i odpowiedzialnego rodzicielstwa, o wartości rodziny, życia w fazie prenatalnej oraz metodach i środkach świadomej prokreacji zawartych w podstawie programowej kształcenia ogólnego [Regulation of the Minister of National Education of August 10, 2009 amending the regulation on the method of school teaching and the scope of content regarding knowledge about human sexual life, the principles of conscious and responsible parenthood, the value of the family, life in the prenatal phase and methods and means of conscious procreation included in the core curriculum of general education]. *Dziennik Ustaw*. 2009. № 131. poz. 1079103. [in Polish].

14. UNESCO. (2009). International Technical Guidance on Sexuality Education: An evidenceinformed approach for schools, teachers and health educators. The rationale for sexuality education 1. France : Published by the United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization (UNESCO), 7. 142 p. Available at: https://reliefweb.int/report/world/international-technical-guidance-sexuality-education-evidence-informed-approach?gad_source=1&gclid=CjwKCAjwoa2xBhACEiwA1sb1BOLvrzWEjP3ON-9PGlzWAFNpfGcwsbSYyL3qsrN29No_Jok86ZcM5RoCV7MQAvD_BwE [in English].

15. United Nations Educational, Scientific and Cultural Organisation. (2009). International Guidelines on Sexuality Education: An evidence informed approach to effective sex, relationships and HIV/STI education. Available at: http://unesdoc.unesco.org/images/0018/001832/183281e.pdf [in English].

Стаття надійшла до редакції 05.11.2024

“Творіння інтелекту переживають шумну суєту поколінь і на протязі століть зігрівають світ теплом і світлом”.

Альберт Ейнштейн
один з найвизначніших фізиків XX століття

“Не виходь у світ, а повертайся до самого себе: всередині людини знаходиться правда”.

Аврелій Августин Блаженний
християнський теолог і церковний діяч

“Будьте уважні до своїх думок: саме вони – початок вчинків”.

Лао-цзи
китайський філософ

“З усіх дарів провидіння самий милосердний і дорогоцінний – наше незнання того, що нас чекає попереду”.

Артур Конан Дойл
британський письменник

УДК 316.77-047.22-057.874:373]37.013.8:075
DOI: https://doi.org/10.24919/2308-4634.2024.316383

Світлана Вербещук, *кандидат педагогічних наук,*
викладач кафедри початкової освіти та освітніх інновацій
Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника
Надія Луцан, *доктор педагогічних наук,*
професор кафедри початкової освіти та освітніх інновацій
Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника
Інна Червінська, *доктор педагогічних наук,*
професор кафедри початкової освіти та освітніх інновацій
Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника

МЕТОДИКА ФОРМУВАННЯ МОНОЛОГІЧНОГО МОВЛЕННЯ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ ЗАСОБАМИ МЕДІАОСВІТИ

У статті досліджено методику діалогічної компетентності та формування монологічного мовлення молодших школярів засобами медіаосвіти. Визначено основні компетентності, які повинні бути засвоєні дітьми в початковій школі, зокрема вміння володіти державною мовою, що включає усне та письмове формулювання думок і емоцій, а також логічне викладання фактів. Наголошено на значущості комунікативної компетентності, яка реалізується через адекватне використання мови в різних життєвих ситуаціях.

Розглянуто специфіку діалогічної компетентності та монологічного мовлення, яке є важливою формою усного висловлювання, що вимагає від учнів здатності структуровано та логічно донести свої думки до слухача. Проаналізовано ключові елементи, що впливають на формування монологічного мовлення, такі як активний лексичний і граматичний запас, знання та уявлення, а також роль пам'яті в цьому процесі.

Зосереджено увагу на впливі медіаінформації на сучасну освіту та важливості навчання дітей критично сприймати й аналізувати медіа. Окреслено поняття "медіатворчість" як важливий елемент формування монологічного мовлення, що передбачає розвиток творчого мислення та можливість самовираження через різноманітні медіаінструменти. Визначено, що використання медіапродуктів у навчальному процесі сприяє розвитку креативного мислення учнів і відкриває нові можливості для їхнього самовираження.

Ключові слова: *креативне мислення; комунікативна компетентність; медіаосвіта; молодші школярі; діалогічна компетентність; монологічне мовлення; навчальна діяльність.*

Літ. 10.

Svitlana Verbeshchuk, *Ph.D.(Pedagogy), Lecturer of the Primary Education and Educational Innovations Department,*
Vasyl Stefanyk Precarpathian National University
Nadia Lutsan, *Doctor of Sciences (Pedagogy),*
Professor of the Primary Education and Educational Innovations Department,
Vasyl Stefanyk Precarpathian National University
Inna Chervinska, *Doctor of Sciences (Pedagogy),*
Professor of the Primary Education and Educational Innovations Department,
Vasyl Stefanyk Precarpathian National University

METHOD OF FORMING MONOLOGICAL SPEECH OF YOUNGER SCHOOL STUDENTS THROUGH MEDIA EDUCATION

The article examines the method of formation of monologue speech of younger schoolchildren by means of media education. The main competencies that must be mastered by children in primary school are defined, in particular, the ability to speak the state language, which includes the oral and written formulation of thoughts and emotions, as well as the logical presentation of facts. The importance of communicative competence, which is realized through the adequate use of language in various life situations, is emphasized.

The specifics of monologue speech, which is an important form of oral expression that requires students to be able to convey their thoughts to the listener in a structured and logical manner, are considered. The key elements affecting the formation of monologue speech, such as active vocabulary and grammar, knowledge and representation, as well as the role of memory in this process, are analyzed.

Attention is focused on the impact of media information on modern education and the importance of teaching children to critically perceive and analyze media. The concept of "media creativity" is outlined as an important element of the formation of monologue speech, which involves the development of creative thinking and the possibility of self-expression through various media tools. It was determined that the use of media products in the educational process promotes the development of students' creative thinking and opens up new opportunities for their self-expression.

© С. Вербещук, Н. Луцан, І. Червінська, 2024

МЕТОДИКА ФОРМУВАННЯ МОНОЛОГІЧНОГО МОВЛЕННЯ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ ЗАСОБАМИ МЕДІАОСВІТИ

The role of motivation in the education of younger schoolchildren as well as the individual characteristics of each student, which require adaptation of the method of formation of monologic speech were studied. The importance of creating a favorable learning environment that stimulates children to express themselves and develop their own competence is emphasized.

It is emphasized that the use of media education in lessons is an effective means of activating educational activities, developing critical thinking and self-expression skills, as well as preparing students for life in the modern information society. The method of formation of monologue speech of younger schoolchildren through media education acts as an important stage in the educational process, contributing to the development of communication skills and the creative potential of students.

Keywords: *creative thinking; communicative competence; media education; younger schoolchildren; dialogic competence; monologue speech; educational activity.*

Постановка проблеми. Молодший шкільний вік є особливо чутливим до нових інформаційних технологій, що робить цей період ідеальним для ефективного сприйняття та трансформації медіаінформації в освітніх цілях. Саме на цьому етапі розвитку діти здатні активно засвоювати нові знання та навички, використовуючи медіа як важливий інструмент навчання. У зв'язку з цим, інтеграція медіаосвіти в навчальний процес стає необхідною для формування критичного мислення, комунікативних навичок та творчих здібностей учнів. Одним із ключових аспектів цієї підготовки є формування монологічного мовлення, що є важливим елементом комунікативної компетентності. В умовах інформаційного суспільства, коли діти активно споживають контент, важливо впроваджувати медіаосвіту як засіб розвитку мовлення. Проте, попри значний потенціал медійної освіти у формуванні мовленнєвих навичок, існує низка проблем, пов'язаних із недостатньою увагою до використання інтернет-ресурсів у навчальному процесі. Важливість уміння адекватно формулювати свої думки та емоції, а також вести логічні та зрозумілі монологи, є основою ефективної комунікації у суспільстві. Тому необхідно розробити методику формування монологічного мовлення молодших школярів, використовуючи засоби медіаосвіти, що забезпечить ефективний розвиток їхньої комунікативної компетентності в умовах сучасного інформаційного середовища.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичні основи використання медіа загалом, і медіаосвіти зокрема, ґрунтуються на наукових студіях таких учених, як К. Безелгет, Д. Бекінгем, Л. Зазнобіна, Д. Консідін, Р. Кьюбі, Р. Куїн, Л. Мастерман, С. Пензін, К. Тайнер, А. Федоров, Е. Харт, Р. Хоббс та інші. Ці дослідження формують основи для розуміння ролі медіа у сучасному суспільстві та впливу медіаосвіти на розвиток критичного мислення, комунікаційних навичок та особистісного зростання учнів.

В українському науковому середовищі медіаосвіта розглядається як невід'ємна складова освітнього процесу, що має на меті формування медіакультури в суспільстві. Вона орієнтує особистість на безпечну й ефективну взаємодію із сучасною мас-медійною системою, яка включає як традиційні медіа (друковані видання, радіо, кіно, телебачення), так і новітні технології (комп'ютерне спілкування, інтернет, мобільні технології).

Складність проблеми формування монологічного мовлення учнів початкових класів за допомогою медіаосвіти стала каталізатором наукових досліджень, проведених лінгводидактами, такими як Л. Нежива, С. Паламар, С. Романюк, Н. Сіранчук, О. Шкуренко та інші. Вчені одностайно підкреслюють важливість сучасної медіаосвіти для ефективної організації процесу розвитку мовлення в учнів початкових класів. Вони вважають, що медіаосвіта є необхідною умовою для створення сприятливого навчального середовища, що сприяє формуванню навичок монологічного висловлювання у молодших школярів.

Мета дослідження полягає в розробці і обґрунтуванні методики формування монологічного мовлення молодших школярів з використанням засобів медіаосвіти, що сприятиме розвитку їхніх комунікативних навичок, критичного мислення і творчого самовираження.

Виклад основного матеріалу. Вивчення української мови та літератури має на меті формування низки ключових компетентностей, зокрема комунікативної та читацької. Основна увага надається розвитку особистості учнів через використання різних видів мовленнєвої діяльності. Здобувачі освіти повинні набути вміння спілкуватися українською мовою, що є важливим для їхнього духовного, культурного та національного самовираження. Окрім того, знання української мови повинні активно використовуватися в особистому та суспільному житті, а також у контексті міжкультурного діалогу.

Процес навчання також сприяє збагаченню емоційно-чуттєвого досвіду учнів, розвитку їхніх мовленнєво-творчих здібностей та креативності. Завдяки цьому молодші школярі отримують можливість не лише опанувати мовні навички, але й розширити горизонти свого світосприйняття, що допоможе їм у подальшому житті та професійній діяльності.

У Державному стандарті початкової освіти визначено основні компетентності, які мають засвоїти діти в початковій школі. Однією з ключових компетентностей є вміння володіти державною мовою.

Вміння усно та письмово формулювати свої думки й емоції, а також здатність викладати факти з ясністю та логічною обґрунтованістю є важливими навичками. Важливими аспектами є усвідомлення естетичної цінності мови, а також розуміння її значення для ефективної комунікації та культурного самовираження.

Ключова комунікативна компетентність молодших школярів проявляється у їхній спроможності адекватно використовувати мову під час спілкування, освоєння навколишнього світу та розв'язання життєвих задач. Вимога розвитку мовних навичок, а також критичного мислення сприяє успішній інтеграції учнів у соціальне середовище [4].

Діалогічна компетентність – це вміння реалізувати усне спілкування в діалогічній формі в життєво важливому для конкретного віку сфери та ситуації спілкування відповідно до комунікативного завдання.

Монологічне мовлення є формою усного висловлювання, що орієнтоване на слухача або певну аудиторію і представляє думки, ідеї та емоції однієї особи. Цей вид мовлення має свою специфіку, яка виявляється в особливостях як його змісту, так і структури. У монолозі мовець самостійно формує послідовність і логіку викладу, що дозволяє більш детально розкривати обрану тему та виявляти особисті переконання [8, 27].

Компетентність у монологічному мовленні становить здатність здійснювати усномовленнєву комунікацію в монологічній формі, яка відповідає життєвим потребам та актуальним ситуаціям, характерним для певного віку. Вона охоплює вміння висловлювати свої думки, почуття та ідеї, структурувати інформацію та донести її до слухача у зрозумілій та логічній формі [2, 340].

Діалогічна компетентність може мати різні цілі, такі як опис, розповідь, аргументація чи пояснення, що вимагає від учнів не лише знання мовних норм, а й здатності адаптувати свій виступ до конкретного контексту й аудиторії. Важливими аспектами цієї компетентності є вміння формувати монолог так, щоб він був зрозумілим, логічно структурованим і привабливим для слухача.

Розвиток мовлення у молодших школярів передбачає формування вмінь сприймати, запам'ятовувати, відтворювати та створювати зв'язні висловлювання різних типів і стилів, що безпосередньо пов'язано з діяльністю пам'яті. При створенні зв'язного висловлювання, чи то усного, чи письмового, мовцеві необхідно спиратися на два ключові елементи довготривалої пам'яті: 1) активний лексичний та граматичний запас; 2) знання та уявлення, які були сформовані в різні етапи життя.

У сучасному світі медіаінформація стала невід'ємною частиною повсякденного життя. Тому важливо навчити дітей критично сприймати цю інформацію, аналізувати її, формувати власну думку і вміти висловлювати її у вигляді монологу. Для цього в освітньому процесі можуть використовуватися різноманітні медіаінструменти, такі як відеоматеріали, презентації, соціальні мережі, блоги, подкасти тощо. Такі інструменти допомагають створювати контекст для практичного застосування знань, адже учні можуть не лише слухати та читати, а й активно взаємодіяти з інформацією, створювати власні медіапроєкти, висловлювати свої думки і ділитися ними з однолітками.

Ключовим поняттям медіаосвітньої моделі Н. Череповської є термін "медіатворчість", що займає важливе місце у формуванні монологічного мовлення молодших школярів. Вона охоплює широкий спектр діяльності, що включає виконання практичних завдань у сфері медіа як індивідуально, так і в груповому форматі. Такий процес є не лише створення різних проєктів, а й розвитку творчого мислення учнів, що впливає на їхнє ставлення до навколишнього світу. Через медіатворчість діти мають можливість виражати свої ідеї, обмінюватися думками та досвідом, а також критично оцінювати інформацію. Таким чином, медіатворчість стає важливим інструментом для розвитку комунікативних навичок, а також сприяє формуванню активної та творчої особистості, здатної адаптуватися до сучасних інформаційних викликів [10, 19].

Творчість у цій галузі є практичною реалізацією обдарованості, що активізується під час роботи з медіа. Обидва поняття відображають різні грані діяльності особистості в середовищі медіа. Водночас процес виробництва медіатекстів у різних форматах, таких як вербальні, образні, образно-вербальні й аудіовізуальні, є важливим аспектом навчання, адже діти навчаються передавати свої ідеї та емоції через різні канали комунікації. Це формує їхні навички критичного мислення, креативності та самовираження, що є необхідними в сучасному інформаційному середовищі [3].

Як зазначає Н. Шостак, медіапродукти відіграють ключову роль у розвитку креативного мислення учнів під час уроків української мови в початковій школі за новою українською школою (НУШ) [6]. Завдяки різноманітним медіаформам, школярі мають змогу самостійно створювати та виражати свої ідеї. Коли вчитель ефективно інтегрує медіапродукти в навчальний процес, це відкриває для учнів нові можливості для розвитку їхнього креативного мислення і дає шанс реалізувати свій потенціал [1, 62].

Загалом формування монологічного мовлення засобами медіаосвіти передбачає активну участь учнів у процесі навчання. Учителі можуть впроваджувати інтерактивні методи, які сприяють розвитку навичок монологічного мовлення. Наприклад, різноманітні обговорення, де учні висловлюють

свої думки щодо певної теми, створюють проєкти або беруть участь у дебатах. У такий спосіб вони навчаються не лише висловлювати свої думки, а й слухати інших, реагувати на їхні висловлювання, аналізувати інформацію та формулювати власні аргументи.

Суттєву роль у процесі формування монологічного мовлення відіграє мотивація учнів. У молодшому шкільному віці спостерігається зростаюча потреба дітей до самовираження та визнання з боку вчителів, батьків і однокласників, особливо в контексті успіхів у навчанні. Мотивація в цей період стає більш усвідомленою, набуваючи довільного характеру. Навчальна діяльність, яка є провідною на цьому етапі розвитку, сприяє формуванню та розвитку відповідальності як важливої риси особистості дітей. Використання медіаосвіти може значно підвищити інтерес дітей до навчання. Наприклад, вони можуть створювати власні відео або презентації на теми, які їх цікавлять, що сприяє розвитку їхньої творчості та самовираження.

Крім того, важливо враховувати індивідуальні особливості кожного учня. Методика формування монологічного мовлення має бути адаптована до потреб і можливостей дітей. Різні формати діяльності враховують рівень підготовки, інтереси та здібності учнів. Важливо створити сприятливе навчальне середовище, де кожен учень відчуває підтримку та можливість для самовираження.

Уміння робити щось краще за інших відіграє ключову роль у формуванні почуття власної компетентності у молодших школярів. Така здатність не лише підвищує самооцінку, але й стимулює бажання вдосконалювати свої навички. У молодшому шкільному віці також відбувається формування способів вольової регуляції. Спочатку вольові дії дітей часто регулюються за допомогою вербальних інструкцій з боку вчителя, але з часом, з розвитком самосвідомості, діти починають ініціювати вольові дії самостійно, керуючись власними потребами та інтересами [9, 183].

До завершення молодшого шкільного віку у дітей формуються важливі вольові якості, такі як самостійність, наполегливість і витримка. Вони є необхідними для успішного навчання та розвитку комунікативних навичок, зокрема, монологічного мовлення. Використання медіаресурсів на уроках не лише активізує навчальну діяльність, але й сприяє розвитку критичного мислення, творчості та вмілому самовираженню дітей. Завдяки медіаосвіті учні отримують можливість не лише споживати інформацію, але й активно її створювати, формуючи навички виразного та логічного монологічного мовлення.

Загалом, методика розвитку монологічного мовлення молодших школярів за допомогою медіаосвіти є ключовим етапом навчального процесу, який сприяє вдосконаленню комунікативних здібностей, формуванню критичного мислення та стимулює творчий потенціал. Використання медіаінструментів у навчанні дає змогу створити активне та динамічне середовище, яке мотивує учнів до навчання, допомагає їм освоювати нові знання і навички, а також готує до життя у сучасному інформаційному суспільстві.

Висновки. Виявлено, що сучасний освітній процес потребує інтеграції новітніх медіаінструментів, які здатні суттєво підвищити рівень комунікативних навичок учнів. Важливість вміння адекватно формулювати свої думки та емоції, а також вести логічні та зрозумілі монологи, не викликає сумнівів, оскільки ці навички є основою ефективної комунікації в суспільстві.

Розвиток монологічного мовлення у молодших школярів через медіаосвіту не лише сприяє освоєнню мовних норм, а й стимулює критичне мислення, творчість та самовираження. Учні, які активно залучаються до створення медіапроєктів, мають можливість практично застосовувати свої знання, розвивати креативність та відчувати власну компетентність, що,зі свого боку, підвищує їхню мотивацію до навчання.

Адаптація методик навчання до індивідуальних особливостей учнів є критично важливою для успішної реалізації процесу формування монологічного мовлення. Створення сприятливого навчального середовища, яке враховує інтереси та здібності дітей, забезпечує ефективність навчального процесу.

Перспективи подальших досліджень у цій галузі можуть включати вивчення впливу різних медіаформ на розвиток діалогічної компетентності, монологічного мовлення у дітей різного віку. Актуальним є дослідження можливостей інтеграції новітніх технологій у навчальний процес, а також аналіз ефективності використання медіаосвіти в умовах різних закладів освіти. Важливим також є вивчення мотивації учнів у контексті медіаосвіти та її впливу на формування навичок діалогічної компетентності, монологічного мовлення, що відкриває нові горизонти для розвитку освітніх стратегій в Україні.

ЛІТЕРАТУРА

1. Актуальні проблеми сучасної науки та освіти : матеріали IX Міжнародної науково-практичної конференції: м. Львів, 9–10 жовтня 2023 року. Львів : Львівський науковий форум, 2023. 74 с.

2. Бігич О.Б., Бориско Н.Ф., Борецька Г.Е. та ін. Методика навчання іноземних мов і культур: теорія і практика : підручник для студ. класичних, педагогічних і лінгвістичних університетів /за загальн. ред. С.Ю. Ніколаєвої. Київ : Ленвіт, 2013. 590 с.

3. Вознесенська О., Сидоркіна М. Медіатворчість як складова сімейної медіаосвіти: використання ресурсів арт-терапії. Міжнародна науково-практична Інтернет-

конференція “Медіаосвіта – пріоритетний напрям в освіті XXI століття: проблеми, досягнення і перспективи”, 2013. URL: https://aup.com.ua/uploads/Zbirnuk_Harkiv.pdf#page=21 (дата звернення: 03.10.2024).

4. Державний стандарт початкової освіти : затвер. Постановою Кабінету Міністрів України від 21 лютого 2018 р. № 19, ст. 637. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/688-2019-%D0%BF#Text (дата звернення 02.10.2024).

5. Комунікативно-мовленнєвий супровід професійної підготовки майбутніх фахівців півдня України : кол. моногр. / А.М. Богуш, Ж.Д. Горіна, Л.І. Казанцева та ін. ; за заг. ред. акад. А.М. Богуш. Одеса : Лерадрук, 2012. 268 с.

6. Навчально-методичний посібник “Нова українська школа: технологічна освіта у початковій школі” : для пед. працівників /Т. Гільберг та ін. Київ : Генеза, 2021. 160 с.

7. Сіранчук Н.М. Формування монологічного мовлення учнів початкових класів засобом медіаосвіти на матеріалі синтаксису простого речення. *Acta Paedagogica Volynienses,* 2024. № 3. С. 49–56.

7. Тіщенко В.В. Навчання молодших школярів монологічного мовлення. *Початкова школа.* 2017. № 4. С. 6–28.

8. Фельдштейн Д.І. Формування особистості дитини. Київ : Знання, 2002. 339 с.

9. Череповська Н.І. Медіа-освіта в сучасній школі. *Соціальний педагог.* 2009. № 6 (30). С. 15–26.

REFERENCES

1. Aktualni problemy suchasnoi nauky ta osvity: materialy IX Mizhnarodnoi naukovo-praktychnoi konferentsii: m. Lviv, 9–10 zhovtnia 2023 roku [Actual problems of modern science and education: Proceedings of the 9th International Scientific and Practical Conference: Lviv, October 9–10, 2023]. Lviv, 2023. 74 p. [in Ukrainian].

2. Bihych, O.B., Borysko, N.F. & Boretska, H.E. et al. (2013). Metodyka navchannia inozemnykh mov i kultur: teoriia i praktyka: pidruchnyk dlia stud. klasychnykh, pedahohichnykh i linhvistychnykh universytetiv [Methods of teaching foreign languages and cultures: theory and practice: textbook for students. classical, pedagogical and linguistic universities]. (Ed.). S.Iu. Nikolaieva Kyiv, 590 p. [in Ukrainian].

3. Voznesenska, O. & Sydorkina, M. Mediatvorchist yak skladova simeinoi mediaosvity: vykorystannia resursiv artterapii [Media creativity as a component of family media education: use of art therapy resources]. Mizhnarodna naukovo-praktychna Internet-konferentsiia “Mediaosvita – priorytetnyi napriam v osviti XXI stolittia: problemy, dosiahnennia i perspektyvy”, 2013 – International scientific and practical Internet conference “Media education – a priority direction in the education of the 21st century: problems, achievements and prospects”, 2013. Available at: https://aup.com.ua/uploads/Zbirnuk_Harkiv.pdf#page=21 (Accessed 03 Oct. 2024). [in Ukrainian].

4. Derzhavnyi standart pochatkovoi osvity: zatver. Postanovoiu Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 21 liutoho 2018r. № 19, st. 637. [State standard of primary education: closed. Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine dated February 21, 2018 No. 19, Art. 637]. Available at: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/688-2019-%D0%BF#Text (Accessed 02 Oct. 2024). [in Ukrainian].

5. Komunikatyvno-movlennievyi suprovid profesiinoi pidhotovky maibutnikh fakhivtsiv pivdnia Ukrainy [Communicative and speech support of professional training of future specialists of southern Ukraine]. A.M. Bohush, Zh.D. Horina, L.I. Kazantseva et al; (Ed.). AM. Bohush. Odesa, 2012. 268 p. [in Ukrainian].

6. Navchalno-metodychnyi posibnyk “Nova ukrainska shkola: tekhnolohichna osvita u pochatkovii shkoli” : dlia ped. pratsivnykiv [Educational and methodological manual “New Ukrainian school: technological education in primary school”: for pedagogues. employees]. T. Hilberh et al. Kyiv, 2021. 160 p. [in Ukrainian].

7. Siranchuk, N.M. (2024). Formuvannia monolohichnoho movlennia uchniv pochatkovykh klasiv zasobom mediaosvity na materiali syntaksysu prostoho rechennia [Formation of monologue speech of elementary school students as a means of media education on the material of the syntax of a simple sentence]. *Acta Paedagogisa Volynienses*, No. 3. pp. 49–56. [in Ukrainian].

7. Tishchenko, V.V. (2017). Navchannia molodshykh shkoliariv monolohichnoho movlennia [Teaching monologue speech to younger schoolchildren]. *Primary school.* No. 4. pp. 26–28. [in Ukrainian].

8. Feldshtein, D.I. (2002). Formuvannia osobystosti dytyny [Formation of the child’s personality]. Kyiv, 339 p. [in Ukrainian].

9. Cherepovska, N.I. (2009). Media-osvita v suchasnii shkoli [Media education in modern school]. *Social teacher.* No. 6 (30). pp. 15–26. [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 04.11.2024

“Жодне бажання не дається тобі окремо від сили, що дозволяє його здійснити”.

Річард Дейвіс Бах
американський письменник

“Виховання є мистецтвом, використання якого зростатиме протягом багатьох поколінь”.

Іммануїл Кант
німецький філософ

УДК 355.1-057.36(477):37.044
DOI: https://doi.org/10.24919/2308-4634.2024.315270

Тетяна Собченко, *доктор педагогічних наук, професор,*
професор кафедри освітології та інноваційної педагогіки
Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди

НЕПЕРЕРВНЕ ПРОФЕСІЙНЕ ЗРОСТАННЯ МАЙБУТНІХ ОФІЦЕРІВ ЯК ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНА ПРОБЛЕМА

У статті розглянуто актуальну в умовах воєнних викликів сьогодення проблему неперервного професійного зростання майбутніх офіцерів. Окреслена проблема є важливим та водночас складним, довготривалим процесом та визначається як стратегічна ініціатива України. Проаналізовано вітчизняні нормативно-правові засади, що регулюють професійну підготовку військових кадрів в Україні. Окреслено ефективні шляхи реалізації процесу неперервного професійного зростання майбутнього офіцерського складу. У ході дослідження зроблено висновок, що організація якісного професійного рівня підготовки майбутнього офіцерського складу у закладах вищої військової освіти є основним шляхом у розв'язанні окресленої проблеми та потребує комплексного підходу.

***Ключові слова**: неперервне професійне зростання; професійний розвиток; офіцери ЗСУ; воєнна розвідка; НАТО.*

Рис. 1. Літ. 11.

Tetyana Sobchenko, *Doctor of Sciences (Pedagogy), Professor,*
Professor of the Education and Innovative Pedagogy Department,
Kharkiv Hryhoriy Skovoroda National Pedagogical University

CONTINUOUS PROFESSIONAL GROWTH OF FUTURE OFFICERS AS A PSYCHOLOGICAL AND PEDAGOGICAL PROBLEM

The article deals with the issue of continuous professional development of future officers, which is relevant in the context of today's military challenges. It is proved that this problem is an important and at the same time complex, long-term process and is defined as a strategic initiative of Ukraine.

The author analyzes the domestic legal framework governing the professional training of military personnel in Ukraine (the Concept of Transformation of the Military Education System (ed. 2022)).

The article visually presents a number of reasons that necessitate the transformation of the military education system in Ukraine and defines key approaches to the formation of its structure and content.

Effective ways to implement the process of continuous professional development of future officers are outlined: updating educational programs to meet the specifics and requirements of military service, combat experience, and the needs of NATO integration; implementing modern digital technologies and artificial intelligence technologies in the educational process; organizing advanced training courses for academic staff and instructors; involving stakeholders and best practice experts, etc.

The study concludes that the organization of a high-quality professional level of training of future officers in higher military education institutions is the main way to solve this problem and requires a comprehensive approach.

Prospects for further research are identified, which consist in finding innovative approaches that allow achieving a high professional level of training of future officers.

***Keywords:** continuous professional growth; professional development; officers of the Armed Forces of Ukraine; military intelligence; NATO.*

Постановка проблеми. В умовах сьогодення та численних викликів для українського суспільства проблема якісної підготовки та неперервного професійного зростання майбутнього офіцерського складу є затребуваною й вимагає негайного розв'язання. Це зумовлено як об'єктивними, так і суб'єктивними чинниками та нинішніми реаліями, зокрема, російсько-українською війною у країні, яка вплинула на всі сфери життєдіяльності.

Військова освіта наразі зазнає глобальних трансформаційних змін. Так, однією з ключових проблем, що вимагає розв'язання, як визначено у "Концепції трансформації системи військової освіти" (ред. 2022 р.), є "…забезпечення безперервного професійного розвитку військових фахівців упродовж військової кар'єри, набуття ними нових компетентностей…" [6].

Мета та завдання статті. На основі аналізу вітчизняних нормативно-правових засад, що регулюють професійну підготовку військових кадрів в Україні й аналізу наукових психолого-педагогічних досліджень, окреслити ефективні шляхи реалізації процесу неперервного професійного зростання майбутнього офіцерського складу.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Оскільки проблема неперервного професійного зростання майбутніх офіцерів є затребуваною, сьо-

© Т. Собченко, 2024

годні існує чимало досліджень, у яких вітчизняні та зарубіжні науковці вивчають різні аспекти цього питання.

Так, наприклад, зарубіжні вчені (J. Storr, T. Kuronen, Aki-Mauri Huhtinen, A. Mashtaler та інші) розглядають структурні компоненти та організацію професійної підготовки майбутніх офіцерів, висвітлюють аналіз цього досвіду зарубіжних країн-членів НАТО.

Є. Черновол та П. Сливенко у своїх наукових розвідках розглядають проблеми підвищення якості підготовки майбутніх офіцерів у реаліях сьогодення, а також аналізують позитивний зарубіжний досвід у вищій військовій підготовці [8]. М. Семенов, О. Єсіпова, Р. Лимар, В. Ягупов розкривають поняття професійної компетентності майбутнього офіцера у контексті педагогічної теорії [7; 9]. В. Ягупов, О. Капінус [10; 11] вивчають психологічні аспекти підготовки майбутніх офіцерів. І. Зелений досліджує питання структурних компонентів неперервного професійного зростання офіцерів [5].

Таким чином, у реаліях сьогодення варто розвивати та популяризувати наукові дослідження, що спрямованні на пошук і реалізацію шляхів усунення проблеми неперервного професійного зростання майбутніх офіцерів.

Виклад основного матеріалу дослідження. Сучасні глобальні виклики сьогодення зумовлюють високі вимоги до професійної підготовки військових, зокрема офіцерів розвідки. Неперервне професійне зростання є важливим аспектом професійної підготовки майбутніх офіцерів, що вимагає системного й інноваційного підходу.

У контексті окресленої проблеми розглянемо детальніше вітчизняні нормативно-правові засади, що регулюють професійну підготовку військових кадрів в Україні, а саме Концепцію трансформації системи військової освіти (ред. 2022 р.), що є стратегічним документом для визначення та реалізації пріоритетних завдань у період до 2032 р. Так, мета Концепції спрямована на визначення ключових напрямів модернізації і трансформації системи військової освіти, оскільки нинішня система військової освіти лише частково забезпечує безперервний професійний розвиток військових фахівців упродовж усієї військової кар'єри [6].

На рисунку 1 схематично візуалізовано причини, що зумовлюють необхідність трансформації системи військової освіти в Україні та визначення ключових підходів щодо формування її структури та змісту.

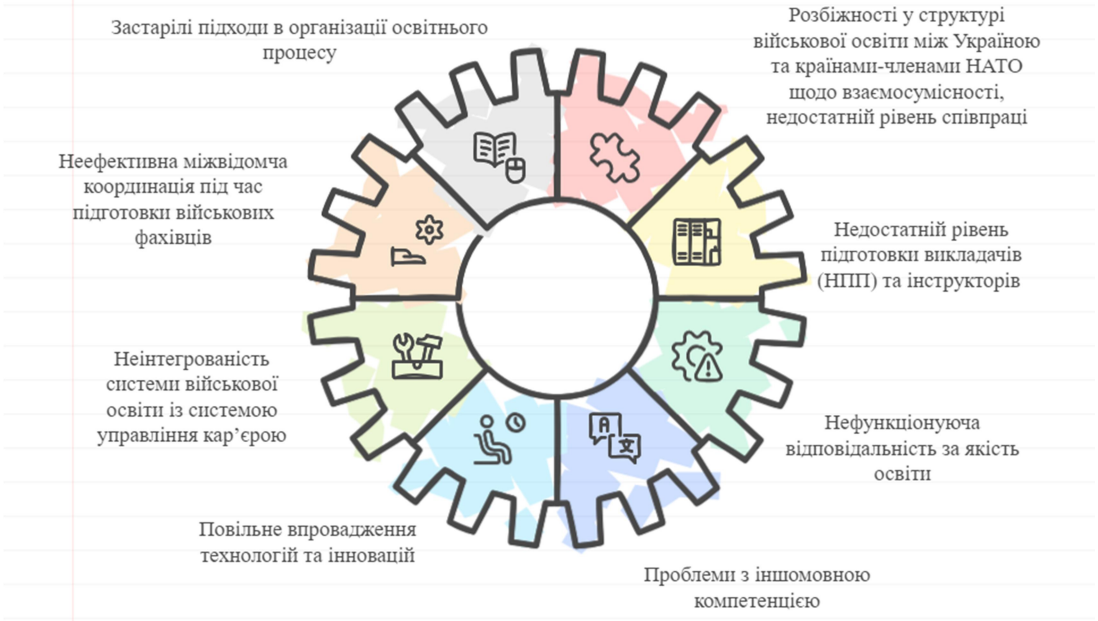

Рис. 1. Причини, що зумовлюють необхідність трансформації системи військової освіти в Україні

З огляду на вищезазначене, Концепцією трансформації системи військової освіти визначено основні завдання та заходи, що спрямовані на розв'язання низки окреслених проблем, схарактеризовано структуру системи військової освіти, представлено очікувані результати, а також показники їх досягнення тощо.

У ході наукового пошуку було встановлено, що неперервне професійне зростання майбутніх офіцерів у широкому розумінні є організованим процесом розвитку компетентностей, необхідних для ефективного виконання професійних завдань [2; 5; 6].

Очевидним є той факт, що військові фахівці, у тому числі офіцери, потребують своєчасного оновлення специфічних вмінь і навичок, зокрема, таких, як:

– критичне та аналітичне мислення;

– здатність до оперативного оцінювання ситуа-

ції для прийняття ефективних управлінських та технічних рішень;

– здатність до лідерської поведінки та діяльності;

– психологічна стійкість та емоційна стабільність;

– здатність адаптуватися та працювати в умовах підвищеного ризику і діяти в екстремальних ситуаціях;

– здатність використовувати інновації на практиці тощо [2; 5; 7; 11].

Затребуваною та водночас гострою є проблема, як наголошують В. Ягупов, Р. Лиман та В. Білошицький, формування лідерської компетентності майбутніх офіцерів, як здатності вести за собою, бути прикладом, працювати в команді тощо. Учені наголошують, що якісна підготовка майбутнього офіцерського складу як лідерів є важливою, оскільки від цього може залежати здійснення ефективної обороноздатності країни [9, 52].

У наукових розвідках О. Діденка та І. Козубцова детально розкрито професійні вимоги до офіцерського складу. На основі проведеного дослідження, у якому брали участь військовослужбовці, науковці зробили висновок, що професіоналізм офіцера значною мірою залежний від надання якісних освітніх послуг у процесі організації професійної підготовки у закладах вищої військової освіти [4, 181].

На сьогоднішній день актуальним є створення єдиної системи підготовки військових фахівців, що буде забезпечувати безперервний професійний розвиток військових фахівців упродовж усієї військової кар'єри, а також сприятиме ефективній сумісності з підходами та стандартами НАТО. Це зумовлено тим, що стратегічний курс України спрямований на якнайшвидше набуття повноправного членства в НАТО та Євросоюзі.

У пригоді стало дослідження І. Зеленого, де проаналізовано структуру неперервного професійного зростання майбутніх офіцерів та визначено такі основні компоненти:

– розробка індивідуальних стратегій кар'єрного зростання на основі глибокого аналізу особистих та професійних цілей;

– залучення майбутніх офіцерів до міжнародних програм підготовки (академічний обмін, проходження стажування, обмін досвідом та співпраця з офіцерами різних країн тощо);

– підвищення кваліфікації (навчальні курси, сертифікація);

– розвиток комунікативних навичок та іншомовної компетентності в контексті ефективності сприяння міжнародній взаємодії тощо;

– розвиток професійної етики й етичних цінностей з урахуванням сучасних викликів військових конфліктів, що тривають;

– розвиток лідерських якостей та вдосконалення навичок ефективного прийняття рішень;

– формування адаптивності, ініціативності та інноваційності в умовах сьогодення;

– формування здатності до самоаналізу і самооцінювання для особистісного та професійного розвитку [5, 55].

У контексті зазначеного варто додати, що ми поділяємо думку І. Зеленого щодо визначення ним структурних компонентів неперервного професійного зростання майбутніх офіцерів, проте вважаємо за необхідне їх дещо доповнити, з огляду на виклики сьогодення. Йдеться, отже, про:

– оновлення або розробка освітніх програм з урахуванням специфіки й вимог військової служби, досвіду ведення бойових дій, потреб інтеграції в НАТО тощо;

– імплементацію в освітній процес сучасних цифрових технологій, технологій штучного інтелекту;

– організацію курсів підвищення кваліфікації науково-педагогічних працівників та інструкторського складу, що здійснюють підготовку курсантів у закладах вищої військової освіти;

– залучення стейкхолдерів та кращих практиків-експертів для забезпечення гарантування якості надання освітніх послуг тощо.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Отже, неперервне професійне зростання майбутніх офіцерів є важливим та водночас складним, довготривалим процесом, проте чітко визначається як стратегічна ініціатива України. Трансформаційні зміни в системі військової освіти вже в дії з кінця 2022 – початку 2023 р., оскільки саме в цей період Постановою Кабінету Міністрів України (від 30 грудня 2022 р. № 1490) було затверджено Концепцію трансформації системи військової освіти.

На основі аналізу вітчизняної законодавчої бази [6], наукових психолого-педагогічних джерел [2; 3; 4; 5; 7; 8; 9; 10; 11], було зроблено висновок про те, що проблема неперервного професійного зростання майбутніх офіцерів потребує комплексного підходу в її вирішенні.

Авторська позиція полягає в тому, що основним шляхом розв'язання окресленої проблеми є організація якісного професійного рівня підготовки майбутнього офіцерського складу у закладах вищої військової освіти, а саме: через оновлення освітніх програм з урахуванням специфіки й вимог військової служби, досвіду ведення бойових дій, потреб інтеграції в НАТО; імплементації в освітній процес сучасних цифрових технологій, технологій штучного інтелекту; організації курсів підвищення кваліфікації науково-педагогічних працівників та інструкторського складу; залучення стейкхолдерів та кращих практиків-експертів тощо.

Перспективи подальших досліджень полягають у пошуку інноваційних підходів, що дозволяють досягти високого професійного рівня підготовки майбутніх офіцерів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бондарович О.П., Богданов М.В. Формування готовності майбутніх офіцерів до виконання завдань за призначенням із акцентованим використанням високофункціональних комплексом фізичних вправ. *Науковий часопис Українського державного університету імені Михайла Драгоманова*. 2014. Вип. 1 (173). С. 32–38. DOI: https://doi.org/10.31392/UDU-nc.series15.2024.1(173).07

2. Військова розвідка : навч. посіб. / упоряд. Д.В. Зайцев, А.П. Наконечний, С.О. Пахарєв, І.О. Луценко; за ред. В.Б. Добровольського. Київ : Видавничо-поліграфічний центр "Київський університет". 2016. 335 с. URL: https://tck.pl.ua/wp-content/uploads/2021/02/Viyskova-rozvidka-posibnyk.pdf

3. Гончарук В.В., Вітенко В.А., Собченко Т.М., Люльчак С.Ю. Інноваційні процеси у вищій школі освіті окремих країн світу й України. *Науковий часопис НПУ ім. М.П. Драгоманова. Серія 5 Педагогічні науки: реалії та перспективи.* 2021. Вип. 80. Т. 1. С. 75–80. DOI: 10.31392/NPU-nc.series5.2021.80.1.15

4. Діденко О., КозубцовІ. Професійні вимоги до офіцерського складу сил сектору безпеки та оборони. *Педагогічні науки*. 2022. Вип. 3 (30). С. 180–198.

5. Зелений І.І. Ключові компоненти неперервного професійного зростання офіцерів. *Теорія та методика навчання та виховання*. 2023. Вип. 55. С. 52–62. DOI: https://doi.org/10.34142/23128046.2023.55.05

6. Постанова Кабінету Міністрів України "Про внесення змін до постанови Кабінету Міністрів України від 15 грудня 1997 р. № 1410 "Концепція трансформації системи військової освіти"" (від 30 грудня 2022 р. № 1490). Київ. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1490-2022-%D0%BF#Text

7. Семенов М., Єсіпова О. Поняття професійна компетентність майбутнього офіцера у контексті педагогічної теорії. *Молодь і ринок.* 2024. Вип. 5 (225). С. 150–156. DOI: https://doi.org/10.24919/2308-4634.2024.301712

7. Черновол Є.О., Сливенко П.В. Щодо підвищення ефективності професійної підготовки майбутніх офіцерів у реаліях війни. *Академічні візії.* 2023. Вип. 17. DOI: http://dx.doi.org/10.5281/zenodo.7739419

8. Ягупов В., Лиман Р. Сутність, структура і зміст лідерської компетентності. *Молодь і ринок.* 2024. № 4 (224). С. 49–6l. DOI: https://doi.org/l0.24919/2308-4634.2024.304403

9. Ягупов В.В. Військова психологія: методологія, теорія та практика : підручник. Київ : Psyhobook, 2023. 517 с.

10. Ягупов В.В., Капінус О.С. Теоретичні та методичні аспекти формування професійної суб'єктності майбутніх офіцерів : навчально-методичний посібник. Житомир : ПП "Євро-Волинь", 2020. 240 с.

REFERENCES

1. Bondarovych, O. & Bohdanov, M. (2024). Formuvannia hotovnosti maibutnikh ofitseriv do vykonannia zavdan za pryznachenniam iz aktsentovanym vykorystanniam vysokofunktsionalnykh kompleksom fizychnykh vprav [Formation of future officers' readiness to perform assigned tasks with the emphasized use of highly functional complex physical exercises]. *Scientific Journal of the Mykhailo Drahomanov Ukrainian State University*, Vol. 1. No. 173, pp. 32–38. DOI: https://doi.org/10.31392/UDU-nc.series15. 2024.1(173).07 [in Ukrainian].

2. Viiskova rozvidka [Military intelligence]: tutorial. / D. V. Zaitsev, A. P. Nakonechnyi, S. O. Pakhariev, I. O. Lutsenko; (Ed.). V.B. Dobrovolskyi. Kyiv, 2016. 335 p. Available at: https://tck.pl.ua/wp-content/uploads/2021/02/Viyskova-rozvidka-posibnyk.pdf [in Ukrainian].

3. Honcharuk, V., Vitenko, V., Sobchenko, T. & Liulchak, S. (2021). Innovatsiini protsesy u vyshchii shkoli osviti okremykh krain svitu y Ukrainy [Innovation Processes in Higher Education in Some Countries of the World and Ukraine]. *Scientific Journal of the Drahomanov National Pedagogical University. Series 5 Pedagogical Sciences: Realities and Prospects*, Vol. 80. No. 1, pp. 75–80. DOI: 10.31392/NPU-nc.series5.2021.80.1.15 [in Ukrainian].

4. Didenko, O. & Kozubtsov, I. (2022). Profesiini vymohy do ofitserskoho skladu syl sektoru bezpeky ta oborony [Professional requirements for officers of the security and defense sector]. *Pedagogical sciences*, Vol. 3. No. 30, pp. 180–198. [in Ukrainian].

5. Zelenyi, I. (2023). Kliuchovi komponenty neperervnoho profesiinoho zrostannia ofitseriv [Key components of continuous professional development of officers]. *Theory and methods of teaching and upbringing*, Vol. 55, pp. 52–62. DOI: https://doi.org/10.34142/23128046.2023.55.05 [in Ukrainian].

6. Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy "Pro vnesennia zmin do postanovy Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 15 hrudnia 1997 r. № 1410 "Kontseptsiia transformatsii systemy viiskovoi osvity"" (vid 30 hrudnia 2022 r. № 1490), Kyiv [Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine (On Amendments to the Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine of December 15, 1997, No. 1410 (Concept of Transformation of the Military Education System))]. (December 30, 2022, No. 1490), Kyiv. Available at: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1490-2022-%D0%BF#Text (Accessed 10 November 2024) [in Ukrainian].

7. Semenov, M. & Yesipova, O. (2024). Poniattia profesiina kompetentnist maibutnoho ofitsera u konteksti pedahohichnoi teorii [The Concept of Professional Competence of a Future Officer in the Context of Pedagogical Theory]. *Youth & market,* Vol. 5. No. (225), pp. 150–156. DOI: https://doi.org/10.24919/2308-4634.2024.301712 [in Ukrainian].

8. Chernovol, Ye. & Slyvenko, P. (2023). Shchodo pidvyshchennia efektyvnosti profesiinoi pidhotovky maibutnikh ofitseriv u realiiakh viiny [On improving the effectiveness of professional training of future officers in the realities of war]. *Academic visions*, Vol. 17. DOI: http://dx.doi.org/10.5281/zenodo.7739419 [in Ukrainian].

9. Iahupov, V. & Lyman R. (2024). Sutnist, struktura i zmist liderskoi kompetentnosti [The essence, structure and content of leadership competence]. *Youth & market,* Vol. 4. No. 224, pp. 49–61. DOI: https://doi.org/10.24919/2308-4634.2024.304403 [in Ukrainian].

10. Iahupov, V. (2023). Viiskova psykholohiia: metodolohiia, teoriia ta praktyka [Military psychology: methodology, theory and practice]: a textbook. Kyiv, 517 p. [in Ukrainian].

11. Iahupov, V. & Kapinus, O. (2020). Teoretychni ta metodychni aspekty formuvannia profesiinoi subiektnosti maibutnikh ofitseriv [Theoretical and methodological aspects of the formation of professional subjectivity of future officers]: a textbook. Zhytomyr, 240 p. [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 16.11.2024

УДК 316.72-043.86:005.336.2:[378.147:7.071.3]:001.8:316.4.051
DOI: https://doi.org/10.24919/2308-4634.2024.316391

Ірина Западинська, *кандидат педагогічних наук,*
доцент кафедри іноземної філології та перекладу
Вінницького торговельно-економічного інституту ДТЕУ

ПОЛІКУЛЬТУРНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ МАЙБУТНІХ ПЕРЕКЛАДАЧІВ ЯК НАУКОВА ДЕФІНІЦІЯ ТА ВИМОГА СЬОГОДЕННЯ

У статті схарактеризовано полікультурну компетентність майбутніх перекладачів як наукову дефініцію та вимогу сьогодення. Представлено найбільш актуальні думки науковців щодо підготовки конкурентоспроможного перекладача у світлі вимог полікультурної освіти, визначення полікультурної компетентності та полікультурної компетентності перекладача. Враховуючи здобутки вітчизняних наукових студій подано власне розуміння полікультурної компетентності перекладача – інтегративної якості фахівця, що відображає готовність і здатність забезпечувати успішність міжкультурної взаємодії між представниками різних лінгвокультур на основі врахування етнокультурних норм, уявлень, цінностей, особливостей вербальної та невербальної поведінки.

Ключові слова: *майбутні перекладачі; полікультурна освіта; полікультурна компетентність; професійна компетентність; професійна підготовка.*

Літ. 13.

Iryna Zapadynska, *Ph.D. (Pedagogy), Associate Professor of the*
Foreign Philology and Translation Department,
Vinnytsya Institute of Trade and Economics of SUTE

POLYCULTURAL COMPETENCE OF FUTURE TRANSLATORS AS A SCIENTIFIC DEFINITION AND TODAY'S REQUIREMENT

The article characterizes the multicultural competence of future translators as a scientific definition and today's requirement. Attention is focused on the fact that activities in the field of intercultural cooperation require a high level of the translator's general culture, in particular the culture of international communication, because his professional vocation is not only to help representatives of different languages and cultures participating in the discourse to understand each other but also to support an atmosphere of cooperation, tolerance, equality and respect between interlocutors, which would prove that diversity is the basis for dialogue as a principle of international and international cooperation. It is noted that the linguistic and cultural pluralism of the modern world has exacerbated society's need for qualified translators, whose effective professional activity requires properly formed multicultural competence. The most relevant opinions of scientists regarding the training of a competitive translator in the light of the requirements of multicultural education, the definition of multicultural competence and the multicultural competence of a translator are presented. The significance of the multicultural aspect of the translator's activity is indicated, which, in addition to a high level of language knowledge, must also possess personal qualities that will ensure the effectiveness of this activity, namely: initiative, the ability to work with people, quickly respond to a change in the situation, a flexible approach to the situation, work capacity, the ability to quick learning, situation analysis, stress resistance, culture of international communication and tolerance. Accordingly, the content of the professional training of future translators should meet the requirements of modern multicultural education, and the result should be the formed multicultural competence, which is defined as the integrative quality of a specialist, which reflects the readiness and ability to ensure the success of intercultural interaction between representatives of different linguistic cultures based on taking into account ethnocultural norms, ideas, values, features of verbal and non-verbal behaviour.

Keywords: *future translators; multicultural education; multicultural competence; professional competence; professional training.*

Постановка проблеми. Проблема підготовки конкурентоспроможного перекладача, на думку Є. Бесединої, перебуває сьогодні у низці найважливіших педагогічних проблем, що вимагають серйозного вивчення й рішення в умовах диверсифікації вітчизняної вищої професійної освіти та її подальшої модернізації. Її актуальність зумовлена потребою суспільства, яка зросла, й ринку перекладацьких послуг, що формується, у творчій особистості фахівця, який володіє: високим рівнем професіоналізму у сфері перекладу й міжкультурної комунікації, лінгвокомунікативної та соціокультурної компетентності, творчої ініціативи; фундаментальною грамотністю, а також безупинно розвиває особистісні світоглядні й професійно важливі якості [1, 38]. Погоджуємося з М. Онищенко, що сьогодні в Україні перекладацький сектор затребуваний практично в усіх галузях суспільного життя і це зумовлює перегляд фахової підготовки майбутніх перекладачів, висуває на одне з перших місць полікультурну компетентність як невід'ємну складову професійної майстерності

© І. Западинська, 2024

сучасного висококваліфікованого спеціаліста. Авторка акцентує увагу на тому, що недостатня сформованість полікультурної компетентності перешкоджає особистісному зростанню здобувачів вищої освіти, а надто майбутніх перекладачів, і негативно впливає на ефективність всього освітнього процесу. Відповідно, полікультурна компетентність майбутніх перекладачів як важлива умова для здійснення продуктивної професійної діяльності набуває особливого значення [8, 108].

Аналіз останніх досліджень і публікацій засвідчив наявність ґрунтовних напрацювань з питань полікультурної освіти, формування полікультурної компетентності майбутніх фахівців різних спеціальностей, як її результату, у вітчизняних наукових студіях (Т. Атрощенко, І. Бахов, С. Вітвицька, Л. Воротняк, Л. Гончаренко, Л. Зданевич, Р. Кравець, М. Моцар, М. Онищенко, Л. Перетяга, С. Сисоєва, І. Соколова, Г. Суткевич, Л. Хомич, Л. Чередниченко, Н. Якса та ін.). Різні аспекти професійної підготовки майбутніх перекладачів є предметом дослідження І. Голуб, Ю. Колос, І. Мацегори, О. Мацюк, А. Онищук, Р. Тарасенко, Л. Черноватого, А. Янковець та ін. Позитивом вважаємо наявність вагомого пласту напрацювань, предметом дослідження яких є професійна компетентність перекладачів і наголошуємо на необхідності привернення уваги науковців до проблеми формування у цих фахівців полікультурної компетентності як вагомої передумови здійснення ефективної професійної діяльності в умовах полікультурного, мультилінгвального світу.

Мета статті – обґрунтувати наукову дефініцію "полікультурна компетентність майбутніх перекладачів" та довести її вагомість.

Виклад основного матеріалу. Підготовка молоді до життя в полікультурному світі належить, на думку Т. Веретенко, до пріоритетних завдань освіти. Однією з найважливіших функцій закладу освіти авторка вважає навчити людей жити разом, допомогти їм перетворити сучасну взаємозалежність держав і етносів на справжню солідарність. З цією метою освіта має сприяти тому, щоб, з одного боку, людина усвідомила свої корені й тим самим могла визначати місце, яке вона займає у світі, і, з іншого – прищепити їй повагу до інших культур. Цілком слушно, що освіта, яка покликана забезпечувати дуже важливий процес розвитку когнітивних, соціальних, емоційних характеристик особистості, не може не реагувати на події, що відбуваються в суспільстві, а навпаки, може допомогти йому сформувати в молоді гуманну модель поведінки і ставлення до людей інших націй [3]. Погоджуємося з Т. Веретенко, що полікультурна освіта пов'язана з формуванням у студентів демократичного світогляду, для чого необхідним є ознайомлення з демократичними цінностями. Традиції добросусідства як важливий соціальний механізм, що підтримує цілісність народу, виконують також багато інших важливих функцій, серед яких: регуляція стосунків людей, які живуть поруч; взаємодопомога; виховання доброзичливості й товариськості у молодих людей, які включені в повсякденну систему відносин з іншими людьми. Полікультурна освіта орієнтована на формування особистості з глобальним мисленням у всій повноті інтелектуального, культурного, психологічного та соціального розвитку [3].

Мовний і культурний плюралізм сучасного світу загострив потребу суспільства у кваліфікованих перекладачах, попит на яких стрімко зростає, що не тільки зумовило перегляд ставлення до фахівця з перекладу, а й висунуло нові вимоги до його професійної підготовки. Як стверджує М. Онищенко, сучасний фахівець з перекладу – це "професіонал, який не тільки повинен мати фундаментальні знання у професійній галузі, володіти кількома іноземними мовами та використовувати їх у різних сферах діяльності, а й вміти пристосуватися до способу мислення та стилю автора висловлювання, оперувати додатковими країнознавчими, історичними, культурними, політичними та економічними знаннями, необхідними для успішної співпраці з представниками іншої соціумів" [7].

У сучасному світі, завдяки тенденціям інтернаціоналізації та глобалізації, дедалі більше зростає важливість ефективної міжкультурної комунікації, яку, на наш погляд, забезпечать необхідні у сфері ділового спілкування уміння: правильно організувати процес перекладу, який включає консультації з представниками іншої культури; самостійно знаходити необхідну інформацію про культурні особливості різних країн і культур; вміння адаптувати текст документа, листа чи технічної інструкції залежно від культури тієї країни чи групи людей, яким цей документ, інструкція чи лист написані; працювати у полікультурній команді, коли спілкування з іншими учасниками команди відбувається із використанням різних засобів телекомунікації. Тобто, йдеться про полікультурний аспект діяльності перекладача, який, окрім високого рівня знання мови, повинен також володіти особистісними якостями, що забезпечать ефективність цієї діяльності, а саме: ініціативність, уміння працювати з людьми, оперативно реагувати на зміну ситуації, гнучкий підхід до ситуації, працездатність, здатність до швидкого навчання, аналізу ситуації стресостійкість, культура міжнаціонального спілкування та толерантність.

Слушною є думка О. Чередниченка, згідно з якою глобалізація як процес руйнування інформаційних кордонів та поглиблення транскордонної співпраці змінює характер мовної комунікації, передусім завдяки зміні її просторово-часових і

особистісних характеристик. Науковець зауважує, що з одного боку, практична двомовність (багатомовність) комунікантів як передумова побудови глобального суспільства веде до згортання перекладацької діяльності. З іншого – вона стимулює її розвиток, оскільки складна інформація завжди легше сприйматиметься рідною мовою. Крім того, на думку автора, існує небезпека розчинення національних спільнот у глобальному суспільстві й цілковитої втрати ними культурної ідентичності в разі, коли у внутрішньо-національних комунікаціях переважатиме глобальна мова. Усвідомлення цієї небезпеки підштовхує нації до самозахисту, одним із засобів якого є переклад. Будучи посередником у міжмовній та міжкультурній комунікації, переклад виступає як охоронець власної мови та культури і працює на їхній розвиток [12, 169–170].

На основі аналізу вітчизняних і зарубіжних наукових студій О. Мартинюк приходить до висновку, що концепція перекладацької освіти ґрунтується на компетентісному підході у навчанні майбутніх фахівців і, відповідно, формування професійної компетенції перекладача спрямовуватися на забезпечення ним таких основних функцій: письмової та (або) усної комунікації у різних (або певних) сферах суспільної діяльності; застосування сучасних методів збирання та оброблення інформації, використання глобальних інформаційних мереж, автоматизованих пошукових систем, електронних баз даних, глосаріїв та довідників; проведення наукових досліджень у сфері професійної діяльності. Важливими особистісними характеристиками фахівця педагоги вважають такі: ерудованість, розвинену культуру мислення, вміння зрозуміло, чітко і логічно висловлюватись в усній та (або) письмовій формах, організаційні здібності, здатність до самонавчання, аналізу та критичного оцінювання досвіду професійної сфери тощо [5].

Аналіз професійної діяльності перекладача і вимог, які висуваються до його знань, умінь, навичок і професійно важливих особистісних якостей дозволив Л. Поліщук та Т. Пушкар визначити структуру іншомовної професійно-орієнтованої комунікативної компетентності перекладача у сфері професійної комунікації та виокремити такі її складові: іншомовна комунікативна компетенція; власне перекладацька компетенція; комунікативна компетенція в рідній мові соціально-психологічна компетенція; міжкультурна компетенція; загальнокультурна компетенція; предметна компетенція у сфері основної спеціальності; самоосвітня компетенція [9]. Л. Черноватий вважає, що до складу перекладацької компетентності як вагомої передумови професійної діяльності цих фахівців входять також фахова, інтелектуальна, мовна, мовленнєва, семантична, текстотвірна, інтерпретаційна та міжкультурна компетентності [13].

Ми поділяємо думку О. Біди та співавторів, що в контексті вимог сучасної полікультурної освіти, професійної компетентності треба розглядати полікультурну компетентність – "здатність особистості гармонійно реалізовувати полікультурні компетенції, володіючи сумою полікультурних знань та мовленнєвими навичками, адекватно і дипломатично налагоджувати процес міжкультурної взаємодії, толерантно ставитись до людей різних національностей з метою кваліфікованого вирішення завдань" [2, 18]. Аналізуючи визначення компетентностей різними вченими, науковці роблять висновок, що полікультурна компетентність є однією з ключових компетентностей, що виділяється як Радою Європи, так і провідними методичними центрами українського освітнього фонду. Під полікультурною компетентністю розуміють "комплексну характеристику індивіда, результативний блок, сформований через знання не тільки рідної, а й інших культур, поведінкові реакції в умовах міжкультурного спілкування та Діалогу Культур" [2, 18].

Полікультурна компетентність визначається Є. Степановим як "інструмент вияву професійних якостей фахівця, які можуть повноцінно виявлятися за умови формування особистісних рис, затребуваних у будь-якій професії" [10]. Автор акцентує увагу на таких чеснотах, як толерантність, чесність, порядність, справедливість, довіра, відповідальність, культура міжнаціонального спілкування тощо і вважає, що саме вони становлять основу професійної поведінки фахівця [10].

Як "сукупність соціокультурних знань; навичок і вмінь позитивної міжетнічної комунікації; особистісних якостей та гуманістичних цінностей, необхідних для ефективної життєдіяльності в полікультурному середовищі" розуміє полікультурну компетентність Л. Столярчук [11, 97]. Дослідниця акцентує увагу на тому, що формування полікультурної компетентності студентів закладів вищої освіти в процесі вивчення іноземних мов базується на поєднанні процесів оволодіння лінгвістичними аспектами мови з культурологічними знаннями, що сприяє накопиченню необхідних для ефективної міжкультурної комунікації полікультурних знань та становленню особистісних якостей молоді, здатної не лише адекватно реагувати на прояви іншої культури та виявляти готовність до міжкультурної взаємодії в поліетнічному середовищі, а й виступати носієм, зберігачем і ретранслятором кращих зразків рідної, української та світової культур. Л. Столярчук наполягає на перегляді алгоритму роботи з мовними матеріалами (виділення в них культурного компонента) та доповненні лінгвістичних вправ культурологічними, заснованими на культурі носіїв мови [11, 99]. Солідарні з авторкою, що концепція діалогу культур припускає наявність, як мінімум, двох різних культур у процесі підготовки

до реальної міжкультурної комунікації. Відповідно, невід'ємним компонентом процесу навчання іноземної мови та культури є вивчення рідної культури, так як вона виступає ключем до розуміння культури іноземної. Тому будь-які знання, що здобуваються за допомогою іноземної мови, будуть сприйматися тільки через призму знань, сформованих у процесі оволодіння рідною культурою. Навчати культури країни досліджуваної мови означає вчити дізнаватися, розуміти, оцінювати пріоритети іншого народу. Однак, як зазначає Л. Столярчук, ідеї полікультурної комунікації можуть виявитися лише модною течією, якщо студенти не володіють основами рідної національної культури. Оволодіння цінностями рідної культури робить сприйняття ними інших культур більш точним і всебічним, а обов'язковим моментом у вивченні іншомовної культури має бути зіставлення її з рідною [11, 99].

Вагомою для нашого дослідження є позиція Н. Бориско, згідно з якою у полікультурному суспільстві перекладач, який вільно володіє іноземною мовою, повинен ще бути обізнаним з комунікативними ознаками багатьох культур, адже, здійснюючи комунікативні акти перекладу іноземною мовою, він повинен постійно усвідомлювати особливості культур народів, представники яких беруть участь в інтеракції, для забезпечення основної мети спілкування – взаєморозуміння. Необхідною умовою підготовки перекладачів авторка виокремлює формування полікультурної компетентності перекладача як складової професійної компетентності, яка об'єднує професійні знання та вміння, систему ціннісних орієнтацій, здатність ефективно використовувати отримані знання та вміння набувати нові, вирішувати проблемно-когнітивні тощо. Полікультурна компетентність сприяє формуванню у студентів полікультурної світоглядної позиції, яка передбачає визнання рівноцінності інших культурних, мовних, релігійних уподобань, виховання, завдяки правильному добору іншомовного навчального матеріалу, толерантного ставлення до них, розвиток особистості, здатної до міжкультурної взаємодії, діалогу культур [3, 81].

Як зазначає М. Моцар, у зв'язку з інтеграцією України у світове співтовариство та розвитком міжнародних відносин помітно зріс інтерес до вивчення іноземних мов, а зі зростанням попиту на фахівців з іноземних мов підвищуються вимоги до ефективності та якості їх підготовки. Інтенсивно ведеться пошук напрямів, методів навчання, їх удосконалення, розробка та впровадження у навчальний процес технологічну, мотиваційну, етичну, соціальну і поведінкову складові [6, 1]. Дослідниця трактує полікультурну компетентність перекладача як "інтегративне новоутворення, яке об'єднує знання, вміння й особистісні якості, які формуються з метою досягнення позитивної взаємодії, взаємозбагачення та входження до світового культурного контексту і розвиваються впродовж життя в процесі спілкування з представниками двох або більше культур, та її структуру, яка є сукупністю соціального, полікультурного, аутопсихологічного, когнітивного, інформаційно-технологічного, персонального, комунікативного компонентів. Поняття компетентності охоплює когнітивну, операційно-технологічну, мотиваційну, етичну, соціальну і поведінкову складові" [6, 6].

Висновки та перспективи подальших досліджень. В умовах полікультурного суспільства у своїй професійній діяльності перекладач стикається з факторами, які висувають нові вимоги до його полікультурної компетентності. Діяльність у сфері міжкультурного співробітництва передбачає високий рівень загальної культури перекладача, зокрема культури міжнаціонального спілкування, адже його професійне покликання полягає не тільки в тому, щоб допомогти представникам різних мов і культур, які беруть участь у дискурсі, зрозуміти один одного, а й підтримати атмосферу співпраці, толерантності, рівноправності та поваги між співрозмовниками, яка довела б, що різноманітність – це основа для діалогу як принципу міжнаціональної та міжнародної співпраці. Відповідно, зміст професійної підготовки майбутніх перекладачів повинен відповідати вимогам сучасної полікультурної освіти, а результатом повинна стати – сформована полікультурна компетентність, яку розуміємо як інтегративну якість фахівця, що відображає готовність і здатність забезпечувати успішність міжкультурної взаємодії між представниками різних лінгвокультур на основі врахування етнокультурних норм, уявлень, цінностей, особливостей вербальної та невербальної поведінки.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бесєдіна Є.В. Концептуальна модель професійної підготовки конкурентоспроможних перекладачів в умовах диверсифікації вищої освіти. URL: http://www.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Pfto/2009_3/files/ped_2009_03_07_Besedina.pdf.

2. Біда О.А., Дзямко В.Й., Маринець М.В. Полікультурна компетентність як складова професійної компетентності студентів – майбутніх фахівців соціономічної сфери. *Наукові записки. Серія: Педагогічні науки* / ред. кол.: В.Ф.Черкасов та ін. Кропивницький РВВ ЦДПУ ім. В. Винниченка, 2020. Вип. 188. С. 16–20.

3. Бориско Н.Ф. Діалог культур: необхідність, можливість і межі. *Іноземні мови.* 2003. № 2. С. 77–81.

4. Веретенко Т. Полікультурна освіта – актуальна проблема вищої школи. URL: https://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/323/1/T_Veretenko_UAV_2012_SP&KO_IPSP.pdf

5. Мартинюк О.В. Проблеми професійної підготовки перекладачів у педагогічних дослідженнях вітчизняних та зарубіжних науковців. URL: https://www.narodnaosvita.kiev.ua/Narodna_osvita/vupysku/15/statti/martinuk.htm

6. Моцар М.М. Формування полікультурної компе-

тентності майбутніх перекладачів з використанням технологій дистанційного навчання : автореф. дис. … канд. пед. наук : 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти. Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова. Київ, 2018. 25 с.

7. Онищенко М.Ю. До питання про структуру полікультурної компетентності майбутніх перекладачів. *Збірник наукових праць Херсонського державного університету. Педагогічні науки.* 2017. Вип. 80(3). С. 187–192.

8. Онищенко М.Ю. Полікультурна компетентність майбутніх перекладачів як важлива складова професійної компетентності. *Вісник Чернігівського національного педагогічного університету імені Т.Г. Шевченка (Серія: педагогічні науки),* 2017. Вип. 148. С. 108–113.

9. Поліщук Л., Пушкар Т. Формування професійної компетенції студентів спеціальності "Переклад" у сучасних умовах. *Подолання мовних та комунікативних бар'єрів : освіта, наука, культура : збірник наукових праць*. Київ : НАУ, 2019. С. 440–448.

10. Степанов Є.П. Проблема формування культури міжетнічних відносин у сучасній педагогічній науці. *Освіта Донбасу,* 2010. № 2. С. 12–16.

11. Столярчук Л. Формування полікультурної компетентності студентів у процесі вивчення іноземних мов. *Обрії.* 2014. № 1. С. 95–99.

12. Чередниченко О.І. Про мову і переклад : мова в соціокультурному просторі, переклад як міжкультурна комунікація. Київ, 2007. 247 с.

13. Черноватий Л. Особливості навчально-методичних матеріалів для підготовки перекладачів. *Вісник Сум. держ. ун-ту. Серія : Філологічні науки.* 2002. № 4 (37). С. 184–188.

REFERENCES

1. Besedina Y.V. Kontseptualna model profesiinoi pidhotovky konkurentospromozhnykh perekladachiv v umovakh dyversyfikatsii vyshchoi osvity [Conceptual model of professional training of competitive translators in the conditions of higher education diversification]. Available at: http://www.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Pfto/2009_3/files/ped_2009_03_07_Besedina.pdf. [in Ukrainian].

2. Bida, O.A., Dziamko, V.I. & Marynets, M.V. (2020). Polikulturna kompetentnist yak skladova profesiinoi kompetentnosti studentiv – maibutnikh fakhivtsiv sotsionomichnoi sfery [Multicultural competence as a component of the professional competence of students – future specialists in the socionomic sphere]. *Scientific notes.* (Ed.). V.F. Cherkasov et al. Vol.188. *Series: Pedagogical Sciences.* pp. 16–20. [in Ukrainian].

3. Borysko, N.F. (2003). Dialoh kultur: neobkhidnist, mozhlyvist i mezhi [Dialogue of cultures: necessity, opportunity and limits]. *Foreign languages.* No. 2. pp. 77–81. [in Ukrainian].

4. Veretenko, T. Polikulturna osvita – aktualna problema vyshchoi shkoly [Multicultural education is an urgent problem of higher education]. Available at: https://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/323/1/T_Veretenko_UAV_2012_SP&KO_IPSP.pdf [in Ukrainian].

5. Martyniuk, O.V. Problemy profesiinoi pidhotovky perekladachiv u pedahohichnykh doslidzhenniakh vitchyznianykh ta zarubizhnykh naukovtsiv [Problems of professional training of translators in pedagogical research of domestic and foreign scientists]. Available at: https://www.narodnaosvita.kiev.ua/Narodna_osvita/vupysku/15/statti/martinuk.htm [in Ukrainian].

6. Motsar, M.M. (2018). Formuvannia polikulturnoi kompetentnosti maibutnikh perekladachiv z vykorystanniam tekhnolohii dystantsiinoho navchannia [Formation of multicultural competence of future translators using distance learning technologies]. *Extended abstract of candidate's thesis.* National Pedagogical University named after Mykhaylo Drahomanov. Kyiv, 25 p. [in Ukrainian].

7. Onyshchenko, M.Iu. (2017). Do pytannia pro strukturu polikulturnoi kompetentnosti maibutnikh perekladachiv [To the question of the structure of multicultural competence of future translators]. *Collection of Research Papers "Pedagogical Sciences".* Vol. 80 (3). pp. 187–192 [in Ukrainian].

8. Onyshchenko, M.Iu. (2017). Polikulturna kompetentnist maibutnikh perekladachiv yak vazhlyva skladova profesiinoi kompetentnosti [Multicultural competence of future translators as an important component of professional competence]. *Bulletin of the T.H. Shevchenko National University "Chernihiv Colehium".* Vol.148. pp. 108–113. [in Ukrainian].

9. Polishchuk, L. & Pushkar, T. (2019). Formuvannia profesiinoi kompetentsii studentiv spetsialnosti "Pereklad" u suchasnykh umovakh. Podolannia movnykh ta komunikatyvnykh barieriv : osvita, nauka, kultura [Formation of professional competence of students majoring in "Translation" in modern conditions. Overcoming language and communication barriers: education, science, culture]. *Scientific notes*. Kyiv, pp. 440–448. [in Ukrainian].

10. Stepanov, Ye.P. (2010). Problema formuvannia kultury mizhetnichnykh vidnosyn u suchasnii pedahohichnii nautsi [The problem of forming a culture of interethnic relations in modern pedagogical science]. Education of Donbas, No. 2. pp. 12–16. [in Ukrainian].

11. Stoliarchuk, L. (2014). Formuvannia polikulturnoi kompetentnosti studentiv u protsesi vyvchennia inozemnykh mov [Formation of multicultural competence of students in the process of learning foreign languages]. *Horizons.* No. 1. pp. 95–99. [in Ukrainian].

12. Cherednychenko, O.I. (2007). Pro movu i pereklad : mova v sotsiokulturnomu prostori, pereklad yak mizhkulturna komunikatsiia [About language and translation: language in sociocultural space, translation as intercultural communication]. Kyiv, 247 p. [in Ukrainian].

13. Chernovatyi, L. (2002). Osoblyvosti navchalno-metodychnykh materialiv dlia pidhotovky perekladachiv [Peculiarities of educational and methodological materials for training translators]. *Herald Sumy. state university Series: Philological sciences.* No. 4 (37). pp. 184–188. [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 15.10.2024

УДК 621.43:536.6
DOI: https://doi.org/10.24919/2308-4634.2024.313698

Іван Трегуб, *кандидат фізико-математичних наук,*
професор кафедри інформаційних систем і технологій
Українського державного університету імені Михайла Драгоманова
Володимир Трегуб, *аспірант*
Українського державного університету імені Михайла Драгоманова
Євгеній Напара, *аспірант*
Українського державного університету імені Михайла Драгоманова

РОЗРОБКА МАЯТНИКОВОГО ДВИГУНА ЗОВНІШНЬОГО ЗГОРЯННЯ ТА ЙОГО ПЕРСПЕКТИВИ

У статті детально розглядаються перспективи напряму, розробка і вдосконалення двигунів зовнішнього згорання, які поєднують високу продуктивність з мінімальним впливом на навколишнє середовище. Особлива увага надається маятниковим двигунам зовнішнього згоряння, які займають особливе місце серед сучасних технологій перетворення енергії завдяки унікальним властивостям і потенціалу для широкого застосування.

Ключові слова: *двигун зовнішнього згоряння; маятниковий двигун; сучасні технології; традиційні види пального; енергетична ефективність; технологічний прогрес; інженерні інновації.*

Рис. 2. Літ. 6.

Ivan Ttregub, *Ph.D. (Physical and Mathematical Sciences),*
Professor of the Information Systems and Technologies Department,
Mykhaylo Drahomanov Ukrainian State University
Volodymyr Tregub, *Postgraduate Student,*
Mykhaylo Drahomanov Ukrainian State University
Yevhenii Napara, *Postgraduate Student,*
Mykhaylo Drahomanov Ukrainian State University

DEVELOPMENT OF A PENDULUM ENGINE WITH EXTERNAL COMBUSTION AND ITS PROSPECTS

The article examines in detail the prospects of the development and improvement of external combustion engines, which combine high performance with minimal impact on the environment. Special attention is given to pendulum external combustion engines, which occupy a unique place among modern energy conversion technologies due to their distinctive properties and potential for wide application.

It is convincingly argued that they can operate on traditional types of fuel, such as natural gas, solid or liquid fuels, as well as on alternative energy sources, including solar, geothermal, or biomass.

It is described that, due to their design features and operating principles, these engines can achieve a high efficiency ratio, making them economically advantageous and competitive compared to traditional internal combustion engines. Furthermore, the development and improvement of pendulum engine technology contribute to the creation of new jobs and open up new opportunities for scientific research and engineering innovations.

It is reported that pendulum engines can be used in various sectors where thermal energy needs to be converted into mechanical energy, particularly in alternative energy, where maximizing the use of low-temperature energy sources is important. Due to the absence of vibration and reduced noise during operation, pendulum external combustion engines can be used for mobile power supply and various-purpose systems.

The pendulum external combustion engine represents a simple and promising direction in the development of engines, promising significant advantages in energy efficiency and technological progress. The integration and improvement of all system components are key to realizing its potential in various fields. The cost of manufacturing this engine will be much lower than that of a similarly powered internal combustion engine, while the new engine will also be lighter and able to utilize the cheapest types of fuel.

Keywords: *external combustion engine; pendulum engine; modern technologies; traditional types of fuel; energy efficiency; technological progress; engineering innovations.*

Постановка проблеми. Сучасний світ стикається із серйозними викликами у галузі енергетики, що включають обмеженість традиційних джерел пального, зростаючу загрозу кліматичних змін та необхідність зменшення викидів шкідливих газів. У зв'язку з цим інженери та науковці активно шукають нові способи отримання енергії, які відповідали б сучасним вимогам екологічності й ефективності. Одним із перспективних напрямів є розробка і

© І. Трегуб, В. Трегуб
Є. Напара,2024

вдосконалення двигунів зовнішнього згорання, які поєднують високу продуктивність з мінімальним впливом на навколишнє середовище.

Маятникові двигуни зовнішнього згорання є інноваційним рішенням, яке дає змогу перетворювати теплову енергію на механічну роботу з високим коефіцієнтом корисної дії. Крім того, їхня здатність до використання відновлюваних джерел енергії відкриває нові горизонти для інтеграції у сфері альтернативної енергетики.

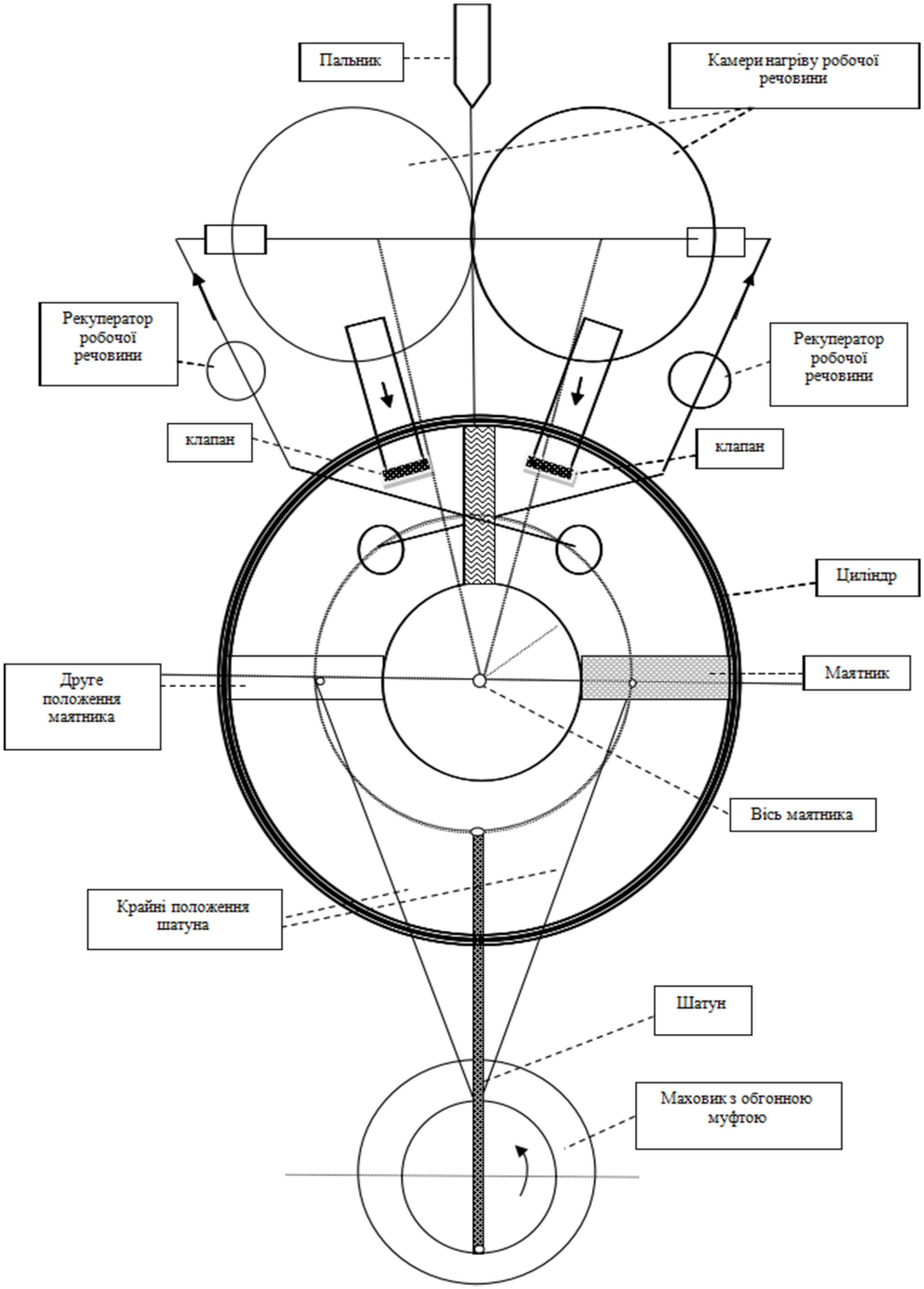

Рис. 1. Принципова схема маятникового двигуна зовнішнього згоряння

Мета дослідження. Проаналізувати основні принципи роботи двигунів зовнішнього згорання, їхні переваги, можливі сфери застосування та перспективи подальшого розвитку. Детальне розуміння цих аспектів може стати основою для подальших досліджень, розробки і впровадження цієї технології у практику.

Аналіз основних досліджень і публікацій. Питанням застосування енергозбережувальних технологій і відновлюваних енергетичних ресурсів займають провідні позиції державної політики України. Зразками пристроїв, які можуть з біоресурсів виробляти теплову та електричну енергію, є пристрої, що використовують двигун Роберта Стірлінга винайдений у 1816 р.

Виклад основного матеріалу. Маятникові двигуни зовнішнього згоряння займають особливе місце серед сучасних технологій перетворення енергії завдяки унікальним властивостям і потенціалу для широкого застосування. Їхня здатність працювати на основі теплової енергії зовнішніх джерел робить їх перспективними в умовах зростаючого попиту на екологічно чисті та ефективні енергетичні рішення. Окрім екологічних переваг, маятникові двигуни відзначаються універсальністю у використанні різних видів пального. Саме це робить їх надзвичайно привабливими для інтеграції в різні галузі виробництва та споживання. Вони можуть працювати на традиційних видах пального, таких як природний газ або рідке пальне, а також на альтернативних джерелах енергії, включаючи сонячну, геотермальну або біомасу. Це дає змогу значно підвищити енергетичну безпеку та гнучкість у використанні ресурсів.

Значення маятникових двигунів також полягає у їхньому потенціалі для зменшення енергетичних витрат і підвищення ефективності систем. Завдяки особливостям конструкції та принципам роботи, ці двигуни можуть досягати високого коефіцієнта корисної дії, що робить їх економічно вигідними та конкурентоспроможними порівняно з традиційними двигунами внутрішнього згорання. Крім того, розвиток і вдосконалення технології маятникових двигунів сприяє створенню нових робочих місць і відкриває нові можливості для наукових досліджень та інженерних інновацій. Прикладами пристроїв, які можуть з біоресурсів виробляти теплову й електричну енергію, є двигуни, що використовують цикл Стірлінга. Основною причиною відновлення інтересу до двигуна цього типу, винайденому ще в 1816 р., є його серйозні позитивні сторони:

1) можливість використання різних джерел теплоти з високим і низьким температурним потенціалом;

2) висока економічність;

3) багатофункціональність (крім основного призначення, можлива робота в холодильній машині);

4) низький рівень токсичності газів, що виділяються за умови використання вуглеводневих видів пального, які згоряють при нормальних умовах;

5) показники шуму і вібрації нижчі, ніж у двигунів внутрішнього згоряння [1, 2].

Двигун Стірлінга використовує принцип температурного розширення: робоче тіло розширюється при підвищенні температури і стискається при її зниженні. Принциповою відмінністю двигуна з внутрішнім згорянням пального і двигуна зовнішнього згоряння, є спосіб підведення теплоти, який відбувається через теплообмінник між холодною і теплою стінкою, що означає постійну замкнутість робочої речовини та не має вихлопу [3].

Термодинамічний цикл, запропонований Робертом Стірлінгом (рис. 2), включає в себе два процеси при незмінній температурі і два – при незмінному обсязі робочої речовини системи: 1–2 – втрата обсягу робочою речовиною по ізотермі температури T_x з відведенням обсягу теплоти Q_x, 2–3 – ізохорне перенесення теплового обсягу для робочого тіла, 3–4 – розширення робочої речовини за ізотермою температури T_r з підведенням обсягу теплоти Q_r, 4–1 – ізохорне відведення теплоти робочою речовиною.

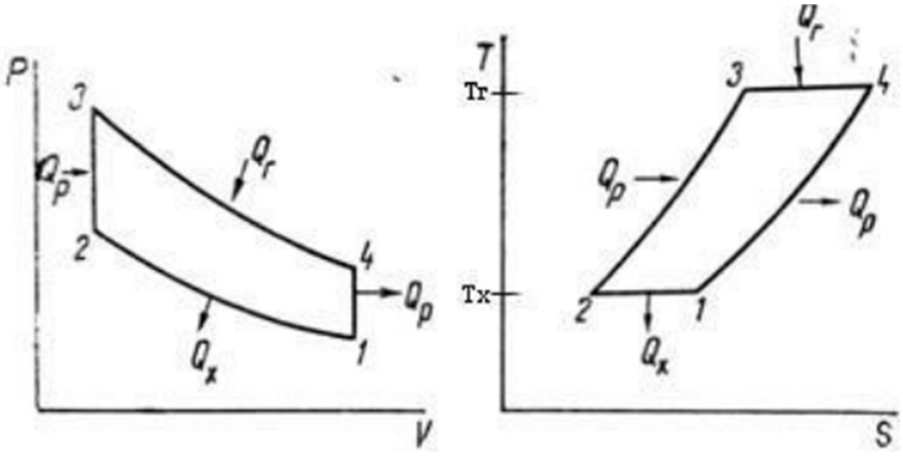

Рис. 2. Термодинамічний цикл Стірлінга

Ми ж пропонуємо двигун зовнішнього згоряння на основі маятникового механізму.

Тобто розподіл елементів за їх призначенням допомагає зрозуміти, як різні компоненти взаємодіють для забезпечення роботи двигуна. Ось основні елементи маятникових двигунів і їх призначення:

Маятник. Маятник є ключовим елементом маятникового двигуна зовнішнього згоряння, оскільки саме він забезпечує перетворення теплової енергії на механічну. Його робота ґрунтується на принципах коливального руху, що виникає під впливом тепла, яке виробляється у тепловій камері. Він складається з маятника (легкий елемент, що коливається), вісі (основа, навколо якої здійснюється коливання), і додаткових елементів для забезпечення стабільності та контролю руху.

Принцип роботи: У тепловій камері нагрівається робоче тіло (речовина), що приводить до зміни температури, тиску або іншого фізичного параметра, яке змушує маятник рухатися. Після нагрівання робочого тіла, маятник починає коливатися, перетворюючи теплову енергію на кінетичну. Коливальний рух може бути використаний для виконання роботи, наприклад, обертання валу або створення тиску в робочому середовищі.

Маятник виготовляють із матеріалів, які мають певну термостійкість і міцність. Це може бути сталь, титанові сплави або інші матеріали, що витримують певні температури і механічні навантаження.

Рух маятника базується на законах механіки, зокрема на законах Ньютона, а також на збереженні енергії. Теплова енергія, що надходить до маятника, перетворюється на кінетичну, яка використовується для виконання корисної роботи.

Маятникові двигуни можуть бути використані в різних галузях, де потрібно перетворювати теплову енергію на механічну, зокрема в альтернативній енергетиці, де важливо максимально використовувати низькотемпературні джерела енергії.

Камера нагріву робочої речовини є одним із найважливіших компонентів маятникового двигуна зовнішнього згоряння. Вона відіграє вирішальну роль у перетворенні хімічної енергії пального на теплову енергію, яка потім використовується для приводу маятника.

Корпус камери нагріву робочої речовини виготовляється з матеріалів, що витримують високі температури, таких як жаростійка сталь, кераміка або спеціальні сплави. Корпус має бути герметичним, щоб запобігати витоку газів. Для подачі пального та його рівномірного згоряння використовуються форсунки, або пальники. Залежно від розміру і потужності двигуна встановлюють один або кілька пальників. Далі йдуть теплообмінники – це внутрішні або зовнішні елементи, які передають нагріту речовину (робоче тіло) до маятника.

***Подача пального**:* пальне, яке може бути твердим, рідким або газоподібним, подається до камери нагріву робочого тіла через форсунки або пальники. У камері відбувається нагрівання та розширення робочої речовини. Температура всередині камери може бути значною залежно від типу пального та конструкції. Тепло, що утворюється при згорянні, передається до робочого тіла, що запускає механізм коливань. Є три **типи камер:**

Прямотечійні: у ній гази рухаються прямо через камеру, забезпечуючи максимальну ефективність передачі тепла.

***Рециркуляційні**:* частина газів повертається назад до камери для підвищення ефективності роботи двигуна.

***Камери з високою температурою**:* забезпечують максимальне згоряння пального, але вимагають спеціальних матеріалів для корпусу і внутрішніх елементів, що витримують екстремальні температури.

Що ефективніше згоряє пальне, то більше тепла передається робочому тілу, і ефективніше працює двигун. Неповне згоряння призводить до втрат енергії і підвищення викидів. Сучасні камери можуть бути оснащені системами контролю викидів, що знижує кількість шкідливих речовин, які потрапляють в атмосферу.

Для зниження температури корпусу та запобігання перегріву використовують рідинне, або повітряне охолодження.

Камера нагріву робочої речовини є серцем маятникового двигуна зовнішнього згоряння, і її правильне проєктування та експлуатація мають вирішальне значення для успішної роботи всієї системи.

Теплообмінник є критично важливим елементом у системі маятникового двигуна зовнішнього згоряння. Його основна функція – ефективне передавання тепла від гарячих продуктів згоряння або іншого джерела тепла робочого тіла, забезпечуючи тим самим роботу двигуна.

Типи теплообмінників

***Трубчасті**:* складаються з трубок, через які проходить гаряча робоча речовина. Тепло передається через стінки трубок до охолоджуваного середовища.

***Пластинчасті**:* складаються з тонких металевих пластин, між якими рухаються гарячий і холодний потоки. Така конструкція забезпечує велику площу теплообміну.

***Регенеративні**:* включають елементи, які відбирають тепло під час проходження гарячих газів і передають його холодним газам при наступному циклі.

Для їх виготовлення використовуються матеріали з високою теплопровідністю, такі як мідь, алюміній, спеціальні сталі або жаростійкі сплави.

***Коефіцієнт теплопередачі**:* залежить від конструкції теплообмінника, типу робочих середовищ, швидкості їх руху і різниці температур між ними. Високий коефіцієнт теплопередачі забезпечує ефективне використання теплової енергії. Для підвищення ефективності теплообмінники можуть оснащуватися ребрами або іншими елементами, що збільшують площу поверхні теплообміну.

У маятниковому двигуні теплообмінник розташований поряд із ним. Це дозволяє передавати максимальну кількість тепла, необхідного для створення коливального руху. Використання теплообмінника допомагає точно контролювати температуру робочого тіла, що є критичним для стабільної роботи двигуна.

Охолодження

***Активне охолодження**:* може включати системи циркуляції холодної рідини або повітря через теплообмінник для підтримання оптимальної температури.

***Пасивне охолодження**:* використовується, коли необхідно забезпечити мінімальні втрати тепла при відсутності активної циркуляції охолоджувального середовища.

Теплообмінник відіграє ключову роль у забезпеченні ефективної роботи маятникового двигуна зовнішнього згоряння, дозволяючи максимально використовувати теплову енергію для виконання механічної роботи.

Робоча речовина в маятниковому двигуні зовнішнього згоряння є важливим компонентом, який відіграє ключову роль у процесі передачі тепла та перетворенні теплової енергії на механічну. Вибір і характеристики робочої речовини визначають ефективність роботи двигуна і його надійність. Вона поглинає тепло від камери нагріву робочої речовини або теплообмінника і передає його до маятника. Ефективність цього процесу залежить від теплоємності та теплопровідності речовини.

Робоча речовина допомагає підтримувати оптимальну температуру в системі, запобігаючи перегріву компонентів двигуна. Вона може працювати в широкому діапазоні температур залежно від умов експлуатації [4].

Деякі типи робочих речовин мають змащувальні властивості, що знижує тертя між рухомими частинами двигуна і продовжує термін служби механізмів. Вона допомагає у зниженні вібрацій і ударних навантажень у системі, що сприяє стабільнішій роботі двигуна [5].

Висока теплоємність дозволяє робочій речовині ефективно поглинати і передавати тепло, що важливо для підтримки стабільної роботи двигуна. Робоча речовина з високою теплопровідністю швидко передає тепло від джерела до інших компонентів системи, забезпечуючи ефективний теплообмін.

В'язкість впливає на плинність робочої речовини і її здатність проникати у вузькі простори системи. Занадто висока або низька в'язкість впливає на ефективність роботи двигуна. Робоча речовина повинна зберігати свої властивості при високих температурах, не закипати і не розкладатися під дією тепла. Важливо, щоб вона не взаємодіяла агресивно з матеріалами компонентів двигуна, запобігаючи корозії та іншим негативним ефектам [3].

Вибір робочої речовини залежить від типу двигуна, його конструкції, робочих температур і умов експлуатації. Правильний вибір робочої речовини забезпечує високу ефективність і надійність роботи двигуна. Речовини що застосовуються у маятникових двигунах зовнішнього згоряння:

Повітря: використовується у деяких системах завдяки високій теплоємності та доступності.

Теплоносії на основі гліколів: використовуються для підвищення температурної стійкості і зниження точки замерзання. Застосовуються у системах, де інші речовини не підходять.

Масла: мають хороші змащувальні властивості і високу температурну стійкість. Використовуються у двигунах, де потрібне змащування і ефективне відведення тепла.

Силіконові рідини: відзначаються високою стабільністю при екстремальних температурах і надійною хімічною стійкістю. Використовуються у спеціальних умовах, де інші рідини не підходять.

Механізм передачі енергії в маятниковому двигуні зовнішнього згоряння забезпечує перетворення теплової енергії, отриманої від згоряння пального, на механічну енергію, яка виконує корисну роботу. Цей механізм складається з кількох ключових компонентів, які разом забезпечують ефективну передачу енергії від джерела тепла до виходу двигуна (рис. 1).

Механізм передачі енергії в маятниковому двигуні зовнішнього згоряння є простою і важливою частиною системи, яка забезпечує перетворення теплової енергії на корисну механічну роботу. Правильний вибір і проєктування компонентів механізму впливають на загальну ефективність і продуктивність двигуна.

Система охолодження є важливою для підтримки стабільної роботи маятникового двигуна зовнішнього згоряння. Вона забезпечує контроль температури компонентів двигуна, запобігає перегріву і підтримує ефективність роботи.

Охолодження допомагає підтримувати оптимальну температуру в нагрівальній камері, теплообміннику й інших частинах двигуна, що запобігає перегріву і забезпечує стабільну роботу.

Правильне охолодження знижує ризик термічних деформацій і механічних пошкоджень, які можуть виникати внаслідок високих температур. Охолоджені компоненти можуть працювати з ви-

сокою ефективністю, зменшуючи втрати енергії і підвищуючи загальну продуктивність двигуна.

Система охолодження є важливою для забезпечення надійної і ефективної роботи маятникового двигуна зовнішнього згоряння. Її правильно спроєктовані і налагоджені компоненти забезпечують ефективне відведення тепла і підтримання стабільної температури, що критично для довговічності і продуктивності двигуна.

Керуючі системи в маятниковому двигуні зовнішнього згоряння відповідають за управління і регулювання його роботи, включаючи контроль за процесами згоряння, рухом маятника, теплообміном і іншими критичними аспектами. Ці системи забезпечують ефективність, стабільність і безпеку роботи двигуна.

Керуючі системи є основною частиною налаштування для досягнення високої ефективності, стабільності та безпеки роботи маятникового двигуна зовнішнього згоряння. Правильне проектування і налагодження цих систем забезпечують оптимальне використання теплової енергії і стабільну роботу двигуна.

Корпус і структура маятникового двигуна зовнішнього згоряння виконують основну роль у забезпеченні його функціональності, надійності і довговічності. Вони повинні бути спроєктовані так, щоб витримувати термічні і механічні навантаження, забезпечувати ефективний теплообмін і гарантувати безпечну експлуатацію.

Корпус забезпечує механічну підтримку всіх компонентів двигуна, таких як маятник, теплообмінники і системи охолодження. Він повинен бути міцним і стійким до навантажень. Він оснащений теплоізоляційними матеріалами для зменшення втрат тепла і захисту навколишніх компонентів від перегріву. Його структура повинна захищати користувачів від високих температур, гарячих поверхонь і потенційно небезпечних частин двигуна. Корпус і структура повинні забезпечувати ефективний теплообмін, включаючи розташування радіаторів і теплообмінників, щоб підтримувати оптимальні температурні умови. Ці основні компоненти маятникового двигуна зовнішнього згоряння мають бути спроєктовані з урахуванням всіх цих факторів, щоб забезпечити його надійну і ефективну.

Принцип роботи цього двигуна дуже простий: у зовнішній камері відбувається нагрів теплоносія, який, зі свого боку, штовхає маятник, зворотно-обертальний рух якого, завдяки маховику, перетворюється в обертальний. ККД цього двигуна не перевищує ККД дизельного двигуна, однак двигун зовнішнього згоряння має кілька переваг.

Насамперед, він може споживати будь-яке пальне: рідке, тверде чи газоподібне. Це може бути етанол, дизельне пальне, бензин, вугілля, біомаса або їх суміші – загалом, все що горить. Наприклад у початкових тестах нами використовувалося газове пальне. Але можливо використовувати біопаливо. Його також можна розбавляти нафтовим, а значить викид маятникового двигуна зовнішнього згоряння може бути чистішим, оскільки він може працювати при відносно низькій температурі та використовувати для роботи найрізноманітніші джерела тепла.

Одна з головних переваг маятникового двигуна зовнішнього згоряння – набагато менша кількість деталей та набагато простіша збірка, ніж у двигунів внутрішнього згоряння. Зовнішнє згоряння не вимагає складної системи клапанів і газорозподільного механізму, хоча за високого тиску необхідно застосовувати високоміцні матеріали. Загалом, двигун зовнішнього згоряння набагато легший від традиційного двигуна внутрішнього згоряння.

Вартість виготовлення цього двигуна буде набагато меншою, ніж аналогічного за потужністю двигуна внутрішнього згоряння, але при цьому він буде легшим і зможе використовувати найдешевші види пального.

Маятникові двигуни зовнішнього згоряння можна використовувати у різних діапазонах потужностей. Зокрема, невеликі електрогенератори потужністю від 1 кВт до 10 кВт будуть мати невеликі розміри і зможуть споживати будь-який вид пального, що вкрай важливо для аварійних джерел енергії.

Завдяки відсутності вібрації, меншому шуму при роботі, маятникові двигуни зовнішнього згоряння можуть використовуватися для мобільного енергопостачання, систем різного призначення.

Висновки. Розподіл елементів маятникових двигунів за їх призначенням допомагає забезпечити їхню ефективність і надійність. Кожен компонент виконує специфічну роль у перетворенні теплової енергії на механічну, що є важливим для успішної роботи двигуна. Точний вибір і конструкція кожного з цих елементів забезпечують загальну продуктивність і ефективність двигуна.

Маятниковий двигун зовнішнього згоряння – це простий і перспективний напрям у розвитку двигунів, що обіцяє значні переваги в енергетичній ефективності і технологічному прогресі. Інтеграція і вдосконалення всіх складових систем є ключем до реалізації його потенціалу в різних галузях.

Подальші дослідження і розробки можуть зосередитися на поліпшенні кожного з компонентів для досягнення ще більшої ефективності, надійності і довговічності двигунів зовнішнього згоряння.

ЛІТЕРАТУРА

1. Баласанян Г.А., Семеній А.А. Ефективність автономної системи опалення в переривчатому режимі з акумулятором тепла. *Праці Одеського політехнічного університету.* № 1 (69) 2024. С. 57–62.

2. Грицук І.В., Волков В.П., Погоплецький Д.С., Волкова Т.В. Поліпшення паливної економічності і екологіч

них показників транспортних засобів з системою теплової підготовки. *Наукове видання.* Монографія. Харків, ХНАДУ, 2022. 182 с.

3. Кубіч В.І., Слинько Г.І. Особливості конструкції машин з двигунами внутрішнього згорання *Навчальний посібник.* Запоріжжя: ЗНТУ, 2018. 246 с.

4. Наконечний А.Й., Гетьман О.Л. Методи та засоби діагностування роботи двигуна автомобіля за оцінкою його віброакустичних характеристик. *Вісник національного університету "Львівська політехніка". Серія: Автоматика, вимірювання та керування.* 2018. С. 38–44.

5. Трегуб І.Г., Трегуб В.І. Основи розрахунку деталей машин і механізмів. *Навчальний посібник для вищих педагогічних закладів освіти. НПУ імені М. П. Драгоманова.* Київ. 2003. 177 с.

REFERENCES

1. Balasanyan, H.A. & Semenii, A.A. (2024). Efektyvnist avtonomnoi systemy opalennia v pereryvchatomu rezhymi z akumuliatorom tepla [Effectiveness of an Autonomous Heating System in Intermittent Mode with a Heat Accumulator]. *Proceedings of the Odesa Polytechnic University.* No. 1 (69), pp. 57–62. [in Ukrainian].

2. Hrytsuk, I.V., Volkov, V.P., Pohopletskyi, D.S. & Volkova, T.V. (2022). [Improving Fuel Economy and Environmental Indicators of Vehicles with Heat Preparation System]. *Scientific Publication. Monograph*. Kharkiv, 182 p. [in Ukrainian].

3. Kubich, V.I. & Slinko H.I. (2018). [Features of the Design of Machines with Internal Combustion Engines]. *Educational Manual.* Zaporizhzhia, 246 p. [in Ukrainian].

4. Nakonechnyi, A.Y. & Hetman, O.L. (2018). Metody ta zasoby diahnostuvannia roboty dvyhuna avtomobilia za otsinkoiu yoho vibroakustychnykh kharakterystyk [Methods and Means of Diagnosing Car Engine Operation by Assessing its Vibroacoustic Characteristics]. *Bulletin of the National University "Lviv Polytechnic" Collection of Scientific Papers. Series: Automation, Measurement and Control.* No. 907. pp. 38–44. [in Ukrainian].

5. Trehub, I.H. & Trehub, V.I. (2003). Osnovy rozrakhunku detalei mashyn i mekhanizmiv. Navchalnyi posibnyk dlia vyshchykh pedahohichnykh zakladiv osvity [Fundamentals of the Calculation of Machine and Mechanism Components]. *Educational Manual for Higher Educational Institutions. M. P. Dragomanov National Pedagogical University.* Kyiv, 177 p. [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 18.10.2024

УДК 376.3+37.013
DOI: https://doi.org/10.24919/2308-4634.2024.313802

Наталія Матвеєва, *кандидат педагогічних наук,*
доцент кафедри початкової освіти та освітніх інновацій
Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника

ОСОБЛИВОСТІ СТРАТЕГУВАННЯ ІНКЛЮЗИВНОГО СЕРЕДОВИЩА ЗАКЛАДУ ОСВІТИ

У статті актуалізовано проблеми реалізації головної мети соціального розвитку на сучасному етапі – створення суспільства для всіх. Розкрито нормативно-правове підґрунтя, мету, зміст й складові стратегії формування інклюзивного освітнього середовища закладу, встановлено чинники впливу на його ефективність. Основна мета полягає у висвітленні місії та візії освітнього закладу з інклюзивним навчанням, змісту освіти, особливостей освітнього середовища, цінностей, стратегічних цілей і завдань у процесі стратегування. Проаналізовано напрями діяльності, виокремлено стрижневі принципи, визначено основні етапи створення та реалізації стратегії закладу освіти.

***Ключові слова**: стратегія; інклюзивне середовище; місія; стратегічні завдання; операційні завдання; партнерство; доступність.*

Рис. 1. Літ. 7.

Nataliia Matveieva, *Ph.D. (Pedagogy), Associate Professor of the Pedagogy of Primary Education and Educational Innovations Department, Vasyl Stefanyk Precarpathian National University*

FEATURES OF THE STRATEGY OF THE INCLUSIVE ENVIRONMENT OF THE EDUCATIONAL INSTITUTION

The article updates the problems of realizing the main goal of social development at the current stage – creating a society for all. The need to realize everyone's rights and freedoms in various spheres of life, including education, was emphasized. Particular attention is paid to the creation of such an educational environment, in which respect for human diversity, benevolence, support and assistance, cooperation and partnership, provision of opportunities for talent search and development, and assistance in meeting the various needs and interests of those seeking education prevail.

The content of the inclusive educational process, the main prerequisites for its implementation, its purpose and tasks are disclosed. It was determined that the strategy of the educational institution is a document that defines the priority directions

© Н. Матвеєва, 2024

of its activity with the aim of improving the educational process, leadership and management, which creates conditions for the harmonious development of the students of education and effective activity of the educational institution.

The main components of strategies for creating an inclusive educational environment of the institution were analyzed, their importance was revealed on the way to achieving success in involving children with various types of disorders, ensuring favorable conditions for learning, upbringing, correction and development. The stages in the development and adoption of the strategy of the educational institution are singled out; the main tasks of the teaching staff at each of them are characterized. Emphasis is placed on the importance of cooperation, partnership, unity of thought, and joint responsibility of all participants in the educational process during the implementation of strategic tasks on the way to achieving a harmonious inclusive educational environment.

It was emphasized that the mission of the educational institution is the implementation of the philosophy of humanism – the implementation of training and education of students according to the principle of child-centeredness, where the individual is the highest value on Earth, and the main principles on which all the activities of teachers are based are accessibility, quality, partnership, cooperation, success, academic integrity, creativity.

It is indicated that the main requirement for the creation of an inclusive educational environment is to take into account the needs and capabilities of all students of education, to provide them with safe and comfortable conditions, to facilitate the satisfaction of needs and harmonious development; increasing the motivation of all participants in the educational process to cooperate and interact, as well as developing the potential of teachers.

Keywords: *strategy; inclusive environment; mission; strategic tasks; operational tasks; partnership; accessibility.*

Постановка проблеми. Суспільство у своєму розвитку дійшло етапу, коли особистість посідає визначальне місце й заслуговує на особливу увагу. Повага людського розмаїття є не лише вимогою часу, а й нагальною потребою, що вказує на можливості й цінність особистості, її роль у розвитку суспільства, політико-економічних, соціокультурних, освітніх і науково-технічних досягненнях держави, громадянином якої вона є. Сучасність диктує потребу піклування з боку держави не лише про створення можливостей реалізації ухвалених на міжнародному рівні прав і свобод людини, а й відповідних умов її безпеки, збереження і поліпшення фізичного й психічного здоров'я, виявлення та розвитку природних задатків і здібностей. Своєю чергою, це вказує на упровадження в різних сферах життєдіяльності низки нових підходів, прийомів та методів, що уможливлюють включення кожного в активну громадсько-політичну, культурну, освітню діяльність.

Головна мета соціального розвитку на сучасному етапі – це створення "суспільства для всіх", визнання рівності кожного незалежно від віку, раси, національності, статі, статусу, матеріального добробуту, стану здоров'я чи можливостей, за якого інтеграція усіх верств населення в соціум й активне громадське життя слугуватиме реалізації основних прав та свобод особистості на життя, комфортний побут, працю, навчання, сім'ю, участь у громадських справах. Освіта як загальний показник успішності суспільного розвитку, покликана реалізувати на практиці модель нового демократичного устрою шляхом організації доступного розвивального інклюзивного середовища, створення сприятливих умов задоволення різного роду потреб й інтересів здобувачів, сприяння досягненню нових успіхів в навчанні та особистому зростанні. Інакше кажучи, сьогодні актуалізуємо так звану "освітню інклюзію", засадничими підвалинами якої є філософія гуманізму, теорії справедливості та поваги прав особистості, соціальних систем розвитку особистості, ідеї інформаційного суспільства й соціальної критики тощо. На цьому, зокрема, наголошено у нормативних документах України, як-от: Конституції України, законах "Про освіту", "Про загальну середню освіту", "Про вищу освіту", Концепції розвитку громадянської освіти в Україні, Концепції розвитку інклюзивної освіти в Україні, Концепції НУШ.

Аналіз основних досліджень і публікацій свідчить про те, що до питання інклюзивної освіти й, зокрема, створення освітнього середовища у закладі з інклюзивним навчанням неодноразово зверталися науковці, учителі-практики, психологи й соціологи, фахівці галузі спеціальної освіти, що намагались дослідити нові шляхи підвищення ефективності навчально-виховної, корекційно-розвиткової, супровідної психолого-педагогічної роботи з дітьми з особливими освітніми потребами. Заслуговують на увагу дослідження вчених, що торкаються різних аспектів означеної проблеми, а саме:

– реалізація філософії гуманізму в освіті (Т. Білоус, О. Грива, О. Дубасенюк, В. Куриленко, І. Пальо, В. Семиченко);

– розвиток інклюзивної освіти в Україні (В. Бондар, Л. Будяк, Л. Даниленко, В. Засенко, А. Колупаєва, Г. Кравченко, В. Липа, Н. Софій, Г. Сіліна, О. Таранченко);

– морально-етичні засади особистісного розвитку (Г. Васянович, Г. Коваль, М. Наумчук, В. Кононенко, О. Савченко та інші);

– толерантність як суспільна цінність (І. Бех, С. Гончаренко, О. Грива, І. Зязюн, Н. Ничкало, Л. Хомич) та толерантність в інклюзивному процесі (О. Безносюк, О. Винославська, О. Волошина, О. Кихтюк, М. Ковальчук, О. Майборода, О. Отич, В. Пісоцький, Т. Пилипенко, М. Товта, О. Швачко);

– особливості організації та управління школою

з інклюзивним навчанням (А. Колупаєва, Л. Савчук, Н. Слободянюк) та професійна підготовка майбутніх педагогів до роботи в інклюзивному закладі освіти (Т. Ілляшенко, А. Колупаєва, Л. Куненко, Л. Міщик, Н. Софій, Д. Шульженко);

– створення сприятливих умов навчання і виховання здобувачів з особливими освітніми потребами (І. Бех, М. Боришевська, Д. Величко, С. Голумбевська, М. Савчин) тощо.

Заслуговує на увагу, що у наукових працях акцентовано на толерантності як невід'ємній складовій освітнього середовища закладу з інклюзивним навчанням. Дослідники вказують на те, що феномен толерантності полягає у відображенні своєрідної моделі життєдіяльності загалом та визначенні орієнтирів самосвідомості ("Я" та соціум) особистості. Інакше кажучи, толерантність – це інструментарій, який дозволяє організувати гуманне співіснування особистості у соціумі, безумовна складова інклюзивного освітнього середовища.

Мета статті – розкрити особливості та специфіку, основні етапи та складові стратегування інклюзивного освітнього середовища закладу.

Виклад основного матеріалу дослідження. Питання стратегування освітнього середовища в умовах інклюзії містить у собі декілька аспектів, що вказують на стрижневі завдання у діяльності освітнього закладу. З одного боку, це правове регулювання інклюзивної освіти, удосконалення й розширення нормативно-правового підґрунтя, а з іншого – забезпечення діяльності шкіл, у ході якої будуть враховані численні аспекти, важелі впливу та особливості, що дозволяють створити доступне освітнє середовище, яке сприяє саморозвитку кожного здобувача освіти. Інклюзивний освітній процес – це цілеспрямований, систематичний й послідовний процес надання якісних освітніх послуг в умовах інклюзії. Зі свого боку він передбачає вибір стратегії закладу та створення на цій основі інклюзивного освітнього середовища з урахуванням усіх ресурсів, організацію та проведення моніторингу якості інклюзивної діяльності, пошук нових шляхів підвищення ефективності інклюзивного навчання, які забезпечують розв'язання поставлених виховних, дидактичних, корекційних, розвивальних, інформаційних та інших завдань [4]. У процесі надання освітніх послуг дітям з особливими потребами освітній заклад повинен адаптувати весь навчально-виховний процес до їх запитів та можливостей, упроваджувати на практиці педагогіку партнерства і співробітництва, що уможливить успішність реалізації стратегії.

На сучасному етапі стратегія розвитку закладу освіти з інклюзивним навчанням розробляється на підставі Конституції України, законів "Про освіту", "Про загальну середню освіту", "Концепції реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти на період до 2029 року "Нова українська школа" та чинних нормативно-правових актів у галузі освіти. Загалом *стратегія освітнього закладу* – це документ, що визначає пріоритетні напрями діяльності закладу загальної середньої освіти для вдосконалення освітнього процесу та управління ним, що сприятиме гармонійному розвитку здобувачів освіти та освітнього закладу загалом. В умовах інклюзії це – визначення цілей і завдань інклюзивного навчання, сприяння успішному навчанню, вихованню та гармонійному розвитку здобувачів освіти й, особливо, з різними нозологіями. Стратегування інклюзивного освітнього середовища передбачає: а) вибір напрямів діяльності, їх реалізацію; б) пошук нових підходів до створення умов гармонійного розвитку особистості (індивідуалізація навчання, створення умов соціалізації й адаптації учнів з особливими освітніми потребами, залучення їх до різних видів діяльності, прояв мобільності тощо). "Стратегія розвитку визначає місію, візію та цілі діяльності закладу освіти, умови, які необхідні для їх досягнення, пріоритети та кроки, які керівництво й педагоги планують здійснити для досягнення визначених цілей, відповідно до принципів освіти та підготовки учнів до майбутнього життя. Розроблення стратегії розвитку закладу освіти відбувається з ініціативи його керівництва, адже формування стратегічного бачення розвитку школи – важлива частина роботи директора як управлінця. Водночас стратегічне планування і розвиток школи неможливі без залучення усіх учасників освітнього процесу та, важливо, засновника. Адже стратегія не буде дієвою, якщо до її розроблення не долучена місцева влада, від якої, зокрема, залежить і створення можливостей для її реалізації…" [1]. Розроблення та ухвалення стратегії закладу освіти відбувається у декілька *етапів*, як-от:

I етап – планування (ініціювання розроблення стратегії розвитку закладу освіти з боку керівництва);

II етап – створення робочої групи (директор, заступники директора, представники педагогічного колективу та засновника закладу, учні);

III етап – аналіз (визначення сильних та слабких позицій закладу освіти, можливостей розвитку, наявних або потенційних загроз);

IV етап – розроблення стратегії (визначення цінностей, місії, візії, стратегічних й операційних цілей діяльності освітнього закладу закладу);

V етап – обговорення розробленої стратегії з учасниками освітнього процесу;

VI етап – затвердження (шляхом схвалення педагогічною радою та засновником документа на сесії місцевої ради) [1].

Зокрема прийняття рішення про ухвалення розробленої стратегії треба здійснювати шляхом залучення до спільного обговорення широкого кола

учасників освітнього процесу (педагогів, членів піклувальної ради, здобувачів освіти, батьків, представників громади), урахування їх думок й пропозицій [5].

Передусім стратегування інклюзивного освітнього середовища вимагає визначення векторів розвитку закладу та виокремлення на цій основі завдань і можливостей їх реалізації на практиці. У контексті означеного заслуговує на увагу накреслення головної *місії освітнього закладу* – реалізація філософії гуманізму – засадничих підвалин інклюзії, здійснення навчання і виховання здобувачів згідно з принципом дитиноцентризму, де особистість – найвища цінність на Землі. Місія освітнього закладу передбачає створення сприятливих психолого-педагогічних, соціально-культурних умов реалізації парадигми гармонійного розвитку особистості в умовах інклюзії. Доцільно виокремити низку її складових, як-от:

- *Зміст освіти*

Зміст освітньої діяльності закладу може бути спрямованим на широке включення в освітній процес дітей, що досягли шкільного віку та мають різні порушення розвитку, визнання й прояв поваги людського розмаїття; використання традиційних та інноваційних підходів задля підвищення якості надання освітніх послуг.

- *Освітнє середовище*

В інклюзивному процесі освітнє середовище передбачає урахування потреб і можливостей здобувачів, забезпечення їм безпечних й комфортних умов, сприяння задоволенню потреб й гармонійного розвитку; підвищення вмотивованості усіх учасників освітнього процесу до співпраці й взаємодії; розвиток потенціалу педагогів та підвищення їх професійного рівня.

- *Визначення цінностей*

Основними цінностями в інклюзивному освітньому середовищі виступають: а) освіта як важливий засіб самореалізації та самоствердження; б) особистість та людська гідність, повага й шанобливе ставлення один до одного, толерантність; в) партнерство, співпраця, доброчесність, довіра, рівність та відповідальність учасників освітнього процесу, творчість; г) свобода, рівність.

- *Візія освітнього закладу*

Передбачає створення освітнього закладу високого ґатунку та якості надання освітніх послуг й особливо дітям з різними нозологіями. Інакше кажучи, це створення сприятливого інклюзивного освітнього середовища, яке передбачає підготовку й розроблення нової програми закладу освіти, розроблення системи оцінювання учнів з особливими освітніми потребами, вибір і адаптацію навчальних програм до їх потреб та можливостей [2]. Однією з передумов реалізації стратегії виступає спільна мета, усвідомлення учасниками освітнього процесу поставлених завдань й вмотивованість щодо їх вирішення [3]. У процесі формування операційних цілей та здійснення річного планування відбувається конкретизація завдань, які здатні наблизити досягнення стратегічної мети, здійснюється опора на засадничі принципи, як-от:

– доступність (створення безбар'єрного освітнього середовища, рівного доступу до якісної освіти всім без винятку здобувачам);

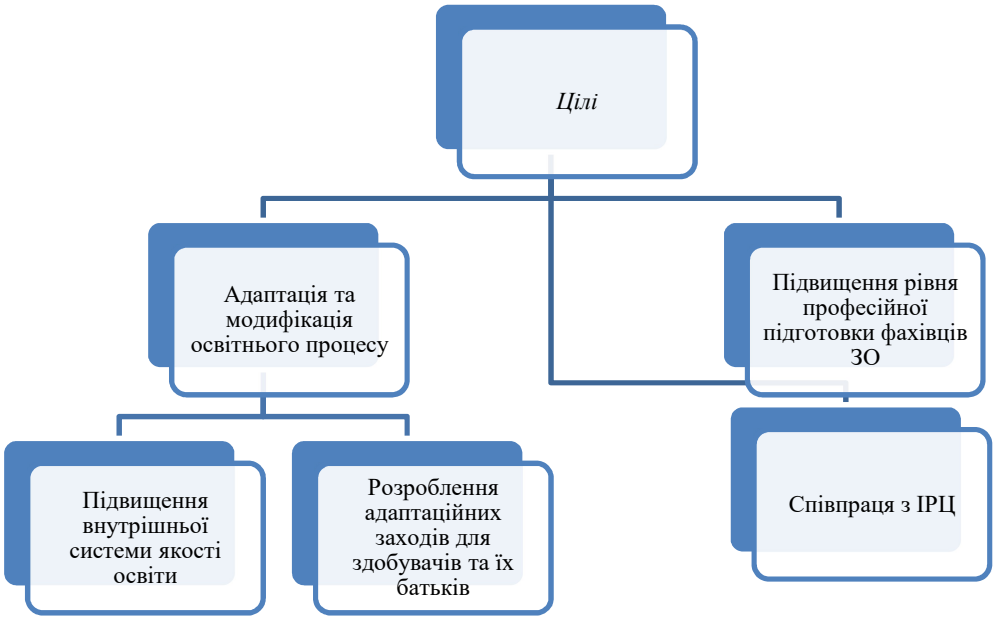

Рис. 1. Операційні цілі інклюзивного освітнього середовища

– якість (підвищення рівня якості надання освітніх послуг);

– партнерство, співпраця, взаємодія (несення спільної відповідальності за якість та результати інклюзивного навчання) [7, 70];

– успішність (підвищення інтересу здобувачів освіти до навчання, розвиток їх природних задатків та здібностей, пошук талантів);

– академічна доброчесність (організація освітнього процесу на засадах справедливості).

- *Стратегічні цілі*

Стратегічні цілі діяльності закладу освіти вказують на прогнозовані результати його діяльності упродовж п'яти років, визначають стрижневі напрями розвитку та сфери, які потребують акцентування уваги адміністрації і педагогічного колективу. Загалом стратегічні цілі повинні корелюватись із візією, позаяк її досягнення узалежнюється їх реалізацією.

- *Операційні цілі*

Операційні цілі – це конкретизовані дії закладу освіти, що вказують на способи досягнення стратегічних цілей [6]. Спільна робота педагогічного колективу, здобувачів освіти та батьків дає змогу розв'язати важливі на певному етапі освітнього процесу завдання й загалом сприяє створенню доступного розвивального середовища закладу в умовах інклюзії. Так, операційними цілями у процесі створення інклюзивного освітнього середовища виступають (Рис. 1).

Загалом ці та інші аспекти вимагають забезпечення рівного доступу до освітніх послуг здобувачів, з одного боку, та пошук інструментарію його реалізації, з іншого. А тому розв'язання питання матеріально-технічної бази закладу освіти має неабияке значення у процесі реалізації стратегічних цілей й завдань. Так, розв'язання проблем забезпечення освітнього закладу відповідними додатковими матеріалами, пристроями, устаткуванням, облаштування класних приміщень сприяє створенню інклюзивної інфраструктури освітнього закладу, яка, зі свого боку, підтверджує здатність приймати на навчання учнів з різними порушеннями розвитку.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок. Отже, розроблення стратегії освітнього закладу з інклюзивним навчанням – це створення інклюзивного освітнього середовища, що сприяє гармонійному розвитку особистості з урахуванням її навчальних можливостей, вікових та індивідуальних особливостей, специфіки і рівня розвитку, потреб й інтересів. Стратегування інклюзивного освітнього середовища має свої зміст, специфіку, етапи та складові, які дозволяють не лише забезпечити надання якісних освітніх послуг, а й створити інклюзивну інфраструктуру школи, що є показником її інклюзивної складової. Перспективами подальших досліджень уважаємо поглиблене вивчення чинників впливу на ефективність організації інклюзивного освітнього середовища, реалізації стратегічних й оперативних завдань інклюзивного освітнього закладу.

ЛІТЕРАТУРА

1. Державна служба якості освіти про роль засновника у розробленні стратегії розвитку закладів освіти в громаді. URL: https://sqe.gov.ua/strategia-shkoly-zasnovnyk-gromada/

2. Рябова З.В. Маркетингова стратегія як складова освітнього маркетингу і механізм забезпечення конкурентоспроможності навчального закладу. *Вісник післядипломної освіти*. 2014. № 10. С. 134–145.

3. Сущенко Л.О. Педагогічні інновації: від стратегії до реалізації. *Вісник Дніпропетровського університету імені Альфреда Нобеля. Серія: Педагогіка і психологія*. 2015, № 2. С. 302–307.

4. Товканець Г., Кришінець-Андялошій К. Програма розвитку закладу загальної середньої освіти: сутність і завдання. *Молодь і ринок*. 2023. № 3 (211). С. 31–37.

5. Холод Б.І., Дашевська О.В. Методика вибору та обґрунтування стратегії розвитку вищого навчального закладу. *Академічний огляд*. 2011. № 2. С. 35–37.

6. Холод Б.І., Дашевська О.В. Сучасний інструментарій вибору операційних стратегій розвитку ВНЗ. *Академічний огляд*. 2012. № 1. С. 36–39.

7. Цегельник Т., Ящук І., Касьянова Т., Ткачук Ю., Рижак Ю. Професійна підготовка майбутніх педагогів до формування партнерських стосунків між учасниками освітнього процесу в інклюзивних класах закладу загальної середньої освіти. *Молодь і ринок*. 2023. № 9 (217). С. 69–80.

REFERENCES

1. Derzhavna sluzhba yakosti osvity pro rol zasnovnyka u rozroblenni stratehii rozvytku zakladiv osvity v hromadi [State Education Quality Service on the role of the founder in developing a strategy for the development of educational institutions in the community]. Available at: https://sqe.gov.ua/strategia-shkoly-zasnovnyk-gromada/ [in Ukrainian].

2. Riabova, Z.V. (2014). Marketynhova stratehiia yak skladova osvitnoho marketynhu i mekhanizm zabezpechennia konkurentospromozhnosti navchalnoho zakladu [Marketing strategy as a component of educational marketing and a mechanism for ensuring the competitiveness of an educational institution]. *Bulletin of postgraduate education: collection of scientific papers.* No. 10. pp. 134–145. [in Ukrainian].

3. Sushchenko, L.O. (2015). Pedahohichni innovatsii: vid stratehii do realizatsii [Pedagogical innovations: from strategy to implementation]. *Alfred Nobel University Journal of Pedagogy and Psychology.* No. 2. pp. 302–307. [in Ukrainian].

4. Tovkanets, H. & Kryshinets-Andialoshii, K. (2023). Prohrama rozvytku zakladu zahalnoi serednoi osvity: sutnist i zavdannia [Development program of the institution of general secondary education: essence and tasks]. *Youth & market,* No. 3 (211). pp. 31–37. [in Ukrainian].

5. Kholod, B.I. & Dashevska, O.V. (2011). Metodyka vyboru ta obgruntuvannia stratehii rozvytku vyshchoho navchalnoho zakladu [Methodology of selection and substantiation of the development strategy of a higher educational institution]. *Academy Review.* No. 2. pp. 35–37. [in Ukrainian].

6. Kholod, B.I. & Dashevska, O.V. (2012). Suchasnyi instrumentarii vyboru operatsiinykh stratehii rozvytku VNZ [A modern toolkit for choosing operational strategies for the development of a higher educational institution]. *Academy Review.* No. 1. pp. 36–39. [in Ukrainian].

7. Tsehelnyk, T., Yashchuk, I., Kasianova, T., Tkachuk, Yu. & Ryzhak, Yu. (2023). Profesiina pidhotovka maibutnikh pedahohiv do formuvannia partnerskykh stosunkiv mizh uchasnykamy osvitnoho protsesu v inkliuzyvnykh klasakh zakladu zahalnoi serednoi osvity [Professional training of future teachers for the formation of partnership relations between participants of the educational process in inclusive classes of the institution of general secondary education]. *Youth & market,* No. 9 (217). pp. 69–80. [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 21.10.2024

УДК 378.011.3-051:373.091.2
DOI: https://doi.org/10.24919/2308-4634.2024.316392

Надія Дудник, *кандидат педагогічних наук, доцент кафедри загальної педагогіки та дошкільної освіти Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка*
Андрій Дмитришин, *аспірант кафедри загальної педагогіки та дошкільної освіти Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка*

РОЗВИТОК ІНДИВІДУАЛЬНОЇ ТРАЄКТОРІЇ ПЕДАГОГА У СТВОРЕННІ ЕМОЦІЙНО СПРИЯТЛИВОГО СЕРЕДОВИЩА В ОСВІТНЬОМУ ПРОЦЕСІ

У статті проаналізовано необхідність професійного розвитку педагога в сучасних кризових умовах нашого суспільства. Визначено проблеми та суперечності в організації освітнього процесу і підкреслено провідну роль педагога в унормуванні емоційної атмосфери. Охарактеризовано вікові особливості становлення та індивідуальні прояви психоемоційної сфери особистості. Виокремлено завдання для педагогів у створенні емоційно сприятливих умов в освітньому середовищі. Подано перспективу у вибудовуванні траєкторії професійного зростання педагога для якісної організації освіти. Окреслено шляхи налагодження співпраці педагогів, батьків вихованців у гармонійному розвитку дітей. Для обговорення подано способи удосконалення освітнього процесу, названо шляхи поліпшення емоційного мікроклімату між педагогом та вихованцями.

Ключові слова: *емоційно сприятливе середовище; емоційна сфера; педагогічна майстерність; організація виховного процесу; траєкторія саморозвитку педагога.*

Літ. 11.

Nadiia Dudnyk, *Ph.D. (Pedagogy), Associate Professor of the General Pedagogy and Preschool Education Department, Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University*
Andrii Dmytryshyn, *Postgraduate Student of the General Pedagogy and Preschool Education Department, Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University*

DEVELOPMENT OF THE INDIVIDUAL TRAJECTORY OF THE PEDAGOGUE IN CREATING AN EMOTIONALLY SUPPORTIVE ENVIRONMENT IN THE EDUCATIONAL PROCESS

The article analyses the need for professional development of pedagogues in the current crisis conditions of our society. The problems and contradictions in the organisation of the educational process are identified and the leading role of the educator in normalising the emotional atmosphere is emphasised. The age peculiarities of formation and individual manifestations of the psycho-emotional sphere of personality are characterised. The tasks for pedagogues in creating emotionally supportive conditions in the educational environment are highlighted. The prospect of building a trajectory of professional growth of a pedagogue for the quality organisation of education is presented. The ways of establishing cooperation between educators and parents of children in the harmonious development of children are outlined. The ways of improving the educational process are presented for discussion, as well as ways to improve the emotional microclimate between the pedagogue and the children. The article prioritises the use of humane methods of educational influence and consideration of individual peculiarities of children's development. The study provides practical recommendations for improving the educational process. Innovations for creating an emotionally conducive developmental environment are proposed for teachers who strive for self-development. The authors emphasise the importance of systematic application of practical and theoretical techniques that promote emotional well-being during educational interaction. Attention is drawn to the ways of establishing cooperation between educational institutions and the public in the process of improving the conditions for organising the developmental environment. The prospect of

personal self-development of a pedagogue is presented both to improve the quality of educational services and to promote the formation of competencies of pupils in social interaction.

Keywords: *emotionally supportive environment; emotional sphere; pedagogical competence; organisation of the educational process; trajectory of pedagogue's self-development.*

Постановка проблеми у загальному вигляді. Сучасні економічні, політичні, соціальні зміни в нашому суспільстві вимагають від педагогів переосмислення організації освітнього процесу. Українці перебувають під впливом подій війни, відчувають напруження у взаєминах, адаптуються до життя під звуки сирен, реагують на тривожність навколишніх, чують неприємні новини з мас-медіа щодо небезпеки та проблем у своєму житті. Бажання зберегти себе, перебувати в доброму настрої, позитивній атмосфері, отримувати знання про світ, який дарує радість, щастя, можливість жити та творити, навчатися та насолоджуватися враженнями від світу вимагають знань про врегулювання власної емоційної сфери. Тому завдання педагогів розвивати власну траєкторію професійної майстерності, якісно організовувати освітній процес, набувати психолого-педагогічних знань, щоб створити сприятливі умови для емоційного балансу вихованців та свого гармонійного буття.

Гуманні стратегії виховання, індивідуальний підхід до процесу організації освітньої взаємодії потребує нового осмислення та прийняття педагогами своєї ролі в професійній діяльності. Теорія гуманізму впродовж останніх десятиліть стала основоположною у всіх європейських освітніх установах. Один із провідних теоретиків та практиків гуманної педагогіки Ш. Амонашвілі пише: "Ця педагогіка сприймає дитину такою, як вона є, погоджується з її природою. Вона бачить у дитині її безмежність, усвідомлює її космічність і веде, готує її до служіння людству протягом усього життя. Гуманна педагогіка формує особистість у дитині шляхом ствердження у ній свободи, тому педагогічні системи, де взаємодія педагога та дитини передбачають створення атмосфери любові, оптимізму, високої духовності, моральності і культури така важлива. Вона мобілізує педагогічну творчість і пробуджує педагогічне мистецтво" [1, 12].

Освіта формує у дитини компетенції як розумового, так і культурологічного характеру, розвиває духовність, спонукає до морального розвитку, соціальних взаємин. Для створення педагогічних умов, які формують зростаючу особистість, її власний світогляд в умовах емоційного комфорту з урахуванням засад гуманістичних взаємин, педагогу необхідно володіти знаннями та вміннями у створенні позитивної психоемоційної атмосфери. Адже наставник як організатор задає ритм діяльності, створює настрій, тому повинен володіти прийомами психологічного впливу, вміти унормовувати дитячі емоції.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У науковій літературі педагогічним проблемам емоційної взаємодії присвячено праці відомих дослідників: О. Галян, С. Заболоцька, І. Карабаєва, О. Кононко, С. Ладивір, С. Максименко, І. Молодушкіна, М. Монтессорі, Р. Павелків, В. Панок, Ж. Піаже, Е. Торндайк, О. Цигипало та ін. Зокрема, І. Молодушкіна зазначає: "Позитивні емоції знаходяться в основі моральності та творчих здібностей людини. Дитина, якій бракує любові та ласки, зростає холодною і нечуйною" [4, 37]. Увагу до процесу методичної підготовки педагогів у роботі з дошкільниками у напрямі морального, емоційного, культурологічного розвитку звернуто у дослідженнях І. Беха, Г. Бєлєнької, Н. Гавриш, І. Євченко, К. Крутій, Н. Лисенко, Л. Лохвицької, В. Локсона, Т. Поніманської та ін. І. Бех підкреслює важливість духовно-морального виховання у становленні особистості й описує організаційну роль наставника у створенні позитивної атмосфери: "Вибудовуючи психологічно доцільні стосунки з дітьми, педагог як основний духовно-перетворювальний фактор у виховному процесі має долучати підростаючу особистість до загальносвітової й національної культури. Завдання педагога стосовно формування у вихованців морального вчинку полягає у забезпеченні їхнього емоційного розвитку" [2, 21].

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Зважаючи на достатню кількість теоретичних досліджень у психолого-педагогічній літературі щодо необхідності створення емоційно позитивної атмосфери в освітньому процесі, зазначимо, що недостатньою є палітра практичних вправ та методичних порад для педагогів з урахуванням особливостей кризових умов розвитку нашого суспільства. Це ставить перед дослідниками нові проблеми в удосконаленні організації освітнього процесу. Адже дискомфорт, який супроводжує наше буття, коли лунає сигнал тривоги, зростання емоційної напруги, коли звучать невтішні прогнози в економічній та політичній сфері, вимагають від дорослих уміння залишатися впевненими у перспективі розвитку подій у недалекому майбутньому. Особливе місце відводиться педагогові як людині, яка вміє раціонально мислити, вибудовувати плани, створювати умови для розумового та морального розвитку молодого покоління, є наставником для дітей, які стануть будівничими кращої долі нашої держави. Сучасні батьки вихо-

ванців не завжди емоційно раціональні, адже засмучені й багато уваги приділяють матеріальному добробуту родини, діти, які не можуть об'єктивно оцінити складні суспільні проблеми, не можуть їм зарадити, але відчувають тривогу, яка має валив на життєдіяльність, тому мають потребу черпати позитивну енергію. Освітні заклади повинні стати тим оберегом дитинства, які дають нові емоційні відчуття, створюють продуктивні умови для пізнання, пошуку, відчуття радісних моментів перемог.

Педагог в ЗДО, в школі, в інших освітніх закладах, повинен враховувати соціальні та політичні кризові обставини і створювати позитивну психоемоційну атмосферу під час перебування дитини в освітньому закладі. Над способами та засобами корекції емоційного стану вихованців з метою поліпшення їхнього психологічного стану, активізації пізнавальної та творчої діяльності працюють науковці, методисти, педагоги-практики. Вважаємо за необхідне звернути увагу на розробку методичних рекомендацій для педагогів у підвищенні якості організації освітнього процесу. Сучасний вихователь, який живе у інформаційно-комунікаційному світі, може підбирати для занять ігровий, дидактичний, культурологічний матеріал, впроваджувати інноваційні методики, власні творчі знахідки, які сприяють створенню емоційно позитивної атмосфери, поліпшують мисленнєві процеси, налагоджують взаємини.

Метою статті є виокремити напрями професійного розвитку педагогів у розв'язанні проблем організації освітнього процесу з використанням психолого-педагогічних прийомів на засадах гуманізму у створенні емоційного комфорту та позитивного настрою в учасників педагогічної взаємодії.

Виклад основного матеріалу. Потреба дитини, учня, студента у саморозвитку в умовах освітнього закладу є базовою. Особистість "розвивається у процесі практично-перетворювальної предметної діяльності, у ході соціального спілкування і виявляється тим більше розвинутою, чим більше людина усвідомлює себе вільною особистістю" [6, 115]. Розумовий, естетичний, фізичний, валеологічний, трудовий розвиток дитини має якісний результат тоді, коли педагог створює спокійний позитивний настрій в колективі, бачить і розуміє потреби кожного і може посприяти особистісному зростанню вихованців. Для цього він повинен знати сімейно-побутові умови перебування дитини, рівень її знань та загальної ерудованості, творчі уподобання, задатки, здатність співпрацювати в колективі та індивідуально, мрії та прагнення, плани на майбутнє.

Відомий психолог Г. Костюк писав про залежність розвитку психіки дитини, її здатності до сприймання моральних цінностей, культурологічних законів буття від соціальних умов, подій у житті країни: "Ключ до правильного розуміння психічного розвитку як "саморуху" живої системи, в якому природний її потенціал реалізується в ході діяльності, полягає у конкретно-історичних суспільних умовах" [7, 96]. Дитина набуває знань, розвиває відчуття, проявляє емоцій під час спостережень за діяльністю значимих для неї людей. Психічні процеси зі споглядальних стають демонстративними, дошкільники у старшому віці здатні аналізувати власні переживання, виражати співчуття так, як їх презентували улюблені герої з мультфільмів, відеороликів, фільмів тощо.

Потреба до наслідування у дітей з дошкільного віку набуває емоційно-чуттєвого змісту, а бажання самовиразитися, заявити про себе соціуму стає потребою особистісного поступу. "Середовище психічного розвитку дитини теж не можна розглядати чисто зовнішньо, як механічну сукупність зовнішніх обставин. Треба брати його в зв'язку з тим, як це середовище відбивається в свідомості дитини, які думки, почуття, прагнення, інтереси в ній збуджує. Треба розглядати його в зв'язку з дійовим ставленням самої дитини до цього середовища, до тих чи інших його умов, до навколишніх людей. Від того, як заломлюється середовище в дитячій свідомості, залежить і вплив його на розвиток дитини" [7, 84].

У цьому процесі навчаються не тільки діти, а й дорослі, але оскільки діти більш чутливі та відкриті у способах вираження емоцій, вони під суб'єктивними враженнями оцінюють події світу, не маючи стереотипів мислення. А дорослі конструктивно подають знання про світ, об'єктивізують словесно відчуття, переживання, висловлюють стандартні думки та застосовують шляхи усунення проблем у типовий спосіб. Тому освітній процес, який включає як розумовий розвиток, так і емоційний, соціальний, має взаємовплив та взаєморозвиток в усіх учасників освітнього процесу, збагачує відчуття, розвиває емпатію у життєдіяльності. Щоб пояснити дитині ситуацію, вчинок, подію, емоційну реакцію, дорослий повинен осмислити, підібрати зрозумілі їй фрази, приклади, способи демонстрації відчуттів, емоційно у вербальний та невербальний спосіб передати зміст твердження чи дії, пояснити власні переживання та ставлення до події, вчинку.

У дослідженнях Р. Павелківа надано значення розвитку в дитини почуттів з дошкілля, коли відбувається "пізнання навколишнього світу, ознайомлення з наслідками своїх вчинків та усвідомленням, що добре і що погано" [10, 233]. Психолог пов'язує емоції дитини з внутрішнім світом і різними соціальними ситуаціями, стресами, реакціями на незвичайні події. Як реагувати та як справлятися з негативними емоціями діти вчаться від дорослих, які своїми діями, словами демонструють способи унормування поведінки та подолання емоційного

дисбалансу. Діти вербалізують свої відчуття, демонструють симпатії і антипатії. Вони потребують прийняття й підтримки, бо є чутливими до емоційного стану навколишніх, не завжди розуміючи причини переживань дорослих, але завжди хочуть зарадити їм і бути поруч з близькими людьми.

Дослідниця І. Карабаєва наголошує на необхідності емоційного позитивного прийняття дитини дорослим, з яким передбачена взаємодія. Дитина, здобуваючи досвід соціальних стосунків, які демонструють педагоги та батьки, враховує традиції спілкування, моральні цінності, порівнює зі своїм вмінням спілкування. Вона вчиться, наслідуючи модель поведінки дорослих, споглядає їхню реакцію на вчинки та події, сприймає і осмислює власні відчуття, передає емоції.

Під час навчання, взаємодії, виконання завдань діти набувають досвіду налагоджувати спілкування, вербалізувати свої думки, припущення, висловлювати творчі ідеї. Одні мислять швидше, інші потребують більше часу, одні віддають перевагу фізичній активності, інші – мисленнєвій діяльності, але визнання та увагу мають отримати усі. Тоді радість пізнання, радість взаємодії, радість творчості, радість за успіхи свої набудуть осмислення та сприймання на рівні емоційного піднесення. Т. Поніманська зазначає: “Становлення уявлень особистості про світ, стосунки людей, про себе починається у дошкільному дитинстві одночасно з розвитком почуттів і моральних якостей (гуманізму, колективізму, любові до батьків та ін.)” [11, 217]. Атмосфера спокою та доброзичливості від педагога як організатора освітнього процесу є обов’язковою, адже виховання починається зі споглядання за світом навколо, реакцією на події, вчинки інших, урегулювання проблемних ситуації, налагодження дружніх взаємин.

В. Локсон визначив “золоті правила” у розвитку мотиваційної сфери дитини, серед яких хочемо виокремити: “Не підбивати щоразу підсумки, адже дитина може довго не проявляти помітних ознак прогресу, а потім різко досягти успіхів. Не порівнювати дитину з іншими. Мати собі супутником дитячу цікавість, а мірилом – ставлення до вихованця” [5]. Педагог у професійній діяльності має керуватися індивідуальним підходом до дитячого самовираження, враховувати мотиви дитячої поведінки, способів дій, вираження емоцій. Їхній досвід є різним, а знання про світ і себе в ньому формуються поступово. Принцип гуманізму у взаєминах допоможе підібрати засоби впливу, а безумовна любов дасть змогу бути щирим, не боятися виразити власні відчуття.

В останні роки набуває популярності STEM-освіта [3], яка передбачає поєднання теоретичних знань та практичних умінь, отримання нового досвіду, раціональне використання досягнень технологічних новацій. Доречними вважаємо проведення занять з дітьми з випічки, коли малюки працюють з тістом, виготовляють вироби, спостерігають за випіканням хліба. Такі заняття мають культурологічний зміст, бо долучають учасників до процесу виготовлення продукту, який має сакральне значення для українців. Робота над процесом приносить емоційне задоволення, результат праці наповнює радістю учасників, розвиває працелюбність, виховує повагу до тривалого і сенсорно багатого процесу хлібопекарства. Діти взаємодіють, захоплюються чудесним перетворенням звичайних продуктів у життєво необхідний пахучий хліб. Позитивні емоції запам’ятовуються на довгі роки, розвиваються вміння, розширюєть пізнавальний інтерес до культури рідного народу.

М. Монтессорі у праці “Освіта і мир” звертає увагу на створення спеціального розвивального середовища для дітей в умовах освітніх закладів, де вони вчаться самостійності, здобувають досвід, а педагоги стають порадниками, не роблять прямих зауважень та повчань у виконанні завдань. Емоцій сповнюють дітей, коли їхня діяльність має певну мету, прояв ініціативи. “Дитина має справжнє бачення, маленький яскравий вогник просвітлення, який вона приносить нам у дар” [9, 31]. М. Монтессорі підносить дитину як найважливіше створіння людства, акцентує увагу педагогів на її особливій місії світорозбудови, творцем майбутнього. Педагогиня рекомендує створювати спокійну атмосферу самотворчості дитини, вибудовувати гуманістичні взаємини з вихованцями, щоб зберегти тендітні чутливі дитячі душі, які можуть змінити світ на краще. “Дитина творить диво, коли ми бачимо як вона прагне самостійності й можливості працювати, наділена неоціненними скарбами: ентузіазмом і любов’ю” [9, 39].

Діти люблять природу, мають чутливість до споглядання, милування її сезонними змінами. Завдання педагогів у створенні умов практичної участі дитини у висаджуванні квітів, кущів, саджанців, які діти доглядають, спостерігають за їх розвитком, збирають плоди і відчувають радість під час споживання, збагачують свій смаковий досвід, розуміють важливість співіснування людини та природи.

Висновки. Емоційний розвиток особистості розпочинається з дошкільного періоду і триває упродовж життя. Організація процесу навчання та виховання ефективніше впливають на особистісне становлення, якщо сповнене позитивних емоцій. Структура педагогічної діяльності включає вимоги до наставника у своїй структурі, у ставленні до діяльності, адже він розвиває у вихованців знання, формує моральні цінності, долучає до культурних традицій, допомагає зрозуміти свої почуття. Траєкторія професійного зростання педагога повинна

включати не тільки освітні завдання, а й способи організації освітнього процесу, щоб зростаюча особистість отримувала задоволення від навчання, розуміла переживання інших, раділа за свої успіхи та перемоги інших.

У непростий час розвитку суспільства педагогам необхідно дбати про власне ментальне здоров'я, враховувати потреби розвитку вихованців, допомагати їм відчувати радість від життя, творити, працювати, самовиражатися. Процес удосконалення професійної майстерності педагога повинен включати сучасні досягнення науки, психологічні та соціальні особливості розвитку вихованців, підтримувати позитивну атмосферу під час взаємин, використовувати гуманні принципи.

Під час педагогічної діяльності педагог повинен відчувати потреби часу, використовувати новації, особистісно зростати як професіонал. Адже ширшає палітра інформаційних сайтів, які розроблені фахівцями з метою допомоги у збереженні ментального здоров'я, емоційній підтримці учасників освітнього процесу. Проєктні технології, які мають творчу діяльність, пов'язану з роботою в природі, долучають до народознавчих традицій, справляють емоційно позитивні враження, сприяють комунікації, розширюють взаємини людини та природи, піднімають настрій, сповнюють життя щасливими відчуттями.

ЛІТЕРАТУРА

1. Амонашвілі Ш.О. Школа життя. Хмельницький : Подільський культурно-просвітницький центр ім. М.К. Реріха, 2002. 172 с.

2. Бех І.Д. Особливості особистісно-зорієнтованого виховання : наук.-метод. посіб. Київ : ІЗМН, 1998. 204 с.

3. Гратися і не боятися: дієві поради для вихователів та батьків дошкільнят (2024). URL: https://numo.mon.gov.ua/gratisya-i-ne-boyatisya

4. Загадковий світ емоцій. Розвиток емоційної сфери дошкільників / упор. І.В. Молодушкіна. Харків : Вид. група "Основа", 2010. 207 с.

5. Золоті правила В. Локсона. URL: https://shmp.com.ua/2017/12/04/zolot%D1%96-pravila-v-lokson-angl%D1%96js-kij-pedagog/

6. Євченко І. Теоретичний аналіз проблеми самоствердження особистості. *Вісник КНТЕУ*. 2012. № 4. С. 112–120.

7. Костюк К. Навчально-виховний процес і психічний розвиток особистості / за ред. Л.М. Проколієнко. Київ : Рад. школа, 1989. 608 с.

8. Карабаєва І.І. Суб'єкт-суб'єктна взаємодія дорослого з дитиною як чинник прийняття дошкільником соціально значущих моральних цінностей. *Актуальні проблеми психології. Психологія розвитку дошкільника : зб. наук. статей.* Київ, 2006. Т. IV. С. 82–94.

9. Освіта і мир. Праці Марії Монтессорі. Київ:7ЦБ, 2023. 166 с.

10. Павелків Р., Цигипало О. Дитяча психологія : навч. посіб. Київ : Академвидав, 2011. 375 с.

11. Поніманська Т.І. Дошкільна педагогіка: навч. посіб. Київ: Академвидав, 2006. 456 с.

REFERENCES

1. Amonashvili, Sh.O. (2002). Shkola zhyttya [School of life]. Khmelnytskyi, 172 p. [in Ukrainian].

2. Bekh, I.D. (1998). Osoblyvosti osobystisno-zoriyentovanoho vykhovannya : nauk.-metod. posib. [Features of personality-oriented education: scientific and methodological manual]. Kyiv, 204 p. [in Ukrainian].

3. Hratysya i ne boyatysya: diyevi porady dlya vykhovateliv ta batkiv doshkilnyat (2024). [Play and not be afraid: effective tips for educators and parents of preschoolers]. Available at: https://numo.mon.gov.ua/gratisya-i-ne-boyatisya [in Ukrainian].

4. Zahadkovyy svit emotsiy. Rozvytok emotsiynoyi sfery doshkilnykiv [The mysterious world of emotions. Development of the emotional sphere of preschoolers]. (Ed.). I.V. Molodushkina. Kharkiv, 2010. 207 p. [in Ukrainian].

5. Zoloti pravyla V. Loksona [W. Lockson's Golden Rules]. Available at: https://shmp.com.ua/2017/12/04/zolot%D1%96-pravila-v-lokson-angl%D1%96js-kij-pedagog/ [in Ukrainian].

6. Yevchenko, I. (2012). Teoretychnyy analiz problemy samostverdzhennya osobystosti [Theoretical analysis of the problem of self-affirmation of the individual]. *Bulletin of the Kyiv National University of Trade and Economics,* No. 4. pp. 112–120. [in Ukrainian].

7. Kostyuk, K. (1989). Navchalno-vykhovnyy protses i psykhichnyy rozvytok osobystosti [Educational process and mental development of personality]. (Ed.). L.M. Prokoliyenko. Kyiv, 608 p. [in Ukrainian].

8. Karabayeva, I.I. (2006). Subjekt-subjektna vzayemodiya dorosloho z dytynoyu yak chynnyk pryynyattya doshkilnykom sotsialno znachushchykh moralnykh tsinnostey [Subject-subject interaction of an adult with a child as a factor in the adoption of socially significant moral values by a preschooler]. *Actual problems of psychology. Psychology of preschool child development: coll. of science articles.* Vol. IV. Kyiv, pp. 82–94. [in Ukrainian].

9. Osvita i myr. Pratsi Marii Montessori [Education and Peace. The works of Maria Montessori]. Kyiv, 2023. 166 p. [in Ukrainian].

10. Pavelkiv, R. & Tsyhypalo, O. (2011). Dytyacha psykholohiya: navch. posib [Child psychology: a textbook]. Kyiv, 375 p. [in Ukrainian].

11. Ponimanska T.I. (2006). Doshkilna pedahohika: navch. posib. [Preschool pedagogy: a textbook]. Kyiv, 456 p. [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 21.10.2024

УДК 811.111’255.4:371.3
DOI: https://doi.org/10.24919/2308-4634.2024.313851

Анастасія Дімітрова, *студентка IV курсу соціально-гуманітарного факультету за спеціальністю Філологія (англійська мова – перша, німецька мова, переклад включно) Бердянського державного педагогічного університету*
Ганна Алєксєєва, *кандидат педагогічних наук, доцент кафедри комп’ютерних технологій в управлінні та навчанні й інформатики Бердянського державного педагогічного університету*
Олександр Антоненко, *кандидат технічних наук, доцент кафедри комп’ютерних технологій в управлінні та навчанні й інформатики Бердянського державного педагогічного університету*
Олександр Овсянніков, *кандидат педагогічних наук, доцент кафедри комп’ютерних технологій в управлінні та навчанні й інформатики Бердянського державного педагогічного університету*
Олена Матвійчук-Юдіна, *кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри комп’ютерних мультимедійних технологій Національного авіаційного університету*

ВИКОРИСТАННЯ ІНТЕРАКТИВНИХ РЕСУРСІВ У ВИКЛАДАННІ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ В ОНЛАЙН-ФОРМАТІ

У статті досліджуються можливості використання інтерактивних ресурсів у викладанні англійської мови в онлайн-форматі. З огляду на стрімкий розвиток цифрових технологій та зростання потреби на дистанційне навчання, інтерактивні інструменти, такі як віртуальні дошки, навчальні платформи та онлайн-ігри, відіграють ключову роль у підвищенні ефективності навчального процесу і зацікавленості серед здобувачів освіти.

Автори, спираючись на власний досвід викладання в умовах діджиталізації освітнього процесу та гейміфікації основних елементів уроків, аналізують переваги та виклики інтеграції таких ресурсів. Зокрема, інтерактивні технології поліпшують увагу здобувачів освіти, сприяють розвитку комунікативних навичок та надають можливість персоналізації навчання. Вони допомагають створити навчальне середовище, яке активно залучає здобувачів освіти до процесу навчання, роблячи його більш привабливим і результативним.

Ключові слова: *інтерактивність; освітні технології; онлайн-освіта; індивідуалізація; освітній інтерес; комунікативні навички.*

Рис. 5. Літ. 21.

Anastasiia Dimitrova, *Fourth-Year Student at the Faculty of Social and Humanitarian Studies, Majoring in Philology (English as the First Language, German as the Second Language, Including Translation), Berdiansk State Pedagogical University*
Hanna Alieksieieva, *Ph.D. (Pedagogy), Associate Professor of the Informatics and Computer Technologies in Management and Learning Department, Berdyansk State Pedagogical University*
Oleksandr Antonenko, *Ph.D. (Technic), Associate Professor of the Informatics and Computer Technology for Management and Learning Department, Berdyansk State Pedagogical University*
Oleksandr Ovsyannikov, *Ph.D. (Pedagogy), Associate Professor of the Informatics and Computer Technology for Management and Learning Department, Berdyansk State Pedagogical University*
Olena Matviichuk-Yudina, *Ph.D. (Pedagogy), Associate Professor, Associate Professor of the Computer Multimedia Technology Department, National Aviation University*

USING INTERACTIVE RESOURCES IN ONLINE ENGLISH LANGUAGE TEACHING

This article explores the potential of utilizing interactive resources in the online teaching of the English language. Given the rapid advancement of digital technologies and the increasing demand for distance learning, interactive tools such as virtual whiteboards, educational platforms, and online games play a crucial role in enhancing the effectiveness of the educational process and engaging learners.

© А. Дімітрова, Г. Алєксєєва, О. Антоненко та ін., 2024

ВИКОРИСТАННЯ ІНТЕРАКТИВНИХ РЕСУРСІВ У ВИКЛАДАННІ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ В ОНЛАЙН-ФОРМАТІ

The authors, drawing on their own experiences in teaching amidst the digitalization of the educational process and the gamification of key lesson elements, analyze the advantages and challenges of integrating such resources. Specifically, interactive technologies improve learners' attention, foster the development of communicative skills, and provide opportunities for personalized learning. They help create a learning environment that actively engages students in the educational process, making it more appealing and productive.

The article provides a detailed examination of popular educational websites and platforms, including Story Dice, Wordwall, Babadum, LyricsGaps, and Quizizz, along with their features and potential applications. For instance, Story Dice can be used to enhance the creativity of learners by enabling them to create stories, while Quizizz allows for the organization of interactive quizzes that increase student interest and stimulate their participation.

Particular attention is given to methods for integrating these resources into the learning process, as well as their advantages and disadvantages. For example, interactive whiteboards can facilitate information visualization and active discussions; however, their use may be limited by technical constraints.

The article is aimed at English language instructors seeking effective tools to enhance online teaching and boost learner motivation. In light of the challenges faced by educators in the digital age, interactive resources can become a vital component of modern education, allowing for the creation of flexible and adaptive curricula that meet the needs of learners. Ultimately, the application of interactive technologies not only improves the quality of education but also prepares learners to utilize contemporary digital tools in their professional activities.

Keywords: *interactivity; educational technologies; online education; individualization; educational interest; communicative skills.*

Постановка проблеми. Зі зростанням популярності онлайн-освіти та необхідністю адаптації до нових умов навчання постає питання ефективного використання цифрових ресурсів у викладанні англійської мови [11]. Багато викладачів стикаються з проблемою вибору інструментів, які можуть не тільки забезпечити якісне засвоєння матеріалу, а й підтримувати інтерес та мотивацію студентів у дистанційному форматі. Існує широкий спектр інтерактивних платформ та освітніх сайтів, проте їхній потенціал не завжди повністю використовується через відсутність систематизованого підходу до їх інтеграції у навчальний процес. Постає питання, як обрати оптимальні інструменти й адаптувати їх до різних навчальних контекстів, враховуючи рівень підготовки студентів та цілі викладання.

Аналіз основних досліджень і публікацій. Використання інтерактивних ресурсів у викладанні англійської мови є важливим інструментом для підвищення якості навчального процесу. Розвиток інтерактивних методів викладання та використання технологій у навчанні англійської мови знаходить відображення у багатьох дослідженнях [9; 10; 17]. Наукові праці показують, що інтеграція таких ресурсів сприяє активному залученню студентів, підвищенню їх мотивації до навчання та розвитку ключових мовних навичок. Використання інноваційних підходів, таких як інтерактивні вправи та мультимедійні матеріали, дозволяє підвищити ефективність навчання та забезпечити зручну форму зворотного зв’язку між викладачем і студентами. Це особливо актуально в контексті сучасних освітніх тенденцій, спрямованих на цифровізацію та гнучке навчання [14].

Крім того, дослідження, що стосуються використання інтерактивних ресурсів в освітньому процесі, демонструють, як демографічні, економічні та освітні фактори впливають на ефективність навчання і взаємодію у навчальному середовищі. Аналіз впливу демографічних факторів на трудовий потенціал в Україні [3] та ефективність стимулювання малого і середнього бізнесу в умовах української економіки [4; 5] засвідчують важливість розуміння соціально-економічних умов для розвитку освітніх процесів. Дослідження щодо впровадження аналітичної підтримки трансформаційних процесів [14], а також аналіз впливу міжнародних студентів на місто, що приймає [15] і вплив переміщених університетів на систему вищої освіти [16] актуалізують необхідність адаптації освіти до змінного середовища. Важливо враховувати й впровадження ризик-орієнтованого підходу у розвитку управлінського обліку [7], що може мати позитивний вплив на управління освітніми установами. Застосування інформаційно-комп'ютерних технологій для організації освітнього процесу під час карантину [6] і використання інтерактивних мовних стратегій [17] сприяють підвищенню ефективності онлайн-викладання англійської мови, роблячи його адаптивним і сучасним.

Робота Chang, Jones і Kunnemeyer [12] підкреслює, що інтерактивне навчання змістило акцент із викладача та навчальних матеріалів на студентів і результати їх навчання. Це дослідження підтверджує, що інтерактивні методи залучають студентів до активного навчального процесу, підвищуючи ефективність порівняно з традиційними підходами. У роботі Dudeney і Hockly [13] розглядається використання технологій, таких як подкасти, що мають великий потенціал як сучасний навчальний інструмент. Вони підкреслюють важливість створення інтерактивних завдань, що мотивують студентів. Також значним є дослідження Wang та Zhu [20], яке фокусується на інтерактивному навчанні як процесі, що стимулює комунікацію між студентами та викладачами для ефективного навчання. Вони зазначають, що використання технологій, зокрема

мультимедійних засобів, позитивно впливає на активність студентів. Дослідження Anggeraini та Afifah [11] демонструє, що цифровий сторітелінг може значно підвищити зацікавленість студентів у вивченні англійської мови, сприяючи розвитку їхніх комунікативних навичок.

Мета дослідження: дослідити ефективність інтерактивних освітніх сайтів у процесі викладання англійської мови онлайн.

Виклад основного матеріалу. У сучасному світі технології відіграють важливу роль у навчальному процесі, особливо в контексті викладання іноземних мов. Інтерактивні ресурси пропонують нові можливості для залучення здобувачів освіти і підвищення їхньої мотивації до навчання [18; 20]. Кожен із нижчезазначених інструментів не лише сприяє розвитку мовних навичок, але й робить навчання більш захопливим і інтерактивним. Давайте розглянемо запропоновані ресурси детальніше.

Один із інтерактивних та корисних інструментів – **Story Dice** (рис. 1). Цей сайт дозволяє студентам генерувати випадкові ідеї для оповідань, натискаючи на кубики із зображеннями. Кожен кубик містить ілюстрації, які можуть бути використані як натхнення для створення власних історій. Цей інструмент не лише сприяє розвитку творчих навичок, але й стимулює студента до цікавої розмови, що є важливим компонентом вивчення мови. Студенти із задоволенням беруть участь у таких ігрових активностях, і це значно підвищує їхню мотивацію [19].

Рис. 1. Story Dice

Наступним важливим ресурсом є **Wordwall** (рис. 2), платформа для створення інтерактивних навчальних матеріалів, таких як вікторини, ігри та настільні ігри. Wordwall дає змогу адаптувати навчальні матеріали до конкретних потреб здобувачів освіти. Наприклад, можна створити завдання на повторення словникового запасу, граматики або теми заняття. Завдяки інтерактивному формату та можливості працювати в команді, студенти активно залучені до процесу, що робить навчання більш ефективним і веселим [21].

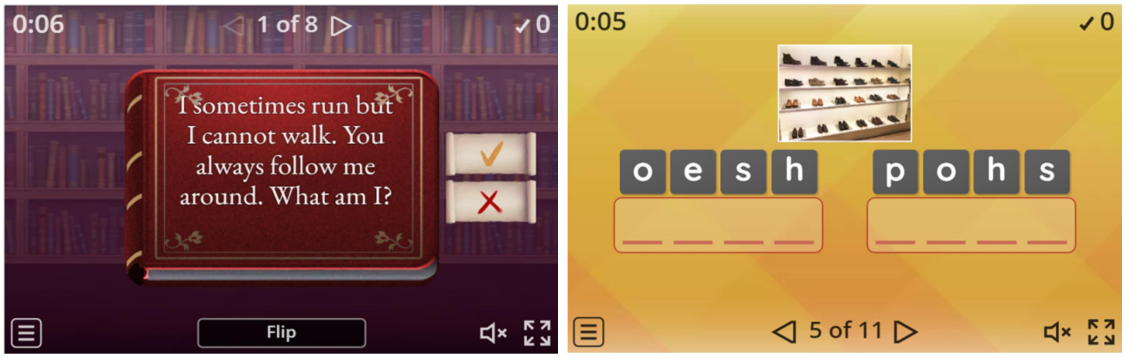

Рис. 2. Приклади використання Wordwall

Інший цікавий ресурс – **Babadum** (рис. 3), який пропонує ігрові заняття для вивчення слів на різних мовах. На цьому сайті здобувачі освіти можуть обирати слова з різних категорій і виконувати завдання, пов'язані з поповненням словникового запасу. Багато здобувачів освіти відзначають, що ігровий формат допомагає їм легше запам'ятовувати нові слова та поліпшувати вимову. Babadum дає можливість перетворити вивчення великої кількості слів на захопливий процес, що особливо важливо в процесі вивчення іноземної мови.

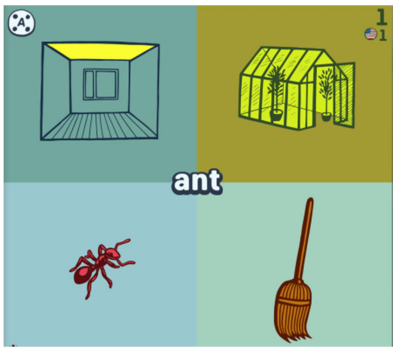

Рис. 3. Робота з програмою Ba Ba Dum

Також не менш цікавим ресурсом є **LyricsGaps** (рис. 4) для практики слухових навичок через музичні тексти. Користувачі можуть заповнювати пропуски в текстах популярних пісень, слухаючи їх одночасно. Це не тільки розвиває слухові навички, але й допомагає здобувачам світи вивчати нову лексику у контексті. Студенти активно обирають пісні, які їм подобаються, що додає до навчального процесу елемент особистої зацікавленості.

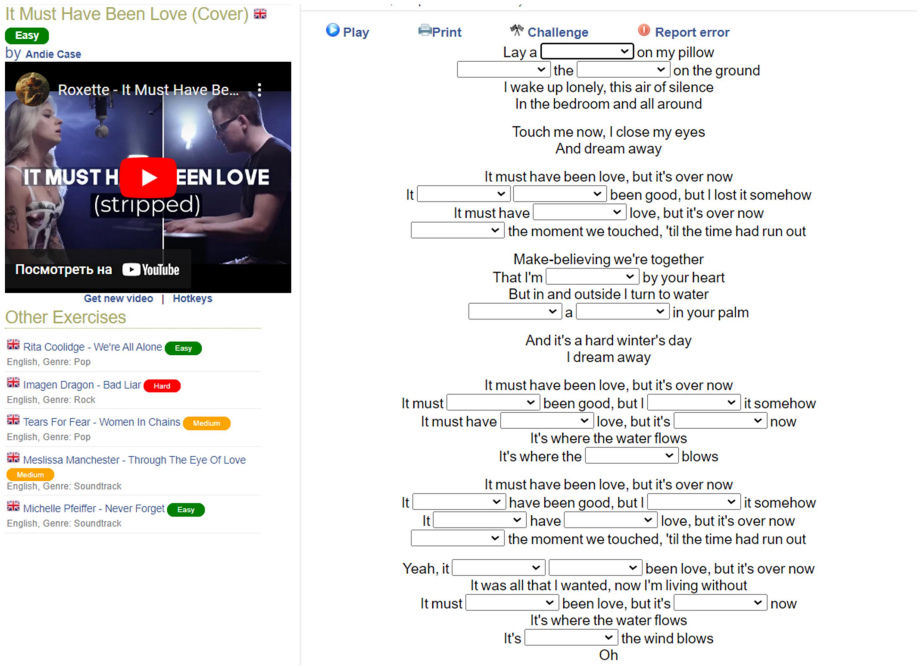

Рис. 4. Робота з програмою LyricsGaps

Платформа **Quizizz** (рис. 5) дає викладачеві створювати інтерактивні вікторини, за допомогою яких стрес перед опитуваннями зменшується і здобувачі освіти будують позитивний емоційний патерн перед контролем знань. Також цей ресурс можна використовувати для домашнього завдання, це зручно не тільки студентам, а й викладачеві, тому що спрощується процес перевірки домашніх робіт, всі результати з'являються в електронному кабінеті. Quizizz також надає можливість аналізувати результати в режимі реального часу, що дозволяє оперативно коригувати навчальний процес відповідно до потреб класу.

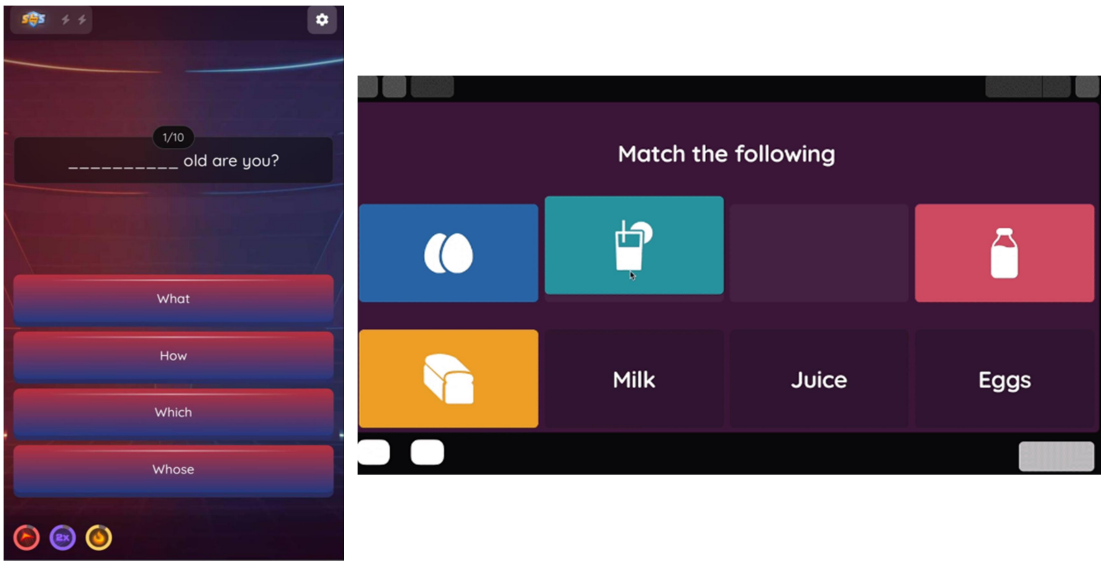

Рис. 5. Робота з програмою Quizizz

Таким чином, використання інтерактивних ресурсів у процесі онлайн-викладання англійської мови виявилося надзвичайно ефективним для залучення здобувачів освіти та підвищення їхньої мотивації [1; 2; 8]. Ці інструменти не лише створюють більш динамічне навчальне середовище, але й сприяють персоналізації навчання, дозволяючи викладачам адаптувати матеріали до різних потреб студентів. Інтеграція елементів, таких як віртуальні дошки, ігрові завдання та платформи для співпраці, дозволяє створити більш захопливий освітній процес, який утримує здобувачів освіти активними і зацікавленими у навчанні.

Такий підхід не лише поліпшує залучення здобувачів освіти, але й сприяє розвитку критичного мислення та комунікативних навичок, які є важливими для засвоєння мови.

Висновки. У процесі викладання англійської мови онлайн використання інтерактивних ресурсів показує ефективність у залученні здобувачів освіти та підвищенні їхньої мотивації. Інструменти, такі як Story Dice, Wordwall, Babadum, LyricsGaps і Quizizz, надають різноманітні можливості для розвитку мовних навичок, творчого мислення та співпраці серед студентів. Ці ресурси дозволяють адаптувати навчальний процес до індивідуальних потреб студентів, роблячи його більш динамічним і цікавим. Вони допомагають створити позитивне навчальне середовище, де здобувачі освіти відчувають зацікавленість і активну участь у процесі вивчення мови. Однак важливо пам'ятати, що технології лише доповнюють традиційні методи навчання і не можуть повністю замінити особистий контакт між викладачем і студентами. Використання інтерактивних ресурсів має бути органічною частиною навчального процесу, що поєднує як онлайн-інструменти, так і традиційні методи викладання. Таким чином, інтеграція сучасних технологій у навчання англійської мови може суттєво підвищити якість освіти та забезпечити успішне засвоєння матеріалу.

Перспективи подальших наукових розвідок. Подальші наукові дослідження у сфері викладання англійської мови онлайн зосереджуються на вивченні впливу інтерактивних технологій на різні аспекти навчання. Зокрема, варто дослідити, як інтеграція нових платформ і ресурсів може поліпшити не лише мовні навички, але й соціально-емоційний розвиток здобувачів освіти. Також важливо аналізувати ефективність різних методів адаптації контенту для різних вікових груп і рівнів підготовки. Окрім цього, залишаються актуальними дослідження щодо комбінованого використання традиційних і цифрових методів викладання, що дозволить знайти оптимальні підходи до інтерактивного навчання.

ЛІТЕРАТУРА

1. Алєксєєва Г.М. Формування готовності майбутніх соціальних педагогів до застосування комп'ютерних технологій у професійній діяльності : монографія. Бердянськ: БДПУ. 2014. 260 с.

2. Алєксєєва Г.М., Кравченко Н.В., Антоненко О.В, Горбатюк Л.В. Використання ігрових технологій в процесі професійної підготовки студентів педагогічних закладів вищої освіти євроінтеграції. *Науковий вісник Південноукраїнського національного педагогічного університету імені К. Д. Ушинського. Серія: Педагогіка*. Одеса : ПНПУ імені К.Д. Ушинського, 2017. Вип. 6 (119). С. 7–14.

3. Васильчук Н.О. Демографічні чинники впливу на трудовий потенціал. *Вісник "Одеського національного університету. Економіка"*. 2013. Т. 18. Вип. 1/1. С. 51–53 (дата звернення: 21.10.2024).

4. Гришина Л., Гавриленко Н., Гришина Н. Оцінка податкової ефективності програм підтримки малого і середнього бізнесу. Наукові праці Кіровоградського національного технічного університету. *Економічні науки.* 2014. Вип. 25. С. 193–198. URL: http://dspace.kntu.kr.ua/jspui/bitstream/123456789/734/1/30.pdf (дата звернення: 21.10.2024).

5. Дубовик О., Гавриленко Н. Доцільність стимулювання малого та середнього бізнесу. *Економіка. Фінанси. Право.* 2013. № 1. С. 15–17. URL: https://previous.scientia.report/index.php/archive/article/view/926 (дата звернення: 21.10.2024).

6. Кравченко Н., Алєксєєва Г., Горбатюк Л., Хоменко С. Організація виховної роботи закладу освіти під час карантину засобами інформаційно-комп'ютерних технологій. *Наукові записки Бердянського державного педагогічного університету. Серія : Педагогічні науки : зб. наук. пр.* Бердянськ : БДПУ, 2022. Вип. 1. С. 177–188. DOI: https://doi.org/10.31494/2412-9208-2022-1-1-177-188

7. Кулініч Т., Шепель І., Гавриленко Н. Розвиток управлінського обліку на основі ризик-орієнтованого підходу. *Економічний аналіз.* 2021. Т. 31. № 1. С. 17–24. URL: https://www.econa.org.ua/index.php/econa/article/view/1868/6565656954 (дата звернення: 21.10.2024).

8. Павленко Л., Павленко М. Підходи до вдосконалення змісту дисципліни "Цифрові технології в професійній діяльності" в умовах вимушеного дистанційного навчання. *Наукові записки Бердянського державного педагогічного університету. Педагогічні науки.* 2022. Т. 1, № 2. С. 311–324. DOI: https://doi.org/10.31494/2412-9208-2022-1-2-311-324 (дата звернення: 21.10.2024).

9. Регент Ю. Прибульці з майбутнього = покоління Z. Як з ними порозумітися? URL: https://nus.org.ua/view/prybultsi-z-majbutnogo-pokolinnya-z-yak-z-nymy-porozumitysya/ (дата звернення: 21.10.2024).

10. Юзик О.П. Медіаосвіта при підготовці майбутніх учителів інформатики у Польщі: з історії становлення та впровадження. *Вісник Національного університету "Чернігівський колегіум" імені Т. Г. Шевченка. Серія: Педагогічні науки.* 2021. № 213 (169). С. 165–170. DOI: 10.5281/zenodo.5077989. URL: https://visnyk.chnpu.edu.ua/21-13-169-28/ (дата звернення: 21.10.2024).

11. Anggeraini N. & Afifah R. The Effectiveness of Digital Storytelling in Teaching English as a Foreign Language: A Case Study on EFL Students. *International Journal of Language and Linguistics.* 2017. No. 4 (1). pp. 35–42.

12. Chang V., Jones A. & Kunnemeyer R. The Role of Online Learning in Higher Education: A Case Study No. 39 (3–4). pp. 233–244.

13. Dudeney G. & Hockly N. How to Teach English with Technology. Pearson Longman. 2007.

14. Havrylenko N. An analytical support methodology for transformational processes. In: Digital Technologies in the Contemporary Economy. Vilnius : Mykolas Romeris University, 2022. С. 186–197. URL: https://cutt.ly/e86kkxU (дата звернення: 21.10.2024).

15. Nestorenko T. Economic Impact of International Students on a Host City: Case of the University of Economics in Bratislava. 3rd Teaching & Education Conference, the International Institute of Social and Economic Sciences, June 28 – July 1, 2016, Barcelona. URL: https://ideas.repec.org/p/sek/itepro/3906577.html.

16. Nestorenko T., Nestorenko O. & PeliovaJ. Displaced and Fake Universities – Experience of Ukraine. *Economic, Political and Legal Issues of International Relations 2017*. Volume of Scientific Papers. Ekonomická univerzita v Bratislave, Fakulta medzinárodných vzahov, pp. 265–271. URL: https://1ll.ink/MP0jV

17. Oxford R.L. Language learning strategies: What every teacher should know. Boston: Heinle & Heinle Publishers. 1990.

18. Robin B.R. Digital storyteliing; a prowerful technology for 21st century classroom. *Theory into Practice*. 2006. 47. pp. 220–228, 1543-0421. DOI: 10.1080/00405840802153916

19. Vasilchuk N., Kuzmenko E. Market infrastructure as an integral element of infrastructure system. European Reforms Bulletin. 2015. № 3. С. 25–28. Luxembourg (дата звернення: 21.10.2024).

20. Wang Y. & Zhu M. Interactive Learning in Language Education: Engaging Students with Technology. *Journal of Educational Technology Development and Exchange.* 2013. 6 (2). pp. 1–12.

21. Yuzyk O., Yuzyk M., Bilanych L., Honcharuk V., Bilanych H. & Fabian M. Distance Learning in Higher Education Institutions in Conditions of Quarantine and Military Conflicts. *IJCSNS International Journal of Computer Science and Network Security*. 2022. Т. 22. № 4. С. 741–749. DOI: https://doi.org/10.22937/IJCSNS.2022.22.4.87. (дата звернення: 21.10.2024).

REFERENCES

1. Alieksieieva, H.M. (2014). Formuvannia hotovnosti maibutnikh sotsialnykh pedahohiv do zastosuvannia komp'iuternykh tekhnolohii u profesiinii diialnosti [Formation of future social pedagogues' readiness to use computer technologies in professional activities]. Monograph. Berdiansk. 260 p. [in Ukrainian].

2. Alieksieieva, H.M., Kravchenko, N.V., Antonenko, O.V. & Horbatiuk, L.V. (2017). Vykorystannia ihrovykh tekhnolohii v protsesi profesiinoi pidhotovky studentiv pedahohichnykh zakladiv vyshchoi osvity yevrointehratsii [Using game technologies in the process of professional training of students of pedagogical institutions of higher education towards European integration]. *Scientific Bulletin of South Ukrainian National Pedagogical University named after K. D. Ushynsky*. Issue 6(119). Series: Pedagogy. Odesa: PNU named after K. D. Ushynsky, pp. 7–14. [in Ukrainian].

3. Vasylchuk, N.O. (2013). Demohrafichni chynnyky vplyvu na trudovyi potentsial [Demographic factors influencing labor potential]. *Odesa National University Herald.* Vol. 18, Issue 1/1, pp. 51–53. (Accessed 21 Oct. 2024). [in Ukrainian].

4. Hryshyna, L., Havrylenko, N. & Hryshyna, N. (2014). Otsinka podatkovoi efektyvnosti prohram pidtrymky maloho i serednoho biznesu [Assessment of tax efficiency of programs supporting small and medium enterprises]. *Scientific Works of Kirovohrad National Technical University. Economic Sciences.* Issue 25, pp. 193–198. Available at: http://dspace.kntu.kr.ua/jspui/bitstream/123456789/734/1/30.pdf (Accessed 21Oct. 2024). [in Ukrainian].

5. Dubovyk, O. & Havrylenko, N. (2013). Dotsilnist stymuliuvannia maloho ta serednoho biznesu [Feasibility of stimulating small and medium enterprises]. *Economics. Finances. Law.* No. 1, pp. 15–17. Available at: https://previous.scientia.report/index.php/archive/article/view/926 (Accessed 21 Oct. 2024). [in Ukrainian].

6. Kravchenko, N., Alieksieieva, H., Horbatiuk, L. & Khomenko, S. (2022). Orhanizatsiia vykhovnoi roboty zakladu osvity pid chas karantynu zasobamy informatsiino-komp'iuternykh tekhnolohii [Organization of educational work of educational institutions during quarantine using information-computer technologies]. *Scientific Notes of Berdiansk State Pedagogical University. Series: Pedagogical Sciences*: Collection of Scientific Papers. Issue 1, pp. 177–188. DOI: https://doi.org/10.31494/2412-9208-2022-1-1-177-188 [in Ukrainian].

7. Kulynych, T., Shepel, I. & Havrylenko, N. (2021). Rozvytok upravlinskoho obliku na osnovi ryzyk-oriientovanoho pidkhodu [Development of managerial accounting based on a risk-oriented approach]. *Economic Analysis.* Vol. 31, No. 1, pp. 17–24. Available at: https://www.econa.org.ua/index.php/econa/article/view/1868/6565656954 (Accessed 21 Oct. 2024). [in Ukrainian].

8. Pavlenko, L. & Pavlenko, M. (2022). Pidkhody do vdoskonalennia zmistu dystsypliny "Tsyfrovi tekhnolohii v profesiinii diialnosti" v umovakh vymushenoho dystantsiinoho navchannia [Approaches to improving the content of the discipline "Digital Technologies in Professional Activity" under forced distance learning conditions]. *Scientific notes of Berdyansk State Pedagogical University. Pedagogical sciances.* 1(2), pp. 311–324. DOI: https://doi.org/10.31494/ 2412-9208-2022-1-2-311-324 (Accessed 21.10.2024). [in Ukrainian].

9. Rehent, Yu. (2024). Prybultsi z maibutnoho = pokolinnia Z. Yak z nymy porozumitysia? [Aliens from the future = Generation Z. How to get along with them?]. Available at: https://nus.org.ua/view/prybultsi-z-majbutnogo-pokolinnya-z-yak-z-nymy-porozumitysya/ (Accessed 21 Oct. 2024). [in Ukrainian].

10. Yuzyk, O.P. (2021). Mediaosvita pry pidhotovtsi maibutnikh uchyteliv informatyky u Polshchi: z istorii stanovlennia ta vprovadzhennia [Media education in the training of future informatics teachers in Poland: from the history of formation and implementation]. *Bulletin of the T.H. Shevchenko National University "Chernihiv Colehium". Series: Pedagogical Sciences.* No. 213 (169), pp. 165–170. Available at: https://visnyk.chnpu.edu.ua/21-13-169-28/ (Accessed 21 Oct. 2024). [in Ukrainian].

11. Anggeraini, N. & Afifah, R. (2017). The Effectiveness of Digital Storytelling in Teaching English as a Foreign

Language: A Case Study on EFL Students. *International Journal of Language and Linguistics,* 4(1), pp. 35–42. [in English].

12. Chang, V., Jones, A. & Kunnemeyer, R. (2002). The Role of Online Learning in Higher Education: A Case Study of Learner Attitudes to Online Learning in a University Setting. *Educational Media International*, 39(3–4), pp. 233–244. [in English].

13. Dudeney, G. & Hockly, N. (2007). How to Teach English with Technology. *Pearson Longman*. [in English].

14. Havrylenko, N. (2022). An analytical support methodology for transformational processes. In: Digital Technologies in the Contemporary Economy. Vilnius: Mykolas Romeris University, pp. 186–197. URL: https://cutt.ly/e86kkxU (Accessed 21 Oct. 2024). [in English].

15. Nestorenko, T. (2016). Economic Impact of International Students on a Host City: Case of the University of Economics in Bratislava. *3rd Teaching & Education Conference, the International Institute of Social and Economic Sciences*, June 28 – July 1, 2016, Barcelona. Available at: https://ideas.repec.org/p/sek/itepro/3906577.html [in English].

16. Nestorenko, T., Nestorenko, O. & Peliova, J. (2017). Displaced and Fake Universities – Experience of Ukraine. Economic, Political and Legal Issues of International Relations 2017. Volume of Scientific Papers. *Ekonomická univerzita v Bratislave, Fakulta medzinárodných vzťahov*, pp. 265–271. Available at: https://1ll.ink/MP0jV [in English].

17. Oxford, R.L. (1990). Language learning strategies: What every teacher should know. *Boston: Heinle & Heinle Publishers*. [in English].

18. Robin, B.R. (2006). Digital storytelling; a powerful technology for 21st century classroom. *Theory into Practice*, 47, pp. 220–228, 1543–0421. DOI: 10.1080/00405840802153916 [in English].

19. Vasilchuk, N. & Kuzmenko, E. (2015). Market infrastructure as an integral element of infrastructure system. European Reforms Bulletin. No. 3, pp. 25–28. *Luxembourg* (Accessed 21 Oct. 2024). [in English].

20. Wang, Y. & Zhu, M. (2013). Interactive Learning in Language Education: Engaging Students with Technology. *Journal of Educational Technology Development and Exchange*, 6(2), pp. 1–12. [in English].

21. Yuzyk, O., Yuzyk, M., Bilanych, L., Honcharuk, V., Bilanych, H. & Fabian, M. (2022). Distance Learning in Higher Education Institutions in Conditions of Quarantine and Military Conflicts. *IJCSNS International Journal of Computer Science and Network Security*. Vol. 22, No. 4, pp. 741–749. DOI: https://doi.org/10.22937/IJCSNS.2022.22.4.87. (Accessed 21 Oct. 2024). [in English].

Стаття надійшла до редакції 22.10.2024

УДК 37.018.554:371.32(4)+(7)
DOI: https://doi.org/10.24919/2308-4634.2024.316394

Михайло Подоляк, *кандидат педагогічних наук, доцент кафедри української та іноземних мов імені Якима Яреми Львівського національного університету ветеринарної медицини та біотехнологій імені С.З. Ґжицького*

СУЧАСНИЙ СТАН ВИКЛАДАННЯ ПРОФЕСІЙНО-ОРІЄНТОВАНОЇ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ НА ВЕТЕРИНАРНИХ ПРОГРАМАХ У КРАЇНАХ ЄВРОПИ, ПІВНІЧНОЇ ТА ПІВДЕННОЇ АМЕРИКИ

У сучасному світі глобалізація і міжнародна співпраця стають дедалі важливішими аспектами професійної діяльності, особливо в галузі ветеринарії. Викладання іноземної мови на ветеринарному факультеті не лише відкриває нові горизонти для студентів, але і є необхідною умовою для їхньої успішної кар'єри. Ми обирали найвідоміші факультети, за кількістю студентів, рейтингу в країні та відгуків студентів і випускників. З цією метою ми створили Гугл форму із запитаннями стосовно способів та методів викладання іноземних мов на ветеринарних програмах, а також проаналізували навчальні плани й освітні програми. Результати дослідження, представлені у статті.

Ключові слова: *професійно-орієнтована іноземна мова; ветеринарні програми; освітній процес; навчально-методичний комплекс; ветеринарний факультет.*

Табл. 1. Літ. 54.

Mykhailo Podoliak, *Ph.D. (Pedagogy), Associate Professor of the Ukrainian and Foreign Languages Department named after Yakym Yarema, Stepan Hzhytskyi National University of Veterinary Medicine and Biotechnologies of Lviv*

THE CURRENT STATE OF PROFESSIONALLY ORIENTED FOREIGN LANGUAGE TEACHING IN VETERINARY PROGRAMS IN THE COUNTRIES OF EUROPE, NORTH AND SOUTH AMERICA

In today's world, globalization and international cooperation are becoming increasingly important aspects of professional activity, especially in veterinary medicine. Teaching a foreign language at the veterinary faculty opens new horizons for students and is necessary for their successful careers. Veterinary medicine is an integral part of the health of

© М. Подоляк, 2024

animals and people. The purpose of our research is to study the educational and methodological complex of foreign language teaching in veterinary programs in Europe and North and South America. For this purpose, one or more universities were selected that train veterinary doctors in a particular country on the chosen continent. We chose the most famous faculties according to the number of students, ranking in the country, and reviews of students and graduates. For this purpose, we created a Google form with questions about the ways and methods of teaching foreign languages in veterinary programs and analyzed curricula and educational programs. According to the research results, the article highlights the number of ECTS credits and classroom hours allocated to the study of the subject "Professionally oriented foreign language", as well as the use of various technical means and pedagogical methods for learning a foreign language in veterinary programs. A foreign language teacher with basic knowledge of veterinary medicine who knows foreign language terminology and understands its meaning will have a significant advantage in teaching a foreign language over a teacher without such knowledge. In this case, the advantage will manifest in the effectiveness of student training and the acquisition of new skills and knowledge. It was determined that the primary foreign language taught in veterinary programs is English. The results of the research on veterinary programs are presented in the article.

***Keywords**: professionally oriented foreign language; veterinary programs; educational process; educational and methodological complex; veterinary faculty.*

Постановка проблеми. У сучасному світі глобалізація і міжнародна співпраця стають дедалі важливішими аспектами професійної діяльності, особливо в галузі ветеринарії. Викладання іноземної мови на ветеринарному факультеті не лише відкриває нові горизонти для студентів, але й є необхідною умовою для їхньої успішної кар'єри. Ветеринарна медицина є невід'ємною складовою здоров'я і тварин, і людей. Вона охоплює широкий спектр діяльності, що включає профілактику, діагностику та лікування захворювань у тварин, а також вивчення взаємозв'язків між здоров'ям тварин та екологічною безпекою. Сьогодні, у світі, де тварини є важливими партнерами для людей, ветеринарна медицина відіграє ключову роль у забезпеченні продовольчої безпеки, контролі за зоонозами – захворюваннями, що передаються від тварин до людей, а також у збереженні біорізноманіття. Завдяки ветеринарним фахівцям ми можемо не лише підтримувати здоров'я домашніх улюбленців, але й захищати здоров'я суспільства загалом, поліпшуючи якість життя людей і тварин. Оскільки ветеринарна медицина активно інтегрується в міжнародні дослідження, стандарти та практики, знання іноземних мов стають важливим інструментом для отримання доступу до нових наукових досягнень і технологій.

Аналіз основних досліджень та публікацій демонструє, що проблемами підготовки кадрів для ветеринарної медицини займалися: В. Бусол, А. Євтушенко, Д. Бондаренко, В. Ситнік, В. Лашкул, М. Цвіліховський, Т. Іщенко; порівняльним аналізом підготовки ветеринарних лікарів в Україні та за кордоном: О. Канівець та О. Пилипенко; питання викладання іноземної мови у спеціалізованих ЗВО вивчали: О. Тарнопольський, М. Кабанова, І. Савка, Т. Яремко, Н. Азарова та ін. Проте вважаємо недостатньо висвітленим сучасний стан викладання професійно-орієнтованої іноземної мови на ветеринарних спеціальностях в країнах Європи, Північної та Південної Америки.

Мета нашого дослідження – вивчити навчально-методичний комплекс викладання іноземної мови на ветеринарних програмах країн Європи, Північної та Південної Америки.

Матеріали та методи дослідження. Ми вирішили вибрати по одному або декілька університетів, в яких готують ветеринарних лікарів, в певній країні на обраному континенті. Ми обирали найвідоміші факультети – з давньою історією та найбільшою кількістю студентів. Критеріями відбору ветеринарних програм для нашого аналізу були:

- кількість студентів;
- рейтинг в країні;
- найкращий рейтинг серед ветеринарних факультетів в країні;
- відгуки студентів та випускників.

З цією метою ми створили Гугл форму із запитаннями стосовно способів та методів викладання іноземних мов на ветеринарних програмах, технічних та онлайн-засобів, які викладачі використовують у навчанні. Цю форму ми надсилали викладачам, студентам та випускникам ветеринарних факультетів, , надсилали нам відповіді. Запитання у Гугл формі були такі:

Is foreign language taught in Your University for Veterinary Medicine Students?(Чи викладають у вашому університеті іноземну мову для студентів ветеринарної медицини?)

Yes/No (Так/Ні).

How many foreign language lessons (English/German/French etc.) do students have during the whole course of study (hours/Credits ECTS)? Per Semester? (Скільки занять з іноземної мови (англійська/німецька/французька тощо) мають студенти протягом усього курсу навчання (годин/кредитів ECTS)? За семестр?)

Do foreign language teachers use distant or blended learning while teaching? If yes, what type of platform (Canvas, Moodle, Google classroom, Chamilo etc.)? (Чи використовують викладачі іноземних мов дистанційне чи змішане навчання під час навчання?

Якщо так, який тип платформи (Canvas, Moodle, Google classroom, Chamilo тощо)?).

What evaluation methods of students (tests, oral exams, written tasks, essays, etc.) are used more often in foreign language lessons? (Які методи оцінювання студентів (заліки, усні іспити, письмові завдання, реферати тощо) частіше використовуються на заняттях з іноземної мови?).

What additional technologies are used while conducting foreign language lessons (mobile apps, websites, etc.)? (Які додаткові технології використовуються під час проведення занять з іноземної мови (мобільні додатки, сайти тощо)?).

Do students learn specialized foreign language (i.e Veterinary Medicine English) or general one (English)? (Студенти вивчають спеціальну іноземну мову (наприклад, англійську ветеринарну медицину) чи загальну (англійську)?).

If You have any additional information about foreign language learning in Your University, please write here: (Якщо у Вас є додаткова інформація про вивчення іноземних мов у Вашому університеті, будь ласка, напишіть сюди:).

Окрім того ми досліджували вебсайти університетів, навчальні плани та документи, які регламентують освітній процес. Таким чином, джерельну базу нашого дослідження становлять:

- навчальні плани ветеринарних факультетів;
- результати опитування викладачів;
- результати опитування студентів та випускників;
- інформація на вебсайтах університетів, факультетів та кафедр.

Виклад основного матеріалу. В Європейському Союзі існує організація, яка здійснює акредитацію закладів ветеринарної освіти серед країн-членів. Називається вона Європейська асоціація закладів ветеринарної освіти (EAEVE). Будь-який університет, який хоче отримати акредитацію, повинен відповідати вимогам, які були складені цією організацією. Окрім того, вона здійснює гармонізацію ветеринарної освіти в ЄС, а також сприяє взаємному визнанню дипломів ветеринарних спеціалістів серед країн-членів. Одним з важливих пунктів, які забезпечать визнання диплома ветеринарного фахівця та його подальше працевлаштування в будь-якій країні-члені ЄС є знання мови країни, в якій кандидат або випускник буде працювати. Тобто відповідно до цієї Директиви 2005/36 ветеринарні лікарі повинні знати одну або декілька іноземних мов [18].

У Швейцарії, в університеті міста Берн, не викладають іноземну мову на ветеринарному факультеті [13]. Проте певні предмети можуть викладатися німецькою та французькою мовами.

На ветеринарних факультетах Швеції також не викладається іноземна мова. Тут спеціальність ветеринарна медицина поділена та вузькоспеціалізована у порівнянні з Україною, тобто у цій країні окремо вивчають гіпологію як спеціальність, тваринництво та ветеринарну справу [40]. Навчання у Шведському університеті сільськогосподарських наук ведеться шведською або англійською мовою. При університеті працюють мовні курси, на яких студенти можуть вивчати іноземні мови, проте без спеціалізованої лексики та термінології. Для іноземців окремо є курси шведської мови.

Натомість у Фінляндії на ветеринарному факультеті Університету міста Гельсінкі вивчають іноземні мови. Це елективні курси, які студенти вибирають на другому році навчання. Загалом курси містять від двох до чотирьох кредитів. Орієнтуються викладачі на Загальноєвропейські рекомендації з мовної освіти (CEFR), починаючи з рівня B1 і закінчуючи рівнями C1 та C2. Викладається як загальна іноземна мова, так і спеціалізована (академічна, професійна, іноземна для письма, друга іноземна мова і т. д.) [3]. У процесі навчання широко практикується застосування Moodle та інших засобів електронного навчання. Також використовують веб-сайти, мобільні додатки та програмне забезпечення. Оцінювання відбувається шляхом усного опитування, письмових тестів, написання творів та есе, створення презентацій тощо.

В Литві іноземну мову на ветеринарному факультеті Литовського університету наук про здоров'я не вивчають. Проте тут є курс литовської мови для іноземців, який містить 8 кредитів та 150 годин. Викладається цей предмет в першому та другому семестрах [23]. Проте при мовних кафедрах університету існує гурток з вивчення іноземних мов, в який студенти можуть записатися. Проте там не викладають спеціалізовану ветеринарну лексику чи термінологію, оскільки в групі можуть бути присутні студенти з різних спеціальностей. Заняття відбуваються у вільний від навчання час.

Також і в Естонії не вивчають іноземну мову на ветеринарному факультеті Естонського університету наук про життя. Проте в навчальному плані є естонська мова, який виділено три кредити. Цей предмет викладається здебільшого іноземцям, оскільки саме вони вибирають естонську мову. Естонську мову викладають на рівні впевненого користувача (Intermediate) у другому семестрі [11, 12]. Оцінювання здійснюється усним або письмовим способом з широким використанням тестів, зокрема онлайн-версій. Окрім того, деякі спеціалізовані предмети на факультеті можуть викладатися англійською мовою.

Іноземну мову на ветеринарному факультеті Норвезького університету наук про життя не викладають. Навчання там може проводитися англійською та норвезькою мовою. Проте при університетах, існують мовні курси та мовні школи, де

студенти, за бажанням, можуть вивчати будь-яку з перелічених у списку мов. Окрім того для іноземних студентів обов'язковим є вивчення норвезької мови. Проте цей курс не є включеним до навчального плану [49].

Стосовно Угорщини варто зазначити, що тут на ветеринарних факультетах здебільшого не викладають іноземну мову, хоча на деяких факультетах її вивчають як вибіркову дисципліну. В університеті ветеринарної медицини Будапешта, навчання ведеться тільки угорською мовою, проте існує англомовний курс, призначений здебільшого для іноземців. Також такого предмету, як іноземна мова, не знаходимо у навчальному плані [50].

У Словаччині не вивчають іноземну мову на ветеринарному факультеті Університету ветеринарної медицини та фармації в Кошице. Проте в навчальному плані знаходимо предмет словацька мова [41]. Цей предмет призначений для іноземців, які навчаються у Словаччині. На нього виділяється загалом чотири кредити, по два в першому та другому семестрі. Спеціалізованих термінів чи лексики тут не викладають. Предмет закінчується заліком, який здебільшого ставлять автоматом. Оцінювання здійснюється за допомогою тестів, усних доповідей, презентацій тощо. Окрім того у спільному навчальному плані словацького ветеринарного факультету та ветеринарного факультету з Норвегії також не знаходимо іноземної мови. Проте в ньому є словацька мова, але як вибіркова дисципліна на другому році навчання з двома кредитами [27].

У Польщі на ветеринарних факультетах Люблінського та Вроцлавського університетів наук про життя та в Університеті Миколая Коперника в Торуні вивчають здебільшого англійську мову. Навчальний процес триває від двох і до чотирьох років; заняття відбуваються один або два рази на тиждень залежно від університету. Предмет іноземна мова займає від двох кредитів до шести [9, 10]. Для оцінювання використовується письмові тести, усні відповіді та презентації. Досить часто в навчанні послуговуються різними вебсайтами та мобільними додатками, а також системами управління навчанням Мудл. Для перших курсів викладачі навчають загальну англійську мову, а на старших, – використовуючи термінологію та спеціалізовану лексику. Після закінчення навчання студент повинен знати іноземну мову на рівні В2.

Також вивчають англійську мову і в Університеті ветеринарних та фармацевтичних наук в Брно (Чеська республік)а. Предмет називається «Англійська мова» та викладається протягом цілого року або в першому та другому семестрі. Загалом предмет має чотири кредити на рік або по два на семестр. Тижневе навантаження становить два заняття [34]. Подібно і до інших університетів, на початку першого семестру викладачі дають загальну лексику та граматику. В кінці першого семестру та весь другий студенти вчать спеціалізовану лексику та термінологію, розглядають та перекладають професійні тексти тощо.

В Австрії, зокрема у Ветеринарному університеті міста Відень, іноземну мову не вивчають на бакалавраті або магістратурі. Мовою викладання є німецька, проте до 10 % предметів можуть викладатися англійською [4]. Натомість на аспірантурі мовою навчання є англійська. Також у компетентностях випускника аспірантури зазначено, що він повинен добре знати англійську мову, щоб могти комунікувати, використовуючи професійну лексику та терміни [5].

Подібну ситуацію можемо спостерігати і в Німеччині. Ми дослідили три факультети ветеринарної медицини у Вільному університеті Берліна, Мюнхенського університету Людвіга Максиміліана та Університету ветеринарної медицини Ганновера. Проте серед курсів університету Ганновера можемо спостерігати латинську мову. Викладають її один раз на тиждень протягом одного семестру [35]. Навчання в університетах ведеться німецькою мовою. Інколи лекції можуть викладати англійською. Іноземці, які приїжджають вчитися, мають знати німецьку мову. Окрім того, для них створені курси, окремо від основного, для вдосконалення німецької мови.

Також і в Нідерландах на ветеринарному факультеті Університету міста Утрехт не вивчають іноземної мови. Дослідивши багато навчальних програм у галузі ветеринарної медицини, можемо констатувати, що предмету іноземна мова немає у жодному навчальному плані [6]. Проте іноземну мову можна вивчати як курс за вибором протягом усього навчання на бакалавраті.

У Великобританії іноземну мову не вивчають на ветеринарних факультетах. Нами було досліджено два провідні університети – Королівський ветеринарний коледж та Кембриджський університет. Серед усіх предметів в навчальному плані Королівського ветеринарного коледжу ми не знаходимо предмету "іноземна мова". Усі предмети викладаються англійською мовою [1, 2]. Не вивчають іноземну мову і на ветеринарному факультеті Кембриджського університету [17].

Протилежну ситуацію із вивченням іноземних мов спостерігаємо на ветеринарних факультетах Італії. Відповідно до навчального плану спеціальності ветеринарної медицини Університету міста Болонья викладається англійська мова. Загалом на цей предмет виділено 6 кредитів і закінчується він екзаменом. Англійську мову вивчають на рівні В2 [35]. Також англійську мову вивчають на ветеринарному факультеті Університету міста Падова. На цей предмет виділено 3 кредити і закінчується він екзаменом. Також іноземну мову вивчають на

докторських студіях. Аспіранти вчать англійську, а іноземці – італійську [30, 45]. В обох університетах при вивченні іноземної мови викладачі використовують систему Moodle, мобільні додатки та інші Інтернет-ресурси. Оцінювання здійснюється здебільшого методом письмового тестування, проте також широко застосовуються презентації, усні доповіді та письмові роботи.

Вивчають іноземну мову і на ветеринарних факультетах Франції. Для дослідження ми обрали два університети – Національну ветеринарну школу Тулузи та Національну ветеринарну школу д'Альфорт. В першому англійську мову вивчають протягом перших чотирьох семестрів. Відповідно до навчального плану, на цей предмет виділено загалом 8 кредитів, по два на семестр [48]. Викладачі навчають студентів професійної англійської мови, використовуючи терміни та професійну лексику. Основним способом оцінювання є письмове тестування. Викладачі використовують Moodle при навчанні іноземної мови. У ветеринарній школі д'Альфорт англійську мову вивчають протягом двох семестрів [21]. Студенти вивчають професійну лексику і термінологію, а також вивчають англомовні професійні статті та відео з Інтернету. Оцінювання здійснюється шляхом тестування, письмовими роботами та усними доповідями.

Іноземну мову також вивчають і на ветеринарних факультетах Бельгії. Ми дослідили ветеринарний факультет міста Льєж. Загалом на іноземну мову виділено 14 кредитів. Вивчають англійську мову протягом чотирьох семестрів. На початкових курсах бакалаврської програми з ветеринарної медицини студенти вивчають загальну англійську мову. Предмет тут називається "Загальний курс англійської мови з онлайн-заняттями та практикою" та має п'ять кредитів, з яких два у першому семестрі та три у другому. Надалі студенти вивчають професійну англійську мову також протягом двох семестрів. Цей предмет називається "Наукова англійська та документальний пошук", і на нього виділено п'ять та чотири кредити [31]. З назви предметів зрозуміло, що студенти вивчають загальну англійську мову протягом перших семестрів. На пізніших курсах англійська мова переходить у професійну – з термінами та фаховою лексикою. Під час цього курсу студенти навчаються писати наукові статті англійською, вести дискусії та читати і розуміти професійні тексти. Викладачі широко використовують у навчальному процесі систему Moodle, Інтернет-ресурси та мобільні додатки. Методи оцінювання різняться залежно від предмету. Так, у процесі навчання загальної англійської викладачі використовують здебільшого письмове тестування, а під час професійної англійської – письмові роботи, усні доповіді з презентаціями, читання та переклад професійних текстів.

У Португалії натомість іноземну мову не вивчають на ветеринарній спеціальності. Ми проаналізували навчальний план ветеринарного факультету першого та другого освітнього рівня Лісабонського університету та не знайшли такого предмету, як іноземна мова [15]. Навчання в університеті здійснюється португальською мовою. Іноземці, які хочуть тут навчатися, – повинні знати португальську мову. Також під час навчання вони вивчають португальську.

Подібне можемо спостерігати і в іспанських ЗВО. Нами було досліджено навчальні плани ветеринарних факультетів двох іспанських університетів – Автономного університету Барселони та Мадридського університету Компултенс. Так, у навчальному плані Мадридського [19] та Барселонського університету [39, 40] ми не знаходимо такого предмету, як іноземна мова. Цікавим є той факт, що в Мадридському університеті Компултенс навчання ведеться іспанською мовою, тоді як у Барселонському автономному університеті тільки каталонською. Тут немає англомовних та іспаномовних груп.

Іноземна мова є обов'язковою для більшості спеціальностей у ЗВО Грузії. Проте, окрім англійської, також вивчається російська, німецька та французька. У навчальному плані ветеринарного факультету Сільськогосподарського університету Грузії іноземна мова має 7 кредитів. Спеціальна іноземна мова – три, проте вона вивчається як елективний курс [8]. Викладачі широко використовують Moodle, Google Meet та інші Інтернет-ресурси. Оцінювання рівня знань здійснюється використовуючи письмові тести, написання есе, усні доповіді та опитування тощо.

У Болгарії вивчають іноземну мову на ветеринарних факультетах. Тут цьому предмету, який є обов'язковим у першому та другому семестрі, виділяють загалом 5 кредитів. В третьому та четвертому семестрі іноземна мова йде вже як вибіркова дисципліна, на яку виділяють по одному кредиту [51]. У перших двох семестрах викладачі подають загальну іноземну мову, з плавним переходом в спеціалізовану у другому семестрі. Елективний курс іноземної мови передбачає суто спеціалізовану лексику та теми занять. Викладачі широко застосовують мобільні додатки, Інтернет-ресурси, відео та картинки для навчання іноземної мови. Опитування здійснюється у тестовому режимі, досить часто можливі письмові та усні завдання.

Подібне можемо спостерігати і на ветеринарному факультеті ветеринарної медицини Університету агрономічних наук та ветеринарної медицини міста Бухарест (Румунія). Тут іноземну мову вивчають протягом чотирьох років, на кожному семестрі. Загалом, на кожний семестр припадає по два кредити. Упродовж семестру викладач вичитує

28 дидактичних годин, а бо по дві години на тиждень. Закінчується вивчення предмету заліком [42]. В університеті широко застосовується система управління навчанням Moodle. Окрім цього викладачі іноземної мови дуже охоче використовуються мобільні додатки, вебсайти та Інтернет-ресурси.

Натомість у Словенії вивчають іноземну мову на ветеринарному факультеті Університету міста Любляна. Цьому предмету виділено загалом 6 кредитів, по три у першому та другому семестрі. Проте іноземна мова тут як вибіркова дисципліна. Студенти, якщо вони вибрали іноземну мову, мають по два заняття на тиждень [52]. У першому семестрі викладачі подають загальну лексику та граматику, поступово переходячи на спеціалізовану до закінчення першого семестру і повністю у другому. Оцінювання здійснюється тестовим способом. Викладачі іноземної мови використовують у навчанні сучасні технічні засоби, а також Інтернет-ресурси та мобільні додатки.

У Хорватії вивчають іноземну мову на ветеринарному факультеті Університету міста Загреб. Англійську мову тут починають вивчати з другого семестру як обов'язковий предмет. Він називається вступом до англійської ветеринарної медичної термінології та має один кредит, який включає 5 практичних та 10 семінарських занять на семестр. Окрім того, на другому семестрі можна обрати також англійську мову для академічних цілей. Цей предмет має чотири кредити. Під час навчання у семестрі студенти слухають п'ять лекцій, 40 семінарів та п'ять практичних занять. Подібну кількість годин та типологію предметів (вибіркові чи обов'язкові) спостерігаємо і в третьому семестрі або на другому курсі навчання [43, 44]. Також варто зазначити, що на докторських навчаннях або в аспірантурі не передбачено вивчення будь якої іноземної мови.

Іноземну мову також вивчають у Сербії, на факультеті ветеринарної медицини Університету міста Бєлград. Елективний предмет називається "Медична термінологія англійською" та має два кредити у другому семестрі першого року навчання [14, 47]. Заняття відбуваються раз на тиждень, протягом двох академічних годин. Мета предмету полягає у тому, щоб навчити студентів використовувати термінологію та професійну лексику при написанні наукових статей і усних доповідей. Під час навчання використовується Moodle та різноманітні Інтернет-ресурси. Предмет закінчується екзаменом.

Натомість у Греції, на ветеринарному факультеті Аристотелівського університету в місті Салоніки іноземну мову не вивчають [33]. Проте іноземці, які хочуть навчатися у цьому університеті мусять пройти курс грецької мови, оскільки навчальний процес здійснюється саме грецькою.

Досить цікавою та різноманітною є система підготовки ветеринарних спеціалістів у США. Тут існує дуже багато програм підготовки ветеринарних фахівців, які відрізняються поміж собою назвами предметів та кількістю кредитів і аудиторних годин, виділених на них. Кожний факультет або коледж ветеринарної медицини сам вирішує, чи включати в навчання іноземну мову чи ні, але здебільшого не включають. Іноземну мову вивчають у старшій школі, перед вступом до коледжу. Для дослідження викладання іноземних мов на ветеринарних спеціальностях нами було обрано три університети, в яких здійснюється підготовка ветеринарів – Пурдью Університет, Університет Каліфорнії Девіс та Техаський A&M Університет.

Досліджуючи навчальний план Університету Пурдью, можемо стверджувати, що на ветеринарному факультеті не вивчають іноземної мови. Ми проаналізували два навчальні плани – ветеринарної спеціальності та ветеринарного медсестринства. Так такого предмету як іноземна мова нема в переліку обов'язкових та вибіркових дисциплін [32]. Проте в університеті існує чимало мовних клубів, де безкоштовно можна вивчати різні іноземні мови, починаючи від базового рівня і закінчуючи професійною термінологією. Відвідування таких занять не є обов'язковим та безкоштовним. Здебільшого на них викладають носії мови, які вчаться в університеті.

Подібне можемо спостерігати і в Техаському A&M Університеті. В навчальному плані немає такого предмету як іноземна мова, ані серед обов'язкових дисциплін, ані серед вибіркових [53]. Проте студенти можуть вивчати іноземні мови добровільно, в різноманітних мовних клубах. Здебільшого студенти в цьому університеті вибирають іспанську мову. Її викладають іспаномовні студенти іноземці, які здебільшого приїхали з країн Латинської Америки.

Таку саму ситуацію з вивченням іноземних мов спостерігаємо і ветеринарному коледжі Університету Каліфорнії Девіс. Іноземної мови немає серед обов'язкових та вибіркових дисциплін [28]. Іноземну мову тут також можна добровільно вивчати в мовних клубах. Проте тут навчальний процес здійснюють не лише студенти волонтери, а й викладачі, які пройшли мовну підготовку у відповідних університетах. Навчання тут ведеться виключно англійською мовою, що засвідчено у вступних вимогах.

На ветеринарних факультетах університетів Канади не вивчають іноземну мову. Ми вивчили й проаналізували навчальні плани трьох канадських університетів – Університету Саскачеван та Університету Калгарі виявили, ще серед них немає такого предмету, як іноземна мова [20, 26]. Навчання в усіх університетах ведеться англійською

мовою, хоча в Квебеку можливі і франкомовні групи. Іноземну мову тут вивчають в мовних клубах, гуртах та групах, які є добровільними і, здебільшого, безкоштовними. Дуже часто такі заняття ведуть студенти-носії мови хоча і залучаються викладачі-філологи. Найчастіше студенти обирають французьку мову як іноземну. Навчання мови може здійснюватися як на початковому рівні, так і за фаховим спрямуванням. Професійно орієнтоване навчання мови відбувається у тому випадку, коли набереться достатня кількість студентів однієї або суміжних спеціальностей.

Натомість у Мексиці, на ветеринарному факультеті Національного автономного університету Мехіко вивчають іноземну мову. Предмет називається "Розуміння текстів з ветеринарної медицини англійською мовою" та входить до циклу базових дисциплін. На цей предмет виділено 6 кредитів. Навчання починається від другого семестру. Загалом предмет містить 64 аудиторних години на семестр, з яких 32 теоретичні та 32 практичні. Тижневе навантаження загалом становить чотири аудиторні години, з яких по дві практичні та теоретичні. Студенти вивчають не лише фахову термінологію, а й граматичні конструкції. Окрім того, студенти вчаться читати та перекладати професійні ветеринарні тексти, слухають відеолекції з фаху англійською мовою, роблять усні доповіді тощо. Основним методом оцінювання є письмове тестування, проте кінцевий метод оцінювання – екзамен [7].

Нами також було досліджено процес викладання іноземних мов на ветеринарних факультетах Південної Америки. Зокрема, ми розглянули два Бразильські університети: Федеральний університет Гойя та Федеральний університет Ларвас. Варто зазначити, що в переліку компетентностей ветеринарного фахівця в Федеральному університеті Гойя зазначається, що ветеринарний лікар має вміти комунікувати іноземною мовою, читати англомовні та іспаномовні професійні тексти, перекладати їх. Окрім того, там зазначено, що іноземна мова має викладатися тривалістю 50 хвилин або дві години щотижня [16].

Кращою є ситуація з вивченням іноземної мови у Федеральному університеті Ларвас. На ветеринарному факультетів вивчають тільки одну іноземну мову – англійську. На предмет, який називається "Англійська в академічному контексті", виділяється чотири кредити. Загалом на предмет виділено 68 годин, з яких 34 теоретичні та 34 практичні [29]. На теоретичних заняттях викладачі пояснюють граматичні категорії, терміни та нові слова. На практичних заняттях студенти роблять вправи, пишуть тести та есе, роблять презентації, тобто практично використовують здобуті на теоретичних заняттях знання. У навчанні використовуються здебільшого підручники, видані відомими видавництвами з Британії та США. Окрім того, викладачі широко використовують Інтернет-ресурси, відео, мобільні додатки у навчальному процесі. Основним способом оцінювання є письмові тести та усні відповіді, проте часто студенти роблять презентації. Навчальний курс передбачає, що студент, після закінчення навчання, повинен вміти читати та перекладати професійні тексти, писати статті та доповіді, використовувати професійну лексику тощо. Тому викладачі в навчальному процесі стараються подати багато корисних ветеринарних термінів та показати, як вони можуть вживатися у різноманітних граматичних конструкціях.

Також іноземну мову вивчають і на ветеринарному факультеті Чилійського Університету. Єдина іноземна мова, яку тут вивчають, – англійська. Предмет називається "Англійська мова початкового рівня", який викладається у першому семестрі, та "Англійська мова середнього рівня" – у другому. На предмет "Англійська початкового рівня" виділено шість кредитів, а на "Англійську мову середнього рівня" – чотири. В першому семестрі студенти займаються по чотири години на тиждень, а в другому – по дві [24]. У першому семестрі викладачі подають загальний матеріал, без термінології та спеціальних словосполучень. Проте вже на другому семестрі студенти вивчають базові ветеринарні терміни, їх вживання в розмовній мові, читають і перекладають професійні тексти та статті з журналів, дивляться відео на ветеринарну тематику. Основним методом оцінювання знань є тестування та усні відповіді. Також студенти часто роблять презентації, але здебільшого на професійну тематику.

Досить цікавою є ситуація з вивченням іноземних мов на ветеринарних факультетах Аргентини. Ми розглянули два факультети в університетах Буенос Айреса та Національного університету Літораль. Варто зазначити, що на факультеті ветеринарної медицини Національного університету Літораль не вивчають іноземну мову [54]. Проте зовсім іншу ситуацію спостерігаємо в Університеті міста Буенос Айрес. Тут вивчають професійну англійську мову в першому семестрі першого року навчання. Студенти вивчають професійні терміни, працюють з фаховими текстами вже на першому році навчання [22].

Результати нашого дослідження вміщені у таблиці 1, яка відображає кількісні дані (*кількість годин, кредитів, семестрів, років*), що стосуються викладання англійської мови на ветеринарних факультетах обраних нами країн.

Таблиця 1

Кількісні дані щодо викладання іноземної мови на ветеринарних програмах у країнах Європи, Північної та Південної Америки

№	Країна	Кількість годин, кредитів та термін навчання
1	Румунія	16 кредитів, 8 семестрів
2	Бельгія	14 кредитів, 4 семестри
3	Франція	8 кредитів, 4 семестри
4	Грузія	7 кредитів
5	Мексика	6 кредитів
6	Словенія	6 кредитів, два семестри
7	Італія	3-6 кредитів
8	Польща	2-6 кредитів, 2-4 роки
9	Болгарія	5 кредитів, 2 семестри, 2 кредити на 2 семестри вибіркова
10	Туреччина	Два роки
11	Хорватія	5 кредитів, два семестри
12	Чехія	4 кредити, два семестри
13	Бразилія	4 кредити
14	Фінляндія	2-4 кредити
15	Сербія	2 кредити, один семестр
16	Аргентина	Один семестр
17	Данія	Немає
18	Швеція	Немає
19	Швейцарія	Немає
20	Литва	Немає іноземної мови, є курс литовської для іноземців
21	Естонія	Немає, є курс естонської для іноземців
22	Норвегія	Немає, проте доступні елективні мовні курси
23	Угорщина	Немає
24	Словаччина	Немає, є курс словацької для іноземців
25	Австрія	Немає
26	Німеччина	Немає
27	Нідерланди	Немає
28	Велика Британія	Немає
29	Португалія	Немає
30	Іспанія	Немає
31	Греція	Немає
32	США	Немає, існують мовні курси та гуртки, не включені в навчальний процес
33	Канада	Немає, існують мовні курси та гуртки, не включені в навчальний процес

Висновки. Безумовно, фахівець ветеринарної медицини, а також будь-якої іншої спеціальності, повинен знати професійну лексику та вміло використовувати іноземну мову. Тим більше, що сучасний ринок професій вимагає такі компетентності у випускників ЗВО. Саме тому від викладача іноземних мов спеціалізованих факультетів вимагається більше знань та вмінь. Особливо це стосується знання фахової лексики та базових понять і законів спеціальностей, на яких такий викладач викладає іноземну мову. Викладач іноземної мови, який має базові знання з ветеринарної медицини, знає термінологію іноземною мовою та розуміє її значення матиме значну перевагу у викладанні іноземної мови, аніж викладач без таких знань. Перевага у такому випадку буде проявлятися у ефективності навчання та здобутті нових навичок і знань студентами. Окрім того, з результатів дослідження можемо підсумувати, що основною іноземною мовою, яку вивчають на ветеринарних програмах є англійська мова.

ЛІТЕРАТУРА

1. Bachelor of Veterinary Medicine Program at Royal Veterinary College. URL: https://www.rvc.ac.uk/study/undergraduate/bachelor-of-veterinary-medicine#panel-year-5 (дата звернення 20.10.2024)
2. Bachelor of Veterinary Medicine Program Specification at Royal Veterinary College. URL: https://www.rvc.ac.uk/study/undergraduate/bachelor-of-veterinary-medicine#panel-year-5 (дата звернення 29.10.2024)
3. Bachelor program of Veterinary Medicine at University of Helsinki. URL: https://studies.helsinki.fi/opintotarjonta/koulutusohjelma?degreeProgramme=hy-DP-114256704&page=6 (дата звернення 17.10.2024)
4. Curriculum of the Veterinary Medicine Program at the University of Veterinary Medicine in Wien. URL: https://www.vetmeduni.ac.at/fileadmin/v/z/mitteilungsblatt/curricula/2019-06_Curriculum_Diplomstudium_Veterinarrmedizin.pdf (дата звернення 29.10.2024)
5. Curriculum of the Veterinary Medicine Program for PhD at the University of Veterinary Medicine in Wien. URL: https://www.vetmeduni.ac.at/fileadmin/v/z/mitteilungsblatt/curricula/20200806_Curriculum_of_the_PhD_Studies_at_the_University_of_Veterinary_Medicine_Vienna.pdf (дата звернення 10.10.2024)
6. Curriculum of the Veterinary Medicine Program at the University of Utrecht. URL: https://www.uu.nl/masters/geneeskunde-van-gezelschapsdieren/studieprogramma (дата звернення 29.10.2024)
7. Curriculum of the Veterinary Medicine specialization at National Autonomous University of Mexico. URL: https://www.fmvz.unam.mx/fmvz/p_estudios/Asignaturas/Optativas/Ciclo_basico/COMPRENSION_DE_TEXTOS_DE_VETERINARIA_EN_INGLES.pdf (дата звернення 04.10.2024)
8. Curriculum of the School of Veterinary Medicine, The Agricultural University of Georgia. URL: https://agruni.edu.ge/en/programs/bachelor/veterinary/?program=curriculum (дата звернення 04.10.2024)
9. Curriculum of the Veterinary Faculty of University of Life Sciences in Lublin. URL: https://bip.upwr.edu.pl/download/X0cH1_Rmg4RgBUPD4KIjprM2QtIgIIJ3dvYkJ7PVF2dgcxfSMBIHNXLVIyeVN0VDBvfiA5FgYpJ3pgSmwGZ3swHylmIBQ0cwt9Tj1uRmloPClmOH1SS2txKC0PeTh6dzAfKTl7T2kie3BNKnNaZWgteAA1LXwLdWlWLklsKm1te1V_Nn1NUH4ebQpgQB8yPgUkbUY0AggnY2NtSCtjLGVzSWo8aE1lOngxTwctby1ULm4of2lZSmR3Y2Byei17e3tEVCxmQm87SDFcKnJVX2E8bzJ1d0lQYFpnYEpgKnp6YFZgNnd8Yw5XLVI-dVx1VDZsM3Z1T0VuZG5kQGA6ZXZ_C3s7dAEgc0s-Uz8-CiJ7NSkh/zalacznik_nr_1_-_weterynaria_studia_stacjonarne_jednolite_magisterskie_o_profilu_ogolnoakademickim.pdf (дата звернення 02.10.2024)
10. Curriculum of the Veterinary Faculty, Wrocław University of Environmental and Life Sciences. URL: https://up.lublin.pl/weterynaria/wp-content/uploads/sites/3/2021/10/Program-wet-nabor-2021-2022.pdf (дата звернення 10.10.2024)
11. Curriculum of the Veterinary Medicine at Estonian University of Life Sciences. URL: https://www.emu.ee/userfiles/emu2015/Vet_medicine_studyplan_admission_2021.pdf (дата звернення 03.10.2024)
12. Curriculum of the Veterinary Medicine at Estonian University of Life Sciences. URL: https://www.emu.ee/userfiles/emu2015/VM__curriculum_admission2021.pdf (дата звернення 03.10.2024)
13. Curriculum of the Bachelor of Veterinary Medicine Program at the Veterinary Faculty of the Bern University. URL: https://www.vetsuisse.unibe.ch/unibe/portal/fak_vetmedizin/content/e1020930/e1102593/e1108303/2021-07-08_SPVetmed_Anhnge_ger.pdf (дата звернення 02.10.2024)
14. Curriculum at the Faculty of Veterinary Medicine at University of Belgrade. URL: http://www.vet.bg.ac.rs/en/studies/integrated-academic-studies/curriculum (дата звернення 29.10.2024)
15. Curriculum of the Zootechnical Engineering at the Lisbon University. URL: https://fenix.isa.ulisboa.pt/degrees/lez/curriculo?year=565690142556221 (дата звернення 20.10.2024)
16. Curriculum matrix of the obligatory courses of the Veterinary Medicine at Universidade Federal de Goiás. URL: https://files.cercomp.ufg.br/weby/up/66/o/Matriz_Curricular_Medicina_Veterinaria_2019.pdf (дата звернення 02.10.2024)
17. Description of the Veterinary Medicine Course at Cambridge University. URL: https://www.vet.cam.ac.uk/study/vet/our-course (дата звернення 29.10.2024)
18. DIRECTIVE 2005/36/EC OF THE EUROPEAN PARLIAMENT AND OF THE COUNCIL of 7 September. URL: https://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2005:255:0022:0142:EN:PDF (дата звернення 21.10.2024)
19. Distribution of courses at the course of the Veterinary Studies at Universidad Compultense Madrid. URL: https://www.ucm.es/gradovet/distribucion-de-asignaturas-por-cursos (дата звернення 22.10.2024)
20. Doctor of Veterinary Medicine program at University of Saskatchewan. URL: https://grad.ucdavis.edu/programs/vprm (дата звернення 24.10.2024)
21. Educational Plan at National Veterinary School of Alfort. URL: https://www.vet-alfort.fr/formation/formation-initiale-et-specialisee/tronc-commun-a1-a-a4#semestre-10 (дата звернення 29.10.2024)
22. Educational plan of the Veterinary Medicine Faculty at Buenos Aires University. URL: http://www.fvet.uba.ar/?q=plan-agro#plan (дата звернення 29.10.2024)
23. Education program of Veterinary Medicine at Lithuanian University of Health Science. URL: https://lsmuni.lt/media/dynamic/files/21610/vm-unuo2020.pdf (дата звернення 23.10.2024)
24. Educational plan of the Veterinary Medicine specialty at Chile University. URL: http://www.veterinaria.uchile.cl/pregrado/carrera/medicina-veterinaria.html (дата звернення 29.10.2024)
25. English Proficiency Index. URL: https://www.ef.com/wwru/epi/ (дата звернення 23.10.2024)
26. Graduate Courses & Seminars for Veterinary Medicine Program at the Calgary University. URL: https://vet.ucalgary.ca/current-students/graduate-students/courses-seminars (дата звернення 26.10.2024)
27. Joint study programme Animal Science at the University of Veterinary Medicine and Pharmacy in Kosice. URL: https://www.uvlf.sk/document/recommended-study-plans-of-animal-science-study-programme.pdf (дата звернення 25.10.2024)
28. MA Curriculum for Preventive Veterinary Medicine program at University of California. URL: https://mpvm.vetmed.ucdavis.edu/sites/g/files/dgvnsk5106/files/files/page/MPVM-Degree-Requirements-Approved-10-0619.pdf (дата звернення 25.10.2024)

29. Matrixes and educational plans of Veterinary Medicine at Federal University of Lavras. URL: https://sig.ufla.br/modulos/publico/matrizes_curriculares/index.php (дата звернення 22.10.2024)

30. PhD Course in Veterinary Science at Padova University. URL: https://www.dottorato.veterinaria.unipd.it/node/2153 (дата звернення 29.10.2024)

31. Program of the Veterinary Medicine at the University of Liege. URL: https://www.programmes.uliege.be/cocoon/20212022/en/programmes/V1VETE01_C.pdf (дата звернення 10.10.2024)

32. Purdue University curriculum for veterinary medicine program. URL: https://vet.purdue.edu/dvm/dvm-curriculum.php https://catalog.purdue.edu/preview_program.php?catoid=9&poid=10286&returnto=11210&_ga=2.149202742.1820377364.1639839327-2025260378.1638350149 (дата звернення 03.10.2024)

33. Study plan of the Veterinary Medicine Program at School of Veterinary Medicine at University of Aristotle Thessaloniki. URL: https://www.vet.auth.gr/tmima-ekpaideusi (дата звернення 02.10.2024)

34. Study plan of the Faculty of Veterinary Medicine at the University of Veterinary Sciences Brno. URL: https://fvl.vfu.cz/cz/1-rocnik https://fvl.vfu.cz/cz/2-rocnik (дата звернення 02.10.2024)

35. Study plan of the Veterinary Medicine at The University of Veterinary Medicine Hannover. URL: https://www.tiho-hannover.de/en/studies-education/for-prospective-students/veterinary-medicine/the-veterinary-educa tion (дата звернення 10.10.2024)

36. Study plan of the Veterinary Medicine at Ludwig-Maximilians Universitat Munchen. URL: https://www.vetmed.uni-muenchen.de/studium/stundenplan/index.html (дата звернення 02.10.2024)

37. Study plan of the Veterinary Medicine at Free University in Berlin. URL: https://www.fu-berlin.de/vv/de/modul?id=46675&sm=344910 (дата звернення 10.10.2024)

38. Study plan of Veterinary Medicine at Bologna University. URL: https://www.unibo.it/en/teaching/degree-programmes/study-plan?annoAccademico=2013&codiceCorso=8617 (дата звернення 12.10.2024)

39. Study plan of the Veterinary Medicine for Bachelor at Autonomous University of Barcelona. URL: https://www.uab.cat/web/estudiar/ehea-degrees/study-plan/study-plan-and-timetables/veterinary-medicine-1345467897115.html?param1=1263367158989 (дата звернення 12.10.2024)

40. Study plan of the Veterinary Medicine for Master at Autonomous University of Barcelona. URL: https://www.uab.cat/web/studies/graduate/university-master-s-degrees/by-areas-of-knowledge/veterinary-medicine-1345670299644.html (дата звернення 10.10.2024)

41. Study programme General Veterinary Medicine at the University of Veterinary Medicine and Pharmacy in Kosice. URL: https://www.uvlf.sk/document/recommended-study-plans-of-general-veterinary-medicine-study-programme.pdf (дата звернення 05.10.2024)

42. Study Program at the Veterinary Faculty in University of Agriculture and Veterinary Medicine. URL: https://fmvb.ro/medicina-veterinara/ (дата звернення 10.10.2024)

43. Study program of the Veterinary Medicine at University of Zagreb. URL: http://www.vef.unizg.hr/wp-content/uploads/2018/12/Plan_of_courses_217.pdf (дата звернення 13.10.2024)

44. Study program of the Veterinary Medicine at University of Zagreb. URL: https://www.vef.unizg.hr/wp-content/uploads/2021/10/Informacijski-2021-2022_sve-1.pdf (дата звернення 10.10.2024)

45. Subjects of the Educational Plan of Biotechnologies for food science at Padova University. URL: https://en.didattica.unipd.it/off/2021/LM/AV/IF0362/001LE (дата звернення 05.10.2024)

46. Subject plan of Animal welfare program at Swedish University of Agricultural Sciences. URL: https://www.slu.se/contentassets/420dda7966a24f3b929c2a70ca7d8c3a/ramschema_vk008_doh_prel.pdf (дата звернення 10.10.2024)

47. Syllabus of Masters and Undergraduate studies in Veterinary Medicine at University of Belgrade. URL: http://www.vet.bg.ac.rs/uploads/files/studije/integrisane/en/Syllabus_IMAS.pdf (дата звернення 02.10.2024)

48. Syllabus of the Veterinary Program at National Veterinary School of Toulouse. URL: https://envt.fr/wp-content/uploads/2021/07/Syllabus_ge%CC%81ne%CC%81ral_2021-20222.pdf (дата звернення 02.10.2024)

49. The Structure and Function of Animals in Veterinary Medicine, Norwegian University of Life Sciences. URL: https://www.nmbu.no/course/VET351 (дата звернення 29.10.2024)

50. Undergraduate program at University of Veterinary Medicine Budapest. URL: https://univet.hu/en/education/undergraduate-program/ (дата звернення 02.10.2024)

51. Veterinary Medicine program at Trakia University. URL: http://uni-sz.bg/vmfengl/specialty-veterinary-medicine/#ENGLISH_LANGUAGE_PROGRAM (дата звернення 20.10.2024)

52. Veterinary Study Program at the Veterinary Faculty in Ljubljana University. URL: https://www.vf.uni-lj.si/en/node/236 (дата звернення 21.10.2024)

53. Veterinary Medicine program curriculum at Texas A&M University. URL: https://vibs.tamu.edu/ms-vphe-dvm-combination-program/ms-vphe-dvm-curriculum/ (дата звернення 20.10.2024)

54. Veterinary Medicine program curriculum at Universidad National Litoral. URL: https://www.unl.edu.ar/carreras/medicina-veterinaria/ (дата звернення 20.10.2024)

Стаття надійшла до редакції 02.10.2024

"Свої здібності людина може пізнати, лише спробувавши їх використати".

Сенека
давньоримський філософ

УДК 378.011.3-051:373.2.091.3
DOI: https://doi.org/10.24919/2308-4634.2024.316393

Олександра Свйонтик, *кандидат педагогічних наук, доцент кафедри загальної педагогіки та дошкільної освіти Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка*
Галина Кльоб, *магістр спеціальності дошкільна освіта факультету історії, педагогіки та психології Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка*

ПІДГОТОВКА ПЕДАГОГА ДО ОСВІТНЬОЇ ДІЯЛЬНОСТІ З ВИКОРИСТАННЯМ ІННОВАЦІЙ

У статті визначено важливість професійного розвитку педагогів у процесі підготовки до діяльності в умовах сучасного ЗДО. Проаналізовано необхідність удосконалення умов та засобів освітнього процесу дошкільників на основі впровадження інновацій. Визначено переваги використання новацій в умовах виконання положень Закону України "Про дошкільну освіту" відповідно до ліній розвитку Базового компонента дошкільної освіти. У сучасних кризових умовах розвитку нашого суспільства роль педагога як наставника, виховника зростає в силу розширення освітньої траєкторії впливу на особистість дитини як культурологічну, емоційну, розумову, так і соціальну. Рекомендації провідних дослідників дитячої психології передбачають формування педагогічної майстерності у вихователів до індивідуальної організації освітньої діяльності. У статті визначено шляхи реалізації способів дослідження та засвоєння знань про навколишній світ за допомогою сенсорного навчання. Для розгляду подано теорію та практику сенсорного виховання дошкільників, яка пропонує враховувати здатність дитини пізнавати світ за допомогою відчуттів.

Ключові слова: *педагогічна підготовка; інновації; сенсорний розвиток; діти дошкільного віку.*
Літ. 9.

Oleksandra Sviontyk, *Ph.D. (Pedagogy), Associate Professor of the General Pedagogy and Preschool Education Department, Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University*
Galyna Kliob, *Master Student of Preschool Education, Faculty of History, Pedagogy and Psychology, Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University*

PREPARING PEDAGOGUE FOR THE EDUCATIONAL ACTIVITY WITH THE USE OF INNOVATIONS

The article defines the importance of the professional development of pedagogues in the process of preparation for activity in the conditions of modern preschool educational institutions. The necessity of improving the conditions and means of the educational process of preschoolers through the introduction of innovations is analysed. The advantages of using innovations in the context of fulfilling the tasks of the Law of Ukraine "About preschool education" in accordance with the lines of development of the Basic component of preschool education are determined. In the current crisis conditions of development of our society, the role of the pedagogue as a mentor, educator is growing in view of the expansion of the educational trajectory of influence on the child's personality, cultural, emotional, mental and social. The recommendations of leading researchers in child psychology provide for the formation of pedagogical mastery in educators to the individual organisation of educational activities. The study presents options for implementing ways of researching and acquiring knowledge about the world around us through sensory learning. The theory and practice of sensory education of preschoolers, which proposes to take into account the child's ability to learn about the world through feelings, are presented for consideration. The tasks of the teacher in creating a developmental environment using M. Montessori's technology are outlined. The role of the educator in applying the method of observing the child's activity to form individual conditions for the development of the preschooler at his/her own pace, satisfaction of interests and taking initiative is shown. As recommendations for the use of the innovation, the methodology of working with sensory didactic material and its developmental functions in the process of self-learning of children are described.

Keywords: *pedagogical training; innovations; sensory development; preschool children.*

Постановка проблеми у загальному вигляді. Відповідно до положень, які визначені у листі "Щодо організації освітнього процесу в 2024/2025 н. р. у закладах дошкільної освіти" (МОН №l/15368-24 від 27.08.2024 р.) заступниця міністра освіти Є. Смірнова зазначає, що для педагогів актуальними залишаються завдання у створенні "безпечного освітнього середовища, забезпечення доступності та якості освіти для всіх дітей, незалежно від їхнього місця проживання чи соціального статусу" [6, 2]. Більшу увагу важливо приділяти дітям з особливими освітніми

© О. Свйонтик, Г. Кльоб, 2024

потребами та малюкам, які перебували в зонах активних бойових дій.

Залишаються важливими потреби у створенні емоційно сприятливої атмосфери в ЗДО: "Ми повинні створити безбар'єрне, дружнє і підтримуюче освітнє середовище, де кожна дитина зможе розкрити свій потенціал" [6, 2]. Дитиноцентрована педагогіка забезпечує для кожного вихованця максимальну увагу до задоволення потреб в організації освітнього середовища, де є безпека, умови для інтелектуального, пізнавального, валеологічного, культурологічного розвитку, а педагоги позитивно впливають на емоційну атмосферу, формують навички адаптації до перебування в соціумі та готовності самостановлення.

Новий Закон України "Про дошкільну освіту", ухвалений Верховною Радою України 6 червня 2024 р. і підписаний Президентом України 5 липня цього ж року розробленийнауковцями та педагогами-практиками з використанням досвіду діяльності передових країн світу з метою євроінтеграційних процесів. Адже важливим є завдання поліпшенняумов праці працівників дошкільної освіти, розширення можливостей співпраці громадськості у створенні сприятливих умов для розвитку дітей раннього та дошкільного віку.

Щоб закон ввійшов у дію, педагоги застосовують нові шляхи реалізації способів, засобів якісної організації освіти для дошкільнят з урахуванням сучасних викликів і суспільних проблем. Перед освітянами стоять завдання критично мислити, проявляти ініціативу, підвищувати педагогічну майстерність, використовувати новіметодичні підходи для того, щобпроцес педагогічної взаємодії був ефективним і виконував поставлені освітні завдання. Педагогу важливо працювати над процесом професійного розвитку, зокрема, вивчати інноваційні технології, які розроблені й апробовані в європейській освітній практиці.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У своїх працях дослідники В. Андрющенко, Г. Васянович, О. Долинна, Т. Кирієнко, А. Назаренко, Н. Мешко, В. Сухар описують етико-педагогічні умови професійного зростання педагогів; засоби та способи співпраці педагогів з родинами вихованців проаналізовані у методичних рекомендаціях Н. Гавриш, О. Кононко, Л. Суховєвої, В. Сухомлинського, Л. Терлецької, Л. Фесюкової; питання застосування інновацій висвітлені у науковому доробку Н. Григор'євої, І. Дичківської, С. Ладивір, О. Мезенцевої, Н. Ничкало, Т. Пироженко, Т. Понімансь-кої та ін. В. Андрющенко описує використання зарубіжного досвіду як цінну траєкторію прогресивних змін: "Десятки й сотні народів і культур живуть так, як жили їхні батьки, діди, прадіди, не змінюючи уклад свого життя впродовж століть, а в деяких випадках навіть тисячоліть. Разом з тим, зберігаючи власну ідентичність, вони пильно "придивляються" до тих змін, які відбуваються у світі, намагаються вловити їхній сенс, залучити до власного практичного досвіду. Ініціаторами прогресивних інновацій, як правило, виступають так звані цивілізаційні народи. Саме вони змінюють загальний контекст епохи, причому не лише у власних державах, але й долаючи пасивний чи активний опір консервативних народів у світовому вимірі" [1, 7]. Головним у сучасних вимогах до педагогічного розвитку педагога виступає завдання сприяти організації умов для об'єднання виховних зусиль дитячого садка і сім'ї на користь розвитку дитини,а також використовувати прогресивні педагогічні технології, які враховують особливості індивідуального підходу.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Професійне становлення сучасного педагога в умовах нових суспільних викликів та вимог соціуму щодо осучаснення організації освітнього процесу в ЗДО, створюють передумови для пошуку шляхів педагогічного розвитку вихователів. Адже дошкільна освіта є першою і обов'язковою ланкою повної загальної системи освітнього становлення особистості. Популяризація авторських, варіативних освітніх програм, альтернативних стратегій, які створені для організації співпраці педагогів із сім'єю й передбачають гуманістичний та індивідуальний підхід до задоволення потреб дитини у пізнавальному, фізичному, творчому, культурному розвитку, повинні опрацьовуватися на науковому, методичному та практичному рівні в період професійного зростання молодого педагога. А також під час проведення курсів підвищення кваліфікації, на наукових, науково-практичних семінарах, майстер-класах, Інтернет-конференціях, вебінарах важливо представляти усім небайдужим новації світової практики, щоб діти в Україні мали гідні умови для зростання та навчання.

Метою статті є сформулювати завдання для організації процесу професійного саморозвитку педагога на шляху ознайомлення з кращим досвідом зарубіжних та вітчизняних педагогів для визначення власної траєкторії педагогічного становлення.

Виклад основного матеріалу. З метою створення якісних умов для освітнього процесу і відповідно до основних вимог та концептуальних засад Базового компонента дошкільної освіти України зазначимо, що важливим є процес професійного розвитку педагога. Він створює умови дошкільникамдля оволодіння змістом освіти впродовж всього періоду дошкільного дитинства: "Виконання вимог Стандарту забезпечується з урахуванням задатків, нахилів, здібностей, індивідуальних психічних і фізичних можливостей у найбільш оптимальній для кожної дитини формі" [2, 2]. Виходячи з означено-

го твердження, перед працівниками ЗДО постають завдання осучаснення змісту освіти для дошкільників, застосування гуманістичних методів виховання, щоб забезпечити дитині гармонійний розвиток. Тому підготовка сучасного педагога до надання освітніх послуг має містити елементи інновації, творчого пошуку, узгодження взаємодії між учасниками освітнього процесу, що забезпечить якість розвивального простору для дитини.

Розглядаючи дошкільний вік періодом першого етапу усвідомленого формування дитини як особистості, її моральних якостей, концепція сучасної української освіти визначає сутність нового підходу до дошкільного виховання, заснованого на принципах варіативного змісту, педагогіки дитиноцентризму, активного пізнання світу через види суспільної діяльності, виховання дитини як самостійного й ініціативного творця майбутнього. В організації освітнього процесу педагогам доречно вивчати особливості дитини, розвивати її вміння самостійно працювати, взаємодіяти у малих групах, ставити завдання, робити проєкцію на шляху їх вирішення, визначати її задатки і таланти з метою створення умов для індивідуального розвитку.

Нестабільна політична ситуація в країні, економічні проблеми у фінансуванні освіти не сприяють якісному поліпшенню матеріальних умов перебування дітей в садочках, тому розвивальне середовище потрібно вдосконалювати з використанням наявної матеріальної бази з інноваційним підходом. Ще одним важелем впливу на становлення сучасної дитини є активна інформативна атака Інтернет-ресурів, які домінують у світосприйманні, займають щоразу більше часу в активному використанні дошкільників. Педагогам та батькам необхідно коригувати вплив інформаційних технологій, пропонуючи гідну альтернативу, яка забезпечить повноцінний сенсорний, інтелектуальний, фізичний, естетичний, емоційний розвиток. Актуальною залишається співпраця практичного психолога, педагога та батьків вихованців для надання компетентної соціальної і психолого-педагогічної допомоги дошкільникам у період становлення.Саме тому заклади дошкільної освіти повинні ставати осередком професійної різновекторної допомоги дитині восвітньому розвитку з урахуванням особливостей її індивідуальності та потреб.

Умови продуктивної співпраці складаються тоді, коли педагоги та батьки вихованців узгоджують основні вимоги до дітей у стратегії виховання, поділяють філософію надання прав дитині на індивідуальний темп розвитку. Батьки, які бачать позитивне ставлення дітей до процесу перебування в ЗДО, намагаються проявляти власну ініціативу у життєдіяльності дитячого садка, оскільки це сприяє розвитку їхньої дитини у прояві позитивного настрою, самостійності та впевненості у власних можливостях. Батьки, які позитивно налаштовані на співпрацю і бачать поступ дитини у розвитку, активніше вникають у побутові та виховні потреби дошкільної установи: беруть ініціативу в налагодженні побуту дітей, проявляють активність участі у виховних заходах тощо. Для батьків цінними є чуйне ставлення педагогів до дитини, вміння розвивати її кращі якості,їхня професійна компетентність у способах налагодження діяльності.

У такій співпраці реалізується мета, що опирається на “визнання самоцінності дошкільного дитинства, його особливої ролі в розвитку особистості; створення сприятливих умов для формування особистісної зрілості дитини, її базових якостей; пріоритет повноцінного проживання дитиною сьогодення у порівнянні з підготовкою до майбутнього етапу життя; компетентнісний підхід до розвитку особистості, збалансованість набутих знань, умінь, навичок, сформованих бажань, інтересів, намірів та особистісних якостей і вольової поведінки дитини; формування у дітей цілісної, реалістичної картини світу, основ світогляду” [3, 3].

Широка мережа державних, альтернативних, приватних, інклюзивних установ для виховання й розумового розвитку дітей дошкільного віку створює передумови вибору освітніх послуг. Батьки з об’єктивних причин обирають безпечні місця перебування дитини, визначають суб’єктивні фактори можливостей її особистісного розвитку і мають право віддати її в той освітній заклад, де педагоги володіють якісними знаннями, вміннями методично грамотно організовувати виховний процес із застосовуванням новітніх педагогічних технологій. Вимоги до сучасного вихователя ЗДО передбачають грамотне застосування знань з педагогіки та психології, враховують індивідуальні потреби дитини в організації освітнього процесу. Сучасні умови, коли діти змушені приймати непросту реальність і водночас прагнуть відчувати радість від життя, ставлять перед педагогами завдання організації розвивального середовища для забезпечення умов емоційного комфорту. Сенсорне виховання займає провідне місце у виконанні вищезгаданих освітніх завдань, адже світосприймання дошкільників відбувається із задіюванням відчуттів.

Технологія М. Монтессорі як система організації розвивального середовища для дітей дошкільного та молодшого шкільного віку апробована протягом століть кращими педагогами і отримала визнання як одна з найпродуктивніших. Незаперечним є твердження М. Монтессорі про те, що “вік дошкільного дитинства є сензитивним (найсприятливішим) у формуванні розуму за допомогою сенсорних здібностей” [7, 51].

Розвиток дитини має психологічні особливості перебігу і вимагає від педагогів знань з вікової психології, адже методика організації розвивальної

діяльності включає готовність до сприймання, концентрації уваги, пам'яті, способів предметного йабстрактного мислення. "Індивідуальність дитини, зумовлена її природними особливостями як різноманітними комбінаціями людських генів, деякими анатомо-фізіологічними особливостями організму, головного мозку, органів чуття, а також типологічними властивостями нервової системи, іншими словами, типом вищої нервової діяльності" [4, 19]. Повноцінний розвиток відбувається у різноспрямованій взаємодії усіх способів, методів і під впливом чинників, одним з яких є розвивальне середовище, де дитина здобуває досвід про властивості предметів, їхню функціональність, способи використання.

Термін "сенсорика" перекладається як відчуття, як "радар" у сприйманні людиною знань про навколишній світ" [5, 24]. Психолог К. Юнг визначає термін як функцію мислення людини: "Сенсорика – це відчуття, які має людина при контакті зі світом, це конкретні об'єкти, які сприймаються за допомогою моторно-рухової діяльності, демонструються та описуються словесно" [8, 17]. Отже, сенсорика – це спосіб дитячого мислення у сприйманні інформації про світ за допомогою п'яти відчуттів (нюх, слух, смак, зір, дотик) у формуваннірозумової діяльності.

Погоджуємося із твердженням, що для гармонійного розвитку дитини у середньому дошкільному віці важливимє спосіб розвитку сприйнятливості та пізнавальної активності, формування знань про світ за допомогою сенсорики. Тому педагогічно доцільно організоване освітнє середовище для самостійного дослідження й добір дидактичного матеріалу із сенсорними властивостями мають одне із ключових значень у процесі виховання в умовах ЗДО. Окреме місце займає питання педагогічного супроводу в дитячому пізнанні, наступність у співпраці педагогів та батьків дошкільників.

Дитяче суб'єктивне сприймання та узгодження відчуттів формується через об'єктивні знання у формі мовленнєвих понять, назв, призначень для життєдіяльності людини. Пізнання у дошкільному віці проходить певні послідовні етапи в прогресивному розвитку: дитина бачить світ (візуалізація), сприймає і досліджує його на предметно-чуттєвому рівні (сенсорика), виробляє уявлення як про форми, якості, призначення предметів (образність), структурує у певній послідовності (логічність) та самостійно робить висновки та припущення (творчість). Вправи із сенсорним матеріалом у зоні сенсорного розвитку називаються дидактичними, бо вони навчають, розвивають інтелект, стають базою для подальших досліджень, розвивають вольові якості дитини, допитливість, самостійність.

Для педагогічного застосування у методичній літературі пропонуються сенсорні вправи двох видів: на повторення (наслідувальні) з коментарями педагога є автодидактичні, у конструкції яких закладена допомога у діяльності, підказка правильного застосування. Презентація проходить без коментарів або з мінімальними чіткими поясненнями, а дитина спостерігає і на основі вже отриманого алгоритму дій бере матеріал для вправи і виконує її самостійно, досліджує, вдосконалює знання, усвідомлює еталони та виробляє вміння демонструвати вправно дію, яку засвоїла у діяльності та дослідженні нових властивостей предмета. Згодом педагог може ставити запитання, на які дитина дає словесну відповідь, щоб уточнити відчуття, зрозуміти комбінаторику форм, визначити відтінки смаку чи окреслити у порівнянні величину, звучання, відстань тощо.

Технологія розвитку мислення на основі спеціального дидактичного матеріалу в процесі набуття словесних форм дає змогу дитині оволодіти змістом понять.Сенсорний дидактичний набір формує знання про предмети та їх загальноприйняті ознаки яксенсорні еталони. Вивчаючи їх через сприймання, відчуття, усвідомлення, порівняння, називання, дитина набуває знань і отже, стає повноцінним учасником пошуків у власному інтелектуальному розвитку на основі отриманого досвіду, вчиться пояснювати, уточнювати, наповнювати зміст враженнями, формуючи сенсорну культуру.

Висновки. Реформи в освітньому процесі України мають векторна впровадження новацію формах, методах роботи в дошкільній освіті. В сучасних умовах інформаційного існування дитини, розвиток, виховання та навчання дошкільників повинні враховувати їхню потребу не тільки у спогляданні, а й активній участі у життєдіяльності шляхом отримання знань про довкілля за допомогою сенсорних відчуттів.

У виробленні сенсорної культури значне місце займають вимоги до педагога, зокрема, як методична підготовка, так і спосіб взаємодії з вихованцями. Атмосфера довіри, любові, поваги до дитячої самостійної діяльності, сприяють розвитку дитини в індивідуальному темпі, з урахуванням можливостей, бажань досліджувати світ навколо, розширювати знання та розвивати вміння. Методичні рекомендації, розроблені педагогами з використанням новацій, дають змогу молодим педагога здобувати досвід, ініціювати власні методи удосконалення освітнього процесу. Важливо використовувати гуманні методи діяльності й співпрацювати з батьками вихованців для створення ситуації наступності та послідовності в організації розвивального середовища.

ЛІТЕРАТУРА

1. Андрущенко В. Філософія освіти XXI століття: у пошуках перспективи. *Філософія освіти*. 2006. № 3. С. 6–12.

2. Базовий компонент дошкільної освіти (21.01.21) URL: https://mon.gov.ua/osvita-2/doshkilna-osvita-2/bazoviy-komponent-doshkilnoi-osviti-v-ukraini

3. Башкірова О. Як виростити вундеркінда. Київ : "Буква і Цифра", 2018. 60 с.

4. Бондар В.І. Психолого-педагогічні основи розвитку дітей в системі М. Мотессорі : навч. посібник. Полтава : РВВ ПДАА, 2009. 252 с.

5. Вісник Монтессорі. Ювілейний випуск / упорядники: Горюнова В.З., Михальчук Т.П., Прибильська Н.В. Київ, 2007. 169 с.

6. Лист МОН №1/15368-24 від 27.08.2024 р. "Щодо організації освітнього процесу в 2024/2025 навчальному році у закладах дошкільної освіти"https://osvita.ua/doc/files/news/929/92911/66cef0c117cec174203646.pdf

7. Максименко С.Д., Соловієнко В.О. Загальна психологія : навч. посіб. 2-е вид., стереотип. Київ : МАУП, 2000. 256 с.

8. Сенсорний розвиток: з досвіду роботи. 5–6(7) років / авт.-упоряд. М.Л. Кривоніс, О.Л. Дроботій. Харків : Видавництво "Ранок", 2012. 256 с.

9. Чепіль М., Дудник Н. Педагогіка Марії Монтессорі : навч-метод. посіб. Київ : "Слово", 2017. 314 с.

REFERENCES

1. Andrushchenko,V. (2006). Filosofiyaosvity XXI stolittya: uposhukakh perspektyvy [Philosophy of education of the XXI century: in search of prospects]. *Philosophy of education.* No. 3. pp. 6–12. [in Ukrainian].

2. Bazovyy component doshkilnoyi osvity (21.01.21). [Basic component of preschool education]. Available at: https://mon.gov.ua/osvita-2/doshkilna-osvita-2/bazoviy-komponent-doshkilnoi-osviti-v-ukraini [in Ukrainian].

3. Bashkirova, O. (2018). Yak vyrostyty vunderkinda [How to grow a genius]. Kyiv, 60 p. [in Ukrainian].

4. Bondar, V.I. (2009). Psykholoho-pedahohichni osnovy rozvytku ditey v systemi M. Motessori: navch. posibnyk [Psychological and pedagogical bases of children's development in the Motessori system: a textbook]. Poltava, 252 p. [in Ukrainian].

5. Visnyk Montessori. Yuvileynyy vypusk [Montessori Bulletin. Anniversary issue]. (Eds.). Goryunova V.Z., Mikhalchuk T.P., Pribylska N.V. Kyiv, 2007. 169 p. [in Ukrainian].

6. Lyst MON №1/15368-24 vid 27.08.2024 r. "Shchodo orhanizatsiyi osvitnoho protsesu v 2024/2025 navchalnomu rotsiu zakladakhdo shkilnoyi osvity" [Letter of the Ministry of Education and Science No. 1/15368-24 of 27.08.2024 "On the organisation of the educational process in the academic year 2024/2025 in preschool education institutions"]. Available at: https://osvita.ua/doc/files/news/929/92911/66cef0c117cec174203646.pdf [in Ukrainian].

7. Maksymenko, S.D. & Solovienko V.O. (2000). Zahalna psykholohiya: navch. posib. [General psychology: a textbook]. Vol. 2. Kyiv, 256 p. [in Ukrainian].

8. Sensornyy rozvytok: z dosvidu roboty. 5–6(7) rokiv [Sensory development: from the experience of work. 5–6 (7) years old]. (Eds.). M.L. Krivonis, O.L. Drobotii. Kharkiv, 2012. 256 p. [in Ukrainian].

9. Chepil, M. & Dudnyk, N. (2017). Pedahohika Mariyi Montessori: navch-metod. posib. [Maria Montessori's Pedagogy: a study guide]. Kyiv, 314 p. [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 24.10.2024

УДК 378.147-026.12:[378.017:004-047.22](045)
DOI: https://doi.org/10.24919/2308-4634.2024.314762

Михайло Лучкевич, *кандидат фізико-математичних наук, доцент кафедри інформаційних систем та мереж Національного університету "Львівська політехніка"*

МЕТОДИ АКТИВНОГО НАВЧАННЯ У ВИКЛАДАННІ DEVOPS

Робота присвячена дослідженню активних методів навчання у викладанні DevOps, які є важливим інструментом у підготовці фахівців у галузі інформаційних технологій. Обґрунтовано необхідність застосування активного навчання для формування практичних навичок і критичного мислення, що є основоположними для успішної роботи в умовах швидкого розвитку IT-сфери. Запропоновано використання таких методів, як проєктне навчання, гейміфікація, розбір кейсів та мозковий штурм, що забезпечують залучення студентів до процесу навчання, підвищують їхню мотивацію і готовність до практичної діяльності у сфері DevOps.

***Ключові слова**: активне навчання; DevOps; проєктне навчання; гейміфікація; розбір кейсів; мозковий штурм.*

Рис. 2. Літ. 10.

Mykhailo Luchkevych, *Ph.D. (Physical and Mathematical Sciences), Associate Professor of the Information Systems and Networks Department, Lviv Polytechnic National University*

ACTIVE LEARNING METHODS IN TEACHING DEVOPS

The paper is dedicated to exploring active learning methods in teaching DevOps, which play a crucial role in preparing specialists in the field of information technology. The necessity of implementing active learning is substantiated, emphasizing its impact on developing practical skills and critical thinking – key competencies for success in the rapidly evolving IT landscape. The study highlights the use of project-based learning, gamification, case study

© М. Лучкевич, 2024

analysis, and brainstorming as effective methods that engage students in the learning process. These approaches enhance students' motivation, foster their ability to make independent decisions and equip them for practical tasks in DevOps. Project-based learning enables students to simulate real-world DevOps tasks, such as managing CI/CD pipelines, automating workflows, and collaborating within cross-functional teams, thereby mirroring professional environments. Gamification and simulations immerse students in realistic DevOps scenarios, allowing them to experiment with various configurations, resolve errors, and receive immediate feedback, which deepens their understanding and builds confidence in managing complex technical challenges. The case study method promotes hands-on problem-solving, encouraging students to apply theoretical knowledge to practical situations and understand the implications of DevOps methodologies in real projects. Meanwhile, brainstorming sessions stimulate critical and creative thinking, helping students tackle complex problems through collaborative ideation and peer discussion. The analysis confirms that active learning fosters essential teamwork and communication skills necessary for success in DevOps, where collaboration across disciplines is fundamental. Despite numerous advantages, challenges in implementing active learning in DevOps education are acknowledged, including the need for educator training, access to resources, and methods for assessing project-based outcomes. Overall, the adoption of active learning methodologies in DevOps education is shown to significantly increase the quality of training, aligning academic preparation with industry requirements and enhancing students' readiness for IT careers.

Keywords: *active learning; DevOps; project-based learning; gamification; case studies; brainstorming.*

Постановка проблеми. З розвитком інформаційних технологій та зростанням попиту на гнучкі підходи до розробки програмного забезпечення, методологія DevOps набуває все більшого значення у сучасному IT-середовищі. Важливою складовою ефективної підготовки спеціалістів з DevOps є використання інноваційних підходів до навчання, зокрема активних методів, які дозволяють студентам здобувати практичні навички і краще засвоювати знання. Тому виникає потреба в розгляді методів активного навчання, їхньому впливу на якість освіти у сфері DevOps та особливостям їх впровадження у навчальні програми.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Активне навчання – одна з найбільш ефективних педагогічних технологій, що активно впроваджується у навчальний процес закладів вищої освіти. Цей підхід передбачає залучення студентів до безпосередньої участі у навчанні через взаємодію з матеріалом, викладачем і між собою, що значно підвищує їхню мотивацію та рівень засвоєння знань. У контексті підготовки фахівців у сфері інформаційних технологій (IT), активне навчання є особливо важливим, оскільки дає змогу студентам розвивати критичне мислення, навички розв'язання реальних проблем і здатність працювати в команді.

Книга [4] зосереджена на різних аспектах активного навчання, починаючи від основних теоретичних концепцій і закінчуючи прикладами практичного застосування в освітньому процесі. У виданні обговорюються як педагогічні, так і психологічні аспекти активного навчання (*active learning*, AL), зокрема, такі методи, як проблемне навчання, дослідницьке навчання, проєктна діяльність, групові обговорення тощо.

Стаття [3] є ключовим внеском у розуміння та формалізацію концепції активного навчання у вищій освіті. Запропоноване авторами визначення ідентифікує активне навчання як процес, що вимагає активної участі студентів у формуванні знань та підкреслює роль AL у сприянні розвитку вищих когнітивних процесів.

Робота [2] є цінним внеском у вивчення активного навчання, оскільки демонструє важливість концептуальної підтримки для реалізації перевернутого навчанням (*flipped learning*, FL) як частини AL. Завдяки аналізу наявних теорій, дослідження виявляє наявність прогалин у теоретичній основі FL та підкреслює необхідність послідовного і структурованого підходу для оцінки його впливу на навчальні результати.

Основна увага у статті [1] зосереджена на активних методах навчання, які спрямовані на формування практичних навичок і активну участь студентів у навчальному процесі. Автори пропонують використовувати різноманітні форми активного навчання, включаючи лекції-дискусії, практичні завдання, наукові дослідження, а також методи контролю, такі як тестування та захист проєктів, щоб стимулювати навчально-пізнавальну діяльність студентів.

Автори роботи [5] розглядають актуальність і доцільність застосування активних методів навчання в сучасних умовах освітнього процесу, підкреслюючи, що такі методи, як диспути, рольові і ділові ігри, мозкові атаки та динамічні пари, сприяють розвитку критичного мислення, самостійності та творчих здібностей студентів. Важливою перевагою активного навчання є підвищена мотивація здобувачів освіти, їхня здатність до самостійного прийняття рішень і зворотний зв'язок із викладачем.

У статті [8] аналізуються новаторські підходи, що сприяють підвищенню ефективності освітнього процесу в закладах вищої освіти. Автори акцентують увагу на важливості переходу від традиційних лекційних моделей до інноваційних методів, таких як активне навчання, проєктне навчання, зворотний клас, групова робота та інтерактивні тренінгові технології.

У статті [10] подано систематичний огляд стратегій активного навчання у викладанні комп'ютер-

них наук. Автори застосували метод PRISMA, щоб визначити активні методології, які сприяють навчанню та мотивації студентів.

У статті [6] зроблено висновок, що впровадження активних методів навчання є необхідним для формування цифрової компетентності сучасних фахівців з інженерії програмного забезпечення. Автор підкреслює, що використання цих методів сприяє розвитку критичного мислення, творчості та навичок самостійної роботи, що є важливими умовами для успішної кар'єри в IT-сфері.

Мета дослідження [9] полягає у визначенні переваг активних методів навчання у процесі підготовки IT-фахівців і аналізі труднощів їх упровадження. Автори описали найефективніші методи, що включають проєктно-орієнтоване навчання, колаборативне навчання, парне програмування та гейміфікацію.

У статті [7] розглядаються три основні сценарії запитів для активного навчання: вибір об'єктів з вибірки, вибір об'єктів з потоку та синтез об'єктів. Для кожного з цих методів наведено приклади практичного застосування.

Мета статті. Метою пропонованої статті є дослідження і аналіз активних методів навчання у підготовці фахівців з DevOps, оцінка їх ефективності у формуванні практичних навичок і розвитку критичного мислення, а також визначення основних переваг і викликів впровадження цих методів у навчальні програми.

Виклад основного матеріалу. DevOps поєднує розробку (Development) та операційне управління (Operations) для забезпечення безперервної інтеграції і доставки (CI/CD) програмного забезпечення. Специфіка DevOps передбачає постійну взаємодію команд розробки та експлуатації, автоматизацію процесів, а також високу швидкість змін і впровадження нових функціональностей.

У зв'язку з цим традиційні підходи до викладання, засновані на пасивному засвоєнні теоретичних знань, не відповідають вимогам підготовки спеціалістів у цій галузі. Необхідність навчання практичних аспектів DevOps вимагає використання активних методів, що стимулюють студентів до самостійного прийняття рішень, експериментів та командної роботи.

Активні методи навчання передбачають залучення студентів до процесу навчання через розв'язання реальних проблем, командну роботу, моделювання реальних ситуацій та використання IT-інструментів, характерних для DevOps-практик.

Основні активні методи (рис. 1), що можуть бути використані у викладанні DevOps, включають:

1. *Проєктне навчання*. Студенти працюють над створенням програмних продуктів у командах, імітуючи роботу реальної DevOps-команди. Це дає їм змогу набути навичок роботи з CI/CD, автоматизації процесів, хмарними інфраструктурами та моніторингом.

Проєктне навчання допомагає студентам відчути всі особливості реальної DevOps-діяльності. Вони отримують можливість розв'язувати конкретні проблеми, що мають практичне значення, і використовувати інструменти, які активно застосовуються в індустрії.

Оскільки DevOps базується на тісній співпраці різних фахівців, проєктне навчання сприяє розвитку комунікативних навичок, умінню працювати в команді, приймати спільні рішення та розподіляти обов'язки.

Рис. 1. Основні активні методи що можуть бути використані у викладанні DevOps

Завдяки тому, що студенти працюють над реальними проєктами або їх симуляціями, вони вчаться приймати рішення в умовах невизначеності та розв'язувати складні технічні проблеми.

Під час роботи над проєктами студенти поєднують теоретичні знання з практичними навичками. Це сприяє глибшому розумінню концепцій DevOps і підвищує якість засвоєння матеріалу.

Проєктне навчання сприяє розвитку відповідальності за результат, оскільки студенти повинні самостійно планувати і реалізовувати проєкт, а також враховувати наслідки своїх рішень.

2. *Гейміфікація та навчальні симуляції.* Використання спеціалізованих платформ для моделювання процесів розробки та управління інфраструктурою допомагає студентам зануритися у практичне середовище DevOps, дозволяючи їм експериментувати з налаштуваннями і усувати помилки у контрольованому середовищі.

Ігрові елементи та симуляції роблять процес навчання цікавим й інтерактивним. Студенти краще мотивовані брати участь у таких заняттях, оскільки вони отримують миттєвий зворотний зв'язок та бачать свій прогрес.

Навчальні симуляції дають можливість студентам експериментувати з різними сценаріями, не боячись зіпсувати реальну систему чи спричинити збитки. Це дає можливість вивчити помилки й отримати досвід у розв'язанні складних технічних проблем.

Гейміфікація та симуляції допомагають студентам здобувати конкретні навички, такі як автоматизація, управління інфраструктурою, розгортання додатків та моніторинг. Це наближає навчальний процес до реальних умов роботи у DevOps.

Симуляції заохочують студентів до командної співпраці для досягнення успіху. Це розвиває навички комунікації та координації між членами команди, що є основоположним для DevOps-практик.

Симуляції дають змогу створювати максимально реалістичні сценарії, які відповідають викликам реального DevOps-середовища. Це сприятиме студентам у підготовці до конкретних завдань, з якими вони можуть стикатися на реальних робочих місцях.

3. *Розбір кейсів.* Студенти аналізують реальні або змодельовані сценарії розробки та впровадження програмного забезпечення, ідентифікують проблеми і пропонують шляхи їх розв'язання за допомогою DevOps-підходів. Це допомагає їм вчитися на реальних прикладах та розуміти практичні аспекти використання DevOps.

Використання кейсів дозволяє студентам зануритися у реальні ситуації, з якими вони можуть стикатися у майбутній професійній діяльності. Це наближає навчальний процес до умов реальної роботи в IT-середовищі.

Здобувачі освіти застосовують свої теоретичні знання на практиці, розв'язуючи конкретні проблеми. Це слугує глибшому засвоєнню концепцій DevOps і розумінню шляхів їх застосування на практиці.

Аналіз кейсів стимулює студентів критично мислити та приймати рішення, враховуючи всі можливі наслідки. Це допомагає розвивати здатність до швидкого й ефективного розв'язання проблем у реальних ситуаціях.

Оскільки розбір кейсів часто проводиться в групах, студенти мають можливість розвивати навички співпраці, обговорення та узгодження різних позицій. Це важливо для DevOps, де командна робота між розробниками та операційними інженерами є критичною.

Студенти отримують досвід розв'язання проблем в умовах реального виробництва, що готує їх до роботи в умовах стресу та невизначеності, які є характерними для IT-індустрії.

4. *Метод обговорень та мозкових штурмів.* Активна участь студентів у дискусіях щодо методологій, інструментів та процесів DevOps сприяє розвитку критичного мислення і креативності у пошуку рішень для конкретних проблем.

Мозковий штурм заохочує студентів думати нестандартно, шукати нові підходи та генерувати оригінальні ідеї для розв'язання складних проблем, що є надзвичайно важливим для динамічних DevOps-процесів.

Обговорення та мозкові штурми вчать здобувачів освіти ефективно співпрацювати, слухати один одного, координувати роботу у команді та шукати компроміси. Ці навички є фундаментальними для DevOps, де успіх залежить від злагодженої роботи різних відділів.

Завдяки обговоренню студенти можуть детальніше розібратися у складних темах, отримуючи зворотний зв'язок від одногрупників та викладача. Це уможливлює розгляд проблеми з різних точок зору та поліпшення загального розуміння концепцій DevOps.

У рамках мозкових штурмів та обговорень студенти працюють з реальними або змодельованими кейсами, що допомагає перенести теоретичні знання у практичну площину. Це підвищує їхню готовність до виконання реальних робочих завдань у сфері DevOps.

Мозковий штурм та обговорення активізують студентів, спонукають їх до активної участі у навчальному процесі. Це робить заняття більш інтерактивними та цікавими, що підвищує загальну мотивацію до навчання.

Активні методи навчання мають численні переваги, зокрема підвищення мотивації студентів, розвиток їхньої здатності до самостійного прийняття рішень, підготовка до реальних робочих умов та покращення командної взаємодії. Такий підхід дозволяє студентам занурюватися в реальні кейси та проєкти, що не тільки підвищує рівень зацікавленості у навчанні, але й формує професійні навички, які мають безпосереднє застосування у роботі.

Узагальнити переваги використання активних методів навчання у викладанні DevOps можна так (рис. 2):

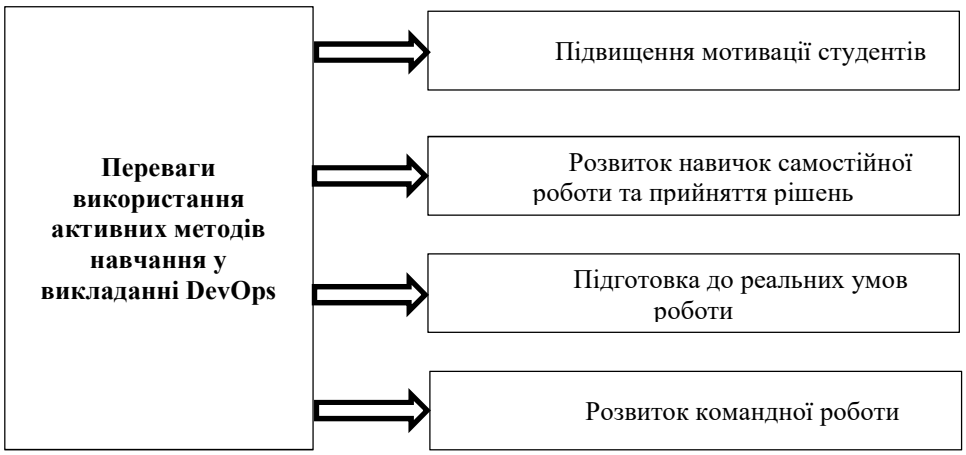

Рис. 2. Переваги використання активних методів навчання у викладанні DevOps

1. *Підвищення мотивації студентів.* Завдяки активній участі у процесі навчання, студенти стають більш залученими та зацікавленими в опануванні нових знань.

2. *Розвиток навичок самостійної роботи та прийняття рішень*. В умовах реального проєктного середовища студенти вчаться швидко приймати рішення, аналізувати ризики та працювати в умовах невизначеності.

3. *Підготовка до реальних умов роботи*. Занурення у реальні практики DevOps під час навчання дозволяє студентам швидше адаптуватися до вимог ринку праці та успішно виконувати свої функції у професійному середовищі.

4. *Розвиток командної роботи*. Оскільки DevOps вимагає тісної співпраці між різними командами, активні методи, такі як проєктне навчання, допомагають студентам розвивати навички ефективної комунікації та співпраці.

Незважаючи на численні переваги активних методів, їх впровадження може стикатися з певними труднощами, такими як недостатня підготовка викладачів до використання нових методів, обмежений доступ до необхідних інструментів та ресурсів, а також висока складність оцінювання результатів проєктної роботи.

Висновки. Методи активного навчання є ефективним інструментом для викладання DevOps, оскільки вони допомагають студентам набути практичних навичок, розвивати критичне мислення та готують їх до роботи в реальному середовищі. Впровадження цих методів у навчальні програми з DevOps сприяє підвищенню якості освіти й адаптації студентів до сучасних вимог IT-індустрії.

Активні методи, такі як проєктне навчання, симуляції та розбір кейсів, повинні стати невід'ємною частиною викладання DevOps для забезпечення конкурентоспроможності випускників на ринку праці.

ЛІТЕРАТУРА

1. Córdova-Esparza D.-M.; Romero-González J.-A.; Córdova-Esparza K.-E.; Terven J.; López-MartínezR.-E. Active Learning Strategies in Computer Science Education: A Systematic Review. *Multimodal Technol. Interact.* 2024, 8, 50. DOI: https://doi.org/10.3390/mti80 60050

2. Doolittle Peter, Krista Wojdak, Amanda Walters. "Defining Active Learning: A Restricted Systematic Review". *Teaching and Learning Inquiry.* 2023. (11). DOI: https://doi.org/10.20343/teachlearninqu.11.25

3. Li R., Lund A., NordsteienA. The link between flipped and active learning: a scoping review. *Teaching in Higher Education*. 2021, 28(8). pp. 1993–2027. DOI: https://doi.org/10.1080/13562517.2021.1943655

4. Lutsenko O., Lutsenko G. (Ed.). Active learning: Theory and practice. BoD–Books on Demand, 2022. 174 p.

5. Pashchenko M. Активні методи навчання та їх перевага над традиційними. *European Science*. 2023. №. sge24-04. С. 165–175. DOI: 10.30890/2709-2313. 2023-24-04-032

6. Григоренко В. Активні методи навчання у формуванні цифрової компетентності бакалаврів з інженерії програмного забезпечення. *Молодь і ринок.* Дрогобич, 2024. № 5/225. С. 180–183. DOI: https://doi.org/10.24919/2308-4634.2024.305846

7. Ємельяненко Т.Н. Використання підходів активного навчання під час побудови моделей машинного навчання. *Актуальні проблеми автоматизації та інформаційних технологій*. 2022. Т. 26. URL: https://actualproblems.dp.ua/index.php/APAIT/ article/view/214

8. Комар І., Пасічник Т., Соляр Т. Інноваційні методи викладання як засіб формування сучасного фахівця. *Вісник науки та освіти*. 2023. №. 6 (12). DOI: https://doi.org/10.52058/2786-6165-2023-6(12)-431-441

9. Мартиненко С., Нужин О. Застосування активних методів навчання у процесі підготовки фахівців з IT. *Наука і техніка сьогодні*. 2024. №. 5 (33). DOI: https://doi.org/10.52058/2786-6025-2024-5(33)-742-751

10. Харченко Н., Краснова О. Активні методи навчання – вимога часу. Розвиток сучасної освіти і науки: результати, проблеми, перспективи : колективна монографія / наукова редакція: Я. Гжесяк, І. Зимомря, В. Ільницький. Конін – Ужгород – Херсон : Посвіт, 2021. Том V: Динаміка наукових та освітніх досліджень в умовах пандемії 428 с. С. 263–270.

REFERENCES

1. Córdova-Esparza, Diana-Margarita, Julio-Alejandro Romero-González, Karen-Edith Córdova-Esparza, Juan Terven, and Rocio-Edith López-Martínez (2024). Active Learning Strategies in Computer Science Education: A Systematic Review. *Multimodal Technologies and Interaction* 8, No. 6: 50. DOI: https://doi.org/10.3390/ mti8060050 [in English].

2. Doolittle, Peter, Krista Wojdak, and Amanda Walters. 2023. "Defining Active Learning: A Restricted Systematic Review". Teaching and Learning Inquiry 11 (September). https://doi.org/10.20343/teach learninqu.11.25 [in English].

3. Li, R., Lund, A. & Nordsteien, A. (2021). The link between flipped and active learning: a scoping review. Teaching in Higher Education, 28(8), pp. 1993–2027. DOI: https://doi.org/10.1080/135625 17.2021.1943655 [in English].

4. Lutsenko, O. & Lutsenko, G. (Ed.). Active learning: Theory and practice. BoD–Books on Demand, 2022. 174 p. [in English].

5. Pashchenko, M. (2023). Aktyvni metody navchannia ta yikh perevaha nad tradytsiinymy [Active Learning Methods and Their Advantages Over Traditional Ones]. European Science. pp. 165–175. DOI: 10.30890/2709-2313.2023-24-04-032 [in Ukrainian].

6. Hryhorenko, V. (2024). Aktyvni metody navchannia u formuvanni tsyfrovoi kompetentnosti bakalavriv z inzhenerii prohramnoho zabezpechennia [Active learning methods in the formation of digital competence of software engineering bachelors]. *Youth & market.* Monthly Scientific and Pedagogical Journal. Drohobych, No. 5/225. pp. 180–183. DOI: https://doi.org/10.24919/2308-4634.2024.305846 [in Ukrainian].

7. Yemelyanenko, T. (2022). Vykrystannia pidhodiv aktyvnoho navchannia pid chas pobudovy modeli mashynnoho navchannia [The Use of Active Learning Approaches in Building Machine Learning Models [Current Problems of Automation and Information Technologies]. Vol. 26. Available at: https://actualproblems.dp.ua/index.php/APAIT/article/view/214 [in Ukrainian].

8. Komar, I., Pasichnyk, T. & Solyar, T. (2023). Innovatsiini metody vykladannia yak zasib formuvannia suchasnoho fakhivtsia [Innovative Teaching Methods as a Means of Shaping a Modern Specialist]. Bulletin of Science and Education. No. 6 (12). DOI: https://doi.org/10.52058/2786-6165-2023-6(12)-431-441 [in Ukrainian].

9. Martynenko, S. & Nuzhyn, O. (2024). Zastosuvannia aktyvnykh metodiv navchannia u protsesi pidhotovky fakhivtsiv z IT [The use of active learning methods in the training of IT specialists]. *Science and Technology Today.* No. 5 (33). DOI: https://doi.org/10. 52058/2786-6025-2024-5(33)-742-751 [in Ukrainian].

10. Kharchenko, N. & Krasnova O. (2021). Aktyvni metody navchannia – vymoha chasu [Active learning methods – a demand of the times]. Development of Modern Education and Science: Results, Problems, Prospects. Vol. V: Dynamics of Scientific and Educational Research in the Conditions of the Pandemic. Collective Monograph. Scientific Editors: J. Grzesiak, I. Zymomrya, V. Ilnytskyi. Konin – Uzhhorod – Kherson, 428 p. pp. 263–270. [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 06.11.2024

"Досліджуй все, нехай для тебе на першому місці буде розум, дозволь йому керувати собою".

Піфагор
давньогрецький філософ

"Була б мета поставлена – а ланцюжок проб і помилок сам приведе до бажаного результату".

Харукі Муракамі
японський письменник і перекладач

"Чим цінніше видається людині результат її дії, тим з більшою ймовірністю вона повинна відтворити цю дію".

Джордж Хоманс
американський соціолог

"Ми всі приходимо у цей світ з певними цілями. Думаю, одна з цілей полягає в тому, щоб запалити факел і повести за собою людей крізь темряву".

Вупі Голдберг
американська акторка

УДК 378.014.5:316.485
DOI: https://doi.org/10.24919/2308-4634.2024.316395

Лариса Довгань, *кандидат педагогічних наук, доцент,*
доцент кафедри іноземної філології та перекладу
Вінницького торговельно-економічного інституту КНТЕУ

РОЗВИТОК НАВИЧОК ВРЕГУЛЮВАННЯ КОНФЛІКТІВ У СТУДЕНТІВ-ФІЛОЛОГІВ У СУЧАСНИХ ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ

У статті висвітлено теоретичні підходи до формування вмінь ефективно врегульовувати конфлікти в сучасній вищій школі. Обґрунтовано актуальність володіння навичками управління конфліктами для перекладачів, що має стати важливим елементом на шляху удосконалення освітніх програм ЗВО. Охарактеризовано поняття "конфлікт" та виокремлено теоретичні підходи до управління конфліктами. Встановлено, що освітній процес у закладах вищої освіти повинен будуватися на активній імплементації сучасних методик формування навичок врегулювання конфліктів, реалізацією відповідних навчальних дисциплін та активною позицією навчально-педагогічних працівників.

Ключові слова: *вища школа; заклади вищої освіти; педагогічні конфлікти; управління конфліктами; теоретичні підходи; узагальнення; освітній процес.*

Літ. 11.

Larysa Dovhan, *Ph.D. (Pedagogy), Associate Professor of the*
Foreign Philology and Translation Department,
Vinnytsia Institute of Trade and Economics of KNUTE

CONFLICT RESOLUTION SKILLS DEVELOPMENT IN PHILOLOGY STUDENTS AT MODERN HIGHER EDUCATIONAL INSTITUTIONS

The article highlights theoretical approaches to conflict management and fostering conflict resolution skills in philology students at modern higher education institutions. The concept of "conflict" is defined as a unique type of social interaction that arises from irreconcilable contradictions between the goals, interests, or behavioral models of individuals or groups. Special attention is paid to the issue of managing pedagogical conflicts, which is an important element of strategies for improving educational activities in higher education.

The article presents and characterizes the following theoretical approaches to managing pedagogical conflicts in higher education institutions: the dual concern theory, the contingency theory, the complexity theory, and the theory of disruptive innovations. It is emphasized that pedagogical conflicts are exacerbated by stress factors associated with war, the forced displacement of students and educators, and the remote learning format, which does not always facilitate effective communication.

It is also stated that the educational process in higher education institutions should be built on the close interaction between effective teaching methods and activities of educators. It is underlined that modern challenges require higher education leaders and academic staff to master contemporary conflict prevention and resolution techniques.

Possible eways of developing conflict resolution skills in philology students have been outlined, including interactive learning methods; communication skills training; study of the theory of conflict theory; project activity; self-education. It is concluded that conflict resolution skills are an integral part of a translator's professional competence as they ensure effective communication, tackle misunderstandings, promote trusting relationships with clients and colleagues, foster building a professional career. Researching theoretical approaches to conflict management is crucial for ensuring the stability of the educational process, adapting to new conditions, and preparing future generations of professionals capable of constructive addressing complex situations.

Keywords: *higher education; higher education institutions; pedagogical conflicts; conflict management; theoretical approaches; generalization; educational process.*

Постановка проблеми. Сучасне освітнє середовище стає дедалі складнішим і багатограннішим. Поширення цифрових технологій, вплив соціальних та політичних змін, виклики, пов'язані з пандемією та військовими конфліктами, створюють умови для виникнення численних конфліктних ситуацій.

Уміння ефективно управляти конфліктними ситуаціями є невід'ємною складовою успішної роботи перекладача. Ця професія передбачає постійну взаємодію з людьми, які є представниками різних культур, поглядів та цінностей. Нерозуміння неоднозначності мови, певних мовних та культурних відмінностей може призвести до виникнення непорозумінь і конфліктів. Часто перекладачі працюють в умовах дедлайнів, що може підвищувати рівень стресу і збільшувати ймовірність виникнення конфліктів. Окрім того, перекладачі часто працюють в команді з іншими фахівцями, що може призводити до розбіжностей у поглядах і методах роботи.

© Л. Довгань, 2024

РОЗВИТОК НАВИЧОК ВРЕГУЛЮВАННЯ КОНФЛІКТІВ У СТУДЕНТІВ-ФІЛОЛОГІВ У СУЧАСНИХ ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Розвиток у майбутніх філологів-перекладачів навичок залагодження конфліктів має вирішальне значення для підвищення їхнього емоційного інтелекту та формування навичок міжособистісної комунікації. Ці навички дозволяють студентам конструктивно урегульовувати конфліктні ситуації, тим самим сприяючи формуванню гармонійного навчального середовища, веденню відкритого діалогу і досягненню взаєморозуміння. Оскільки філологія часто передбачає вивчення різноманітних культурних і мовних контекстів, здатність залучати різні точки зору є особливо важливою, що робить навчання усувати конфлікти відповідним освітнім пріоритетом.

Природа конфліктів не завжди є деструктивною, оскільки вони можуть виступати каталізатором позитивних змін, якщо ними управляти правильно. Розробка і впровадження теоретично обґрунтованих підходів може перетворити конфлікти на джерело інновацій, підвищення якості освітнього процесу та зміцнення міжособистісних стосунків у студентському й викладацькому середовищі вищої освіти, що є особливо важливим для забезпечення стійкості закладів освіти до внутрішніх і зовнішніх викликів.

На важливість, актуальність і можливу практичну цінність результатів наукового дослідження означеної проблематики також вказує той факт, що в багатьох українських ЗВО впроваджено викладання конфліктології як обов'язкового освітнього компонента для підготовки фахівців у галузях політології, права, менеджменту, філології тощо, відкриваються нові освітні програми, які спрямовані на підготовку спеціалістів із конфліктології.

Дослідження теоретичних підходів до формування навичок вирішення конфліктів у вищій школі є надзвичайно важливим для забезпечення стабільності освітнього процесу, адаптації до нових умов і формування майбутніх поколінь фахівців, здатних до конструктивного урегулювання складних ситуацій.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню питань природи конфлікту та вирішення педагогічних конфліктів присвячують свої праці низка українських та закордонних вчених, зокрема, В. Андрющенко, А. Бандурка, В. Боднар, Л. Волченко, С. Гарькавець, С. Калаур, Є. Опря, О. Сорока та інші. Незважаючи на вагомість напрацьованого наукового доробку, подальшого дослідження потребує проблематика теоретичного обґрунтування підходів до формування навичок управління конфліктами в філологів-перекладачів у сучасних ЗВО.

Метою статті є узагальнення та висвітлення теоретичних підходів до формування навичок залагоджувати конфлікти у філологів-перекладачів у закладах вищої освіти.

Виклад основного матеріалу дослідження. Конфлікт (від лат. "conflictus" – зіткнення) – це розходження або протилежність інтересів сторін, несумісність позицій двох чи більше суб'єктів правовідносин, що може призводити до моральної або матеріальної шкоди для однієї чи обох сторін. Термін "конфлікт" зазвичай використовується для позначення ситуацій, у яких почуття, думки та дії зосереджуються на протистоянні, ворожості та незгоді, які мають затяжний характер. Конфлікт сам собою не є негативним чи руйнівним явищем; навпаки, він часто відіграє ключову роль у трансформації та змінах [7]. Скажімо, С. Гарькавець і Л. Волченко вважають конфлікт унікальним видом соціальної взаємодії, що виникає на основі непримиренних суперечностей між цілями, інтересами або моделями поведінки окремих осіб чи груп. Дослідники відзначають, що конфлікт супроводжується глибокими психологічними реакціями, які часто набувають негативного забарвлення, і проявляється у формі протистояння сторін, зумовленим значущими та складними для врегулювання суперечностями. Це явище має багатогранну природу, що відображає вплив культурного контексту. Культурні особливості визначають не лише причини та динаміку конфліктів, але й способи їх регулювання [2]. Таким чином, конфлікт є не лише проявом суперечностей між сторонами, але й соціально-культурним феноменом, який здатен впливати на динаміку взаємин, трансформуючи як окремих його учасників, так і усе соціальне середовище.

Конфлікти, з одного боку, можуть негативно впливати на міжособистісну комунікацію й ефективність виконання професійних обов'язків перекладачів, але, з іншого, вони відкривають можливості для конструктивного вирішення складних ситуацій. Щоб перетворити конфлікти на позитивний стимул для особистісного та професійного розвитку, потрібен високий рівень готовності до управління конфліктними ситуаціями [3]. Формування такої готовності потребує відповідної професійної підготовки перекладача.

Одним із видів конфліктів є педагогічні, які дослідники М. Кривцова та О. Сорока розглядають, як особливу форму загострення взаємних суперечностей між суб'єктами освітнього процесу, що створює напружений емоційний клімат у спілкуванні. Водночас цей вид конфлікту передбачає можливість трансформації його причин у конструктивну взаємодію, спрямовану на усунення першоджерел суперечностей і відновлення гармонійного середовища взаєморозуміння [4]. Педагогічні конфлікти, відображають загострення суперечностей між учасниками освітнього процесу, що створює емоційну напругу у спілкуванні. Емоційна напруга може перешкоджати ефективному навчанню, спро-

вокувати втрату мотивації здобувачів вищої освіти або навіть призвести до відчуження у взаєминах між учасниками освітнього процесу. Трансформація педагогічних конфліктів у конструктивну взаємодію є необхідною для створення гармонійного середовища, яке сприятиме розвитку творчого потенціалу, взаємоповаги та продуктивної співпраці. Врегулювання таких конфліктів у закладах вищої освіти, на наш погляд, є одним із ключових завдань, адже вони впливають і на якість освітнього процесу, і на емоційний стан здобувачів вищої освіти і викладачів, і, в підсумку, на загальний клімат навчального середовища.

Особливе значення педагогічних конфліктів у вищій школі зумовлене складністю їхнього контексту, адже вони відбуваються в умовах взаємодії різних культур, цінностей, рівнів компетенції та очікувань. Усунення причин конфліктів і трансформація їх у конструктивну форму дозволяє не лише врегулювати суперечності, але й підвищити якість освітніх послуг, зміцнити довіру між учасниками освітнього процесу та створити середовище, яке сприяє академічній і професійній самореалізації.

Таким чином, управління педагогічними конфліктами є важливим елементом стратегій удосконалення освітньої діяльності у закладах вищої освіти, яка має базуватися на відповідному теоретико-методологічному підґрунті, передбачати застосування для їх реалізацій науково-обґрунтованих методів та методик.

Теоретичну базу управління педагогічними конфліктами у закладах вищої освіти, з нашої точки зору, обґрунтували учені Y. Lukman, S. Balkaran, N. Makiwane, які в своєму дослідженні проблематики управління конфліктами у вищій школі використовують підходи таких теорій: подвійного інтересу (зацікавленості), контингентності, складності, підривних інновацій [9].

Кожна із них – і взята окремо, і в комплексі, дає можливість глибше зрозуміти багатогранність конфліктів в освітньому середовищі вищої школи та запропонувати відповідні методи їх вирішення.

Теорія подвійного інтересу акцентує увагу на балансі між досягненням власних цілей та врахуванням інтересів інших сторін, що є критично важливим у закладах вищої освіти, де взаємодіють різноманітні зацікавлені сторони, такі як здобувачі, викладачі та адміністрація. Теорія стверджує, що в конфліктних ситуаціях учасники можуть вибирати між наполегливістю і емпатією, вимір наполегливості стосується рівня турботи про власні потреби й інтереси.

Теорія контингентності підкреслює необхідність адаптивного підходу, що враховує унікальні обставини кожного конфлікту, дозволяючи обирати найефективнішу стратегію управління. Ця теорія стверджує, що немає універсального підходу до управління конфліктами, і відсутній єдиний оптимальний спосіб організації або управління організацією. Контингентний підхід, також відомий як ситуаційний, заснований на припущенні, що освітні менеджери повинні завжди знаходити найбільш відповідний підхід для управління своєю організацією, виходячи з ситуації, що склалася, і обставин, які визначають, яка теорія або підхід найкраще послугує розв'язанню проблеми.

Застосування теорії складності зумовлено тим, що конфлікти у вищій школі можуть мати багаторівневу природу – від внутрішньоособистісних до міжгрупових. Вони характеризуються нелінійністю та численними причинами, але освітній менеджер може зрозуміти, як починається конфлікт, визначити його масштаб. Ця теорія дозволяє зрозуміти динаміку конфліктів і знайти способи їх трансформації у напрямі конструктивної взаємодії, адаптувати стратегії управління до конкретних ситуацій.

Ефективне вирішення конфліктів залежить від цілої низки факторів, які визначають їхню динаміку та результат, зокрема таких [1]:

– Важливо, щоб учасники конфлікту усвідомлювали його природу та наявність, а також соціальну ситуацію, в якій вони перебувають. Це передбачає здатність розпізнавати ознаки протистояння, усвідомлювати власну роль у ньому та розуміти, що взаємне невдоволення чи антипатія можуть впливати на перебіг взаємодії.

– Необхідно враховувати соціально-психологічні чинники, які формують внутрішню мотивацію сторін конфлікту. Йдеться про цінності, реальні інтереси та приховані мотиви, що визначають готовність учасників брати участь у подоланні суперечностей та їхні підходи до досягнення компромісу.

– Важливо розуміти, як учасники формують суб'єктивне уявлення про конфліктну ситуацію. Це включає аналіз причин виникнення конфлікту, динаміки його розвитку та впливу особистісного сприйняття учасників на взаємодію.

– Критичним аспектом є здатність учасників до саморегуляції. Вони повинні вміти управляти своїми емоціями, проявляти стійкість до стресу та фрустрації, а також підтримувати контроль над своїми реакціями навіть у напружених ситуаціях.

– Конфліктологічна компетентність сторін становить визначальний фактор для досягнення конструктивного результату. Вона включає володіння необхідними знаннями, навичками і стратегіями, що дозволяють ефективно врегульовувати складні ситуації, запобігаючи їхній ескалації.

У сукупності ці теорії забезпечують комплексний підхід до формування навичок усувати конфлікти.

Існує декілька можливих шляхів формування навичок врегулювання конфліктів у студентів-

філологів, які можуть реалізовуватися як у процесі аудиторної, так і позааудиторної роботи студентів. Серед них можна виділити такі:

- інтерактивні методи навчання (рольові ігри, дискусії, дебати, кейси з реальних життєвих ситуацій, симуляція реальних ситуацій, що виникають під час перекладу);
- тренінги з комунікативних навичок (активне слухання, емпатія, невербальна комунікація, конструктивна критика);
- вивчення теорій конфліктології (аналіз різних типів конфліктів, стратегій їх подолання;
- розвиток емоційного інтелекту (усвідомлення своїх емоцій, управління ними, емпатія до інших);
- проєктна діяльність (розробка проєктів, пов'язаних із розв'язання реальних соціальних проблем).
- самоосвіта (вивчення літератури з психології, соціології, міжособистісної комунікації).

Підготовка перекладачів із розвиненими навичками врегулювання конфліктів та іншими м'якими компетентностями суттєво підвищує їхню конкурентоспрожність на ринку праці, оскільки вони сприяють ефективній комунікації, емоційній стійкості та здатності до конструктивного розв'язання проблем [10]. Такі компетенції дають змогу краще розуміти одне одного, знижувати напруження та знаходити спільні рішення, спрямовані на досягнення гармонії у професійному середовищі.

Окремо зазначимо, що освітній процес у закладах вищої освіти, на думку науковців, яку ми повністю поділяємо, повинен будуватися на тісній взаємодії між ефективними методами викладання та активною позицією викладачів. Інакше кажучи, саме професійні компетентності, міждисциплінарні знання та педагогічна майстерність викладацького складу закладу вищої освіти відіграють ключову роль у забезпеченні результативності навчання і досягненні високої якості освітнього процесу [5; 6]. Вважаємо, що важливу роль в успішності управління конфліктами відіграє розвиток конфліктологічної компетентності серед усіх учасників освітнього процесу. Ця компетентність забезпечує можливість врегулювання складних ситуацій, запобігання їхній ескалації та відновлення позитивної взаємодії. Для досягнення цієї мети ЗВО повинні впроваджувати програми навчання навичок саморегуляції, управління емоціями, методів переговорів і медіації, а також сучасних методик усунення конфліктів.

Вища освіта відіграє дедалі важливішу роль у досягненні глобальних цілей сталого розвитку, зокрема у контексті сприяння підтримання миру в регіонах, від конфліктів, воєн або перебувають на етапі відновлення [8]. Україна постраждала і продовжує страждати від воєнної агресії росії. В реаліях сьогодення вища освіта може хибно сприйматися як вторинний пріоритет, що знижує її потенціал як інструмента для відновлення та соціальної згуртованості. Вища освіта сьогодні повинна розглядатися не як розкіш, а як стратегічно важливий елемент розвитку суспільства в умовах війни і післявоєнного відновлення, адже саме вона загалом сприяє зміцненню миру, соціальної стабільності та сталого прогресу.

Висновки. Формування навичок вирішення конфліктів в умовах вищої школи сьогодні набуває особливої важливості, адже вони суттєво впливають на ефективність освітнього процесу, психологічний комфорт здобувачів вищої освіти і викладачів, а також загальний клімат у закладі освіти. Здатність розпізнавати причини конфліктів та аналізувати їхню динаміку дозволяє зменшити емоційне напруження і спрямувати зусилля на конструктивне врегулювання суперечностей.

Освітнє середовище вищої школи має сприяти формуванню навичок усунення міжособистісних і міжгрупових конфліктів та бути платформою для навчання навичок взаємодії, комунікації та співпраці. В умовах повоєнного відновлення України заклади вищої освіти відіграватимуть ключову роль у підготовці фахівців, які здатні працювати в умовах криз і конфліктів. Розвиток конфліктологічної компетентності майбутніх фахівців сприятиме не лише гармонізації взаємин у закладах освіти, але й створенню суспільства, здатного ефективно врегульовувати суперечності та підтримувати соціальну згуртованість.

ЛІТЕРАТУРА

1. Гарькавець С.О., Волченко Л.П. Конфлікти в освітньому середовищі: діагностика та практика вирішення : навчально-методичний посібник. Харків : Друкарня Мадрид, 2020. 92 с.

2. Гарькавець С.О., Волченко Л.П. Особливості формування установки конкурентної віктимності в умовах збройного конфлікту – досвід мешканців Донбасу. *International Journal of Innovative Technologies in Social Science*. 2018. № 8 (12). pp. 37–41.

3. Калаур С.М. Теорія і методика професійної підготовки майбутніх фахівців соціальної сфери до розв'язання конфліктів у професійній діяльності : монографія. Тернопіль : Осадца Ю.В., 2018. 456 с.

4. Кривцова М.С., Сорока О.В. Педагогічні конфлікти у вищих навчальних закладах: шляхи вирішення та профілактики. *Economics, Management, Law: Innovation Strategy: Collection of Scientific Articles*. Henan Science and Technology Press, Zhengzhou, China, 2016. С. 347–352.

5. Опря Є.В., Єрмуракі П.П., Чернова Т.М., Горячев П.І., Бєлогрудова К.К., Донець О.Ю. Запобігання конфліктам та їх вирішення на заняттях у медичному університеті. *Одеський медичний журнал*. 2023. № 4 (185). С. 99–102. DOI: https://doi.org/10.32782/2226-2008-2023-4-19.

6. Поліщук І.І., Довгань Ю.В., Якушевська О.В. Освітній маркетинг в умовах економіки знань. *Інфраструктура ринку*. 2024. Вип. 78. С. 171–175. DOI: https://doi.org/10.32782/infrastruct78-32.

7. Hill T. Taking Conflict Transformation Education Seriously. *The Future of Global Affairs*. Cham : Palgrave Macmillan, 2021. pp. 175–198. DOI: https://doi.org/10.1007/978-3-030-56470-4_8.

8. Kester K., Abura M., Sohn C. & Rho E. Higher education peacebuilding in conflict-affected societies: beyond the good/bad binary. *International Journal of Comparative Education and Development*. 2022. Vol. 24. No. 3/4. pp. 160–176.

9. Lukman Y., Balkaran S. & Makiwane N.B. Aligning Theories with Conflict Management in Higher Institutions of Learning: Averting Looming Crises to Ensure Success and Stability. *International Journal of Higher Education*. 2022. Vol. 11. No. 7. P. 55–63. URL: https://www.sciedu.ca/journal/index.php/ijhe/article/view/21453/13260

10. Zamkova N., Polishchuk I., Dovhan Yu., Dovhan L. & Novytskyi R. Training of Future Logistics and Supply Chain Managers: A Competency Approach. *Financial and Credit Activity: Problems of Theory and Practice.* 2023. Vol. 1 (48). P. 427–440. DOI: https://doi.org/10.55643/fcaptp.1.48.2023.3946.

REFERENCES

1. Harkavets, S.O. & Volchenko, L.P. (2020). Konflikty v osvitnomu seredovyshchi: diahnostyka ta praktyka vyrishennia : navchalno-metodychnyi posibnyk [Conflicts in the educational environment: diagnosis and practice of resolution: educational and methodological manual]. Kharkiv, 92 p. [in Ukrainian].

2. Harkavets, S.O. & Volchenko, L.P. (2018). Osoblyvosti formuvannia ustanovky konkurentnoi viktymnosti v umovakh zbroinoho konfliktu – dosvid meshkantsiv Donbasu [Peculiarities of forming the attitude of competitive victimhood in the conditions of armed conflict – the experience of the residents of Donbas]. *International Journal of Innovative Technologies in Social Science.* No. 8 (12), pp. 37–41. [in Ukrainian].

3. Kalaur, S.M. (2018). Teoriia i metodyka profesiinoi pidhotovky maibutnikh fakhivtsiv sotsialnoi sfery do rozviazannia konfliktiv u profesiinii diialnosti [Theory and methodology of professional training of future specialists in the social sphere to resolve conflicts in professional activity: monograph]. Ternopil, 456 p. [in Ukrainian].

4. Kryvtsova, M.S. & Soroka, O.V. (2016). Pedahohichni konflikty u vyshchykh navchalnykh zakladakh: shliakhy vyrishennia ta profilaktyky [Pedagogical conflicts in higher educational institutions: solutions and prevention]. *Economics, Management, Law: Innovation Strategy: Collection of Scientific Articles.* Henan Science and Technology Press, Zhengzhou, China, pp. 347–352. [in Ukrainian].

5. Opria, Ye.V., Yermuraki, P.P., Chernova, T.M., Horiachev, P.I., Bielohrudova, K.K. & Donets O.Yu. (2023). Zapobihannia konfliktam ta yikh vyrishennia na zaniattiakh u medychnomu universyteti [Conflict prevention and their resolution in classes at a medical university]. *Odesa Medical Journal.* No. 4 (185), pp. 99–102. DOI: https://doi.org/10.32782/2226-2008-2023-4-19. [in Ukrainian].

6. Polishchuk, I.I., Dovhan, Yu.V. & Yakushevska, O.V. (2024). Osvitnii marketynh v umovakh ekonomiky znan [Educational marketing in the conditions of the knowledge economy]. *Market infrastructure.* No. 78, pp. 171–175. DOI: https://doi.org/10.32782/infrastruct78-32. [in Ukrainian].

7. Hill, T. (2021). Taking Conflict Transformation Education Seriously. *The Future of Global Affairs*. Cham: Palgrave Macmillan, pp.175–198. DOI: https://doi.org/10.1007/978-3-030-56470-4_8. [in English].

8. Kester, K., Abura, M., Sohn, C. & Rho, E. (2022). Higher education peacebuilding in conflict-affected societies: beyond the good/bad binary. *International Journal of Comparative Education and Development*. Vol. 24. No. 3/4, pp. 160–176. [in English].

9. Lukman, Y., Balkaran, S. & Makiwane, N. B. (2022). Aligning Theories with Conflict Management in Higher Institutions of Learning: Averting Looming Crises to Ensure Success and Stability. *International Journal of Higher Education*. Vol. 11. No. 7, pp. 55–63. Available at: https://www.sciedu.ca/journal/index.php/ijhe/article/view/21453/13260 [in English].

10. Zamkova, N., Polishchuk, I., Dovhan, Yu., Dovhan, L. & Novytskyi, R. (2023). Training of Future Logistics and Supply Chain Managers: A Competency Approach. *Financial and Credit Activity: Problems of Theory and Practice.* 2023. Vol. 1 (48), pp. 427–440. DOI: https://doi.org/10.55643/fcaptp.1.48.2023.3946. [in English].

Стаття надійшла до редакції 12.11.2024

“Наше призначення не в тому, щоб намагатися ясно розгледіти те, що віддалене від нас і приховано в тумані, але в тому, щоб працювати над тим, що у нас під рукою ”.

Томас Карлейль
британський письменник,філософ

“Три риси роблять з людини диво – і це вищі дари Верховної Щедроти: плідний талант, глибокий розум, витончений і щасливий смак”.

Бальтасар Грасіан-і-Моралес
іспанський прозаїк

УДК 378.147
DOI: https://doi.org/10.24919/2308-4634.2024.315020

Людмила Петрук, *кандидат педагогічних наук, доцент кафедри педагогіки, освітнього менеджменту та соціальної роботи Рівненського державного гуманітарного університету*
Анна Савущик, *старший викладач кафедри педагогіки, освітнього менеджменту та соціальної роботи Рівненського державного гуманітарного університету*

КОМУНІКАТИВНА КУЛЬТУРА У ПРОФЕСІЙНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ ПЕДАГОГА-МЕНЕДЖЕРА

У статті розкрито суть поняття "комунікативна культура" педагога-менеджера, яке розглядається як інтегративне особистісне утворення, що охоплює комплекс знань про механізми комунікативної взаємодії, комунікативно-мовленнєві навички, особисті комунікативні якості, а також практичний досвід комунікативної діяльності. Закцентовано увагу на тому, що комунікативна культура є невід'ємною частиною загальної культури особистості. Визначено основні напрями та методи формування комунікативної культури фахівців з управлінської діяльності. Проаналізовано структурні компоненти комунікативної культури.

Ключові слова: *комунікація; комунікативна культура; структурні компоненти комунікативної культури; педагог-менеджер; професійна підготовка; спілкування; професійна культура спілкування.*
Літ. 8.

Lyudmila Petruk, *Ph.D. (Pedagogy), Associate Professor of the Pedagogy, Educational Management and Social Work Department, Rivne State University for the Humanities*
Anna Savushchyk, *Senior Lecturer of the Pedagogy, Educational Management and Social Work Department, Rivne State University for the Humanities*

COMMUNICATIVE CULTURE IN THE PROFESSIONAL ACTIVITY OF A TEACHER-MANAGER

The article reveals the essence of the concept of "communicative culture" for a future teacher-manager, which is viewed as an integrative personal formation. The concept of communicative culture includes a complex of knowledge about the mechanisms of communicative interaction, communicative and speech skills, personal communicative qualities, and practical experience in communicative activity. This approach to a productive communicative and educational environment fosters a positive psychological climate, active engagement in information exchange, and openness to interpersonal pedagogical partnerships based on tolerance and mutual respect.

The article emphasizes that communicative culture is an integral part of an individual's general culture, with its content combining the notions of communication and culture. Psychological and pedagogical analysis shows that the term "communication" is synonymous with concepts such as "connection", "interaction", "information exchange", and "communication". Communication can be viewed as a complex of interactions among people or communities, through which information, skills, experience, and activity outcomes are exchanged. The main directions and methods for forming the communicative culture of future teachers are outlined, particularly underscoring the importance of communicative skills in the professional training of management specialists. It is shown that communicative culture is a fundamental element of a teacher's professional culture, characterized by a set of knowledge, skills, and qualities that facilitate effective interaction in addressing strategic tasks in education. The level of personality development, readiness for communicative activity, and system of views contribute to the ability to self-actualize and achieve communicative goals in various spheres of life.

The article analyzes the structural components of communicative culture, including cognitive-operational (knowledge, abilities, skills, and professional qualities), motivational (needs, interests, and individual direction), and activity (means of performing activities and their outcomes). The content of these components depends on the type of activity and professional specificity. Personal professional qualities remain the most variable and depend on specific requirements for the future teacher-manager.

Keywords: *communication; communicative culture; structural components of communicative culture; teacher-manager; professional training, professional culture of communication.*

Постановка проблеми. Однією з ключових умов нашого буття є ставлення до людини як до найвищої цінності, що є актуальним у взаємодії між індивідом та суспільством. Гармонізація індивідуальних якостей особистості з культурними стандартами суспільст-

© Л. Петрук, А. Савущик, 2024

ва вимагає її підготовки до самореалізації й саморозвитку у різних сферах життя.

Незаперечною істиною для кожного із нас є теза: "Із слова починається людина". Вочевидь, людина існує в мові, через мову, через спілкування прокладає місток для порозуміння з іншими людьми. На питання "Чи вмієте ви спілкуватися?" більшість відразу відповідає ствердно. А якщо хтонебудь і замислиться, то, найімовірніше, здивується "А хіба для цього потрібні якісь спеціальні уміння?". Однак практика показує, що ефективно вміють спілкуватися далеко всі люди, ба більше – не всі керівники. Здатність до спілкування, вміння легко вступати в контакт, схиляти до себе людей, завойовувати їх симпатію є надзвичайно важливим у професійній діяльності педагога-управлінця.

Сучасний педагог-менеджер повинен бути не тільки людиною високої культури та всебічної освіченості, але й добре володіти культурою спілкування. Досвід і сучасні дослідження цієї проблеми дають підставу з достатньою впевненістю стверджувати, що студенти-випускники педагогічних ЗВО мають необхідний мінімум знань, умінь та здібностей для організації процесу спілкування в усіх ланках освітньо-виховної діяльності. Однак теперішня педагогічна дійсність вимагає від учителя значно більшого, а саме – формування і розвитку не лише окремих комунікативних якостей, а цілісної культури професійного спілкування як важливої інтегративної риси педагога-фахівця. Саме це є незамінною умовою його успішного розвитку в умовах реформування сучасної освіти.

Актуальність питання формування комунікативної культури майбутніх педагогів-управлінців зумовлюється низкою факторів. Серед них соціокультурні, пов'язані з глобалізаційними процесами, діджиталізацією, міжнародною інтеграцією, розширенням масштабів і динаміки комунікації, а також розвитком сучасних засобів міжособистісного спілкування. Педагогічні фактори включають формування європейського освітнього простору, вдосконалення системи вищої освіти у контексті створення полікультурного освітнього середовища, а також посилення тенденцій гуманізації освітнього процесу та взаємодії всіх його учасників. Це також зумовлює підвищення вимог до рівня загальної і професійної комунікативної культури педагога.

Інформаційні фактори відображають стрімкий розвиток інформаційних і телекомунікаційних технологій, а також педагогічних інновацій у системі вищої освіти, що вимагає від учителя значно більшого, а саме – формування і розвитку не окремих комунікативних якостей, а цілісної культури професійного спілкування як важливої інтегративної риси педагога-фахівця.

Аналіз останніх досліджень із проблеми. Про значущість комунікативної культури у професійній діяльності педагога свідчить низка наукових праць зарубіжних та вітчизняних дослідників. Ці проблеми аналізували В. Безрукова, О. Бодальов, Н. Бойко, І. Волкова, С. Вольфовська, І. Дорошенко, В. Кан-Калик, В. Костомаров, Л. Мітіна, А. Мудрик, Л. Паламар, Б. Паригін, Н. Путільовська, В. Садова, Т. Яценко та інші. Особливості організації спілкування в освітньому менеджменті частково розкриті в наукових студіях Г. Єльнікової, С. Королюка, Н. Коломінського, та ін. Значна увага приділяється дослідженням, що фокусуються на проблемах професійного становлення майбутніх педагогів у контексті їх підготовки до професійно-педагогічної комунікації. Однак цілісної концепції становлення комунікативної культури становлення педагога-менеджера не розроблено.

Аналіз теоретичних та практичних аспектів цієї проблеми виявив низку суперечностей. По-перше, існує розрив між вимогами, які висуваються до майбутніх педагогів-управлінців, і фактичним рівнем їх професійно-комунікативної підготовки в умовах традиційного навчання у закладах вищої освіти. По-друге, існує необхідність у формуванні високого рівня комунікативної культури майбутніх педагогів, проте бракує сучасних педагогічних технологій, що сприятимуть її ефективному розвитку.

Метою статті є розкриття змісту поняття "комунікативна культура" та з'ясування його місця і ролі в професійній діяльності педагога-менеджера.

Виклад основного матеріалу дослідження. Людське спілкування нагадує своєрідну піраміду, яка складається з чотирьох граней. У процесі спілкування ми обмінюємося інформацією, пізнаємо інших людей, взаємодіємо з ними і водночас переживаємо власні стани, що виникають у результаті цього спілкування. В загальному вигляді спілкування є формою життєдіяльності як способу об'єднання та розвитку людей. Соціальний зміст спілкування полягає у тому, що воно виступає засобом передачі форм культури та суспільного досвіду. Суть психологічного змісту визначається тим, що в ході цього процесу активний світ однієї людини розкривається для іншої і відбувається їхнє духовне взаємозбагачення.

Аналізуючи педагогічну діяльність, ми все частіше звертаємося до думки, що професійне спілкування є не самостійним відокремленим феноменом, а складовою частиною діяльності: навчальної, трудової, ігрової, управлінської, в якій беруть участь педагоги-професіонали, учні, батьки. Як аспект діяльності, спілкування, чинить могутній вплив на динаміку та результати роботи загалом. Проте, погоджуючись із цим, не можна ігнорувати той факт, що педагогічне спілкування – самостійна категорія, вид мистецтва зі своїми специфічними ознаками. Мистецтво спілкування як риса особистості інтегрує в собі якості інших мистецтв: риторики, театру,

наукової творчості, мистецтва аутотренінгу, психотерапії тощо. До цього контексту варто внести таку дефініцію, як "культура".

У Великому тлумачному словнику сучасної української мови, термін "культура" (від латинського слова *cultura* – обробка, виховання, розвиток) трактують як "певний рівень розвитку суспільства, творчих сил і здібностей людини, що виражається в типах і формах організації життя та діяльності людей, у їхніх взаєминах, а також у створюваних ними матеріальних і духовних цінностях" [1].

У практиці досліджень культури як міри, рівня розвитку людини, у структуру поняття "комунікативна культура", входять такі основні компоненти: мотиваційно-ціннісний: знання (засвоєна інформація в цій галузі); здібності та вміння; якісні показники процесу й результатів діяльності в аналізованій сфері.

Комунікативну культуру майбутнього вчителя розглядають як складову педагогічної культури, особистісну частину професійної майстерності, а також важливу умову успішного педагогічного процесу та комфортного перебування педагога у професійній сфері [2].

Культура мовлення тісно пов'язана з комунікативною культурою, оскільки комунікація здійснюється через мовлення. Термін "комунікативна культура" вперше з'явився на початку 90-х років ХХ ст., коли в дослідженнях з педагогічного спілкування почали виділяти культурологічний аспект комунікації.

Поняття "комунікативна культура" є багатокомпонентним особистісним утворенням і розуміється як складний соціальний феномен, що стосується всіх сторін суспільного та індивідуального життя.

Комунікативна культура майбутнього вчителя охоплює комплекс знань про загальнолюдські й професійні моральні принципи, їхню історію та застосування, а також про взаємини між людьми в педагогічній діяльності. Її завдання полягає у регулюванні, стимулюванні або обмеженні поведінки учасників освітнього процесу з метою зменшення комунікативних конфліктів та узгодження індивідуальних інтересів із загальними цілями суспільства. Головною метою комунікативної культури педагога є створення правил спілкування, які сприяють взаєморозумінню між людьми під час навчання і виховання та взаємозбагаченню духовними цінностями.

Формування комунікативної культури у педагогів включає такі аспекти: опанування національно-історичним досвідом освітньої діяльності; аналіз впливу релігійних і культурних цінностей на професійну поведінку вчителя; вивчення взаємозв'язку між комунікативною та загальнолюдською культурою; дослідження проблеми соціальної відповідальності родини, школи та суспільного оточення; підтримка і дотримання етичних принципів у різних соціальних, побутових і організаційних ситуаціях [5].

Культура професійного спілкування педагога розглядається в науці як інтегрована якість (сплав, поєднання) специфічних рис, комплекс яких яскраво висвітлює ту висоту, на яку піднявся педагог-менеджер у спілкуванні зі своїми підлеглими. В ході дослідження цієї проблеми вирізняються такі структурні компоненти цієї педагогічної категорії:

- гуманістична спрямованість і творча мотивація педагога-управлінця (любов до людей, своєї професії, постійний інтерес до спілкування, доброзичливість, креативний підхід до виконання завдань спілкування, прагнення до постійного підвищення культури спілкування);

- знання основ теорії педагогічного спілкування (методологія, сутність, функції, структура, стилі спілкування. творчі підходи до реалізації комунікативних завдань, діагностика культури професійного спілкування);

- комунікативно-творчі здібності (адекватність оцінки ситуації і поведінки керівника в ній, емпатія, рефлективність діалогічність, педагогічний артистизм, перцепція, індивідуальна чарівність, здатність переконувати й навіювати, емоційна стійкість, мовна виразність, здатність моделювати спілкування);

- характер і результати спілкування в конкретні управлінській ситуації (адекватність дії поведінки, рівень взаєморозуміння, створення атмосфери співтворчості безконфліктних взаємодій).

Різновидом педагогічного спілкування є управлінське, тобто спілкування між співрозмовниками, які займають соціальні позиції співпідпорядкованості, або відносної залежності, виходячи з виконуваних соціальних ролей. Психологи називають таке спілкування різновидом рольового. Цей різновид спілкування спрямований на оптимізацію процесу управління та розв'язання проблем спільної діяльності і виконує такі основні функції: а) видача розпорядницької інформації (розпорядження вказівки, рекомендації, поради тощо); б) одержання зворотної (контрольної) інформації про хід і підсумки реалізації розпорядницької інформації; в) видача оцінної інформації про підсумки реалізації завдання [3].

Управлінське спілкування у своїй основі – ділове рольове, у процесі якого відбуваються контакт взаємодія не задля дозвіллєвої цікавості, а для того, щоб розв'язати певну ділову проблему.

Вивчення цього виду спілкування вказує на його складність, яка вимагає виокремлення певних складових, опису структури. Одним із ефективних є підхід, при якому виокремлюють три взаємопов'язані (взаємозалежні) сторони спілкування: перцептивну (взаємосприймання партнера у спілкуванні);

комунікативну (взаємообмін інформацією); інтерактивну (взаємодія і взаємовплив партнерів у ході спілкування).

Комунікативна культура педагога-менеджера передбачає оволодіння ним основними ознаками комунікативного якісного мовлення, яке містить: правильність, логічність, доцільність, точність, виразність, ясність, етичність, естетичність. Правильність мовлення у лінгвістичному розумінні означає добре володіння лексичними, орфографічними, граматичними та стилістичними нормами сучасної літературної мови. Логічність мовлення пов'язана з логічністю мислення і знанням мовних засобів, за допомогою яких можна точно передати предмет думання й саму думку про нього. Логіка викладу досягається за допомогою внутрішнього плану відповіді: задум – основна думка – "членування" – висновки [4].

Точність мовлення – одна із найважливіших ознак культури мовлення, яка утримує керівника від зайвого говоріння. В офіційно-діловому стилі спілкування точність досягається через систему термінів, понять, слів, точності їхнього добору. Ясність мовлення визначається як її зрозумілість, точність і логічність. Чистота мови асоціюється із поняттям відсутності у ній чужих елементів. Чистота мови є запорукою її виразності та естетичності.

Виразність мовлення досягається через уміння мовця користуватися усіма стилями мовлення. В офіційно-діловому спілкуванні варто робити акцент на використанні адміністративно-управлінської термінології, сегментуванні тексту, різних рівнів стандартизації, кліше.

Сторони, які вступають в комунікацію, мають отримувати естетичне задоволення від цього процесу. Досягається цей показник культури мовлення через присутність усіх попередніх ознак: правильності, точності, логічності, чистоти, виразності, доречності та ін. Естетика щоденної практичної мови досягається оптимальним добором мовних засобів, потрібних для певної комунікативної настанови. Почуття естетичного задоволення викликається ввічливим, дотепним розмовним мовленням.

Досить важливим в управлінській діяльності педагога-менеджера с вміння встановлювати контакт з певною особою чи групою людей і підтримувати його протягом усього процесу спілкування. У цьому питанні доречними є поради психологів, досвідчених ораторів, які пропонують цілу систему засобів, а саме: звертання і вокативи, оперативна орієнтація за візуальним і акустичним сприйманням, розвідувальні запитання, мовний етикет, посмішка, реакція на неї, цікаві приклади, доречні цитати. спрямовані відхилення (увага на когось із слухачів), тренінги. ділові ігри, колективний аналіз і висновки, вдячність аудиторії. побажання й прощання [6].

Усе це забезпечує міцний контакт, підвищує успіх спілкування, зменшує конфліктність. Однак часто причини конфліктності містяться у самому керівникові, бо погано підготувався до розмови, наради, семінару, не володіє мистецтвом живого спілкування, не зміг дещо передбачити, у потрібний момент "загальмувати" тощо.

Запобігти цьому на майбутнє може тільки самоаналіз. рефлексія, тобто дослідження своїх відчуттів, осмислення власних дій, самопізнання. Після такого аналізу рідко настає самозаспокоєння, частіше виникає потреба коригувати свою управлінську поведінку та мисленнєво-мовленнєву культуру.

Однак рефлексія і коригування будуть ефективними тоді, коли управлінець сприйматиме їх як джерело розвитку власної особистості. Для цього треба позбавитися надмірних амбіцій, самозакоханості, навчитися бачити себе збоку, твердо оцінювати свої досягнення, вчасно позбуватися однобічних оцінок [7].

Поряд із людським міжособистісним спілкуванням в умовах сучасних реалій, перед управлінцями постає завдання інтегрувати до процесу комунікації сучасні комп'ютерні технології. Розвиток інформаційних технологій підсилює природне прагнення людей до самореалізації, оволодіння інформаційно-пошуковою комунікативною компетенцією, розвитку умінь і навичок генерувати нові, оригінальні, нестандартні ідеї в процесі використання комп'ютерної комунікації, упроваджувати інновації в галузі освіти.

Розвиток інформаційних технологій є фундаментом для створення інформаційно-комунікативного простору, який дає поштовх успішній реалізації поставлених завдань у будь-якій галузі сучасного інформаційного суспільства. Без перебільшення можна стверджувати, що раціональне використання у навчальному процесі інформаційно-комунікаційних технологій значно підвищує його результативність. Електронні освітні ресурси дають змогу об'єднувати велику кількість образних, звукових, умовно-графічних, відео- та анімаційних матеріалів. Сучасні засоби навчання на основі інформаційно-комунікативних технологій мають унікальні властивості і функції наочності, які здатні змінити весь процес навчання [8, 149]. Можливості засобів нових інформаційних технологій в освіті, реалізація яких створює передумови для небувалої в історії педагогіки інтенсифікації освітнього процесу, підвищення його ефективності і якості.

Тому можна стверджувати, що до основних якостей майбутнього педагога-менеджера додається ще і вміння працювати із сучасними інформаційними технологіями, технічними засобами, бути здатними до швидкого засвоєння нової інформації та використання її у процесі комунікації.

З огляду на окреслене, резюмуємо, що комунікативна культура є цілісним динамічним особистісним утворенням, важливими компонентами якого виступають культура мовлення, етика комунікативної поведінки, системно-ціннісних орієнтацій, світоглядна культура.

Висновки і перспективи подальших розвідок. Отже, аналіз розглянутого питання щодо місця та ролі комунікативної культури в управлінській діяльності педагога-менеджера дає підставу зробити висновок про те, що саме комунікативна культура є однією із базових складових його професійної діяльності.

Реалізація на практиці таких важливих компонентів комунікативної культури педагога-менеджера, як: мотиваційно-ціннісний, знання основ теорії педагогічного спілкування, комунікативно-творчі здібності, здатність налагоджувати стосунки, гармонізувати середовище, рефлексивна культура, забезпечує створення позитивного мікроклімату, якісну взаємодію в освітньому просторі.

Темою подальших наукових досліджень з означеної проблеми може стати розробка ефективних педагогічних технологій на основі раціонального використання електронних освітніх ресурсів, які уможливлять об'єднати велику кількість образних, звукових, умовно-графічних, відео та анімаційних матеріалів у процесі комунікації.

ЛІТЕРАТУРА

1. Великий тлумачний словник сучасної української мови / уклад. і гол. ред. В.Т. Бусел. Київ : ВТФ "Перун", 2001. 1440 с.

2. Волкова Н.П. Професійно-педагогічна комунікація. Київ : ВЦ "Академія" 2006. 256 с.

3. Крамчанін В.М. Управлінська культура керівників закладів освіти як психолого-педагогічний феномен. URL: https://virtkafedra.ucoz.ua/el_gurnal/pages/vyp11/1/Kramchanin.pdf

4. Святоха В.А. Вплив управлінської культури керівника вищого навчального закладу на ефективність менеджменту. *Теоретичні і прикладні проблеми психології.* 2013. № 3 (32). С. 237–242.

5. Тернопільська В.І. Соціально-комунікативна культура школяра: шляхи сходження : монографія. Житомир : Вид-во ПП "Рута", 2008. 303 с.

6. Ягупов В.В., Свистун В.І., Кришталь М.А., Король В.М. Управлінська культура і компетентність керівників як системна психолого-педагогічна проблема. *Збірник наукових праць Національної академії державної прикордонної служби України. Педагогічні та психологічні науки.* 2013. № 4 (96). С. 291–301.

7. Чорноус В. Комунікативна культура як основа здійснення професійної діяльності майбутнього вчителя іноземної. URL: http://www.aphn-journal.in.ua/archive/65_2023/part_3/50.pdf

8. Сікора О., Вдовичин Т. Вебсистема як засіб адаптації учасників освітнього процесу. *Молодь і ринок.* 2024. Вип. 9 (229). С. 149–155.

REFERENCES

1. Velykyi tlumachnyi slovnyk suchasnoi ukrainskoi movy [A large explanatory dictionary of the modern Ukrainian language]. (Ed.). V.T. Busel. Kyiv, 2001. 1440 p. [in Ukrainian].

2. Volkova, N.P. (2006). Profesiino-pedahohichna komunikatsiia [Professional and pedagogical communication]. Kyiv, 256 p. [in Ukrainian].

3. Kramchanin, V.M. Upravlinska kultura kerivnykiv zakladiv osvity yak psykholoho-pedahohichnyi fenomen [Management culture of heads of educational institutions as a psychological and pedagogical phenomenon]. Available at: https://virtkafedra.ucoz.ua/el_gurnal/pages/vyp11/1/Kramchanin.pdf [in Ukrainian].

4. Sviatokha, V.A. (2013). Vplyv upravlinskoi kultury kerivnyka vyshchoho navchalnoho zakladu na efektyvnist menedzhmentu [The influence of management culture of the head of a higher educational institution on the effectiveness of management]. *Theoretical and applied problems of psychology*. No. 3 (32). pp. 237–242. [in Ukrainian].

5. Ternopilska, V.I. (2008). Social and communicative culture of a schoolboy: ways of ascent: a monograph. Zhytomyr, 303 p. [in Ukrainian].

6. Yagupov, V.V., Svystun, V.I., Krystal, M.A. & King, V.M. (2013). Upravlinska kultura i kompetentnist kerivnykiv yak systemna psykholoho-pedahohichna problema [Managerial culture and competence of managers as a systemic psychological and pedagogical problem]. *Collection of scientific works of the National Academy of the State Border Service of Ukraine. Pedagogical and psychological sciences.* No. 4 (96). pp. 291–301. [in Ukrainian].

7. Chornous, V. Komunikatyvna kultura yak osnova zdiisnennia profesiinoi diialnosti maibutnoho vchytelia inozemnoi [Communicative culture as the basis of professional activity of the future teacher of foreign language]. Available at: http://www.aphn-journal.in.ua/archive/65_2023/part_3/50.pdf [in Ukrainian].

8. Sikora, O. & Vdovychyn, T. (2024). Vebsystema yak zasib adaptatsii uchasnykiv osvitnoho protsesu. Shchomisiachnyi naukovo-pedahohichnyi zhurnal [Web System as a Means of Adapting Participants of the Educational Process]. Monthly Scientific and Pedagogical Journal. *Youth & market*. Issue 9 (229). pp. 149–155. [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 12.11.2024

"Досвід – це велика річ, він дозволяє вам визнавати помилку кожний раз, коли ви її здійснюєте".

невідомий автор

УДК 316.6: [159.98:331.54]
DOI: https://doi.org/10.24919/2308-4634.2024.316427

Наталія Стеца, *кандидат педагогічних наук, доцент кафедри педагогіки, освітнього менеджменту та соціальної роботи Рівненського державного гуманітарного університету*

ЕТИЧНІ ЗАСАДИ ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ СОЦІАЛЬНОГО ПРАЦІВНИКА

Стаття аналізує аспекти професійної етики у сфері соціальної роботи. Кожна професія має власну систему моральних цінностей. При виконанні професійних обов'язків фахівці не лише демонструють професійні навички, але і проявляють певні особистісні риси та ставлення до сутності своєї роботи. Професійна етика є основою всіх інших аспектів професійної діяльності, оскільки моральні принципи, яких дотримується професійна спільнота, є складовою частиною загальної моралі суспільства, що регулює поведінку та взаємодію людей, включаючи професійну сферу.

Соціальний працівник операціонує у ціннісно-орієнтованому середовищі, де кожна дія, мета, мотив або засіб досягнення цілей може бути оцінений з точки зору відповідності моральним нормам. Критерії моральності в соціальній роботі включають в себе вимоги до дій соціального працівника та до результативності і якості його роботи.

Отже, для успішного виконання своїх обов'язків фахівцям необхідні не лише моральні принципи, які визначають загальний напрям діяльності, але й правила щоденної практики, які допомагають втілити ці принципи в життя. Етичні норми у сфері соціальної роботи відображають основні вимоги та критерії поведінки, а також дій соціальних працівників, які визначаються конкретними умовами і характером їхньої роботи.

Ключові слова: *етика; професійна етика соціального працівника; етична свідомість; етична дія; етичні відносини; етичні вимоги; мораль; критерії моральності.*

Літ. 5.

Nataliya Stetsa, *Ph.D. (Pedagogy), Associate Professor of the Pedagogy, Educational Management and Social Work Department, Rivne State Humanitarian University*

ETHICAL PRINCIPLES OF THE PROFESSIONAL ACTIVITY OF A SOCIAL WORKER

The article analyzes aspects of professional ethics in the field of social work. Each profession has its own system of moral values. When performing professional duties, specialists not only demonstrate their professional skills but also show certain personal traits and attitudes towards the essence of their work. Professional ethics is the basis of all other aspects of professional activity since the moral principles followed by the professional community are an integral part of the general morality of society, which regulates the behavior and interaction of people, including the professional sphere.

The social worker operates in a value-oriented environment where every action, goal, motive or means of achieving goals can be evaluated from the point of view of compliance with moral standards. The criteria of morality in social work include requirements for the actions of a social worker and for the effectiveness and quality of his work.

Therefore, for the successful performance of their duties, specialists need not only moral principles that determine the general direction of activity but also rules of daily practice that help to put these principles into practice. Ethical norms in the field of social work reflect the basic requirements and criteria for the behavior and actions of social workers, which are determined by the specific conditions and nature of their work.

A deep understanding of norms and principles of professional ethics and their creative application in everyday practice helps social workers to cooperate with clients, their relatives, colleagues and representatives of public, state and private organizations and institutions.

Keywords: *ethics; professional ethics of a social worker; ethical consciousness; ethical action; ethical relations; ethical requirements; morality; criteria of morality.*

Постановка проблеми. Етичні засади професійної діяльності соціального працівника є одним з найважливіших аспектів, які визначають ефективність його роботи та рівень довіри клієнтів і суспільства загалом. Соціальна робота спрямована на підтримку та допомогу людям, які опинилися у складних життєвих обставинах, і тому вона вимагає дотримання високих стандартів моралі й етики. У процесі виконання обов'язків соціальні працівники стикаються з низкою морально-етичних дилем, які можуть впливати на якість надання послуг та їх професійну репутацію. Основна проблема полягає у тому, що, попри існування національних та міжнародних етичних кодексів, соціальні працівники нерідко опиняються у ситуаціях, де нема чітких відповідей на питання: як діяти правильно та зберігати баланс між професійною відповідальністю та людськими цінностями. Це включає конфлікти між інтересами клієнтів та установ, дилеми конфіденційності, питання культурних та релігійних відмінностей.

Аналіз основних досліджень. На жаль, етичні виклики у соціальній роботі ще не отримали достатнього дослідження та уваги в українській науко-

© Н. Стеца, 2024

вій літературі. Потрібно узагальнити та систематизувати досвід практикуючих фахівців і науковців, розробити єдиності, чіткі правила і методи подолання складних етичних проблем. Проблема етики у взаємодії між соціальним працівником та клієнтом, співвідношення особистих та професійних етичних цінностей, причини виникнення та шляхи вирішення етичних дилем розглянули у своїх роботах І. Зверєва, В. Петрук, Т. Спіріна, О. Безпалько, С. Харченко, а Р. Лаврецький та М. Нагірняк зробили спробу окреслити етичні дилеми в контексті соціальної роботи в Польщі.

Метою статті є дослідження етичних засад професійної діяльності соціального працівника, аналіз основних етичних принципів і нормативних документів, що регламентують їхню роботу, а також вивчення ключових морально-етичних дилем, з якими вони стикаються у професійній діяльності. Стаття також спрямована на виявлення важливості етичної підготовки соціальних працівників та розробку рекомендацій щодо підвищення рівня дотримання етичних стандартів у практиці соціальної роботи для забезпечення ефективності та довіри до цієї професії.

Виклад основного матеріалу. Етика, походячи від слова "ethos" у грецькій мові, є галуззю філософії, що досліджує мораль, її розвиток, норми та роль у суспільстві. Це одна з найстаріших теоретичних галузей, що виникла в межах філософії. Аристотель запропонував термін "етика" для позначення філософського вчення про мораль і моральність. Етика вирішує питання моралі та моральності на теоретичному рівні, що відображається у повсякденній діяльності людини [2]. Поява професійної етики передує створенню наукових теорій про неї, а у практиці вона проявляється у нормах поведінки фахівців, що піддаються змінам під впливом зовнішніх і внутрішніх факторів. Професійна етика не лише досліджує професійну мораль, але й формує моральну свідомість професійної групи. Етика соціальної роботи ґрунтується на моральних нормах та професійних цінностях, що є основою для розвитку професійного обов'язку фахівців і підвищення їх відповідальності. У соціальній роботі основні етичні відносини виникають у процесі професійної діяльності й охоплюють взаємозв'язки, спрямовані на досягнення загального і особистого благополуччя через зміну в системі "людина – середовище" [4]. Ці відносини виникають між соціальними працівниками як членами колективу, між працівниками та клієнтами, а також між працівниками і соціальним оточенням клієнтів. Крім того, вони охоплюють відносини між соціальними працівниками і різними установами, організаціями, приватними особами, з якими вони співпрацюють у наданні допомоги клієнтам. Важливою складовою є етична свідомість соціальних працівників, що відображає їхнє соціальне становище та діяльність у процесі взаємодії. Ця свідомість формується на основі моральних принципів, які визначають усю їхню діяльність, та вимагає постійного самоконтролю. Такий етичний підхід визначається необхідністю відповідності моральним нормам та цінностям суспільства, а також внутрішнім установкам професійної групи.

Загалом, етика соціальної роботи охоплює рівні внутрішніх етичних стандартів, оцінки дій і відносин соціальних працівників, а також загальну оцінку соціальної роботи як соціального інституту. Оцінка етичних аспектів на різних рівнях має складний характер, що об'єднує об'єктивні та суб'єктивні виміри [1]. Суб'єктивність оцінки проявляється у тому, що оцінювання здійснюється людьми і часто відбувається під впливом особистих переконань та поглядів. Наприклад, думка клієнта щодо якості соціальної роботи може бути визначена тим, наскільки ефективно працівник розв'язує його проблеми, а це не завжди відповідає об'єктивним можливостям.

Отже, оцінка соціальної роботи може також бути не повністю об'єктивною через різноманітність суспільства: не всі громадяни мають однакові знання про інститут соціальної роботи та його функції. Держава оцінює діяльність інституту соціальної роботи з урахуванням його потенціалу, тоді як суспільство здебільшого цікавиться результатами. Однак суспільство може бути не повністю обізнане з умовами, при яких діяльність інституту стає ефективною [4].

Важливим аспектом є також визначення критеріїв моральності, що використовуються для оцінки діяльності. Моральність включає уявлення про добро і зло, а також справедливість у контексті професійної поведінки. Критерії моральності в соціальній роботі відображають загальні вимоги до дій працівників, але також враховують ефективність та якість самої роботи. На основі цього можна виділити кілька ключових критеріїв: підтримка прав особи, формування високоморальної особистості, соціальна доцільність та співпраця учасників процесу. Ці критерії спрямовані на сприяння самореалізації та підвищення особистісного потенціалу клієнтів, формування моральних цінностей і підтримку співпраці всіх учасників процесу для досягнення позитивних результатів. Забезпечення всебічного позитивного впливу на учасників процесу є ключовою складовою соціальної роботи. Соціальний працівник, усуваючи проблеми клієнтів, здійснює багатосторонній вплив на їхнє життя, що охоплює не лише матеріальні аспекти, а й психологічний стан, надії та перспективи. Також важливо відзначити, що дії соціального працівника можуть послужити прикладом для його колег, сприяючи позитивним змінам у професійному середовищі. Цей позитив-

ний вплив розповсюджується на все суспільство, яке зацікавлене у максимальній ефективності соціальної діяльності [3].

Крім того, критерії моральності визначають стандарти етичної поведінки у соціальній роботі. Вони відображають не лише професійні інтереси, а й загальні моральні цінності суспільства. Саме ці норми стали основою для розвитку професії соціального працівника і визначають її значення у сучасному світі.

Важливо також підкреслити, що соціальна робота відбувається у різних ситуаціях, вимагаючи від соціального працівника етичної відповідальності перед клієнтами, їхнім оточенням та суспільством. Постановка питання про етику в соціальній роботі вимагає не лише розв'язання конкретної проблеми, але й забезпечення соціальної справедливості та доцільності. Такий підхід дає нам змогу вирішувати етичні дилеми з урахуванням потреб і цінностей усіх учасників процесу.

В Україні у процесі будівництва громадянського суспільств зростає увага як держави, так і громадськості до розвитку моральних якостей громадян. Формування відповідальних та талановитих особистостей, здатних реалізувати власні життєві цінності, набуває значення у контексті підготовки соціальних працівників. Зростаюча необхідність у регулюванні взаємин між людьми різних професій привела до розуміння та встановлення певних етичних стандартів для професійної діяльності.

Особливої актуальності набуває формування професійної етики для соціальних працівників, які працюють з людьми у складних життєвих ситуаціях та взаємодіють з численними соціальними інституціями. Це ставить високі вимоги до освітнього процесу у вищій освіті, яка готує фахівців нового покоління. Результативність розв'язання проблем клієнтів визначається рівнем загальної та фахової підготовки, культури і моральних якостей майбутніх соціальних працівників [1].

Розуміння етики соціальних працівників як частини загальної етичної теорії допомагає усвідомити походження морально-етичних питань і розвинути розуміння їхньої ролі та функцій у житті суспільства. Система професійної підготовки майбутніх фахівців покладається на принципи неперервної професійної освіти, гуманізації, гуманітаризації, демократизації, безперервності, інтеграції та індивідуалізації, спрямованих на професійний розвиток соціальних працівників [5].

Хоча існує значна кількість наукових досліджень щодо різних аспектів професійної підготовки фахівців, вивчення етичних засад у професійній діяльності соціальних працівників потребує подальшого дослідження. У практичній роботі етика визначається нормами поведінки, які змінюються під впливом різних факторів та безпосередньо впливають на дії соціальних працівників.

Професійна діяльність соціальних працівників базується на системі цінностей, що формуються у процесі розвитку принципів і норм поведінки фахівців. Вони відображають основні вимоги та критерії поведінки, випливаючи зі специфіки діяльності. Такий підхід уможливлює забезпечити етичні норми і принципи, враховуючи потреби та цінності всіх учасників процесу. Етичні норми встановлюють обов'язкові правила для професійної поведінки, хоча вони не можуть охопити всі можливі ситуації. Етика професійної діяльності включає такі аспекти:

Стосовно професії:

- діяти відповідно до принципів і норм етичної поведінки;
- розвивати свій професіоналізм;
- нести відповідальність за клієнтів у межах етичних норм;
- сприяти підвищенню професійного статусу соціальних працівників;
- сприяти розробці та впровадженню соціальних програм, методів і технологій для поліпшення якості життя.

Стосовно колег:

- визнавати і враховувати різні точки зору та досвід колег;
- конструктивно аналізувати теоретичні та методичні підходи колег;
- сприяти обміну знаннями та досвідом з метою вдосконалення практики роботи;
- захищати гідність та честь колег, уникаючи необгрунтованої критики.

Стосовно клієнтів:

- поважати особистість та права клієнтів, незалежно від їхньої соціальної та особистісної характеристики;
- намагатися зрозуміти кожного клієнта та його потреби;
- забезпечувати безпеку клієнтів і взаємодіяти з ними на основі довіри та конфіденційності;
- підтримувати право клієнтів на участь у прийнятті рішень та бути відповідальними за свої дії.

Стосовно організації:

- використовувати досвід та можливості організації для підвищення якості допомоги клієнтам;
- підтримувати місію організації та допомагати у досягненні її цілей [4].

Розглядаючи нормативно-правові акти, які регулюють діяльність соціальних працівників, можна виділити основні категорії етики професійної діяльності, такі як етичні стосунки, свідомість, дії та обов'язки. Ці аспекти визначають зв'язки і залежності у взаємодії між фахівцями, клієнтами та організаціями з метою досягнення загальних цілей.

Етична свідомість у соціальних працівників означає розуміння важливості їхньої діяльності з

моральної точки зору. Це не лише усвідомлення необхідності своєї роботи, але й переконання у її моральній цінності. Професійна діяльність розглядається з погляду внутрішньої потреби і важливості як можливість реалізувати власні моральні переконання.

Етичні дії соціального працівника базуються на особистих моральних мотивах. Вони враховують не лише загальнолюдські або професійні цінності, але й особисті переконання та вартості. Оскільки головною метою діяльності соціального працівника є задоволення потреб клієнта і розв'язання його проблем, його рішення базуються на тому, яка користь вони принесуть клієнту і суспільству загалом. Дії повинні ґрунтуватися на повазі до гідності клієнта та його оточення, враховуючи їхнє благополуччя.

Професійний обов'язок соціального працівника відображає його об'єктивні зобов'язання у внутрішніх мотивах, переконаннях і втіленні їх у практичній діяльності. Обов'язок перетворює вимоги моралі, що загальні для багатьох, в особисті завдання людини, сформульовані щодо її становища та ситуації. Для соціального працівника вимоги обов'язку виступають не лише як зовнішні вимоги, але й як внутрішня потреба та моральне зобов'язання [2].

Таким чином, етичні принципи професійної діяльності соціальних працівників передбачають солідарність з метою організації, добровільність, залучення до проєктів та програм, добросовісність, законність, дотримання інтересів клієнта, особисту відповідальність, визнання права клієнта на самостійне рішення, прийняття клієнта таким, як він є, конфіденційність, доброзичливість, відсутність упереджень та дотримання норм етики професійної діяльності. Всі ці принципи визначаються як зовнішніми стандартами, так і внутрішніми моральними переконаннями фахівців [4].

Соціальний працівник характеризується певним набором особистісних якостей, таких як готовність допомогти, емоційна глибина, висока самодисципліна, відчуття відповідальності, чесність, совість, об'єктивність, справедливість, емпатія, і багато інших. З огляду на це, розробляючи етичну карту соціального працівника, важливо враховувати такі принципи:

1. Не давайте обіцянок, які неможливо виконати.

2. Дотримуйтесь конфіденційності та уникайте поведінки, яка може бути сприйнята неправильно.

3. Будьте відкриті до нових ідей і методів роботи.

4. Використовуйте можливість вчитися від інших людей.

5. Утримуйтеся від критики у справах, які вам невідомі.

6. Завжди питайте, коли щось незрозуміло.

7. Працюйте в команді, співпраця завжди ефективніша.

8. Постійно поглиблюйте свою освіту, оскільки вона є ключем до успіху в професійній діяльності.

9. Беріть участь у проєктах, програмах, зустрічах для розвитку та обміну досвідом.

10. Представляйте себе та свою професію гідно та з повагою [1].

Висновки. Отже, етика у професійній діяльності соціального працівника базується на повазі до прав особистості, особливостей соціальної роботи як професійного напряму і соціального інституту. Це передбачає не лише розуміння норм і принципів взаємодії та взаємин, а й наявність у фахівця відповідних особистісних якостей. Вища моральність формується в нього завдяки розвитку певних рис у процесі самовдосконалення та навчання у професійній сфері. Багато етичних дилем наводять соціальних працівників на рішення, що ґрунтуються на їхніх уявленнях про добро, зло та виконання обов'язку, інакше кажучи, на власних моральних переконаннях.

ЛІТЕРАТУРА

1. Звєрєва І.Д., Безпалько О.В., Харченко С.Я. та ін. Соціальна робота в Україні : навч. посіб. / за заг. ред. І.Д. Звєрєвої, Г.М. Лактіонової. Київ : Центр навчальної літератури, 2004. 256 с.

2. Петрук В.В. Деякі аспекти професійної етики соціального працівника. *Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання в підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми : зб. наук. пр.* Вип. 52. Київ – Вінниця : ТОВ фірма "Планер", 2018. С. 379–383.

3. Соловйов О. Морально-етичні проблеми соціальної роботи. *Соціальна політика і соціальна робота.* 1998. № 4. С. 56–66.

4. Спіріна Т.П. Формування етичних засад професійної діяльності майбутніх соціальних працівників. *Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка. Педагогічні науки*. 2014. № 4. С. 148–155.

5. Карпенко, О.Г., Романова Н.Ф. Теорія та практика соціальної роботи: навч. посіб. для студентів ВНЗ. Київ : Слово, 2015. 402 с.

REFERENCES

1. Zvierieva, I.D., Bezpalko, O.V. Kharchenko, S.Ya. et al. (2004). Sotsialna robota v Ukraini: Navch. posib. [Social Work in Ukraine: Textbook]. Edited by I.D. Zvierieva, H.M. Laktionova. Kyiv, 2004. 256 p. [in Ukrainian].

2. Petruk, V.V. (2018). Deiaki aspekty profesiinoi etyky sotsialnoho pratsivnyka [Some Aspects of Professional Ethics of the Social Worker]. *Modern Information Technologies and Innovative Teaching Methods in Training Specialists: Methodology, Theory, Experience, Problems: Collection of Scientific Works,* Issue 52. Kyiv-Vinnytsia, pp. 379–383. [in Ukrainian].

3. Solovyov, O. (1998). Moralno-etychni problemy sotsialnoi roboty [Moral and Ethical Issues of Social Work]. *Social Policy and Social Work.* No. 4. pp. 56–66. [in Ukrainian].

4. Spirina, T.P. (2014). Formuvannia etychnykh zasad profesiinoi diialnosti maibutnikh sotsialnykh pratsivnykiv [Formation of Ethical Foundations of Professional Activities of Future Social Workers]. *Bulletin of Luhansk National University named after Taras Shevchenko. Pedagogical Sciences*. No. 4. pp. 148–155. [in Ukrainian].

5. Karpenko, O.H. & Romanova N.F. (2015). Teoriia ta praktyka sotsialnoi roboty [Theory and Practice of Social Work]. *Textbook for Higher Education Students.* Kyiv, 402 p. [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 14.11.2024

УДК 378.016:81’243:[378.147:63](477)
DOI: https://doi.org/10.24919/2308-4634.2024.316400

Марина Андрєєва, *викладач кафедри української та іноземних мов Вінницького національного аграрного університету*

КЛЮЧОВІ АСПЕКТИ ВИКЛАДАННЯ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ ДЛЯ АГРАРІЇВ В НЕМОВНИХ ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ УКРАЇНИ

У статті розглянуто основні аспекти навчання іноземної мови в аграрних закладах вищої освіти України. Проаналізовано науково-педагогічну літературу та визначено ключові положення, на основі яких будується професійно-орієнтоване навчання. Особлива увага приділяється методиці викладання, яка враховує специфіку аграрної сфери та потреби сучасних фахівців. Визначено чинники, що ускладнюють навчальний процес, та запропоновано шляхи їх подолання. Акцентовано на важливості іншомовного спілкування у професійній діяльності аграріїв, що підвищує їхню конкурентоспроможність на ринку праці.

Ключові слова: *іноземна мова; аграрні заклади вищої освіти; методика викладання; чинники ускладнення навчання; іншомовне спілкування; конкурентоспроможність; професійна діяльність; ринок праці.*

Літ. 12.

Maryna Andrieieva, *Lecturer of the Ukrainian and Foreign Languages Department, Vinnytsia National Agrarian University*

THE MAIN ASPECTS OF TEACHING A FOREIGN LANGUAGE TO AGRARIANS IN NON-LINGUISTIC HIGHER EDUCATION INSTITUTIONS OF UKRAINE

The changes that have occurred throughout the world, the increasing role of science, the formation of international scientific space, the expansion of international relations, the development of the media associated with the expansion of communication opportunities, as well as the transition to the personal paradigm as a higher degree of integrity in cognition and design of educational processes, created the prerequisites for changing the situation in teaching foreign languages at the university.

Learning foreign languages nowadays is a necessary process for every person. Learning a foreign language can be looked at in different ways. For some, this process seems very difficult, and learning to speak a foreign language fluently is an unattainable goal. In general, learning a foreign language as a non-native one is a multifaceted process that requires focused thinking, sustained attention, and strong-willed efforts on oneself.

The article reveals the actual problems of professional training of agrarians in the context of reforming the higher education system. The scientific and pedagogical literature was analyzed and the theoretical aspects of foreign language learning in agricultural institutions of higher education in Ukraine were considered. The main provisions on the basis of which foreign language learning is built are highlighted; the definition of the term “professionally oriented education” and the specifics of foreign language education in non-language institutions of higher education are revealed. Attention is paid to the factors that make working with students difficult; attention is focused on the methodology of teaching a foreign language, which is especially relevant in connection with the growing role of foreign language communication in the professional activity of modern agricultural specialists.

Keywords: *foreign language; professionally oriented training; content and teaching methods; specialist; higher educational institution.*

Постановка проблеми. В умовах глобалізації та інтеграції України до світового економічного простору, зростає потреба у висококваліфікованих фахівцях аграрної сфери, які володіють іноземними мовами. Однак навчання іноземної мови в аграрних закладах вищої освіти стикається з низкою проблем. Серед них: недостатня мотивація студентів, обмеженість навчальних ресурсів, відсутність спеціалізованих програм, що враховують специфіку аграрної галузі, та недостатня підготовка викладачів до викладання професійно-орієнтованих курсів. Усунення цих проблем є ключовим для підвищення якості освіти та конкурентоспроможності випускників на міжнародному ринку праці.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вивчення іноземних мов було досліджено багатьма науковцями з позицій, включаючи лінгвістичний,

© М. Андрєєва, 2024

психологічний, педагогічний та соціальний аспекти.

В Україні багато науковців зробили значний внесок у дослідження вивчення іноземних мов у закладах вищої освіти. Їхні роботи охоплюють різні аспекти цієї проблематики, такі як методологія викладання, міжкультурна комунікація, інноваційні технології та психолого-педагогічні підходи до навчання. Л. Скалюк, С. Ніколаєнко, Л. Ваховська, О. Бєляєв студіювали питання формування професійно-орієнтованих мовних компетенцій, використання мультимедійних засобів та дистанційного навчання; з'ясовували, як навчати студентів не лише мови, а й культурних аспектів, що сприяють розвитку міжкультурної компетентності; аналізувати впровадження електронного навчання (e-learning) та мобільних додатків для навчання мов; виявляли ефективність онлайн-платформ і віртуальних навчальних середовищ для студентів закладів вищої освіти.

Останні дослідження з теми навчання іноземної мови в аграрних закладах вищої освіти України висвітлюють кілька ключових аспектів:

1. **Професійно-орієнтоване навчання**: Дослідження підкреслюють важливість адаптації навчальних програм до специфіки аграрної галузі. Це дозволяє студентам ефективніше застосовувати знання іноземної мови у професійній діяльності. Наприклад, використання спеціалізованої термінології та контексту аграрної сфери значно підвищує рівень підготовки майбутніх фахівців.

2. **Методика викладання**: Використання сучасних методів навчання, таких як інтерактивні технології, проєктне навчання та міждисциплінарний підхід, сприяє підвищенню мотивації студентів та удосконаленню їхніх мовних навичок. Дослідження показують, що такі методи допомагають студентам краще засвоювати матеріал та застосовувати його на практиці.

3. **Чинники ускладнення навчання**: Визначено основні проблеми, з якими стикаються викладачі та студенти, зокрема, недостатня мотивація, обмеженість навчальних ресурсів та відсутність спеціалізованих програм. Дослідження пропонують шляхи подолання цих проблем, такі як розробка нових навчальних матеріалів, а також підвищення кваліфікації викладачів.

4. **Іншомовне спілкування**: Акцент на важливості іншомовного спілкування у професійній діяльності аграріїв. Дослідження показують, що володіння іноземною мовою підвищує конкурентоспроможність випускників на ринку праці та сприяє їхньому професійному зростанню.

5. **Інноваційні підходи**: Впровадження нових інформаційних і педагогічних технологій, які сприяють вдосконаленню організації самостійної роботи студентів та підвищенню якості навчання. Дослідження показують, що використання таких технологій допомагає студентам краще засвоювати матеріал та застосовувати його на практиці.

Ці наукові розробки підкреслюють необхідність постійного вдосконалення методик викладання та адаптації навчальних програм до сучасних вимог аграрної галузі.

Метою статті є висвітлення теоретичних особливостей вивчення іноземної мови в немовних закладах вищої освіти України.

Виклад основного матеріалу дослідження. Викладачі іноземної мови у немовних закладах вищої освіти мають важливе завдання – підготувати фахівців, які добре володіють іноземною мовою за короткий час. Для цього вони повинні поєднувати традиційні та інноваційні методи навчання, щоб студенти могли ефективно спілкуватися та отримувати інформацію з оригінальних джерел. Наукові публікації засвідчують, що гуманітарна підготовка випускників не завжди відповідає потребам суспільства, що ускладнює розв'язання професійних завдань та задоволення особистих потреб в іншомовному середовищі. Відповідно до чинних програм, студенти повинні володіти іноземною мовою на рівні, який дозволяє їм спілкуватися та обмінюватися інформацією у своїй професійній сфері. Багато науковців вважають, що комунікативний підхід є найефективнішим для вивчення іноземної мови, а комунікативна компетенція – однією з найважливіших складових професійної підготовки.

Науковці, які вивчають значення іноземної мови у навчальному процесі, зазначають, що іноземна мова сприяє підвищенню рівня знань у спеціальності студента та формуванню його професійної спрямованості. Існує думка, що іноземна мова зі спеціальності перетворюється на іноземну мову для спеціальності. Це означає, що знання лише іноземної мови є недостатнім для багатьох спеціалістів, але сучасному професіоналу неможливо обійтись без певного рівня володіння нею.

Варто зазначити, що студенти немовних спеціальностей часто є випускниками сільських та міських шкіл з різним рівнем знань іноземної мови. Оскільки знання іноземної мови не перевіряються при вступі до закладів вищої освіти, на перших заняттях можна помітити, що багато першокурсників мають низький рівень знань і вважають, що оволодіти іноземною мовою взагалі неможливо.

Для подолання цих проблем викладачі повинні використовувати комунікативний підхід, який є найефективнішим для вивчення іноземної мови.

Комунікативна компетенція вважається однією з найважливіших складових професійної підготовки. Викладачі повинні поєднувати традиційні та інноваційні методи навчання, щоб студенти могли ефективно спілкуватися й отримувати інформацію

з оригінальних джерел. Це включає використання інтерактивних технологій, проєктного навчання та міждисциплінарного підходу.

Проблема технології навчання іноземних мов для студентів немовних спеціальностей передбачає інтеграцію нових методів, засобів і прийомів викладання в немовних закладах вищої освіти.

Державний освітній стандарт вищої професійної освіти вимагає врахування професійної специфіки під час вивчення іноземної мови, орієнтуючи її на виконання завдань майбутньої професійної діяльності випускників. Тому навчання іноземної мови в немовних закладах вищої освіти має на меті формування у здобувачів освіти здатності використовувати іноземну мову у професійних, ділових та наукових сферах і ситуаціях [2].

Згідно з освітньо-професійною програмою підготовки фахівців різних напрямів, важливим у навчанні іноземних мов для студентів є розвиток необхідної комунікативної здатності для професійного та ситуативного спілкування як усно, так і письмово [6].

Навчання іноземної мови для майбутніх професіоналів має бути орієнтоване на їхні майбутні професійні обов'язки. Основною метою цього навчання є розвиток спеціалізованих навичок для професійного та ситуативного спілкування, а також засвоєння освітньої інформації з іноземних джерел [1].

Особливу важливість має навчання іноземної мови у закладах вищої освіти, де студенти навчаються не за мовними спеціальностями. Воно спрямоване на розвиток здатності до спілкування іноземною мовою у професійних ситуаціях.

Професійно-орієнтоване навчання іноземної мови враховує потреби студентів у вивченні мови з урахуванням їх майбутньої професії. Це навчання включає читання спеціалізованої літератури, вивчення професійної лексики та термінології, а також спілкування у професійному контексті. Воно є пріоритетом в освіті, оскільки інтегрується зі спеціальними предметами, допомагаючи отримати додаткові професійні знання та розвинути важливі професійні якості [11].

Потрібно переосмислити підхід до навчання, особливо іноземної мови, оскільки іншомовне спілкування стає важливою частиною професійної діяльності. Аналіз методичних джерел показує, що існує багато технологій для навчання мови на немовних факультетах, і зараз важливо навчити студентів навичок спілкування іноземною мовою та надання спеціалізованих знань.

Вивчення іноземної мови для майбутнього професіонала встановлює зв’язок між його бажанням отримати спеціальні знання та успіхом у вивченні мови. Це є ефективним інструментом професійної та соціальної орієнтації в немовних закладах вищої освіти. Вміння спілкуватися іноземною мовою значно розширює професійні перспективи та можливості студентів. Крім того, сприяє розвитку критичного мислення та міжкультурної компетенції. Тому професійно-орієнтоване вивчення іноземної мови є ключовим елементом сучасної освіти.

Для реалізації цього потенціалу необхідне дотримання наступних умов:

- чітке формулювання цілей мовної діяльності;
- соціальна та професійна спрямованість цієї діяльності;
- задоволеність студентів під час виконання поставлених завдань;
- формування уміння творчо підходити до виконання завдань;
- сприятливий психологічний клімат у навчальному колективі.

Професійно-орієнтоване навчання включає як зміст навчальних матеріалів, так і практичні завдання, що розвивають професійні навички. Передовсім це потребує інтеграції курсу “іноземна мова” з основними професійними дисциплінами. Викладачі повинні навчити студентів використовувати іноземну мову для безперервного розвитку професійних знань та навичок через міжпредметні зв’язки. Також необхідно використовувати навчальні форми та методи, що сприяють розвитку необхідних професійних умінь та навичок.

Професійно-орієнтоване навчання іноземної мови у немовних вишах вимагає оновлення підходу до змісту. Воно повинно враховувати новітні досягнення у різних галузях, відображати наукові здобутки, що є важливими для професійних інтересів студентів, та сприяти їх професійному розвитку.

Особливо це важливо у контексті аграрних вишів, де студенти повинні опанувати термінологію та концепції, що є специфічними для їхньої галузі. Такий підхід дозволить майбутнім фахівцям більш ефективно інтегруватися у міжнародні професійні спільноти та активно брати участь у глобальних наукових дискусіях.

Крім того, важливо, щоб зміст навчання забезпечував розвиток критичного мислення та вміння аналізувати інформацію з різних джерел. Це сприятиме формуванню всебічно розвиненої особистості, здатної адаптуватися до змін та ефективно виконувати професійні завдання. Зміст навчання також має сприяти розвитку комунікативних навичок, необхідних для професійної діяльності, та підготовці до міжкультурної взаємодії.

У результаті, такий підхід до професійно-орієнтованого навчання іноземної мови стане потужним інструментом для підготовки конкурентоспроможних фахівців, здатних до професійного та особистісного розвитку у глобалізованому світі.

До процесу навчання іноземної мови необхідно включати такі елементи:

- Сфери комунікативної діяльності, теми та ситуації, мовні дії та матеріал, орієнтовані на професійні потреби студентів.

- Мовний матеріал (фонетичний, лексичний, граматичний, орфографічний), правила його використання та навички володіння ним.

- Комплекс спеціальних мовленнєвих умінь, що відображають рівень практичного володіння як засобом спілкування, включаючи міжкультурні ситуації.

- Систему знань про національно-культурні особливості та реалії країни, мову якої вивчаємо.

Враховуючи вищезазначене, основними складовими професійно-орієнтованого навчання іноземної мови визначаємо такі:

Комунікативні вміння: розвиток навичок говоріння, аудіювання, читання та письма на основі загальної і професійної лексики, з метою вміння обмінюватися професійною інформацією.

Мовні знання та навички: оволодіння фонетичними явищами, граматичними формами, правилами словотвору, лексичними одиницями та термінологією, характерною для певної професії. Ці знання є основою для розвитку мовленнєвих навичок.

Соціокультурні знання: мотивація студентів до нового способу мовного спілкування, ознайомлення з культурою народу, що говорить на мові, яку вивчаємо.

Навчальні вміння: розвиток раціональних прийомів розумової праці, що забезпечують ефективне засвоєння мови в навчальних умовах та культуру спілкування з носіями мови.

Результатом профільно-орієнтованого навчання іноземної мови є професійно-орієнтована іншомовна компетенція.

Вона включає:

- **Інформаційно-тематичну**: предметний план.
- **Поняттєву**.
- **Концептуальну**.
- **Мовну:** уміння будувати зв'язне висловлювання в усній та письмовій формах для вираження своїх думок.
- **Соціолінгвістичну**: володіння мовними регістрами відповідно до ситуацій спілкування.
- **Країнознавчу – культурознавчу**: знання традицій, звичаїв, способу життя.

Ці види компетенцій успішно реалізуються у системі міждисциплінарного навчання іноземної мови, що базується на соціально-педагогічних, психологічних, дидактико-методичних та загально-методичних засадах.

Підготовка фахівців у немовних ЗВО зосереджується на розвитку комунікативних навичок для професійних контактів іноземною мовою в різних контекстах. Іншомовне спілкування може бути як офіційним, так і неофіційним, індивідуальним або груповим, наприклад, під час конференцій, обговорення договорів та проєктів. Оволодіння іноземною мовою є лише однією частиною професійно-орієнтованого навчання. Мова також служить інструментом для розвитку професійних навичок. Це вимагає, щоб навчальний матеріал і методи навчання мали професійну спрямованість, що сприяє формуванню необхідних професійних умінь [2].

Сьогодні схема навчання іноземної мови зі спеціальності повинна будуватися з урахуванням таких положень:

- визначення моделей комунікацій, комунікативних ознак усної мови та засобів їх вираження;

- відбору лексичних і граматичних одиниць, необхідних для розуміння, читання аудіювання та говоріння;

- системи вправ, аналізу текстів, орієнтованих на комунікацію зі спеціальності та закріплення структурних лексичних одиниць;

- використання аудіо та мультимедійних засобів для усного мовлення із застосуванням завдань проблемно-пошукового характеру.

Також варто приділити увагу:

- **Розробці міжкультурних завдань**: щоб студенти могли оволодіти навичками міжкультурного спілкування, що допоможе їм працювати в міжнародних колективах.

- **Використанню інтерактивних методів навчання**: таких як рольові ігри, дебати та стимуляції, для розвитку практичних навичок комунікації.

- Інтеграції професійних дисциплін з навчання мови: щоб студенти могли застосовувати знання іноземної мови безпосередньо у професійній діяльності.

Ці підходи забезпечать комплексний підхід до навчання і допоможуть майбутнім фахівцям оволодіти необхідними навичками для успішної професійної кар'єри [8].

Для підготовки фахівців різних профілів до вивчення іноземної мови необхідно використовувати новий підхід. Він має поєднувати роботу з іншомовними текстами для пізнавальних цілей та розвиток навичок використання мовних засобів, а також лінгвістичної і соціолінгвістичної інформації у професійних і соціально-орієнтованих висловлюваннях студентів.

Професійно-орієнтоване спілкування іноземною мовою стає особливо важливим у таких умовах, оскільки воно вимагає спеціальних знань і навичок. Це спілкування залежить від компетентності спеціаліста, цілей, змісту та доступних мовних засобів, що є характерними для певної професійної діяльності [2]. Також важливо створювати можливості для практичного застосування набутих знань через реальні сценарії та ситуації, що моделюють професійну діяльність. Використання таких інтерактивних методів навчання, як рольові ігри, симуляції та дебати, сприяє кращому засвоєнню матеріалу та розвитку комунікативних навичок.

Крім того, варто залучати студентів до міжнародних проєктів та програм обміну, що дають змогу не лише поліпшувати мовні навички, але й розширювати професійний досвід та міжкультурну компетентність. Це допоможе сформувати конкурентоспроможних фахівців, готових до роботи у глобалізованому світі.

Спільна робота викладачів різних дисциплін над міждисциплінарними проєктами також сприяє інтеграції знань та навичок студентів, роблячи процес навчання більш цілісним й ефективним.

Професійно-орієнтоване навчання іноземної мови в немовних закладах вищої освіти потребує нового підходу до змісту. Це навчання повинно бути спрямоване на новітні досягнення в різних сферах діяльності, відображати актуальні наукові винаходи, що стосуються інтересів студентів, і сприяти їх професійному зростанню. Правильний підхід до змісту навчання іноземної мови включає розвиток навичок та вмінь, які допомагають студентам досягти високого рівня володіння мовою, що відповідають їхнім потребам та цілям. Такий відбір змісту допомагає всебічно розвивати особистість студента та готувати його до майбутньої професійної діяльності.

Професійно-орієнтоване спілкування іноземною мовою має бути інтегроване з різними дисциплінами, щоб студенти могли використовувати здобуті знання на практиці. Це також включає розвиток критичного мислення та здатності аналізувати інформацію, що є ключовими для професійного зростання.

Важливо також підвищувати міжкультурну компетентність студентів, що дозволяє їм ефективно спілкуватися в міжнародному середовищі та розширювати свої професійні горизонти. За такого підходу підготовка фахівців стає більш цілісною та ефективною.

Особливості професійно-орієнтованого підходу до вивчення іноземної мови:

Діалогічне мовлення. Навчання спрямоване на розвиток уміння проводити бесіду і цілеспрямовано обмінюватися інформацією професійного характеру.

Монологічне мовлення. Формування вмінь створювати різноманітні жанри монологічних текстів, зокрема виступів, висловлювань у процесі дискусій, як з підготовкою, так і без неї.

Аудіювання. Розвиток уміння сприймати і розуміти висловлювання іноземною мовою.

Читання. Формування вміння володіти всіма видами читання публікацій різних стилів та жанрів, включаючи спеціальну літературу.

Письмо. Розвиток комунікативної компетенції для професійного письмового спілкування, що включає вміння реферативного викладу, анотування та перекладу професійно-спрямованих текстів з іноземної мови на рідну і навпаки [11].

Цілі навчання англомовної професійно спрямованої підготовки майбутніх фахівців такі:

- Практичні, професійні й освітні цілі навчання англомовного професійно спрямованого говоріння мають бути орієнтовані на отримання знань, які створюють фундамент навчальної та реальної професійної діяльності, а головне, на вміння застосовувати їх під час мовленнєвої взаємодії на професійній ниві;

- Розвивальна мета, що реалізується на основі формування міжпредметних умінь і навичок (комунікативних, інформаційних, навчальних), а також із розвитком певних мовленнєвих здібностей, відсутність яких унеможливлює ефективне застосування отриманих знань;

- Виховна мета, що передбачає спроможність до мовленнєвої дії та взаємодії з урахуванням прийнятих у суспільстві законів і норм поведінки, висококваліфікованого професіонала нової формації [7].

Побудова навчального процесу на основі особистісно-спрямованого підходу має забезпечити:

1. Оволодіння студентами вміннями планування, організації та виконання запланованого;

2. Побудову навчального процесу на партнерських засадах у суб'єктно-суб'єктній взаємодії та забезпечення реальної участі студентів у всіх етапах діяльності;

3. Цілеспрямоване та ефективне формування навичок контролю і самоконтролю, оцінки й самооцінки, корекції та самокорекції;

4. Розвиток креативності завдяки збільшенню частки відкритих творчих завдань, які не мають однозначних рішень [5].

До специфіки навчання іноземної мови студентів належить уміння будувати зв'язне висловлювання в усній та письмовій формах для вираження своїх думок.

- Професійна спрямованість курсу відповідно до обраного фаху, тобто визначенні тематики усного та писемного мовлення, читання, відповідно до фаху;

- Різний рівень знань іноземної мови на початковому етапі;

- Невисокий рівень мотивації навчання іноземної мови на початковому етапі, що пояснюється відсутністю інтересу або здібностей до іноземної філології;

- Обмежений термін навчання іноземної мови;

- Тривала перерва між закінченням курсу іноземної мови і можливим практичним застосуванням знань з іноземної мови під час професійної діяльності;

- Відповідний вибір методів, прийомів і форм роботи на занятті з іноземної мови з урахуванням

рівня попередньої підготовки студентів і професійної спрямованості курсу іноземної мови;

- Досягнення мінімального рівня розвитку іншомовної комунікативної компетенції як кінцевого результату навчання мови [9].

Проте, як зазначає І. Бойчевська, гуманітарна підготовка випускників в Україні не завжди забезпечує належний рівень для виконання професійних завдань і задоволення особистих потреб у іншомовному середовищі [11].

Якщо брати до уваги, що іноземна мова є обов'язковими предметом у навчальному плані всіх ЗВО, можна виокремити певні чинники, які ускладнюють роботу зі студентами:

- студенти володіють матеріалом загальноосвітньої школи на різному рівні;
- мала кількість практичних занять, які відводяться навчальним планом на вивчення іноземної мови (1–2 рази на тиждень);
- для більшості спеціальностей відводиться короткий термін вивчення іноземної мови (1–2 роки);
- навчальні групи зазвичай мають високу наповнюваність (20–30 студентів);
- іноземна мова вважається "другорядним" предметом на немовних спеціальностях, унаслідок чого спостерігається складність формування пізнавальних інтересів;
- відсутній систематичний контроль за навчальною роботою студентів у немовному ЗВО [10].

Комунікативна спрямованість у навчанні є основою для успішного оволодіння студентами іноземною мовою. Використовуючи комунікативний підхід, процес навчання відтворює реальне мовленнєве спілкування. Щоб наблизити навчання до реального спілкування, важливо враховувати такі параметри, як комунікативна мотивація викладача і студентів та предметність тем і ситуацій, які відображають інтереси і потреби здобувачів освіти [1].

На думку таких фахівців, як М. Бабинець, Н. Білоус, К. Богатирьова, Л. Коваленко, Н. Латигіна, В. Прима, Н. Чула та інших, ключові компетенції розвиваються завдяки системам активних, інтерактивних та особистісно зорієнтованих педагогічних технологій. До них відносять метод мовного портфоліо, ділові ігри, інтерактивні вправи, навчальні дискусії, диспути, проектно-орієнтовані завдання та інші методи, що імітують реальні професійні ситуації [4].

Оволодіння іноземною мовою вимагає знання соціокультурних особливостей її носіїв, а також володіння різними видами вербальної та невербальної комунікації. У ЗВО це передбачає вивчення сучасного життя та історії країни, мистецтва і літератури, звичаїв та традицій народу, мова якого вивчається.

Соціокультурний компонент навчання іноземної мови має велике значення для розвитку особистості. Він дає можливість не тільки познайомитися з культурною спадщиною країни, мова якої вивчається, а й порівняти її з культурними цінностями своєї країни. Це сприяє загальному культурному розвитку студентів, розширенню їх соціального та культурного кругозору, а також стимулюванню пізнавальних та інтелектуальних процесів.

Сучасний професійно-орієнтований підхід до навчання іноземної мови передбачає формування у студентів здібності іншомовного спілкування у конкретних професійних, ділових, наукових сферах та ситуаціях з урахуванням особливостей професійного мислення, при організації мотиваційно-спонукальної та орієнтовно-дослідницької діяльності.

Підготовка фахівців нелінгвістичних спеціальностей полягає у формуванні таких комунікативних умінь, які дозволили б здійснювати професійні контакти іноземною мовою в різних сферах та ситуаціях. Під сферою спілкування розуміється сукупність однорідних комунікативних ситуацій, що характеризуються однотипністю мовного стимулу, відносинами між комунікантами та ситуацією спілкування.

Іноземна мова у такому випадку виступає засобом підвищення професійної компетентності та особистісно-професійного розвитку студентів та є необхідною умовою успішної професійної діяльності спеціаліста-випускника сучасної вищої школи, здатного здійснювати ділові контакти з іншомовними партнерами.

Головна та кінцева мета навчання – забезпечити активне володіння іноземною мовою студентами нелінгвістичних спеціальностей як засобом формування та формулювання думок у галузі повсякденного спілкування та у галузі відповідної спеціальності.

Випускники немовних вишів часто не готові до професійного міжкультурного спілкування. Це зумовлено тим, що вивчення іноземної мови зосереджується переважно на першому і другому курсах, і до четвертого курсу студенти часто забувають вивчене через відсутність повторення. Молодші курси більше зосереджені на загальноосвітніх дисциплінах. Викладання мови здебільшого спрямоване на розвиток навичок читання, перекладу та реферування, а усне мовлення обмежується короткими повідомленнями на соціокультурні теми. Це не створює умов для розвитку мовних навичок, необхідних для професійних і культурних контактів з іноземними партнерами та повноцінної пізнавальної і професійної діяльності.

Під час вивчення іноземної мови важливо враховувати такі аспекти: сфери комунікативної діяльності, теми та ситуації, мовні дії і матеріал, що враховують професійну спрямованість студентів; фонетичний, лексичний, граматичний і орфогра-

фічний матеріал, правила його використання та навички; спеціальні вміння, що відображають рівень практичного володіння мовою в професійних та ділових ситуаціях; знання національно-культурних особливостей та реалій країни, мова якої вивчається [11].

Науковці відзначають, що іноземна мова є потужним засобом формування професійної спрямованості майбутнього спеціаліста. При вивченні професійно-орієнтованого мовного матеріалу встановлюється двосторонній зв'язок між прагненням студента отримати спеціальні знання та успішністю вивчення мови. Таким чином, іноземну мову в немовних ЗВО можна вважати ефективним засобом професійної та соціальної орієнтації, який має значний потенціал.

Для реалізації цього потенціалу необхідно:

- Чітко формулювати цілі іншомовної мовленнєвої діяльності.

- Забезпечувати соціальну та професійну спрямованість цієї діяльності.

- Розвивати у студентів здатність творчо підходити до розв'язання певних задач.

- Створювати сприятливий психологічний клімат у колективі [11].

До внутрішніх факторів, що ускладнюють вивчення іноземної мови, належать індивідуальні особливості студентів. Вони включають нерівномірний розвиток особистості, різні навчальні можливості та конфлікти між колективними та індивідуальними формами навчання [12].

Основною метою навчання іноземної мови є розвиток професійної іншомовної компетенції студентів. Цей процес зумовлений різними чинниками.

Більшість студентів розуміють важливість володіння іноземною мовою, вважаючи її засобом для поліпшення своїх професійних навичок і підвищення конкурентоспроможності на ринку праці.

Досвід показує, що після закінчення вишу навіть найкращі студенти часто не володіють навичками спонтанного мовлення. Їхній словниковий запас залишається обмеженим, а використання граматичних структур є одноманітним. Дослідження виявили, що понад 90 % навчальних занять з іноземної мови зосереджені на вивченні мовної системи, а не на її практичному використанні. Об'єктивно існують три підходи до процесу навчання мови, які через ієрархічну залежність аспектів мови можуть спрямовувати викладача й студента в сторону інтенсифікації навчального процесу або навпаки:

1. Лінгвістичний підхід, також відомий як мовний, орієнтований на вивчення матеріалу через різні підсистеми та тематично підібрані тексти. Студенти вивчають основи фонетики, граматики, лексики, синтаксису та пунктуації іноземної мови як єдину цілісну систему, застосовуючи набуті навички у побудові речень, фраз, монологів і діалогів. У процесі навчання знайомляться з окремими мовними структурами та вчаться поєднувати їх в єдину систему для комунікативного спілкування. Цей підхід допомагає системно вивчати граматичний матеріал, фонетику, поповнювати лексичний запас, формувати навички перекладу та читання. Основною характеристикою цього методу є заучування матеріалу.

2. Психологічний, або умовно-комунікативний підхід, орієнтований на розвиток мовних навичок і вмінь, зокрема побудову висловлювань або їх послідовностей. У цьому підході важливо приділяти увагу психологічним факторам, які впливають на процес вивчення іноземної мови, поза лінгводидактикою. Основні психологічні аспекти включають мотивацію та інтерес до вивчення мови, здібності до вивчення мови, співвідношення між мовленням і мовою під час навчання, а також подолання мовного бар'єру.

3. Комунікативний підхід спрямований на навчання взаємодії під час спілкування та досягнення комунікативної мети. Основна мета – навчити вільно спілкуватися мовою та адекватно поводитися у різних ситуаціях спілкування. Паралельно з запам'ятовуванням матеріалу розвиваються вміння і навички мовленнєвої діяльності. Безумовно, для досягнення цієї мети необхідно створювати умови, які максимально наближені до реальних ситуацій мовного спілкування.

З одного боку, всі розглянуті підходи можна використовувати на різних етапах навчання. З іншого, в системі української освіти переважно використовуються традиційні підходи, які не відповідають потребам сучасного суспільства. Сучасний розвиток світової спільноти визначає потребу у знанні іноземних мов через збільшення контактів між носіями різних мов як для спілкування, так і в бізнесі, благодійних та волонтерських проєктах.

Болонська угода відкриває можливості для навчання і роботи за кордоном, вимагаючи адаптації мовних навичок до реального спілкування. Збільшення міжнародних контактів підтверджує важливість іншомовного спілкування. Впровадження компетентнісного підходу стає пріоритетом в освіті, а розвиток інформаційних технологій підкреслює необхідність знання іноземних мов.

Широке використання нових інформаційних технологій та Інтернету вимагає високого рівня іншомовної компетенції. Навчання має враховувати професійну специфіку щодо іноземної мови. Дослідження у немовних ЗВО показали, що нинішнє покоління усвідомлює необхідність знання іноземної мови, зокрема англійської, для професійної діяльності.

Компетентнісний підхід у навчанні іноземних мов змінює студента з пасивного спостерігача на

активного учасника освітнього процесу. Він формує свій світогляд, осягаючи досвід людства через традиційні джерела інформації та нові технології. Викладач виступає коучем.

Опанування професійної іншомовної компетенції неможливе без практики спілкування. Використання ресурсів Інтернету незамінне: віртуальне середовище надає можливість автентичного спілкування з реальними співрозмовниками на актуальні теми. Проте Інтернет є лише допоміжним засобом навчання, і для досягнення оптимальних результатів його використання повинно бути доцільно інтегроване у процес занять.

Через зосередженість на професійно-орієнтованих предметах, важко виділити час для вивчення іноземної мови в навчальних планах немовних ЗВО. Тому обмежену кількість годин треба використовувати для підвищення загального та розмовного рівня володіння мовою.

В епоху високих технологій важливо навчити студентів ефективно використовувати можливості для самореалізації та самовдосконалення. Інформаційні технології створюють відкритий інформаційний простір, що сприяє інтерактивності й співтворчості. Тому ІТ активно використовуються у формуванні професійної іншомовної компетенції студентів.

Це розв'язує низку завдань:

1. Оптимізує процес навчання.

2. Підвищує якість і інтенсивність навчання іноземної мови.

3. Забезпечує можливість спілкування з носіями мови.

4. Підвищує мотивацію до вивчення іноземних мов, особливо для студентів немовних спеціальностей.

5. Дає можливість отримувати нову інформацію та навчатися її оцінювати й аналізувати.

Висновки. Навчання іноземної мови аграріїв має бути професійно спрямованим, враховувати специфіку аграрної галузі. Це сприяє формуванню професійно-значущих мовних навичок та умінь, які допомагають виконувати професійні обов'язки. Важливо інтегрувати вивчення іноземної мови з іншими профільними дисциплінами. Це дозволяє студентам застосовувати мовні знання у конкретних професійних ситуаціях, що підвищує їхню готовність до практичної діяльності. Навчання має бути спрямоване на розвиток комунікативних навичок: усного та писемного мовлення, аудіювання та читання, особливо в контексті професійного спілкування. Залучення інформаційно-комунікаційних технологій у навчальний процес сприяє підвищенню мотивації студентів, а також забезпечує доступ до актуальних інформаційних ресурсів. Розвиток міжкультурної компетенції є важливим аспектом навчання. Це допомагає здобувачам знань розуміти культурні особливості інших країн, що є важливим для міжнародного співробітництва в аграрній галузі. Важливо створювати умови для практичного застосування іноземної мови, такі як стажування, участь у міжнародних проєктах та програмах обміну. Це допомагає студентам закріплювати знання та навички у реальних професійних ситуаціях.

Такі висновки підкреслюють важливість комплексного підходу до навчання іноземної мови аграріїв, що сприяє їхньому професійному та особистісному зростанню.

ЛІТЕРАТУРА

1. Богатирьова К. Основні засади комунікативного підходу у вивченні іноземної мови. *Міжнародний досвід у викладанні іноземних мов* : тези доповідей. Київ : Київський національний торгово-економічний університет, 2015. С. 12–15.

2. Бойчевська І. Особливості вивчення іноземної мови у немовних вищих навчальних закладах України : Збірник наукових праць Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини. 2017. С. 32–37.

3. Буленок С., Коваленк С. Інноваційні методи навчання іноземній мові у ВНЗ. *Міжнародний досвід у викладанні іноземних мов* : тези доповідей. Київ : Київський національний торгово-економічний університет, 2015. С. 15–17.

4. Галаган В. Психологічні передумови навчання дискусії. *Міжнародний досвід у викладанні іноземних мов* : тези доповідей. Київ : Київський національний торгово-економічний університет, 2015. С. 17–20.

5. Дьячкова Я. Цілі навчання професійно спрямованого англомовного говоріння майбутніх правознавців. *Вісник Київського національного лінгвістичного університету. Серія "Педагогіка та психологія"*. 2012. Вип. 21. С. 119–125.

6. Жарко О.О. Формування комунікативної компетенції у студентів немовних спеціальностей при вивченні іноземної мови у закладах вищої освіти. *Молодий вчений.* 2018. № 10 (62). С. 54–59.

7. Запоточна Л. Особливості викладання іноземних мов для студентів немовних спеціальностей : збірник матеріалів І Всеукраїнського науково-практичного вебінару (26 листопада 2014 р.). Житомир : Житомирський державний університет імені Івана Франка, 2014. С. 21–23.

8. Каричковська С.П., Каричковський В.Д. Основні аспекти навчання іноземної мови в немовних вищих навчальних закладах України. *Збірник наукових праць "Педагогічні науки"*. 2017. Вип. LXXVII. Том 1. С. 81–85.

9. Кухарьонок С. Вдосконалення лексичної компетенції студентів немовних ВНЗ : збірник матеріалів VI Всеукраїнського науково-практичного вебінару з міжнародною участю (27 листопада 2019 р.). Житомир : Житомирський державний університет імені Івана Франка, 2014.С. 59–61.

10. Мойсієнко О., Семідоцька В. Навчання іншомовних компетенцій на основі тренувальних фірм. *Міжнародний досвід у викладанні іноземних мов* : тези доповідей. Київ : Київський національний торгово-економічний університет, 2015. С. 42–44.

11. Покушалова Л.В., Серебрякова Л.Т. Навчання професійно-орієнтованому мови у технічному вузі. *Молодий вчений*. 2012. № 5. С. 305–307.

12. Рудешко Є., Іваненко Г. Іншомовна комунікативна компетентність як передумова їх професійного розвитку. *Міжнародний досвіду викладанні іноземних мов* : тези доповідей. Київ : Київський національний торговоекономічний університет, 2015. С. 48–50.

REFERENCES

1. Bohatyriova, K. (2015). Osnovni zasady komunikatyvnoho pidkhodu u vyvchenni inozemnoi movy [Basic principles of the communicative approach in foreign language learning]. Kyiv: Kyiv National University of Trade and Economics, pp. 12–15. [in Ukrainian].

2. Boichevska, I. (2017). Osoblyvosti vyvchennia inozemnoi movy u nemovnykh vyshchykh navchalnykh zakladakh Ukrainy [Peculiarities of learning a foreign language in non-language higher education institutions of Ukraine]. Uman Pavlo Tychyna State Pedagogical University. *Collection of scientific papers of Pavlo Tychyna Uman State Pedagogical University*. pp. 32–37. [in Ukrainian].

3. Bulenok, S. & Kovalenko, S. (2015). Innovatsiini metody navchannia inozemnii movi u VNZ [Innovative methods of teaching a foreign language in higher education institutions]. International experience in teaching foreign languages: abstracts. Kyiv: Kyiv National University of Trade and Economics, pp. 15–17. [in Ukrainian].

4. Galagan, V. (2015). Psykholohichni peredumovy navchannia dyskusii [Psychological prerequisites for teaching discussion]. International experience in teaching foreign languages: abstracts. Kyiv: Kyiv National University of Trade and Economics, pp. 17–20. [in Ukrainian].

5. Diachkova, J. (2012). Tsili navchannia profesiino spriamovanoho anhlomovnoho hovorinnia maibutnikh pravoznavtsiv [Objectives of teaching professionally directed English speaking to future drivers]. *Bulletin of Kyiv National Linguistic University. Series "Pedagogy and Psychology"*. Issue 21. pp. 119–125. [in Ukrainian].

6. Zharko, O.O. (2018). Formuvannia komunikatyvnoi kompetentsii u studentiv nemovnykh spetsialnostei pry vyvchenni inozemnoi movy u zakladakh vyshchoi osvity [Formation of communicative competence in students of non-linguistic specialities when studying a foreign language in higher education institutions]. *Young scientist.* No. 10 (62). pp. 54–59. [in Ukrainian].

7. Zapotochna, L. (2014). Osoblyvosti vykladannia inozemnykh mov dlia studentiv nemovnykh spetsialnostei [Features of teaching foreign languages to students of non-linguistic specialities]. Collection of materials of the First All-Ukrainian Scientific and Practical Webinar (26 November 2014). Zhytomyr: Zhytomyr Ivan Franko State University, pp. 21–23. [in Ukrainian].

8. Karichkovska, S.P. & Karichkovskyi, V.D. (2017). Osnovni aspekty navchannia inozemnoi movy v nemovnykh vyshchykh navchalnykh zakladakh Ukrainy [The main aspects of teaching a foreign language in non-language higher education institutions of Ukraine]. *Collection of scientific works "Pedagogical Sciences"*. Issue LXXVII. Vol. 1. pp. 81–85. [in Ukrainian].

9. Kukharionok, S. (2014). Vdoskonalennia leksychnoi kompetentsii studentiv nemovnykh VNZ [Improving the lexical competence of students of non-language universities]. Zhytomyr Ivan Franko State University, Collection of materials of the VI All-Ukrainian scientific and practical webinar with international participation (27 November 2019). pp. 59–61. [in Ukrainian].

10. Moisienko, O. & Semidotska, V. (2015). Navchannia inshomovnykh kompetentsii na osnovi trenuvalnykh firm [Teaching foreign language competences on the basis of training firms]. International experience in teaching foreign languages: abstracts. Kyiv: Kyiv National University of Trade and Economics, pp. 42–44. [in Ukrainian].

11. Pokushalova, L.V. & Serebryakova, L.T. (2012). Navchannia profesiino-oriientovanomu movy u tekhnichnomu vuzi [Teaching professionally oriented language in a technical university]. *Young scientist.* No. 5. pp. 305–307. [in Ukrainian].

12. Rudeshko, E. & Ivanenko, G. (2015). Inshomovna komunikatyvna kompetentnist yak peredumova yikh profesiinoho rozvytku [Foreign language communicative competence as a prerequisite for their professional development]. International experience in teaching foreign languages: abstracts. Kyiv: Kyiv National University of Trade and Economics, pp. 48–50. [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 30.09.2024

"Весь сенс життя полягає в нескінченному завоюванні невідомого, у вічному зусиллі пізнати більше".

Еміль Золя
французький письменник

"Ви зможете все, чого захочете, тільки почніть. Сміливість породжує геніальність. Починайте негайно".

Йоганн Вольфганг фон Гете
німецький поет, прозаїк, драматург

УДК 78.461
DOI: https://doi.org/10.24919/2308-4634.2024.312514

Максим Назарій, *творчий аспірант*
кафедри духових та ударних інструментів
Львівської національної музичної академії імені Миколи Лисенка

СЕКРЕТ УСПІХУ: СТИЛІСТИЧНИЙ ДИСОНАНС В КЛАРНЕТОВОМУ РЕПЕРТУАРІ ОСТАННЬОЇ ТРЕТИНИ ХХ СТ. (НА ПРИКЛАДІ “ТЕМИ ІЗ ВАРІАЦІЯМИ” ЖАНА ФРАНСЕ)

Чимала кількість менш відомих широкому загалу композиторів залишається інформаційно недоступними в україномовному музикознавчому дискурсі. Як наприклад, постать французького неокласика Жана Франсе (1912–1997), чия “Тема з варіаціями” для кларнета з оркестром стала класикою жанру ще при житті автора. У статті вперше запропоновано музично-стилістичний аналіз варіаційного циклу, що є обов’язковою складовою навчального репертуару кларнетистів у європейській системі вищої музичної освіти.

Ключові слова: *кларнетовий репертуар; французький неокласицизм; кларнет в творчості Жана Франсе; музика ХХ століття; “Тема з варіаціями” для кларнета.*

Літ. 8.

Maksym Nazarii, *Creative Postgraduate Student of the*
Wind and Percussion Instruments Department,
Lviv Mykola Lysenko National Music Academy

THE SECRET OF SUCCESS: THE STYLISTIC DISSONANCE OF THE CLARINET REPERTOIRE OF THE LAST THIRD OF THE 20th CENTURY (ABOUT “THEME WITH VARIATIONS” BY JEAN FRANÇAIX)

A significant number of composers little-known to the general public remains informationally unavailable in the Ukrainian-language musicological discourse. Among them is the figure of the French neoclassicist Jean France (1912–1997). “Theme with Variations” for clarinet and orchestra became a classic of the genre during the author’s lifetime. The article offers a musical and stylistic analysis of the variation cycle for the first time. This is important because the composition is a mandatory component of the educational repertoire of clarinetists in the European system of higher music education. The idea of using one’s own style during artistic life and consciously avoiding the influence of the latest trends, contrary to any expectations or requirements for a modern composer of the last third of the 20th century, distinguishes “Theme with Variations” by Jean France from among all other works for clarinet with piano. This stylistic dissonance (that is, a composition with a clear form of the theme; using a variation of the classical type; it has a relatively simple texture; not sharply dissonant harmony with clear verticals; a benevolent scherzo instead of grotesque, sarcasm or irony; not quite commensurate with the musical language and aesthetics of the 1970s melody of the cantilene, not instrumental type) became the real secret of the success of this work and ensured the composition’s long stage destiny. Along with this, “Theme with Variations” is of interest to concert clarinetists, as a spectacular composition interesting from the point of view of imagery and technical findings. This variation cycle does not lose its relevance and freshness of sound, despite the fact that it was written half a century ago and is considered the third most popular variation cycle for claret in the 20th century (after Variations for clarinet and piano by André Messager (1899) and Henri Rabaud (1901).

Keywords: *clarinet repertoire; French neoclassicism; clarinet in the works of Jean France; music of the 20th century; “Theme with variations” for clarinet.*

Постановка проблеми. Однією із проголин сучасного українського музикознавства є тенденційне зосередження фокусу наукових інтересів на вивченні творчості загальновизнаних (так званих “хрестоматійних”) представників національних чи композиторських шкіл того чи того стилю чи історичного періоду. Натомість є ціла низка композиторів, чий спадок привертає увагу переважно виконавців на тих інструментах, для яких вони творили. Однак, на нашу думку, глибше й уважніше дослідження постатей, що є менш знаними широкими музичними колами не лише розширить уявлення про ті чи ті музичні явища та процеси, а й допоможе уникнути хибних висновків про них. У цьому контексті дуже вдалим прикладом може послужити постать французького композитора ХХ ст., випускника Паризької консерваторії, вихованця класу Наді Буланже, сучасника Моріса Равеля та композиторів “французької шістки”, одного із найбільш послідовних неокласиків минулого століття, піаніста-віртуоза, вундеркінда із музичної династії – Жана Франсе. Музика Франсе – не terra incognita для кларнетиста-виконавця, адже композитор доволі часто звертався до цього інструмента у своїй творчості. Проте якщо кларнетист захоче дізнатися про особливості інди-

© М. Назарій, 2024

відуального стилю та творчого почерку композитора в процесі роботи над партитурами Франсе, виявить практично повну відсутність подібних розвідок українських музикознавців.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Враховуючи зазначене вище, дуже цінним є звернення до творчості Ж. Франсе у виконавській практиці, адже це дає нам хоч би скупі відомості про композитора та його твори, що містяться в афішах чи анотаціях до концертів кларнетової музики [1; 2]. Ім'я композитора згадано в прикладах творів для кларнета певного строю в магістерському дослідженні А. Іванова "Кларнетовий інструментарій сучасності" [3]. Найповнішими з доступних на сьогодні є іноземні джерела: офіційний сайт композитора чи стрімінгові платформи із записами його музики [5; 6; 7; 8].

Мета статті. З аналізу друкованих джерел стає зрозумілим, що на сьогодні українське музикознавство не тільки не може запропонувати власного погляду на постать Жана Франсе, музично-стилістичного чи виконавського аналізу окремих партитур, а й бодай хронографу життя і творчості композитора. Ця наукова розвідка здійснена з метою усунення цієї прогалини. Ще одним нашим завданням є спроба окреслити особливості стилю композитора на прикладі "Теми з варіаціями" для кларнета і фортепіано. Сподіваємося докладний аналіз нотного тексту допоможе зрозуміти парадокс популярності цього твору в репертуарі кларнетистів останньої третини XX та початку XXI ст.

Виклад основного матеріалу. Піаніст та композитор Жан Рене Дезіре Франсе (1912–1997) – беззаперечна зірка французької національної школи XX ст. І це твердження не суперлятив, а констатація факту. Адже музичний геній Франсе проявився в дуже ранньому віці. Стрімкому розвитку музичного обдарування сприяв факт народження в родині музикантів. Батько композитора був музикознавцем і директором Консерваторії музики, танцю та драми в м. Ле-Ман (муніципаліт Сартр). Матір викладала академічний вокал та керувала місцевий жіночим хором. Ймовірно, що музична освіта Жана розпочалася дуже рано, бо є відомості про перші композиторські спроби в шестирічному віці. В 1920 р. опублікували фортепіанну мініатюру Франсе-сина. Ним зацікавилося музичне видавництво, що спонукало батьків організувати навчання в Наді Буланже. Через кілька тижнів після початку занять, Буланже заявила, що 10-річний Франсе вже знає гармонію досконало, тому варто перейти до студіювання контрапункту [5]. А ще композиторку вразила музична ерудиція учня, його глибокі знання музидної класики, адже основою домашнього виховання були твори Баха, Генделя, Куперена, Рамо, Гайдна, Моцарта, Бетовена, французьких і світових романтиків. З-поміж композиторів-сучасників найбільше враження на юнака справ М. Равель.

Професійну музичну освіту Ж. Франсе здобув у Паризькій консерваторії як піаніст (клас Ісидора Філіппа) та композитор (клас Н. Буланже) [5]. У 1930 р. 18-річний Франсе виграв першу премію Паризької консерваторії і розпочав успішну концертну діяльність. Композиторським дебютом стало Концертіно для фортепіано з оркестром, що невдовзі стало складовою репертуару чи не кожного знаного диригента того часу (як Г. фон Караян, М. Розенталь).

Ранній період творчості Ж. Франсе збігається із розквітом балету в Парижі. Тож звернення до цього жанру є цілком закономірним. А те, що більшість з них написано на замовлення для відомих балетмейстерів 1930-х рр., свідчить про визнання та композиторську майстерність Франсе. Наприклад, балет "Голий король" (1935 р. написання) замовив Серж Лифар, а "Діви ночі" – Роланд Петі. Загалом Ж. Франсе є творцем шістнадцяти балетів [6].

У 1938 р. відбувся успішний оперний дебют композитора. Постановкою опери за романом Алена Лесажа "Кульгавий біс" диригувала Надя Буланже. Межовим опусом раннього та зрілого періодів творчості можна вважати ораторію "Апокаліпсис за Іваном" (1939), яка вперше прозвучала під час німецької окупації Парижа (1942).

Зрілий та пізній періоди творчості позначені інтересом до камерно-інструментальної і ансамблевої музики. Це не тільки продиктовано активною концертною діяльністю Ж. Франсе як піаніста акомпаніатора та ансамбліста (зокрема виступав в дуеті з Ф. Пуленком чи своєю донькою Клод, також як концертмейстер віолончеліста Моріса Жендрона), а й експериментами з виконавськими складами й особливим підходом до тембровості, що, безперечно, є однією з провідних ознак індивідуального стилю композитора. В каталозі творів налічується понад п'ять десятків камерних композиції різного жанру. Склад ансамблю варіюється від двох до десяти інструментів та охоплює чи не все темброве розмаїття сучасного симфонічного оркестру (така концепція близька творчому кредо П. Хіндеміта). Всі вони є неокласичними. Вражають виразністю та свіжістю мелодичної та гармонічної мови при витриманій класичній формі того чи того жанру. Не дивно, що Тріо для струнних, Квінтет для духових № 1, "Маленький квартет для саксофонів" чи "Тема з варіаціями" для кларнета з фортепіано стали класикою жанру ще при житті автора. Поруч з тим Ж. Франсе демонструє зацікавленість оркестровою музикою і має репутацію одного із найкращих знавців оркестру в XX ст. При чому найбільш привабливим для нього є жанр концерту. Пробує свої сили також і в кіномузиці та оперному жанрі. Звертається також до творчості інших композиторів.

Найяскравішим прикладом цього є аранжування Прелюдій Ф. Шопена для симфонічного оркестру (1969). Творчу та виконавську активність музикант зберіг до останніх місяців. Жан Франсе помер в зеніті слави 25 вересня 1997 р. в Парижі [5].

Щодо творчості для кларнета, то варто зазначити що виразові можливості інструмента приваблювали Ф. Франсе впродовж усієї творчої кар’єри. Він пише як для кларнета соло у супроводі фортепіано, так і вписує інструмент у різнотипні ансамблі. Вважаємо доречним подати хронологічний перелік творів для кларнета (чи з його залученням Жана Франсе:

- Квартет для дерев’яних духових (1933)
- Подвійний концерт для флейти, гобоя, кларнета і фагота і симфонічного оркестру (1935)
- Дивертисмент для духового тріо у складі: гобой, кларнет, фагот (1947)
- Секстет “Час для пастушка” (1947)
- Квінтет для духових № 1 для флейти, гобоя, кларнета, фагота та валторни (1948)
- Концерт для кларнета з оркестром (1967)
- Сім танців (1971 р.)
- Дев’ять характерних п’єс для ансамблю десяти інструментів (1973)
- Тема з варіаціями для кларнета і фортепіано (1974, оркестрова версія – 1978)
- Concerto grosso для духового тріо і струнних (1976)
- Квінтет для кларнета і струнних № 1 (1977)
- Варіації на власну тему для одинадцяти інструментів (1978)
- Ніби імпровізація для одинадцяти інструментів (1978)
- “Моцарт в новій манері” для одинадцяти інструментів (1981)
- Вісім екзотичних танців для камерного оркестру (1981)
- Одна варіація на тему Гайдна для ансамблю десяти інструментів (1982)
- Музика для радості для ансамблю десяти інструментів (1984)
- Квінтет для кларнета і струнних № 2 (1987)
- Елегія для ансамблю десяти інструментів (1990)
- Подвійний концерт для флейти та кларнета з оркестром (1991)
- Секстет (1991)
- Маленький квартет для двох кларнетів, труби-басу та бас-кларнета на основі Малого квартету для саксофонів 1935 року (1992)
- Квартет для кларнета, труби-басу та бас-кларнета та фортепіано (1994)
- Секстет “Подяка слухачам” для флейти, кларнета, валторни, скрипки, віолончелі та фортепіано (1994)
- Вибрані Шубертіади для ансамблю десяти інструментів (1996) [7].

Творчість Ж. Франсе для кларнета цінна також тим, що композитор пропонує свій погляд на кларнетову віртуозність на сучасному етапі. Він сформував власний стиль на засадах неокласицизму у дуже ранньому віці і попри всі тенденції модерністичні, авангардні чи поставангардні (з якими не міг не бути знайомим митець, що живе і творить в одній із музичних столиць світу), завжди залишався вірним обраній стилістиці (подібно до С. Людкевича). Віртуозність партій кларнета в творах Франсе жодним чином не перегукується з тими експериментами та сонористичними пошуками, які набувають популярності в другій половині минулого століття і покликані вийти за межі усталеної техніки гри також і на кларнеті. В цьому полягає стилістичний дисонанс зрілої та пізньої творчості Франсе в загальній звуковій палітрі його часу.

Оскільки наше дослідження кларнетового репертуару французького неокласика Ж. Франсе перебуває на початковому етапі, в цій статті ми обмежимося стилістичним та виконавським аналізом одного порівняно невеликого твору. “Тема з варіаціями” для кларнета з оркестром належить до зрілої творчості композитора. Композиція створена рівно п’ятдесят років тому на замовлення Кафедри кларнета Паризької консерваторії як обов’язковий твір конкурсної програми щорічного Конкурсу виконавців на духових в 1974 р [8]. Композицію присвячено онукові Олів’є, тож вона є своєрідним музичним портретом хлопчика. Мелодичні лінії, гармонія та фактура – легкі та іскрометні. Композитор поставив собі конструктивне завдання – виконати умови замовників, яким був потрібен твір-квест, тест на сценічну витримку та складну техніку, а також досягти максимальної чіткості форми та простоти звучання (у якій він постійно змагався з своїм другом та творчим суперником Френсісом Пулленком) і блискуче впорався з обома.

Композиція твору така: тема, шість варіацій, каденція соліста та кода. Тема триває 21 такт і містить двотактовий вступ фортепіано. У ньому завуальовується музична монограма O_livier. Композитор також обирає цікавий розмір – 7/8, в якому кількість долей дорівнює кількості літер в імені онука. Також у цьому розмірі закладено приховану змінність метру, що гарно підкреслює грайливість і мінливість емоційних станів дитини. Сприяє підкресленню дитячості і вибір динаміки – від ppp до mf. Тільки в кульмінації (яка досягається саме в точці золотого перетину) використано недовготривале f. Вибір темпу Largo також допомагає передати чарівливу незграбність і розміреність малої дитини. У темі тричі повторюється одна й та сама мелодія в Ре мажорі. На початку період має наскрізну будову і охоплює вісім тактів, потім – шість, і нарешті п’ять. У такий спосіб автор тонко зауважує і передає особливості мовлення малої дитини –

через непосидючість кожен новий повтор історії стає коротшим. Завдяки тому, що композитор використовує фразу широкого дихання і уникає чіткого поділу періоду на речення, скорочення основного мотиву при повторних проведеннях на слух практично непомітне. Також варто зауважити, що композитор застосовує середній регістр і у партіях кларнета і в партії фортепіано. Отже, всі виразові засоби в темі варіації підпорядковано розкриттю образу конкретної дитини, але може також сприйматися як узагальнений портрет хлопчика, онука. Така особливість уподібнює підхід Франсе до узагальнених музичних портретів і французьких клавесиністів Куперена чи Рамо, і до програних творів К. Дебюссі (найпростіша паралель – прелюдія "Дівчина з волоссям кольору льону").

Кожна наступна варіація – новий емоційний стан. Перша – момент дитячих філософських роздумів. Хоч композитор вказує ритм як Largetto, що в принципі має виконуватися швидше, але через зміну метру і розміну (на 3/4) а також інтенсивності гармонічних змін та долі (четвертні замість вісімок) в супроводі – звучить більш плавно і розмірено. Шляхом виключення третього повтору основної мелодії, Ж. Франсе урівноважує час звучання теми та першої варіації. Змінюється також тональність – на Сі-бемоль мажор. Отже, тема і варіація за своїми співвідношеннями близькі до головної та побічної тем в сонатній формі.

Друга варіація асоціюється з образом дзиги. Це дотепне скерцо, невпинна біготня дитини, що грається, і яку переповнюють емоції. Жанрова опора – perpetum mobile. Якщо перша варіація охопила 15 тактів, для втілення образу другої знадобилося 25, адже аби перейти до нового викладу композитори використав 4-тактовий вступ-зв'язку. Вона звучить у Соль мажорі в темпі Presto. Ілюзію невпинного кружляння створюють тріолі у розмірі 5/4. Легкості та невимушеності додає павзування і стакато в партії піаніста. Друге проведення мелодії моделює в До мажор (тональність, що семантично позначає чисту радість, ликування) чим готує наступне емоційне видозмінення теми.

Третя варіація, як і експозиція теми, розпочинається двотактовим вступом. Moderato жанрово близьке до маршу. Розмір 2/4. Партія соліста переповнена стрибками на квінти та ширші інтервали (але в межах октави) в гору і вниз. Така мінливість вдало готує першу в циклі мінорну четверту варіацію (в до мінорі). І це типове Adagio і за темповим визначенням, і за жанровою опорою. Вперше партія супроводу не акордова. Вигадливі тріолі пом'якшують і без того мрійливу зіткану із тризвуків та інших акордів партію соліста. Попри збереження дводольного метру тріолі супроводу творять ілюзію тридольності і додають загальному образу містичності. Це наче сон дитини, що втомилася від ігор.

П'ята варіація перегукується з третьою – також скерцозна і тридольна. Ж. Франсе зазначає Tempo di valzer та дозволяє виконавцю обрати звучний для себе темп. Початкова мелодія ледь впізнавана. Її плавність та безперервність руйнують паузи, уривчасті вісімки на стакато із форшлагами. Нагадує танець з підскоками і малює ситуацію пародійного дитячого танцю. Ця варіація найбільш розгорнена і має форму близьку до тричастинної. Вона тонально нестійка, зрештою, повертає тональний план до початкової тональності (Ре мажору). Наприкінці маємо також лаконічну, але технічно вигадливу каденцію соліста, наче в концерті.

Остання, шюста варіація – кульмінаційна. Prestissimo повертає маршовість: розмір 4/4, чітки акордовий супровід з акцентацією кожної долі. Виклад мелодії розширено до тридцяти такту. Монограма в первісному вигляді не зустрічається. Якщо розглянути цикл загалом, то побачимо, як сміливо композитор працює з формами та комбінує ознаки різних жанрів. Можемо прослідкувати риси і сонатної форми, і сонатно-симфонічного циклу і концерту, але при цьому це аж ніяк не порушує жанру варіацій, кожна з яких є коротким і самодостатнім етюдом-замальовкою емоційних станів Олів'є Франсе.

Висновки. Ідея залишатися вірному власній стилістиці та свідомо уникати впливів новітніх тенденцій всупереч будь-яких очікуванням чи вимогам до сучасного композитора останньої третини XX ст. вирізнила "Тему з варіаціями" Жана Франса з-поміж усіх інших композицій для кларнета з фортепіано. Цей стилістичний дисонанс – адже ідеально чітка форма теми; використання варіації класичного типу; відносно проста фактура; не гостро дисонантна гармонія з чіткими вертикалями; доброзичливе скерцо замість гротеску, сарказму чи іронії; мелодія радше кантиленного, аніж інструментально типу, не зовсім співмірні з музичною мовою та естетикою 1970-х рр., став справжнім секретом успіху цього твору і забезпечив композиції тривалу сценічну долю. На сьогодні в багатьох європейський музичних ЗВО цей опус є обов'язковим для виконання. Цей варіаційний цикл є третім за частотою виконання та наявністю в постійному виконавському репертуарі сучасних кларнетистів після Варіацій для кларнета і фортепіано Анре Мессаже (1899) та Анрі Рабо (1901)

ЛІТЕРАТУРА

1. Анотація до концерту на сайті "Музичний тиждень". URL: https://inkyiv.com.ua/2021/03/muzichniy-tizhden-71/ (дата звернення: 20.09.2024)

2. Жан Франсе: магія музичного чародія. URL: https://reporter.zp.ua/zhan-franse-l-uk.html (дата звернення: 20.09.2024)

3. Іванов А. Кларнетовий інструментарій сучасності : магістерське дослідження. Львівська національна музична академія ім. М. В. Лисенка. Львів, 2024. 28 с.

4. Рябоконєва М.О. Музичний неокласицизм як феномен сучасної західноєвропейської культури : автореф.

дис. ... канд. мистецтвознавства : 26.00.01. Нац. муз. акад. України ім. П. І.Чайковського. Київ, 2016. 18 с.

5. Bellier M. Jean Françaix: the music and the musicians. Biography, english translation by Beryl Sedvika. URL: https://www.jeanfrancaix.com/images/biographie/Bellier_Francaix_English_Translation.pdf (дата звернення: 20.09.2024)

6. Jean Françaix: biography on a official website. URL: https://www.jeanfrancaix.com/en/biography (дата звернення: 20.09.2024)

7. Jean Françaix: list of wors (by instruments). URL: https://www.jeanfrancaix.com/en/works-catalogue/instruments/clarinet (дата звернення: 20.09.2024)

8. Tema con variazioni URL: https://www.hyperion-records.co.uk/dw.asp?dc=W16965_GBLLH1438402 (дата звернення: 20.09.2024)

REFERENCES

1. Anotatsiia do kontsertu na saiti "Muzychnyi tyzhden" (2021). [Abstract of the concert on the website "Music Week"]. Available at: https://inkyiv.com.ua/2021/03/muzichniy-tizhden-71/ (Accessed 20 Sept. 2024). [in Ukrainian].

2. Zhan Franse: mahiia muzychnoho charodiia [Jean France: the magic of a musical magician]. Available at: https://reporter.zp.ua/zhan-franse-l-uk.html (Accessed 20 Sept. 2024). [in Ukrainian].

3. Ivanov, A. (2024). Klarnetovyi instrumentarii suchasnosti: mahisterske doslidzhennia [Clarinet toolkit of modernity: master's study]. Lviv, 28 p. [in Ukrainian].

4. Riabokonieva, M.O. (2016). Muzychnyi neoklasytsyzm yak fenomen suchasnoi zakhidnoievropeiskoi kultury [Musical neoclassicism as a phenomenon of modern Western European culture]. *Extended abstract of candidate's thesis*. Kyiv, 18 p. [in Ukrainian].

5. Bellier, M. (2009). Jean Françaix: the music and the musicians. Biography, english translation by Beryl Sedvika. Available at: https://www.jeanfrancaix.com/images/biographie/Bellier_Francaix_English_Translation.pdf (Accessed 20 Sept. 2024). [in English].

6. Jean Françaix: biography on a official website. Available at: https://www.jeanfrancaix.com/en/biography (Accessed 20 Sept. 2024). [in English].

7. Jean Françaix: list of wors (by instruments) Available at: https://www.jeanfrancaix.com/en/works-catalogue/instruments/clarinet (Accessed 20 Sept. 2024). [in English].

8. Tema con variazioni Available at: https://www.hyperion-records.co.uk/dw.asp?dc=W16965_GBLLH1438402 (Accessed 20 Sept. 2024). [in English].

Стаття надійшла до редакції 30.09.2024

УДК 37:069:008]378.4(477)
DOI: https://doi.org/10.24919/2308-4634.2024.312996

Андрій Паска, *аспірант кафедри педагогіки та освітнього менеджменту імені Богдана Ступарика Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника*

ФОРМУВАННЯ МУЗЕЙНОЇ КУЛЬТУРИ СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ У ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ УКРАЇНИ

У статті висвітлено роль і значення музейно-освітнього середовища закладів вищої освіти України у формуванні музейної культури студентської молоді, утвердженні української національної та громадянської ідентичності. Проаналізовано можливості культурно-педагогічного простору Івано-Франківщини для підвищення музейної культури студентів. Представлено результати наукового дослідження ролі музейної освіти у формуванні особистості сучасного студента, проведеного у Прикарпатському національному університеті імені Василя Стефаника.

Ключові слова: *музей; музейний комплекс; музейна освіта; музейна культура; музейна педагогіка; заклад вищої освіти; національна ідентичність; музейна комунікація; музейно-освітній простір; музейна інформація.*

Літ. 7.

Andrii Paska, *Postgraduate Student of the Bohdan Stuparyk Pedagogy and Educational Management Department, Vasyl Stefanyk Precarpathian National University*

FORMATION OF MUSEUM CULTURE OF STUDENT YOUTH IN HIGHER EDUCATION INSTITUTIONS OF UKRAINE

The article highlights the role and significance of the museum and educational environment of higher education institutions in Ukraine in shaping the museum culture of student youth, strengthening the Ukrainian national and civic identity. It is emphasized that the museums of educational institutions are not only a place of preservation, registration and study of cultural monuments, but also turn into cultural and educational centers where progressive ideas of education, upbringing and training are realized.

It is emphasized that involvement in museum culture means being prepared to perceive information in a museum, understanding the peculiarities of the museum form of communication, the purposefulness of viewing the exposition, and the ability to evaluate museum objects.

© А. Паска, 2024

ФОРМУВАННЯ МУЗЕЙНОЇ КУЛЬТУРИ СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ У ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ УКРАЇНИ

The article emphasizes the importance of studying the museum and pedagogical experience of university museums and museum complexes in different regions of Ukraine, which have been awarded the status of "state" or the title of "national" and "exemplary". Attention is drawn to the variability of forms of modern museum pedagogy in the system of higher education, the system of forms and methods of pedagogical influence used in the process of forming the museum culture of student youth is summarized.

The possibilities of the cultural and pedagogical space of the Ivano-Frankivsk region for improving the museum culture of students are analyzed. The importance of the museum traditions of the leading higher education institutions of the region – Vasyl Stefanyk Precarpathian National University, Ivano-Frankivsk National Technical University of Oil and Gas, Ivano-Frankivsk National Medical University, Kosiv Institute of Applied and Decorative Arts of Lviv National Academy of Arts, and Kolomyia Pedagogical College – is emphasized. The article presents the results of a scientific study of the role of museum education in shaping the personality of a modern student, conducted by the Bohdan Stuparyk Department of Pedagogy and Educational Management of Vasyl Stefanyk Precarpathian National University.

It is concluded that in the context of the Russian-Ukrainian war, the museum culture of young people is considered one of the integral factors in the formation of national and civic identity and patriotism of Ukrainian youth.

Keywords: *museum; museum complex; museum education; museum culture; museum pedagogy; higher education institution; national identity; museum communication; museum and educational space; museum information.*

Постановка проблеми. Реформування системи вищої освіти в Україні в умовах глобальних викликів сучасності та російсько-української війни спрямоване на всебічне і усвідомлене засвоєння студентами науково-культурної спадщини минулих поколінь, формування громадянської активності та національної ідентичності. Важливе місце в освітньо-виховному процесі закладів вищої освіти (ЗВО) України належить музейно-культурному простору. Навчальна, масово-просвітницька, виховна робота музеїв і музейних комплексів ЗВО, а також музейні програми для студентської молоді державних і комунальних регіональних музеїв дозволяють формувати у здобувачів вищої освіти повноцінну музейну культуру, повагу до пам'яток історії і культури, усвідомлення їхньої цінності та необхідності збереження для нащадків.

Нормативно-правова база музейної діяльності у ЗВО України в останнє десятиліття поповнилася новими документами. Серед них – Закон України "Про правовий статус та вшанування пам'яті борців за незалежність України у XX столітті" (2015), "Про засудження комуністичного та націонал-соціалістичного тоталітарних режимів в Україні та заборону пропаганди їхньої символіки" (2015), "Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо забезпечення діяльності музеїв закладів вищої освіти" (2020), "Про основні засади державної політики у сфері утвердження української національної та громадянської ідентичності" (2022); Розпорядження Кабінету Міністрів України "Стратегія розвитку вищої освіти в Україні на 2022–2032 рр." (2022); документи МОН України "Про приведення у відповідність експозицій музеїв, які перебувають в управлінні Міністерства освіти і науки" (2018), Концепція національно-патріотичного виховання в системі освіти України (2022) та ін.

Аналіз основних досліджень і публікацій. Проблеми теорії і практики музейно-педагогічної діяльності в освітньому просторі України, формування музейної культури та музейно-педагогічної компетентності, місце і роль музеїв у формальній і неформальній освіті досліджували науковці Г. Байкеніч, Л. Гайда, І. Данильченко, О. Караманов, О. Квас, І. Медведєва, О. Міхно, С. Муравська, О. Охрімчук, Ю. Павленко, С. Посохов, Н. Пусепліна, В. Снагощенко, І. Удовиченко, Н. Філіпчук, Л. Хрящевська та ін.

Науково-методичне обґрунтування освітньо-виховних можливостей музеїв Івано-Франківщини, використання музейної педагогіки як інструмента взаємодії ЗВО Прикарпаття і музейних закладів регіону у соціокультурному просторі висвітлювали Г. Білавич, В. Великочий, І. Дрогобицький, А. Королько, П. Кузенко, В. Лаппо, Л. Прокопів, Н. Салига, П. Сіреджук, О. Соломченко, В. Стинська, Я. Треф'як, А. Червінський, І. Червінська та ін.

Метою статті є дослідження основних напрямів формування музейної культури здобувачів вищої освіти України в умовах глобальних викликів сучасності як дієвого засобу патріотичного виховання молоді, утвердження її національної та громадянської ідентичності.

Виклад основного матеріалу. У період державної незалежності України у музейній справі ЗВО відбулися значні зміни, які активізували творчий пошук музейних педагогів у науковій, навчальній і культурній сферах, поглибили історико-краєзнавчі та природничо-технічні дослідження. Сьогодні важко уявити успішний, інноваційний заклад освіти без музейного компонента. Музеї навчальних закладів виступають не лише місцем для збереження, обліку і вивчення пам'яток культури, а й перетворюються на культурно-освітні центри, де реалізуються прогресивні ідеї освіти, виховання і навчання.

Сучасна музейна педагогіка розвивається в напрямі активізації музейної комунікації здобувачів освіти та спрямована на залучення до музею якомога більшої кількості відвідувачів, всебічний розвиток творчих здібностей особистості, формування музейної культури студентської молоді. Дослідни-

ки Г. Байкєніч та О. Охрімчук справедливо підкреслюють, що сучасні музеї перестали бути так званим "сейфом речей" чи інструментом політики, натомість "вони є майданчиком діалогу, інтерактивним освітнім інструментом формування критичного мислення та формування активної громадянської позиції" [1, 23].

Найважливішим елементом музейної комунікації вважається масово-просвітницька робота музеїв, яка дає змогу поступово розширювати музейну аудиторію, підвищувати її освітній і культурний рівень, виховувати у відвідувачів музейну культуру, повагу до пам'яток історії і культури, усвідомлення їхньої цінності та необхідності збереження для нащадків. Залучення до музейної культури, на думку дослідниці Л. Хрящевської, означає "розуміння особливостей музейної форми спілкування, вміння орієнтуватися в музеї, обираючи найцікавіше і корисне" [5, 159].

Особливої актуальності набуває формування музейної культури у педагогічних закладах вищої освіти. У цьому контексті науковиця Ю. Павленко характеризує музейну культуру майбутніх педагогів як "підготовленість до сприйняття інформації в музеї, цілеспрямованість огляду експозиції, здатність оцінювати предмети музейно-педагогічного значення" [6, 9].

Погоджуємося із думкою учених І. Данильченко, Ю. Павленко про те, що музейна культура поряд із загальною педагогічною компетентністю, музейно-педагогічними знаннями, музейною ерудицією, музейно-педагогічними вміннями формують загалом музейно-педагогічну компетентність здобувачів вищої освіти педагогічних спеціальностей [3; 6].

Науковець О. Караманов зввертає увагу на те, що "освоєння культурної спадщини в музеї має особливості, відмінні від наукового пізнання й наукових методів дослідження…, специфіка музею дає змогу аналізувати такі види гуманітарного знання, як знання-відчуття, знання-переживання, знання-занурення… Очевидним є звернення до гуманістичних принципів музейно-педагогічного процесу, формування культури сприйняття музейної інформації та музейної культури" [4, 146–147].

Дослідниця Г. Білавич, аналізуючи професійну підготовку майбутніх фахівців в умовах сучасних викликів, підкреслює: "З огляду на глобалізаційний вимір вищої освіти в конструктний комунікативний діалог культур, країн, регіонів, континентів активно вступають здобувачі вищої освіти для розв'язання не тільки освітніх, а й різних життєвих проблем" [2, 37]. За таких умов зростають вимоги і до музейно-педагогічної діяльності у ЗВО, посилюється необхідність удосконалення форм і методів музейної освіти та важливість розвитку музейної культури студентської молоді.

Серед конкретних напрямів формування музейної культури та музейної ерудиції студентів, на нашу думку, можна виділити такі:

- освітньо-виховна і просвітницька діяльність музеїв та музейних комплексів ЗВО;
- створення науково-навчальних лабораторій та центрів музейної педагогіки;
- діяльність органів музейного самоврядування у ЗВО;
- діяльність студентських наукових товариств, музейних громадських організацій, музейних секцій і гуртків, клубів історичної реконструкції;
- співпраця з національними, державними, комунальними, відомчими музеями та заповідниками свого регіону;
- організація музейної практики студентів;
- залучення студентської молоді до краєзнавчо-пошукової діяльності, освоєння нових туристичних маршрутів з метою вивчення пам'яток історії, культури і науки рідного краю та України.

У період державної незалежності у ЗВО України проходив активний пошук оптимальної моделі діяльності музейних закладів. Створено ряд нових наукових, природничих, краєзнавчих, етнографічних, археологічних, медичних, технічних, меморіальних музеїв, проведено реекспозицію вже чинних музейних установ. У цьому контексті слушною вважаємо думку дослідниці С. Муравської про те, що перспективи розвитку музеїв вищої школи "тісно пов'язані зі зміною іміджу музеїв, розвитком музейної комунікації, із перетворенням музеїв у соціальний інститут, який створює і надає потрібну інформацію і масовий доступ до інтелектуальної, історико-культурної та природної спадщини" [7, 34].

В освітньому просторі вищої школи України цінний досвід музейно-педагогічної діяльності з формування музейної культури студентської молоді мають заклади, яким присвоєно статус "державний" або звання "народний" та "зразковий". Серед них – Державний політехнічний музей (НТУУ "Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського"), Державний музей авіації (Національний авіаційний університет), Державний музей природи Харківського національного університету імені В. Каразіна (ХНУ ім. В. Каразіна).

Вагомі здобутки у музейній справі демонструють заклади, яким присвоєно найменування "народний музей", зокрема музеї історії Київського національного університету ім. Т. Шевченка, музей історії Прикарпатського національного університету ім. В. Стефаника та освіти на Прикарпатті (м. Івано-Франківськ), музей історії Національного техічного університету "Дніпровська політехніка", музей історії Українського державного університету науки і технологій (м. Дніпро), музей історії Львівського національного університету імені І. Франка, музей історії Полтавського державного аграрного універ-

ситету, історико-педагогічний музей Глухівського національного педагогічного університету, музей Лесі Українки Волинського національного університету ім. Лесі Українки (ВНУ ім. Лесі Українки), музей історії Черкаського інституту пожежної безпеки ім. Героїв Чорнобиля, музей історії Національного університету "Острозька академія" та ін.

Звання "зразковий музей" у системі вищої освіти присвоєно музею історії ХНУ ім. В. Каразіна, музею історії Херсонського державного університету, музею археології ВНУ ім. Лесі Українки та ін.

Комплексний підхід до організації музейно-освітнього середовища та музейно-педагогічної діяльності з метою формування музейної культури студентської молоді демонструють заклади освіти, де практикується внутрішня кооперація музейних установ. У цьому контексті заслуговує на увагу досвід роботи музейно-виставкового комплексу ХНУ ім. В. Каразіна, музейного комплексу Харківського національного педагогічного університету ім. Г. Сковороди, музейного комплексу Харківського національного університету міського господарства ім. О. Бекетова, музейного комплексу Тернопільського національного педагогічного університету ім. В. Гнатюка, музейно-просвітницького центру Вінницького державного педагогічного університету ім. М. Коцюбинського та ін.

Важливим сегментом культурно-педагогічного простору Івано-Франківщини впродовж останнього часу стали музейні установи ЗВО. Серед них – музей історії Прикарпатського національного університету ім. В. Стефаника та освіти на Прикарпатті, музей археології ПНУ ім. В. Стефаника, музей Навчально-наукового Юридичного інституту ПНУ ім. В. Стефаника, геологічний музей Івано-Франківського національного технічного університету нафти і газу, музей історії розвитку медицини Прикарпаття та Анатомічний музей Івано-Франківського національного медичного університету, музей народного мистецтва Косівського інституту прикладного та декоративного мистецтва Львівської національної академії мистецтв. Багаті музейні традиції має також Коломийський педагогічний коледж, де функціонують три музеї: музей історії коледжу, музей коломийської книги та музей української мови.

Кафедра педагогіки та освітнього менеджменту імені Богдана Ступарика ПНУ ім. В. Стефаника працює над розробкою "Методики вивчення ролі музейної освіти у формуванні особистості сучасного студента". Упродовж 2023–2024 рр. науковцями кафедри проведено анкетне опитування студентів університету на тему: "Музейна культура сучасного студента". Воно дало змогу з'ясувати вплив освітнього середовища музеїв Прикарпаття на духовне життя молоді, соціально-психологічну адаптацію здобувачів освіти до навчання в умовах глобальних викликів, формування їхнього наукового світогляду.

Опитування засвідчило, що студенти ПНУ ім. В. Стефаника найбільше цікавляться музеями історичного, археологічного, краєзнавчого та мистецького профілів. Найбільшою популярністю у студентської молоді користуються такі музеї Івано-Франківська: Івано-Франківський краєзнавчий музей (Ратуша), історико-меморіальний музей Олекси Довбуша, музей визвольної боротьби ім. С. Бандери, цифровий музей "Місто і зброя", музей Небесної Сотні, меморіальний комплекс "Дем'янів Лаз", музей мистецтв Прикарпаття, музей науки "Нова Енергія".

Система форм і методів педагогічного впливу, які використовуються у процесі формування музейної культури студентської молоді у ЗВО, є досить різноманітною, вона постійно поповнюється і видозмінюється. Найбільш ефективними формами музейної комунікації в сучасних умовах вважаємо музейні навчальні заняття зі студентами, тематичні екскурсії, віртуальні екскурсії, круглі столи, творчі зустрічі, музейні конкурси, вечори, флешмоби, музейні фільми, діяльність музейних гуртків, секцій, товариств, клубів історичної реконструкції, майстер-класів, науково-пізнавальні ігри та ін. Варіативність форм сучасної музейної педагогіки пожвавлює музейну комунікацію студентів, підтримує їхній інтерес до відвідування музеїв.

Таким чином, звернення до гуманістичних принципів музейно-педагогічного процесу, формування культури сприйняття музейної інформації та музейної культури студентської молоді стає важливим напрямом освітнього процесу ЗВО України. В умовах повномасштабної російсько-української війни музейна культура молоді розглядається як один із невід'ємних чинників формування національної і громадянської ідентичності та патріотизму української молоді.

Висновки і перспективи подальших розвідок. У період незалежності України музеї і музейні комплекси ЗВО перетворилися на культурно-освітні центри, де реалізуються прогресивні ідеї освіти, виховання і навчання. Музейна педагогіка стала важливим складником системи вищої освіти, вона сприяє всебічному розвиткові студентської молоді, формуванню її музейної культури і наукового світогляду. Дослідження і розробка методики вивчення ролі музейної освіти у формуванні особистості сучасного студента науковцями ПНУ ім. В. Стефаника засвідчило, що музейне середовище Івано-Франківщини в умовах глобальних викликів сучасності можна розглядати як один із дієвих чинників утвердження національної і громадянської ідентичності студентської молоді.

Серед перспективних напрямів дослідження музейно-педагогічної діяльності у ЗВО вбачаємо такі:

вивчення освітньо-виховної специфіки музеїв; дослідження ефективності музейної комунікації зі студентською аудиторією; розробка інноваційних освітніх технологій в умовах цифровізації музейної діяльності; вивчення і апробація міжнародного досвіду щодо діджиталізації музейних ресурсів ЗВО, промоції музейних колекцій, надання музейним колекціям інклюзивності. Важливо наголосити також на актуальності проблем дослідження музею як інституту пам'яті, підтримки музейних установ та їх функціонування в умовах воєнного стану, збереження музейних фондів під час війни.

ЛІТЕРАТУРА

1. Байкєніч Г., Охрімчук О. Революція в музеї : посібник щодо оновлення змісту експозицій шкільних музеїв. Дніпро : Ліра, 2021. 188 с.

2. Білавич Г. Професійна підготовка майбутніх філологів засобами інформаційних технологій у вимірі сучасних викликів. *Молодь і ринок.* Дрогобич. 2024. № 1. С. 36–42.

3. Данильченко І. Формування музейно-педагогічної компетентності в майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти. *Музейна педагогіка в науковій освіті* : збірник тез доповідей учасників Міжнародної науково-практичної конференції, м. Київ, 25 листопада 2021 р. / за наук. ред. С.О. Довгого. Київ : Національний центр "Мала академія наук України", 2021. Ч. 2. С. 104–107.

4. Караманов О. Теорія і практика педагогічної діяльності музеїв в сучасному освітньому просторі України : дис. … наук. ступ. доктора пед. нук : 13.00.01 – загальна педагогіка та історія педагогіки. Державний заклад "Луганський національний університет імені Тараса Шевченка". Старобільськ, 2020. 485 с.

5. Муравська С. Музейні заклади у системі вищої освіти Західної України на тлі світових тенденцій : монографія. Львів : Центр пам'яткознавства НАН України і УТОПІК, 2018. 244 с.

6. Павленко Ю. Музеї педагогічного профілю як фактор професійної підготовки майбутніх учителів : автореф. дис…. канд. пед. наук : 13.00.04. Харків. нац. пед. ун-т ім. Г. Сковороди. Харків, 2008. 20 с.

7. Хрящевська Л. Музеєзнавство та охорона культурної спадщини. Миколаїв : Видавець Румянцева Г.В., 2023. 283 с.

REFERENCES

1. Baikienich, H. & Okhrimchuk O. (2021). Revoliutsiia v muzei. Posibnyk shchodo onovlennia zmistu ekspozytsii shkilnykh muzeiv [Revolution in the museum. A guide to updating the content of school museum exhibitions]. Dnipro, 188 p. [in Ukrainian].

2. Bilavych, H. (2024). Profesiina pidhotovka maibutnikh filolohiv zasobamy informatsiinykh tekhnolohii u vymiri suchasnykh vyklykiv [Professional Training of Future Philologists by Means of Information Technologies in the Context of Modern Challenges]. *Youth & market.* Drogobych. No. 1, pp. 36–42. [in Ukrainian].

3. Danylchenko, I. (2021). Formuvannia muzeino-pedahohichnoi kompetentnosti v maibutnikh vykhovateliv zakladiv doshkilnoi osvity [Formation of museum and pedagogical competence in future teachers of preschool education institutions]. *Proceedings of the International Conference.* Kyiv, pp. 104–107. [in Ukrainian].

4. Karamanov, O. (2020). Teoriia i praktyka pedahohichnoi diialnosti muzeiv v suchasnomu osvitnomu prostori Ukrainy [Theory and Practice of Pedagogical Activity of Museums in the Modern Educational Space of Ukraine]. *Doctor's thesis.* State Institution "Luhansk Taras Shevchenko National University". Starobilsk, 485 p. [in Ukrainian].

5. Muravska, S. (2018). Muzeini zaklady u systemi vyshchoi osvity Zakhidnoi Ukrainy na tli svitovykh tendentsii [Museum Institutions in the Higher Education System of Western Ukraine Against the Backdrop of Global Trends]. Lviv, 244 p. [in Ukrainian].

6. Pavlenko, Yu. (2008). Muzei pedahohichnoho profiliu yak faktor profesiinoi pidhotovky maibutnikh uchyteliv [Museums of pedagogical profile as a factor of professional training of future teachers]. *Extended abstract of candidate's thesis.* Kharkiv, 20 p. [in Ukrainian].

7. Khriashchevska, L. (2023). Muzeieznavstvo ta okhorona kulturnoi spadshchyny [Museology and protection of cultural heritage]. Mykolaiv, 283 p. [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 12.10.2024

"Власне розуміння доброчесності і вад – найголовніше. Якщо цього розуміння немає, усе стає хистким".

Цицерон
давньоримський філософ та літератор

"У ритмі укладено чарівництво: він запевняє нас, що всередині кожної людської істоти перебуває щось піднесене, недосяжне і величне".

Йоганн Вольфганг фон Гете
німецький поет, прозаїк, драматург

"Природа не знає зупинки в своєму розвитку і знищує усяку бездіяльність".

Оноре де Бальзак
французький романіст і драматург

УДК 37.06:378.147
DOI: https://doi.org/10.24919/2308-4634.2024.316423

Андрій Горбатюк, *здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти кафедри теорії та методики професійної освіти, Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди*

КОМПЕТЕНТНІСТЬ СОЦІАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ У ЗМІСТІ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ НАЦІОНАЛЬНОЇ ГВАРДІЇ УКРАЇНИ

Автор у статті визначив окремі аспекти формування компетентності соціальної відповідальності у змісті професійної підготовки майбутніх військовослужбовців Національної гвардії України, умови формування такої компетентності в реаліях освітнього процесу. Автор наголосив на ролі стабільної мотивації, що корелюється зі стандартизованими вимогами до професійного навчання, світовими стандартами. Компетентність соціальної відповідальності по суті є синтезом характеристик особистості, які дають змогу військовослужбовцю Національної гвардії України, спираючись на моральні переконання і ціннісні орієнтації, здійснювати усвідомлений вибір і приймати зважені рішення з чітким усвідомленням відповідальності за наслідки своєї професійної діяльності, здатність усвідомлювати роль професійної поведінки для збереження суспільної безпеки. Така компетентність передбачає в основі високу вмотивованість і готовність дотримуватися законних приписів національного законодавства у сфері прав людини, транслювати високу правосвідомість у професійній діяльності військовослужбовця.

Ключові слова: *професійна підготовка; військовослужбовець; компетентність; соціальна відповідальність; значущість; мотивація; служба; мета; критичне мислення; комунікація.*

Літ. 12.

Andrii Horbatiuk, *Applicant of the Third-Level (Educational and Scientific) Higher Education Applicant of the Theory and Methods of Professional Education Department, Kharkiv Hryhoriy Skovoroda National Pedagogical University*

COMPETENCE OF SOCIAL RESPONSIBILITY IN THE CONTENT OF PROFESSIONAL EDUCATION OF FUTURE SERVICEMEN OF THE NATIONAL GUARD OF UKRAINE

In the article, the author identifies certain aspects of the development of social responsibility competence in the content of professional education of future servicemen of the National Guard of Ukraine, and the conditions for the developmen of such competence in the realities of the educational process. The author emphasizes the role of stable motivation, which correlates with standardized requirements for professional education and world standards. The competence of social responsibility is essentially a synthesis of personality characteristics that enable a serviceman of the National Guard of Ukraine, based on moral beliefs and value orientations, to make informed choices and make balanced decisions with a clear awareness of responsibility for the consequences of his professional activities, the ability to realize the role of professional behaviour in maintaining public safety. Such competence is based on a high level of motivation and readiness to comply with the legal requirements of national legislation in the field of human rights, to transmit high legal awareness in the professional activities of a serviceman. In the course of professional education, a serviceman of the National Guard of Ukraine should acquire relevant experience in socially responsible behaviour. The article identifies the conditions for the development of social responsibility competence: focusing on the development of general and divergent thinking of all participants in the implementation of educational programs for the professional education of future servicemen of the National Guard of Ukraine; ensuring the actual content of educational components and partnership between participants within a clearly defined time frame for mastering the educational program; ensuring stable partnership and bilateral communication in all educational, practical, and self-study activities. The possible results of each condition are specified accordingly. This is not an exhaustive list of conditions for the developmen of social responsibility competencies in the content of professional education of future servicemen of the National Guard of Ukraine. The prospect of a separate study of the problem stated in the title is the development of socially significant projects and education programs for servicemen of the National Guard of Ukraine who have the status of veterans and combatants.

Keywords: *professional education; serviceman; competence; social responsibility; significance; motivation; service; purpose; critical thinking; communication.*

Постановка проблеми у загальному вигляді. Під час воєнного стану і у період відновлення України військовослужбовці Національної гвардії України виконують надважливі завдання не лише щодо оборони нашої держави, але й забезпечення громадської безпеки, підтримання законності і захисту основоположних прав людини. Це визначено статтею 1 Закону України “Про Національну гвардію України” [8]. Не викликає сумніву твердження, що соціальна

© А. Горбатюк, 2024

відповідальність утворює ядро професійної підготовки майбутніх військовослужбовців Національної гвардії України, щоб гідно нести службу і виконувати професійні завдання, які постійно трансформуються в умовах викликів перманентних загроз особистої і національної безпеки. Доцільність розроблення проблеми також зумовлена завданнями Стратегії розвитку вищої освіти в Україні на 2022–2032 рр. [9].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Відповідно для здійснення цієї наукової розвідки було опрацьовано масив наукових джерел у відкритому доступі. Широке коло науковців, фахівців-практиків, освітян і військових присвячують публікації різним аспектам заявленої у назві цієї статті темі. Зокрема, багато уваги відводиться створенню умов для забезпечення комплексної роботи з формування соціальної відповідальності як професійно значущої компетентності у межах визначених державою стандартів фахової освіти. Ці проблеми аналізують, наприклад, І. Севрук, Ю. Соколовська, Н. Чупрінова [10], О. Капінус [5]. Тезаурус цієї розвідки ми визначили з опорою на міркування і висновки аналітичної доповіді, яку підготували О. Оржель, О. Петроє, Н. Шофолова, О. Литовченко [11]. У контексті людиноцентричності як засадничого методологічного підходу організації професійної підготовки військовослужбовців Національної гвардії України [6; 7; 9] цікавими видаються міркування і пропозиції щодо педагогічного партнерства у публікаціях В. Ворожбіт-Горбатюк [2]. Ураховано висновки Н. Борисенко [1] – контекст морального вишколу військовослужбовців, С. Золотухіної [3] – через призму проблематики методичного супроводу розвитку критичного мислення як умови формування компетентностей соціальної відповідальності. Зазначена у назві статті проблема започаткована автором, поточні результати оприлюднено у низці публікацій, зокрема, через призму проблемного підходу [4]. Водночас трансформації суспільно-правових відносин, динаміка розвитку інформаційного простору, розширення функціоналу і методичних інструментів професійної підготовки, комплексність професійної діяльності офіцерів і особового складу Національної гвардії України, – ці та інші причини зумовили звернення до розгляду компетентності соціальної відповідальності у змісті професійної підготовки майбутніх військовослужбовців Національної гвардії України.

Мета статті: розкрити суть компетентності соціальної відповідальності у змісті професійної підготовки майбутніх військовослужбовців Національної гвардії України, умови їх формування в реаліях освітнього процесу.

Виклад основного матеріалу. Професійна підготовка майбутнього військовослужбовця Національної гвардії України, з-поміж усього іншого, має базуватися на високій і стабільній мотивації, що корелюється із стандартизованими вимогами до професійного навчання, світовими стандартами [12]. Це набуває особливого значення в умовах проходження військової служби у період провадженого воєнного стану і виконанням бойових завдань. У нинішніх умовах мало громадянської ідентичності і високого рівня свідомого діяльного патріотизму. Сучасне мистецтво війни вимагає від військовослужбовців Національної гвардії України персоналізованих системних умінь і навичок володіння цифровими технологіями, здатності вільно оперувати інформаційно-комунікаційними технологіями, свідомо і успішно протистояти різним формам маніпулювання і підбурювання до агресії, діяльною соціальною відповідальністю в оцінці ризиків різних каналів інформації і комунікації.

Компетентність соціальної відповідальності, по суті, є синтезом характеристик особистості, які дають змогу військовослужбовцю Національної гвардії України, (з урахуванням висновків О. Капінус [5]), спираючись на моральні переконання і ціннісні орієнтації (особистісні і такі, що задекларовані в статутних документах Національної гвардії України), здійснювати усвідомлений вибір і приймати зважені рішення з чітким усвідомленням відповідальності за наслідки своєї професійної діяльності, здатністю усвідомлювати роль професійної поведінки для збереження суспільної безпеки. Така компетентність передбачає в основі наявну усвідомлену високу вмотивованість і готовність дотримуватися законних приписів національного законодавства у царині прав людини, транслювати високу правосвідомість у професійній діяльності військовослужбовця. Військовослужбовець Національної гвардії України під час фахової підготовки має набути досвіду нести відповідальність за вплив і рішення на суспільство й довкілля, збереження суспільного добробуту. Тому увесь процес професійної підготовки насичують відповідні соціальні практики [10; 12]. Зокрема, професійну підготовку наскрізно має пронизувати конструктивна практика розвитку критичного мислення майбутніх військовослужбовців. Таке мислення дає змогу розвинути здатність обмірковувати і приймати виважені рішення, спрямовані на захист, охорону життя, прав, свобод, законних інтересів громадян, суспільства і держави. Критичне мислення військовослужбовця обов'язково корелюється із ціннісними орієнтирами Національної гвардії України, наприклад принциповими приписами зі статті 3 Закону України "Про Національну гвардію України" [8]. Визначені на законодавчому рівні, ці приписи спрямовують процес професійної підготовки на забезпечення соціальної відповідальності відповідно до змісту стандарту ISO 26000: прозорість і підзвітність, повага прав людини, етична поведінка, повага міжнарод-

них норм поведінки, визнання верховенства права, повага інтересів працедавця [12]. Це передбачає дотримання низки умов. На наш погляд, структурування умов відповідної професійної підготовки логічно здійснювати з огляду на компоненти системи професійної підготовки як процесу і результату формування визначених компетентностей у змісті освітніх компонент і методами, які конкретизовані у відповідних освітніх програмах.

Зокрема, на наш погляд, першочергово для забезпечення сталого розвитку і відповідності міжнародним стандартам необхідно спрямувати роботу на розвиток загального і дивергентного мислення усіх учасників реалізації освітніх програм професійної підготовки майбутніх військовослужбовців Національної гвардії України для забезпечення не лише актуальної поінформованості, але й діяльного опанування сучасних технологій у відкритому інформаційному просторі. Це доцільно відображати в цілях професійної підготовки. Адже, на жаль, наслідки інформаційної війни так само відчутні і містять загрозу національній безпеці і суспільному миру. Військовослужбовець Національної гвардії України повинен уміти в різних, навіть критично загрозливих ситуаціях, поєднувати стандартні і нестандартні види інформації, способи її подачі й обробки, оперативно і цілеспрямовано обирати доцільні алгоритми загальних стратегій дій для усвідомленості цілей професійної діяльності і виконання відповідних оперативних завдань на високому рівні соціальної відповідальності. Усвідомленість у цьому контексті передбачає кореляцію суті проблеми із завданнями професійної діяльності несення військової служби, переліком засобів і заходів, які припустимі в діяльності військовослужбовця Національної гвардії України. Результатом втілення цієї умови може бути карта зацікавлених сторін і ціннісні цілі комунікацій, сформульовані у регламентах.

Друга умова може передбачати, на наш погляд, розуміння соціальної відповідальності і дотримання майбутнім військовослужбовцем Національної гвардії України норм права на рівні змісту освітніх компонент загального і професійного спрямування. Це розуміння передбачає забезпечення актуального змісту освітніх компонент і партнерства між учасниками у чітко визначені терміни опанування освітньої програми. Особливої уваги у змісті навчання потребує набуття досвіду курсантів знаходити і обґрунтовувати способи розв'язання реальних соціальних і професійно зумовлених проблем, забезпечувати чітке узгодження з цінностями Національної гвардії України, усвідомлювати їхній вплив на прийняті рішення і обрані стратегії виконання оперативних завдань. На цьому етапі важливо, на наш погляд, дати майбутнім військовослужбовцям глибинні знання та досвід вибору і втілення методології, алгоритмів формування і доведення гіпотез, обґрунтування висновків у межах кожної освітньої компоненти. Наукова спрямованість змісту професійної підготовки містить значний потенціал для особистісного і професійного зростання гвардійців Національної гвардії України у таких аспектах, як: демократизація наукових знань, усвідомленість і недопущення небезпек нерівності і соціальної несправедливості, попередження проявів будь-якої дискримінації, створення умов діалогу між цивільними і військовими структурами задля забезпечення безпеки суспільства. Результатом втілення цієї умови може бути узгоджуваність рейтингів викладачів з результатами їхньої залученості до тематичних комплексних досліджень, соціально значимих грантів, програми підтримки дослідників-початківців і молодих учених.

Третя умова: забезпечення стабільного партнерства і двосторонньої комунікації в усіх навчальних, практичних, самостійних дослідницьких взаємодіях під час професійної підготовки. Логістика навчання у реаліях провадженого воєнного стану має створювати перманент самостійного свідомого комунікування з усіма зацікавленими в якості підготовки майбутніх військовослужбовців. Наукові заходи і події реалізації практичної підготовки мають систематизувати теоретичні блоки. Приклади створення спільних професійних цінностей за апріорного значення доброчесності усіх навчальних взаємодій, безумовно, передбачає відкритий постійний моніторинг якості професійної підготовки. І цей моніторинг включає не лише контрольно-аналітичні заходи, а й комплексні перевірки вибраних навчальних стратегій, системне оновлення змісту освітніх компонент, діяльне долучення членів груп забезпечення освітньої програми до формування актуального змісту освітніх компонент, управління ризиками прояву формалізму чи недоброчесності, тематичні аналітичні звіти і відкриті моніторингові скринінги залученності самоврядних органів, науковців тощо. Результатом втілення цієї умови може бути оперативна карта прогалин чи ризиків у змістовому забезпеченні конкретних освітніх програм. Зважаючи на специфіку функціональних обов'язків військовослужбовця Національної гвардії України, видається доцільним розширення груп стейкхолдерів освітніх програм, групування їх на внутрішніх і зовнішніх, як це поширено в практиках інших країн світу. Навчальні взаємодії можуть передбачати елементи, які запропоновані ISO 26000: тематичний тренінг, мета, необхідні ресурси та процес, результати, орієнтовний необхідний час, примітки і ризик [12].

Висновки і пропозиції. Отже, компетентності соціальної відповідальності передбачають високу вмотивованість до військової служби у лавах Національної гвардії України. Це компетентності, які

визначають здатності свідомого вибору, прийняття рішення і критичної оцінки інформації та способів її обробки. Нами актуалізовано три умови: акцент уваги в цілях опанування освітніх програм на розвиток загального і дивергентного мислення усіх учасників реалізації освітніх програм професійної підготовки майбутніх військовослужбовців Національної гвардії України; забезпечення актуального змісту освітніх компонент і партнерства між учасниками у чітко визначені терміни оволодіння освітньою програмою; забезпечення стабільного партнерства і двосторонньої комунікації в усіх навчальних, практичних, самостійних дослідницьких взаємодіях під час професійної підготовки. Відповідно конкретизовано можливі результати втілення кожної умови. Це невичерпний перелік умов формування компетентностей соціальної відповідальності у змісті професійної підготовки майбутніх військовослужбовців Національної гвардії України. Перспективою окремого розроблення заявленої у назві проблеми вбачаємо розроблення соціально значимих проєктів і навчальних програм для військовослужбовців Національної гвардії України, які є ветеранами, учасниками бойових дій.

ЛІТЕРАТУРА

1. Борисенко Н., Ворожбіт-Горбатюк В. Високий моральний дух курсантів (слухачів, студентів) військових навчальних підрозділів закладів вищої освіти – ресурс сили в епоху інформаційних війн. *Війни інформаційної епохи: міждисциплінарний дискурс* : монографія / за ред. В.А. Кротюка. Харків : ФОП Федорко М.Ю., 2021. С. 333–350.

2. Ворожбіт-Горбатюк В. Компетентність педагогічного партнерства як базис якості вищої педагогічної освіти. *Молодь і ринок*. 2021. № 10 (196). С. 63–69. DOI: https://doi.org/10.24919/2308-4634.2021.248528

3. Ворожбіт-Горбатюк В.В., Золотухіна С.Т., Собченко Т.М. Техніки розвитку критичного мислення у змісті освітньої програми “Освітологія”. *Підвищення якості національної освіти у контексті викликів сьогодення :* матеріали Регіон. наук.-практ. конф. (26 травня 2022 р., м. Харків). Харків : ФОП Петров В.В., 2022. С. 55–57.

4. Горбатюк А.А. Формування соціально значущих компетентностей майбутніх військовослужбовців Національної гвардії України: виклики і рішення. *Інноваційна педагогіка*. Вип. 65. Том 1. 2023. С. 143–146. DOI: https://doi.org/10.32782/2663-6085/2023/65.1.29

5. Капінус О.С. Методологія, теорія і методика формування професійної суб’єктності майбутніх офіцерів Збройних сил України : монографія. Житомир : Вид. О.О. Євенок, 2020. 600 с.

6. Положення про організацію освітнього процесу в Національній академії Національної гвардії України. Харків : Національна академія Національної гвардії України, 2015. URL: https://nangu.edu.ua/uploads/files/documenty/polozhennya/pologennj%20pro%20organizaciu%20osvitn%D1%8Cogo%20procesu%20v%20nangu.pdf

7. Про затвердження Положення про психологічне забезпечення в Національній гвардії України. Наказ МВС України № 1285 від 08.12.2016. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0080-17#Text

8. Про Національну гвардію України : Закон України. *Відомості Верховної Ради* (ВВР), 2014, № 17, ст. 594, поточна редакція від 16.12.2023. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/876-18#Text

9. Про схвалення Стратегії розвитку вищої освіти в Україні на 2022–2032 роки : Розпорядження КМУ від 23 лютого 2022 р. № 286-р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/286-2022-%D1%80

10. Севрук І., Соколовська Ю., Чупрінова Н. Формування соціальної відповідальності у майбутніх офіцерів Національної гвардії України. *Вісник Львівського університету. Серія філософсько-політологічні студії.* 2021. Вип. 38. С. 113–120. DOI: https://doi.org/10.30970/PPS.2021.38.14

11. Соціальна відповідальність у закладах вищої освіти України: результати соціологічного опитування : Аналітична доповідь / О. Оржель, О. Петроє, Н. Шофолова, О. Литовченко ; за наук. ред. О. Петроє. Київ : Інститут вищої освіти НАПН України, 2023. 70 с. DOI: https://doi.org/10.31874/978-617-7644-63-6-2023

12. ISO 26000: guidance on social responsibility. URL: https://iso26000.info/iso26000

REFERENCES

1. Borysenko, N. & Vorozhbit-Horbatiuk, V. (2021). Vysokyi moralnyi dukh kursantiv (slukhachiv, studentiv) viiskovykh navchalnykh pidrozdiliv zakladiv vyshchoi osvity – resurs syly v epokhu informatsiinykh viin [The high morale of cadets (students) of military educational units of higher education institutions is a resource of strength in the era of information wars]. *Wars of the information age: an interdisciplinary discourse: a monograph.* (Ed.). V.A. Krotiuk. Kharkiv, pp. 333–350. [in Ukrainian].

2. Vorozhbit-Horbatiuk, V. (2021). Kompetentnist pedahohichnoho partnerstva yak bazys yakosti vyshchoi pedahohichnoi osvity [Competence of pedagogical partnership as a basis for the quality of higher pedagogical education]. *Youth & market*. No. 10 (196). pp. 63–69. DOI: https://doi.org/10.24919/2308-4634.2021.248528 [in Ukrainian].

3. Vorozhbit-Horbatiuk, V.V., Zolotukhina, S.T. & Sobchenko, T.M. (2022). Tekhniky rozvytku krytychnoho myslennia u zmisti osvitnoi prohramy “Osvitolohiia” [Techniques for developing critical thinking in the content of the educational program “Educational Sciences”]. *Pidvyshchennia yakosti natsionalnoi osvity u konteksti vyklykiv sohodennia : materialy Rehion. nauk.-prakt. konf. (26 travnia 2022 r., m. Kharkiv) – Improving the quality of national education in the context of today’s challenges:* Proceedings of Region. Science and Practice Conf. (May 26, 2022, Kharkiv). Kharkiv, pp. 55–57. [in Ukrainian].

4. Horbatiuk, A.A. (2023). Formuvannia sotsialno znachushchykh kompetentnostei maibutnikh viiskovosluzhbovtsiv Natsionalnoi hvardii Ukrainy: vyklyky i rishennia [Formation of socially significant competencies of future servicemen of the National Guard of Ukraine: challenges and solutions]. *Innovative Pedagogy.* Issue 65. Vol. 1. pp. 143–146. DOI: https://doi.org/10.32782/2663-6085/2023/65.1.29 [in Ukrainian].

5. Kapinus, O.S. (2020). Metodolohiia, teoriia i metodyka formuvannia profesiinoi subiektnosti maibutnikh ofitseriv Zbroinykh syl Ukrainy [Methodology, theory and methods of

forming the professional subjectivity of future officers of the Armed Forces of Ukraine]. Zhytomyr, 600 p. [in Ukrainian].

6. Polozhennia pro orhanizatsiiu osvitnoho protsesu v Natsionalnii akademii Natsionalnoi hvardii Ukrainy (2015). [Regulations on the organization of the educational process at the National Academy of the National Guard of Ukraine]. Kharkiv, 2015. Available at: https://nangu.edu.ua/uploads/files/documenty/polozhennya/pologennj%20pro%20organizaciu%20osvitn%D1%8Cogo%20procesu%20v%20nangu.pdf [in Ukrainian].

7. Pro zatverdzhennia Polozhennia pro psykholohichne zabezpechennia v Natsionalnii hvardii Ukrainy [On approval of the Regulation on psychological support in the National Guard of Ukraine]. Order of the Ministry of Internal Affairs of Ukraine No. 1285 dated December 8, 2016. Available at: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0080-17#Text [in Ukrainian].

8. Pro Natsionalnu hvardiiu Ukrainy. Zakon Ukrainy [On the National Guard of Ukraine]. Bulletin of the Verkhovna Rada (VVR), 2014, No. 17, Article 594, current version dated 12.16.2023. Available at: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/876-18#Text [in Ukrainian].

9. Pro skhvalennia Stratehii rozvytku vyshchoi osvity v Ukraini na 2022–2032 roky [On approval of the Strategy for the Development of Higher Education in Ukraine for 2022-2032]. Order of the CMU of February 23, 2022 No. 286. Available at: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/286-2022-%D1%80 [in Ukrainian].

10. Sevruk, I., Sokolovska, Yu. & Chuprinova, N. (2021). Formuvannia sotsialnoi vidpovidalnosti u maibutnikh ofitseriv Natsionalnoi hvardii Ukrainy [Formation of social responsibility in future officers of the National Guard of Ukraine]. *Visnyk of the Lviv University Philosophical Political studies.* Vol. 38. pp. 113–120. DOI: https://doi.org/10.30970/PPS.2021.38.14 [in Ukrainian].

11. Sotsialna vidpovidalnist u zakladakh vyshchoi osvity Ukrainy: rezultaty sotsiolohichnoho opytuvannia (2023). [Social responsibility in higher education institutions of Ukraine: results of a sociological survey]. Analytical report. O. Orzhel, O. Petroie, N. Shofolova, O. Lytovchenko; (Ed.). O. Petroie. Kyiv, 70 p. [in Ukrainian].

12. ISO 26000: guidance on social responsibility. Available at: https://iso26000.info/iso26000 [in English].

Стаття надійшла до редакції 21.10.2024

УДК 37.091.33: 378.014: 316.33
DOI: https://doi.org/10.24919/2308-4634.2024.316424

Роман Вайнола, *аспірант*
кафедри початкової освіти та інноваційної педагогіки
Українського державного університету імені Михайла Драгоманова

ЕФЕКТИВНІСТЬ ІНТЕРАКТИВНИХ ТЕХНОЛОГІЙ У ПРОЦЕСІ РОЗВИТКУ СІМЕЙНИХ ЦІННОСТЕЙ ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ

У статті розглянуто окремі аспекти впровадження та використання інтерактивних методів навчання у вищій школі, основною метою яких є практичне використання теоретичних знань. У результаті аналізу наукових джерел виявлено загальні тенденції застосування інтерактивних методів, визначено найбільш ефективні з них. Виконано теоретичний аналіз робіт вітчизняних фахівців, який доводить, що нині продовжується вивчення використання інтерактивних методів для формування сімейних цінностей у здобувачів вищої освіти. У результаті здійсненого дослідження було встановлено, що інтерактивні технології навчання сприяють активізації пізнавальної діяльності, допомагають розвивати навички міжособистісного спілкування, сприяють формуванню особистісних, морально-етичних і сімейних цінностей.

***Ключові слова**: інтерактивні методи; моральне виховання; ціннісні орієнтири; соціальна відповідальність; освітні підходи.*

Табл. 2. Літ. 13.

Roman Vainola, *Postgraduate Student of the*
Primary Education and Innovative Pedagogy Department,
Mykhaylo Drahomanov Ukrainian State University

THE EFFICIENCY OF INTERACTIVE TECHNOLOGIES IN THE DEVELOPMENT OF FAMILY VALUES OF HIGHER EDUCATION ACQUIRES

The article examines certain aspects of the implementation and use of interactive teaching methods in higher education, the main purpose of which is the integration of theoretical knowledge into practical use. As a result of the analysis of scientific sources, general trends in the use of interactive methods were revealed and the most effective of them were determined. The main purpose of interactive methods was studied, some of them and the possibilities of their use in the educational process were considered. The peculiarities of using the scaffolding method, the main stages of its implementation in the educational process are considered. Interactive methods are aimed at activating the work of education seekers, their active inclusion in the educational process, these technologies contribute to increasing motivation to study, contribute to moral and ethical education, the formation of value orientations and social responsibility. Active social changes, socio-political features of the development

© Р. Вайнола, 2024

of society and the country are reflected in the family, on the features of family values that are instilled in children, therefore it is important to teach young students to determine the moral, ethical and value orientations of their future family, and interactive methods can contribute to this, which are covered in this article. A theoretical analysis of the works of domestic specialists has been carried out, which proves that research into the use of interactive methods for the education of family values among students of higher education continues today. As a result of the conducted research, it was established that interactive learning technologies contribute to the activation of cognitive activity, help to develop interpersonal communication skills; contribute to the development of personal, moral and ethical and family values.

Keywords: *interactive methods; moral education; value orientations; social responsibility; educational approaches.*

Постановка проблеми. У сучасному суспільстві відбувається значна кількість соціальних трансформацій, зокрема в структурі сім'ї та соціальних ролях, що створює дедалі більше викликів для системи вищої освіти у сфері виховання молоді. Формування сімейних цінностей – одне з головних завдань освітнього процесу, проте традиційні методи виховання не завжди відповідають потребам сучасної освіти.

З огляду на це нині впроваджуються та використовуються інтерактивні технології, які базуються на активному залученні здобувачів до освітнього процесу. Незважаючи на актуальність, питання щодо оцінювання ефективності зазначених технологій у контексті розвитку та формування сімейних цінностей у здобувачів освіти залишаються недостатньо вивченими. Їх дослідження має значення як для наукового аналізу, так і для практичної підготовки молоді до сімейного життя.

Сім'я є фундаментальною соціальною інституцією, що відіграє ключову роль у моральному й емоційному розвитку особистості. Це підкреслює доцільність дослідження проблеми застосування інтерактивних методів для формування сімейних цінностей. Таким чином, вивчення ефективності педагогічних методів, які допоможуть здобувачам освіти усвідомити значення цих цінностей, є важливим для освітян, психологів і соціальних працівників.

Аналіз основних досліджень та публікацій. Питання впровадження інтерактивних технологій у навчання досліджували І. Голубцова [3], Д. Остапчук і Н. Мирончук [5], О. Башкір [2; 12], Н. Стовпник, О. Андріяшик [8], Т. Хома [10], О. Пометун, Л. Пироженко [6]. Науковці вивчали загальні положення про використання інтерактивних методів навчання у вищій і загальноосвітній школах. Н. Бобр [13] аналізує використання такого методу, як скаффолдинг, в освітньому процесі, а Г. Товканець [9], А. Барбінова [1], М. Якобувська та М. Юрків [11] розглядають можливості використання інтерактивних методів у контексті виховання моральних, особистісних та сімейних цінностей, моральної відповідальності. Наукові студії згаданих авторів пов'язані як із використанням інтерактивних методів у вищій школі, так і з тим, які з цих технологій є найбільш дієвими при становленні сімейних цінностей у здобувачів вищої освіти. Наша наукова розвідка покликана визначити найбільш ефективні інтерактивні технології та методи, які сприяють формуванню у здобувачів вищої освіти усвідомлення значущості сімейних цінностей.

Мета статті полягає в аналізі й обґрунтуванні ефективності інтерактивних технологій у процесі формування сімейних цінностей у здобувачів освіти. Відповідно до мети статті визначено такі **завдання**: 1) проаналізувати теоретичні основи використання інтерактивних технологій в освітньому процесі; 2) дослідити вплив різних інтерактивних технологій і методів на розвиток у здобувачів вищої освіти розуміння важливості сімейних відносин; 3) вивчити й проаналізувати проблеми та перешкоди, які існують при впровадженні інтерактивних технологій у процес формування сімейних цінностей.

Виклад основного матеріалу. У сучасному світі існують доволі високі стандарти щодо підготовки спеціалістів, які матимуть відповідну кваліфікацію, а також зможуть використовувати й інтегрувати свої теоретичні знання та практичні вміння в цілісну систему, застосовувати у роботі нові технології тощо. Поряд із підготовкою висококваліфікованих працівників в освітній галузі виникає також завдання щодо формування сімейних цінностей у здобувачів вищої освіти.

Таким чином, обираючи метод навчання, педагоги вищої школи мають ураховувати, наприклад, час, який відводиться на вивчення певної теми, значущість навчального матеріалу для здійснення професійної чи освітньої діяльності здобувача освіти в майбутньому. Не варто забувати, що поряд із засвоєнням знань відбуваються також розвиток і морально-етичне виховання майбутніх фахівців. Важливо формувати в здобувачів вищої освіти соціальну відповідальність, а також розвивати ціннісні орієнтири. Отже, для цього потрібно використовувати новітні методи, до яких, власне, належать інтерактивні технології та методи навчання, які сьогодні активно впроваджуються в освітній галузі.

Термін "інтерактив" запозичено з англійської – interact, де inter означає взаємний, а act – діяти. Відповідно, інтерактивний – це той, що готовий до взаємодії, співпраці [5]. Отже, інтерактивне навчання є спеціальною формою організації навчання та пізнавальної активності з визначеною й передбачуваною метою. Особливістю цього виду навчання є те, що освітній процес здійснюється лише за умови, коли всі його члени активно взаємодіють між

собою, що забезпечується створенням комфортних для цього умов. Ці методи базуються на особистісно-діяльнісному підході та охоплюють неситуативні, ситуативні, неігрові інтерактивні методи навчання [5].

Як зазначає І. Голубцова [3, 162], інтерактивними методами навчання вважаються ті, "які реалізуються завдяки активній співпраці здобувачів освіти у процесі навчання". А сутність цього навчання полягає в тому, що здобувач освіти й викладач є рівнозначними суб'єктами освітнього процесу.

Досліджуючи інтерактивні методи, О. Пометун і Л. Пироженко [6, 46] розділили їх на чотири групи: навчання у парах, фронтальне навчання, навчання з використанням ігрових методів, дискусія як метод навчання. Навчання, організоване за схемою однієї з цих груп, сприяє розвитку навичок співпраці, здоровій комунікації, пошукам спільних рішень тощо. Зокрема, сьогодні в освітньому процесі є низка певних проблем, серед яких: гуманізація освіти, за якої відбувається переорієнтація змісту та пріоритету педагогічної діяльності від соціально-прикладної сфери до екзистенціально-людської; формалізація, коли помітний розрив між педагогом і здобувачем освіти (здебільшого у сфері цифрових технологій); індивідуалізація, яка зосереджується на тому, щоб налаштовувати освітній процес під індивідуальність особистості; інформаційна культура; зниження мотивації здобувачів освіти до навчання, коли існує тенденція щодо втрати молоддю інтересу до отримання знань [13].

N. Bobro [13] пропонує застосовувати в освітньому процесі технологію скаффолдингу, коли здобувач освіти розв'язує поставлені завдання з допомогою педагога, визначивши три основних етапи впровадження цієї технології:

1. Збирання й систематизація інформації про здобувача освіти. Реалізується за допомогою проведення вступного тестування та регулярних контрольних заходів. Сприяє правильному вибору методів підтримки, індивідуалізації й підвищенню ефективності освітнього процесу.

2. Фіксація вимог до рівня компетенцій. Для впровадження методу скаффолдингу необхідно чітко розуміти, які кінцеві компетенції мають бути набуті.

3. Закріплення способу здійснення навчальної діяльності. Йдеться про такі компоненти, як інформація про тривалість, зміну термінів, способів і форм навчання.

Згаданий вище автор N. Bobro [13] у своїй статті характеризує кожне з цих проблемних питань (табл. 1).

Таблиця 1

Проблеми в освітньому процесі та їх характеристика

Проблема	Характеристика
Гуманізація освіти	Зосередження не лише на реалізації освітніх стандартів, допомозі у виборі професії та соціалізації, а й на необхідності формування свідомого ставлення до закладу освіти як до такого, де в здобувача є стимули для успішного формування та розвитку своєї цілісності. Робиться акцент на особистості
Індивідуалізація освіти	Сучасна освіта зосереджується на індивідуальному підході до навчання, зокрема спрямовується на формування таких навичок, як самоосвіта й самонавчання
Інформаційна культура	Формування навичок критичного мислення при сприйнятті значного та активного інформаційного потоку

Джерело: сформовано автором на основі [13]

Ці сучасні проблемні питання не вдається розв'язати за допомогою класичних методів, які донедавна активно використовувалися в освітньому процесі. Відповідно, саме тому підвищується актуальність інтерактивних методів навчання.

Дослідниця О. Башкір [2, 39; 12] розмежовує активні й інтерактивні методи навчання. Вона пропонує використовувати у практичній роботі вищої школи активні методи, до яких відносить проєктування, моделювання професійних ситуацій, ігри, "круглі столи" тощо.

Ефективність використання методів активного навчання, які теж є частиною інтерактивних методів, проте менш орієнтованими на домінування здобувачів освіти досліджує Т. Хома [10]. Авторка вказує, що досить ефективними при стимулюванні активності студентства є такі методи: дискусія, прогнозування, "Піраміда понять", "Коло висновків" тощо. Учена стверджує, що вони показали себе як найбільш ефективні для створення взаємодії між студентською молоддю.

Зі свого боку, Н. Стовпник, О. Андріяшик [8] наголошують на тому, що використання інтерактивних методів навчання не буде ефективним, якщо не враховуватимуться такі закономірності їх використання: мотивація навчальної діяльності; поступове впровадження інтерактивних методів в освітній процес; розуміння того, що ці методи на-

самперед не призначені для опановування базовими теоретичними знаннями; їхнє епізодичне застосування не дасть бажаного ефекту; неодмінно потрібно дотримуватися принципу, коли набуті знання за допомогою цих технологій є актуальними в контексті їх використання відповідно до сучасних умов соціально-економічного життя країни й світу; упровадження інтерактивних технологій та їх ефективність залежать від рівня володіння ними викладачем; наявність партнерства між викладачем і студентами.

У вже згаданій статті І. Голубцової [3] зазначається, що інтерактивні методи допомагають зробити освітній процес більш інтенсивним, сприяють його оптимізації, оскільки реалізують ідею співпраці педагога та здобувача освіти. Дослідниця називає кейс-метод [3, 164], який навчає діяти в певних ситуаціях за допомогою використання конкретних прикладів, одним з ефективних інтерактивних методів. Він дає змогу наблизити освітній процес до практичної діяльності. Завдяки його використанню розвиваються навички з винахідливості, розв'язання проблем, уміння проводити аналіз і діагностику проблем. Дослідниця також пише про метод проєктів [3, 168–169], який характеризується такими особливостями, як гуманізм, увага й повага до здобувача освіти. Робота за цим методом відбувається за такою схемою: постановка проблеми, її розкриття, пошук розв'язання (де обов'язково зазначається наявність ідеї та гіпотези), чіткий план дій, розподіл ролей, обговорення проміжних кроків і результатів.

Про існування ще одного методу інтерактивного навчання – дискусії, яка допомагає розвивати критичне мислення, сприяє формуванню вміння визначати та захищати власну позицію, а також розширенню знань із певної проблеми, зазначають В. Журавель, Д. Журавель [4, 93]. До технологій, що належать до методу дискусії, науковці відносять такі, як метод-прес, обери позицію, зміни позицію, безперервна шкала думок, дискусія у стилі телевізійного ток-шоу, дебати.

Д. Соловей, О. Петрова, М. Кузнецова [7, 332–333] аналізують декілька методів інтерактивних технологій:

1. "Кошик ідей", який має на меті актуалізацію опорних знань, сприяє мотивації до пізнавальної активності, допомагає розвивати в здобувачів освіти навички формулювати та обґрунтовувати ті припущення й гіпотези, які висуваються у процесі обговорення теми.

2. Метод "Знаю. Хочу знати. Дізнався". Його метою є забезпечення розвитку базових якостей здобувачів освіти, серед яких можна назвати самостійність, креативність, розвиток критичного мислення тощо.

А. Барбінова [1] у своїй статті висвітлює використання інтерактивних методів навчання у контексті формування сімейних цінностей у здобувачів вищої освіти. Авторка визначає тренінг як інтерактивний метод, оскільки він здебільшого сприяє створенню умов, максимально наближених до реальних ситуацій. Це дозволяє учасникам через навчання, практику, імітацію та підготовку поступово переходити від ігрової до практичної діяльності.

Тренінг [1, 28] є однією з найефективніших форм навчання, завдяки якому можна використовувати отримані знання на практиці. Здобувачі освіти при застосуванні різноманітних технік, вправ та ігор у процесі тренінгу вчаться аналізувати власний досвід і використовувати його надалі. Тренінг як інтерактивний метод допомагає розподіляти між учасниками ролі, наголошує на значущості розв'язання ситуації, визначенні характеру взаємодії між учасниками дискусії.

За допомогою кейс-методу [3] можна на конкретних прикладах сімейних ситуацій формувати етично-моральні принципи їх вирішення у колі родини. Методи дискусії [4] розвивають навички висування ідей щодо проблемних ситуацій і вміння дослухатися до всіх пропозицій. Інтерактивні методи, які аналізують автори [3; 4; 6; 7; 8], виконують різні функції у контексті становлення сімейних цінностей у студентської молоді. Проте, оскільки вони передбачають інтеграцію теоретичних знань у практику, насамперед завдяки цьому вони є досить ефективними при формуванні соціальних навичок, соціальної відповідальності та ціннісних орієнтирів.

Становлення цих орієнтирів можливе лише за умови наявності сформованих самооцінки й моральної самосвідомості [9, 25]. На основі останньої формуються моральні цінності, які загалом і є однією з частин сімейних цінностей; це основа морально-етичних принципів людини та моральної відповідальності. Відповідальність – одна з базових ціннісних структур у контексті саме процесу морального розвитку [9, 26], формування сімейних цінностей.

У статті "Інтерактивні методи навчання як засіб формування духовних цінностей особистості" М. Якубовська та М. Юрків [11] розглядають використання інтерактивних методів саме в контексті становлення та формування особистісних цінностей, які згодом впливають на формування всіх інших, зокрема й сімейних. Авторки наголошують на тому, що система інтерактивних методів навчання створює ті необхідні умови, за яких здобувач освіти може реалізовувати себе, застосовувати індивідуальні здібності саме в системі життєвого простору.

Таким чином, становлення сімейних цінностей із використанням інтерактивних методів базується на їх формуванні з допомогою таких компонентів, як особистісні й морально-етичні цінності, моральна відповідальність.

Так, А. Барбінова [1, 29–30] у своїй праці наголошує на тому, що такі інтерактивні методи, як імітаційні, пізнавальні, мотиваційні, регулятивні, саморегулятивні, допомагають створити атмосферу взаємодії, співробітництва, гармонії. У таблиці 2 надано класифікацію методів, які сприяють формуванню сімейних цінностей [1, 30].

Таблиця 2

Класифікація методів формування сімейних цінностей

Група методів	Зміст	Методичні прийоми
Методи різнобічного впливу на свідомість, почуття й волю особистості	Особливістю цієї групи методів є вербальність, а основою – слово	Бесіда, розповідь, пояснення, лекція, позитивний приклад, переконання
Методи організації діяльності й формування досвіду суспільної поведінки	Ця група методів впливає на вольові якості, активізуючи їх; позначається на мотиваційній сфері та сфері почуттів, сприяє набуттю позитивних навичок і звичок поведінки	Педагогічна вимога, громадська думка, тренування, привчання, створення виховних ситуацій, доручення
Методи, спрямовані на регуляцію, корекцію та стимулювання позитивних поведінки й діяльності	Ці методи забезпечують педагогічну профілактику	Змагання, заохочення, покарання

Джерело: сформовано на основі [1]

Усі інтерактивні методи, які використовуються для формування сімейних цінностей, мають свою специфіку. Одні спрямовані на організацію діяльності й формування досвіду суспільної поведінки, інші по-різному впливають на свідомість, почуття й волю здобувачів освіти. Зумовлена ця специфіка низкою таких аспектів [1, 31]:

1) підходами до вибору мети та завдань формування;

2) змінами відносин у стилі й тактиці, а також у морально-психологічному кліматі закладу освіти;

3) особистісно орієнтованим підходом, який нині переважає в системі освіти, при формуванні сімейних цінностей;

4) особистісними якостями тих педагогічних працівників, які забезпечують процес становлення сімейних цінностей у здобувачів освіти;

5) досвідом педагогічних працівників, практичними навичками щодо реалізації методів.

А. Барбінова [1] наголошує на тому, що шляхом моделювання реальних життєвих ситуацій при використанні інтерактивних методів відбувається процес становлення особистісних і сімейних цінностей.

Без сумніву, сімейні цінності пов’язані з вищезгаданими особистісними, морально-етичними цінностями, які здобувачі вищої освіти продовжують набувати й закріплювати у процесі навчання у закладі вищої освіти. Починають вони формуватися ще з батьківської родини – як приклад, еталон. Інтерактивні технології навчання повинні мати, зокрема, й закріплювальний характер, тобто сприяти зміцненню вже готових цінностей, особливо сімейних, уже сформованих у студентської молоді.

Отже, можна зробити висновок, що інтерактивні методи спрямовані на краще опанування навичок критичного мислення, комунікативних навичок, умінь пошуку спільного розв’язання проблем тощо. Ці методи спрямовані не тільки на засвоєння нових знань, а й на розвиток у студентської молоді соціальної відповідальності й ціннісних орієнтирів. Сімейні цінності за допомогою інтерактивних методів формуються внаслідок специфіки використання окремих прийомів із кожної групи методів.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Здійснений теоретичний аналіз основ щодо використання інтерактивних технологій в освітньому й виховному процесах показав, що ці методи сьогодні активно використовуються педагогами під час занять зі здобувачами освіти.

Інтерактивні методи навчання насамперед сприяють створенню особистісних ідеалів, що становить підґрунтя для розвитку сімейних цінностей у молоді. Найефективнішими з досліджуваних методів у цьому контексті варто визнати такі, як дискусія, кейс-метод, виховні ситуації, позитивний приклад тощо.

Аналіз ключових викликів і перешкод, що супроводжують упровадження інтерактивних методів навчання з метою формування сімейних цінностей у здобувачів вищої освіти, виявив такі проблеми, як недостатня обізнаність педагогів у застосуванні цих методів та низька мотивація студентів до навчання, що значно ускладнює процес становлення й розвитку сімейних цінностей.

Надалі необхідно збільшувати кількість розвідок у цьому напрямі, детальніше досліджувати досвід закордонних науковців із цього питання та розробляти рекомендації щодо впровадження й використання інтерактивних методів для формування сімейних цінностей у здобувачів вищої освіти.

ЛІТЕРАТУРА

1. Барбінова А. Форми і методи виховання сімейних цінностей у технології педагогічного проектування. *Збірник наукових праць Уманського державного педагогічного університету.* Умань, 2017. № 1. С. 24–32. URL: http://znp.udpu.edu.ua/article/view/137513 (дата звернення: 15.10.2024).

2. Башкір О.І. Активні й інтерактивні методи навчання у вищій школі. *Educational challenges.* Харків, 2019. № 60. С. 33–44. URL: http://journals.hnpu.edu.ua/index.php/pedagogy/article/view/1656 (дата звернення: 15.10.2024).

3. Голубцова І.А. Впровадження інтерактивних технологій. *Організація навчально-виховного процесу.* Київ, 2007. Вип. 9. С. 161–173. URL: http://kyselivka-school.edukit.mk.ua/Files/downloads/org_n9%20(2).pdf#page=161 (дата звернення: 15.10.2024).

4. Журавель В.П., Журавель Д.П. Структура і характеристика інтерактивних технологій навчання. *Удосконалення освітньо-виховного процесу в закладі вищої освіти : збірник науково-методичних праць.* Мелітополь, 2020. С. 91–96.

5. Остапчук Д., Мирончук Н. Інтерактивні методи навчання у вищих навчальних закладах. *Модернізація вищої освіти в Україні та за кордоном : збірник наукових праць* Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2014. С. 140–143. URL: http://eprints.zu.edu.ua/13837/1/17.pdf (дата звернення: 15.10.2024).

6. Пометун О.І., Пироженко Л.В. Сучасний урок. *Інтерактивні технології навчання* : наук.-метод. посібн. Київ, 2004. 192 с. URL: https://shron1.chtyvo.org.ua/Pometun_Olena/Entsyklopediia_interaktyvnoho_navchannia.pdf (дата звернення 15.10.2024).

7. Соловей Д.О., Петрова О.В., Кузнецова М.О. Сучасні інтерактивні технології у процесі формування соціокультурної компетентності здобувачів вищої освіти на заняттях з італійської мови. *Наукові записки. Серія: Філологічні науки.* Кропивницький, 2024. № 209. С. 328–336. DOI: https://doi.org/10.32782/2522-4077-2024-209-49

8. Стовпник Н.М., Андріяшик О.Р. Використання інтерактивних методів навчання у вищій школі. Інноваційна педагогіка. Одеса, 2020. № 20. Т. 3. URL: https://er.nau.edu.ua/bitstream/NAU/49745/5/%d1%81%d1%82%d0%b0%d1%82%d1%82%d1%8f%20%d0%9e%d0%b4%d0%b5%d1%81%d0%b0%202020.doc.pdf (дата звернення: 15.10.2024).

9. Товканець Г. Моральні цінності як відображення культури пізнання і досвіду особистості: педагогічний аспект. *Молодь і ринок*. Дрогобич, 2024. № 1/221. С. 24–28. DOI: https://doi.org/10.24919/2308-4634.2024.298577

10. Хома Т.В. Активні методи навчання в педагогіці вищої школи. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах*. Запоріжжя, 2020. № 69. Т. 3. С. 149–152. URL: http://www.pedagogy-journal.kpu.zp.ua/archive/2020/69/part_3/32.pdf (дата звернення: 15.10.2024).

11. Якубовська М., Юрків М. Інтерактивні методи навчання як засіб формування духовних цінностей особистості. *Освітні обрії.* Івано-Франківськ, 2020. № 51 (2). С. 75–79. URL: https://journals.pnu.edu.ua/index.php/obrii/article/view/4835/5285 (дата звернення: 15.10.2024).

12. Bashkir O.I. Modern formats of professional development of educational community. *Innovative solutions in modern science.* Kharkiv, 2018. № 3 (22). P. 116–128. URL: https://naukajournal.org/index.php/ISMSD/article/view/1538/1618 (дата звернення: 15.10.2024).

13. Bobro N. Challengesand Prospectsof Scaffolding: Humanization and Individualization of Educationin the Context of Industry5.0. *Академічні візії***.** Львів. 2024. № 32. URL: https://academy-vision.org/index.php/av/article/view/1230 (дата звернення: 15.10.2024).

REFERENCES

1. Barbinova, A. (2017). Formy i metody vykhovannia simeinykh tsinnostei u tekhnolohii pedahohichnoho proektuvannia [Forms and methods of education of family values in the technology of pedagogical design]. *Collection of scientific papers of the Uman State Pedagogical University*, Uman, 1, pp. 24–32. Available at: http://znp.udpu.edu.ua/article/view/137513 [in Ukrainian].

2. Bashkir, O.I. (2019). Aktyvni y interaktyvni metody navchannia u vyshchii shkoli [Active and interactive methods of learning in higher education]. *Educational challenges.* Kharkiv, 60, pp. 33–44. Available at: http://journals.hnpu.edu.ua/index.php/pedagogy/article/view/1656 (Accessed 15 Oct. 2024) [in Ukrainian].

3. Holubtsova, I.A. (2007). Vprovadzhennia interaktyvnykh tekhnolohii [Implementation of interactive technologies]. *Organization of the educational process.* Issue 9. Kyiv, pp. 161–173. Available at: http://kyselivka-school.edukit.mk.ua/Files/downloads/org_n9%20(2).pdf#page=161 (Accessed 15 Oct. 2024) [in Ukrainian].

4. Zhuravel, V.P. & Zhuravel, D.P. (2020). Struktura i kharakterystyka interaktyvnykh tekhnolohii navchannia [Structure and characteristics of interactive learning technologies]. *Improving the educational process in a higher education institution: a collection of scientific and methodological works*. Melitopol, pp. 91–96. [in Ukrainian].

5. Ostapchuk, D. & Myronchuk, N. (2014). Interaktyvni metody navchannia u vyshchykh navchalnykh zakladakh [Interactive teaching methods in higher educational institutions]. *Modernization of higher education in Ukraine and abroad: a collection of scientific works.* Zhytomyr, pp. 140–143. Available at: http://eprints.zu.edu.ua/13837/1/17.pdf (Accessed 15 Oct. 2024) [in Ukrainian].

6. Pometun, I.O. & Pyrozhenko, L.V. (2004). Suchasnyi urok [Modern lesson]. *Interactive learning technologies: science and method. manual.* Kyiv, 192 p. Available at: https://shron1.chtyvo.org.ua/Pometun_Olena/Entsyklopediia_interaktyvnoho_navchannia.pdf (Accessed 15 Oct. 2024) [in Ukrainian].

7. Solovei, D.O., Petrova, O.V. & Kuznetsova, M.O. (2024). Suchasni interaktyvni tekhnolohii u protsesi formuvannia sotsiokulturnoi kompetentnosti zdobuvachiv vyshchoi osvity na zaniattiakh z italiiskoi movy [Modern interactive technologies in the process of forming sociocultural competence of students of higher education in Italian language classes.]. *Proceedings. Series: Philological sciences.* No. 209. Kropyvnytskyi, pp. 328–336. DOI: https://doi.org/10.32782/2522-4077-2024-209-49 [in Ukrainian].

8. Stovpnyk, N.M. & Andriiashyk, O.R. (2020). Vykorystannia interaktyvnykh metodiv navchannia u vyshchii shkoli [Use of interactive teaching methods in higher education]. *Innovative pedagogy.* No. 20 (3). Odesa, Available at: https://er.nau.edu.ua/bitstream/NAU/49745/5/%d1%81%d1%82%d0%b0%d1%82%d1%82%d1%8f%20%d0%9e%d0%b4%d0%b5%d1%81%d0%b0%202020.doc.pdf (Accessed 15 Oct. 2024) [in Ukrainian].

9. Tovkanets, H. (2024). Moralni tsinnosti yak vidobrazhennia kultury piznannia i dosvidu osobystosti: pedahohich

nyi aspect [Moral values as a reflection of the culture of cognition and personal experience: pedagogical aspect]. *Youth & market.* No. 1/221, Drohobych, pp. 24–28. DOI: https://doi.org/10.24919/2308-4634.2024.298577 [in Ukrainian].

10. Khoma, T.V. (2020). Aktyvni metody navchannia v pedahohitsi vyshchoi shkoly [Active learning methods in higher education pedagogy]. *Pedagogy of the formation of a creative personality in higher and secondary schools.* No. 69 (3), Zaporizhzhia, pp. 149–152. Available at: http://www.pedagogy-journal.kpu.zp.ua/archive/2020/69/part_3/32.pdf (Accessed 15 Oct. 2024) [in Ukrainian].

11. Iakubovska, M. & Yurkiv, M. (2020). Interaktyvni metody navchannia yak zasib formuvannia dukhovnykh tsinnostei osobystosti [Interactive teaching methods as a means of forming spiritual values of the individual]. *Educational horizons.* No. 51 (2), Ivano-Frankivsk, pp. 75–79. Available at: https://journals.pnu.edu.ua/index.php/obrii/article/view/4835/5285 (Accessed 15 Oct. 2024) [in Ukrainian].

12. Bashkir, O.I. (2018). Modern formats of professional development of educational community. Innovative solutions in modern science. No. 3 (22), Kharkiv, pp. 116–128. Available at: https://naukajournal.org/index.php/ISMSD/article/view/1538/1618 (Accessed 15 Oct. 2024) [in English].

13. Bobro, N. (2024). Challenges and prospects of scaffolding: humanization and individualization of education in the conditions of industry 5.0. *Academic visions.* No. 32. Lviv, Available at: https://academy-vision.org/index.php/av/article/view/1230 (Accessed 15 Oct. 2024) [in English].

Стаття надійшла до редакції 17.10.2024

УДК 378.18:37.034
DOI: https://doi.org/10.24919/2308-4634.2024.316425

Вадим Вітвіцький, *здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти кафедри освітології та інноваційної педагогіки, Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди*

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ І ГРОМАДЯНСЬКОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ ПІД ЧАС ДИСТАНЦІЙНОГО І ЗМІШАНОГО НАВЧАННЯ У ПЕДАГОГІЧНОМУ УНІВЕРСИТЕТІ

Автор у статті визначив окремі особливості формування національної і громадянської ідентичності студентів, які опановують освітні програми у педагогічному університеті. З опорою на фундаментальні напрацювання науковців Інституту проблем виховання Національної академії педагогічних наук України, узагальнення і поточні звіти про виховну роботу у Харківському національному педагогічному університеті імені Г.С. Сковороди автор виокремив такі особливості: необхідності неперервного розвитку критичного і системного мислення, когнітивних навичок студентів як основи свідомої національної і громадянської ідентичності; орієнтування на виклики і рішення безпеки спілкування і взаємодії під час дистанційного і змішаного навчання, органічного синтезу гуманістичних цінностей, імплементації дороговказів позитивних напрацювань країн Європейського Союзу з пріоритетним значенням культурних, духовних аксіологічних констант українського народу, культури студентських, професійних педагогічних спільнот у національному інформаційному просторі.

Ключові слова: *педагогічний університет; громадянська ідентичність; національна ідентичність; викладач; студент; стейкхолдер; критичне мислення; виховання.*

Літ. 12.

Vadym Vitvitskyi, *Applicant of the third-level (Educational and Scientific) Higher education applicant, of the Education and Innovative Pedagogy Department H. S. Skovoroda Kharkiv National Pedagogical University*

PECULIARITIES OF NATIONAL AND CIVIC IDENTITY FORMATION IN DISTANCE AND BLENDED LEARNING AT PEDAGOGICAL UNIVERSITY

In the article, the author identifies certain features of the formation of national and civic identity of students who are studying educational programs at a pedagogical university. Based on the fundamental developments of scientists of the Institute of Educational Problems of the National Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine, generalizations and current reports on educational work at H.S. Skovoroda Kharkiv National Pedagogical University, the author has identified the following features: the need for continuous development of critical and systemic thinking, cognitive skills of students as the basis of conscious national and civic identity; focus on the challenges and solutions to the security of communication and interaction during distance and mixed learning. In the educational work of a pedagogical university in the realities of Ukraine today, the following imperatives should be observed through and through: legality, security, conscious responsibility of all participants in the educational process and those interested in the quality of professional training, clearly defined rules or norms of interaction and behavior in the network space. After all, a modern student and teacher must realize that their behavior in open information access affects the reputation and shapes the image of the

© В. Вітвіцький, 2024

higher education institution with which they are associated.Therefore, in the article, the author also emphasizes the expediency of studying and constructively developing the experience of local regulations in the field of educational disciplines on the policy of fair education, local regulations and rules of conduct that reflect the systematic work of ethics commissions, systematic study of mentality in historical, cultural, applied, communicative, and other aspects.

Keywords: *pedagogical university; civic identity; national identity; teacher; student; stakeholder; critical thinking; education.*

Постановка проблеми у загальному вигляді. У Стратегії розвитку вищої освіти в Україні на 2022–2032 рр. в частині аналізу поточного стану ситуації у царині вищої освіти наголошено на тому, що "розширення автономії супроводжується посиленням відповідальності керівників закладів вищої освіти за результати роботи. Запроваджено встановлення цільових показників діяльності закладів вищої освіти, досягнення яких повинні забезпечити їх керівники, що є важливим підґрунтям для оцінювання ефективності управлінської діяльності засновником, учасниками освітнього процесу, місцевою громадою та суспільством. Більшого впливу на життя учасників освітнього процесу набули органи студентського самоврядування, які в багатьох закладах вищої освіти стали реальними представниками інтересів здобувачів освіти та учасниками процесів забезпечення якості вищої освіти" [9]. У цьому контексті зазначимо, що у Харківському національному педагогічному університеті імені Г.С. Сковороди пріоритетна увага надається саме забезпеченню такої логіки якості освіти. Системна робота Студентського парламенту, залученість студентів усіх рівнів вищої освіти до кожного етапу освітнього процесу, партнерство у навчанні, науково-дослідницькій, виховній роботі на рівні факультетів і загалом університету, безумовно, визначається управлінською політикою ректора університету Ю. Бойчука, ректорату і доволі широким списком стейкхолдерів освітніх програм усіх рівнів освіти, що реалізуються в цьому педагогічному університеті [12]. Цінності національної і громадянської ідентичності професіонала, закладені у місії університету, пронизують усі ланки реалізації освітніх програм. Позитивний досвід виховної роботи в умовах змішаного і дистанційного навчання, напрацьований у цьому педагогічному університеті, вартий системного міждисциплінарного вивчення. Цим визначено актуальність заявленої теми статті.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема виховної роботи в Харківському національному педагогічному університеті імені Г.С. Сковороди перебуває у колі наукових і прикладних інтересів фахівців цього університету, зокрема, проректора з навчально-виховної роботи Н. Борисенко [2], дослідниці цифрової освіти Т. Собченко, науковиці, яка вивчає громадянське виховання, О. Кін [10]. Ця наукова розвідка у методології спирається на ґрунтовне дослідження фахівців Інституту проблем виховання Національної академії педагогічних наук України [11], поточні звіти про виховну роботу у Харківському національному педагогічному університеті імені Г.С. Сковороди [12], висновки щодо педагогічного партнерства В. Ворожбіт-Горбатюк [4], рекомендації і пропозиції щодо безпечного освітнього середовища під час використання систем штучного інтелекту, оскільки без цього актуального блоку інформації фактично неможливо досліджувати процеси змішаної чи дистанційної освіти [1; 3; 5; 6; 8].

Мета статті: виділити і стисло охарактеризувати особливості формування національної і громадянської ідентичності студентів, які опановують освітні програми у педагогічному університеті.

Виклад основного матеріалу. Статтею 17 Закону України "Про освіту" визначено "Метою вищої освіти є здобуття особою високого рівня наукових та/або творчих мистецьких, професійних і загальних компетентностей, необхідних для діяльності за певною спеціальністю чи в певній галузі знань" [7]. Досягнення такої мети в частині формулювання "високого рівня", на наш погляд, корелюється зі спрямованістю вищої освіти на формування відповідного рівня національної і громадянської ідентичності особи під час навчання у закладі вищої освіти, а також після здобуття певного рівня вищої освіти в інших взаємодіях для професійного і особистісного зростання. У цьому плані структура і напрями діяльності Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди розкривають такі ресурсні можливості. Безумовно, у педагогічному університеті ключовою особливістю є саме педагогічна спрямованість усіх взаємодій. Історично склалося в Україні і свідомості українців так, що учитель – це не лише визначення посади чи професії, а радше людина, яка своїм подвижництвом, діяльними проявами свідомого патріотизму не просто формує свідомість молоді і організує освітній процес, а передусім є провідником у потоці трансформацій в усіх сферах суспільно-правових відносин. Про це красномовно свідчать переліки компетентностей і очікувані програмні результати навчання в освітньо-професійних і освітньо-наукових програмах за різними спеціальностями, що реалізуються у педагогічному університеті [12]. Звісно, інтегральні компетентності стандартизовані. Водночас кожну освітню програму пронизує педагогічно спрямовані завдання з формування національної і громадянської ідентичності здобувачів вищої освіти.

У цій науковій розвідці ми спиралися на методологію, практичні рекомендації і висновки, презентовані у доволі потужній за змістом колективній монографії фахівців Інституту проблем виховання Національної академії педагогічних наук України [11]. У цьому науковому виданні багато уваги приділено тим викликам, з якими зіткнулася освітня система в умовах воєнного стану і зростання загроз використання маніпулятивних технологій у відкритому інформаційному просторі. З досвіду роботи, який доволі різнопланово представлено у звітах виховної роботи факультетів університету [12]. З цих звітів довідуємося, що у виховній роботі педагогічного університету наскрізно прослідковуватися ціннісні аспекти різних видів комунікацій, навчальних взаємодій: законність, зокрема в контекстах прав людини, недискримінації і рівності; безпека освітнього середовища і систематичний психолого-педагогічний супровід в індивідуальному поступі здобувача, кар'єрному прогресуванні викладачів та методистів; усвідомлена відповідальність усіх учасників освітнього процесу і зацікавлених у якості професійної підготовки осіб, що відповідно забезпечено чітко визначеними правилами і нормами взаємодії, поведінки на рівні численних локальних документів, адмініструванні мережевих ресурсів дистанційної освіти, практиках сертифікації курсів на платформі MOODLE [12].

На підставі вивчення матеріалів, оприлюднених на офіційних сторінках структурних підрозділів факультетів університету, можна сформувати деякі особливості формування національної і громадянської ідентичності студентів, які опановують освітні програми у педагогічному університеті, а саме:

1) усвідомлення усіма учасниками освітнього процесу, представниками установ і організацій, з якими на документальному рівні задекларовано співпрацю, необхідності неперервного розвитку критичного і системного мислення, когнітивних навичок студентів як основи свідомої національної і громадянської ідентичності;

2) наукового супроводу, регулярного оновлення методологій в орієнтуванні на виклики та рішення безпеки спілкування і взаємодії під час дистанційного і змішаного навчання;

3) органічного синтезу гуманістичних цінностей, які визначають унікальність кожної освітньої програми, що реалізується у педагогічному університеті з позитивними напрацюваннями цивілізованих країн світу – авангардів високого рівня громадянської ідентичності під час практик імплементації дороговказів з пріоритетним значенням культурних, духовних цінностей українського народу, урахування регіональної культурної спадщини, культурних практик молодіжних, студентських, професійних педагогічних спільнот, сучасні тренди інформаційного простору.

Доцільно зазначити, що багато заходів і наукових подій, що відбуваються у педагогічному університеті на виконання планової виховної роботи спрямовано на формування і розвиток ключових компетентностей: критичного і системного мислення, мовно-комунікативних компетентностей, зокрема, компетентностей крос-культурної комунікації, емоційного інтелекту, креативності, ініціативності, здатностей до асертивної поведінки і конструктивних взаємодій із різними людьми, у т.ч. у безпечному інклюзивному просторі, здатності оцінювати ризики, приймати рішення, розв'язувати проблеми на вимогу час [7] (пов'язані з безпековими ситуаціями регіону, наближеного територіально до зони активних бойових дій, ураженого підривною маніпулятивною політикою держави-агресора). Дуже багато уваги упродовж двох останні років приділено формуванню цифрової ідентичності усвідомленого користувача системами штучного інтелекту студентів, викладачів, формування необхідних когнітивних навичок упевненого чи просунутого користувача цифровими сервісами і застосунками.

Останні групи компетентностей мають виразну професійну спрямованість. Адже через організацію змішаного і дистанційного формату навчання студенти набувають вкрай цінного досвіду роботи з різними джерелами інформації, організації різних форм комунікації і навчально-пізнавальних взаємодій, навичок самоорганізації і досвіду усвідомленого громадянства, у т. ч. серед закордонних українців. Саме на студентів і викладачів, які змушені були виїхати за межі України, спрямовано роботу з психолого-педагогічної, інформаційно-методичної, дорадчої підтримки, щоб кожен закордонний українець відчував себе частиною великої спільноти педагогічного університету. Доволі цікава практика опори у формуванні медійного контенту на досвід і успішні практики окремих блогерів серед студентів, так і студентських спільнот за інтересами чи напрямом професійної підготовки, лідерів студентського самоврядування, громадських активістів серед студентів університету і випускників. Надзвичайно цікаві практики підтримки психічного здоров'я, ініційовані фахівцями психологічної служби, науковцями-психологами. Питання розвитку навичок емоційності стійкості через афірмації і діяльні прояви любові до Харкова популяризуються науковицею Т. Хомуленко як у науковому дискурсі, так і соціальних мережах [12].

Висновки і пропозиції. Отже, з опорою на фундаментальні напрацювання науковців і фахівців-практиків виокремлено особливості: необхідність неперервного розвитку критичного і системного мислення, когнітивних навичок студентів як основи свідомої національної і громадянської ідентичності; орієнтування на виклики і рішення безпеки спілку-

вання та взаємодії під час дистанційного й змішаного навчання, органічного синтезу гуманістичних цінностей, імплементації позитивних напрацювань країн Європейського Союзу з пріоритетним значенням культурних, духовних аксіологічних констант українського народу, культури студентських, професійних педагогічних спільнот у національному інформаційному просторі. У виховній роботі Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди у змісті освітніх програм і позааудиторній роботі відображено концепти: законність, безпека, усвідомлена відповідальність, чітко визначені правила чи норми взаємодії, поведінки у мережевому просторі. Перспективним убачається напрям виховної роботи через ресурси медіа і соціальні мережі, доручення студентів-активістів до наповнення національно спрямованим, громадянсько значущим контентом відкритих каналів медіа.

ЛІТЕРАТУРА

1. Біла книга Комісії про штучний інтелект (2020). URL : https://commission.europa.eu/strategy-and-policy/priorities-2019-2024/europe-fit-digital-age/excellence-and-trust-artificial-intelligence_en

2. Борисенко Н., Ворожбіт-Горбатюк В. Високий моральний дух курсантів (слухачів, студентів) військових навчальних підрозділів закладів вищої освіти – ресурс сили в епоху інформаційних війн. *Війни інформаційної епохи: міждисциплінарний дискурс* : монографія / за ред. В.А. Кротюка. Харків : ФОП Федорко М.Ю., 2021. С. 333–350.

3. Використання штучного інтелекту: переваги та ризики. Рекомендації Уповноваженого. (04/06/2024). URL : https://ombudsman.gov.ua/news_details/vikoristannya-shtuchnogo-intelektu-perevagi-ta-riziki-rekomendaciyi-upovnovazhenogo

4. Ворожбіт-Горбатюк В. Компетентність педагогічного партнерства як базис якості вищої педагогічної освіти. *Молодь і ринок*. 2021. №10 (196). С. 63–69. DOI: https://doi.org/10.24919/2308-4634.2021.248528

5. Угода лідерів G7 щодо Керівних принципів і Кодексу поведінки щодо штучного інтелекту (2023). URL : https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/ip_23_5379

6. Права людини в епоху штучного інтелекту: виклики та правове регулювання. (2024). URL : https://drive.google.com/file/d/1YLb1X8wCMQi3g8LjPsERa2b58GM1fRS2/view

7. Про освіту. Закон України. Документ 2145-VIII, чинний, поточна редакція від 27.06.2024, підстава 3760-IX. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text

8. Про схвалення Концепції розвитку штучного інтелекту в Україні. Розпорядження Кабінету Міністрів України від 2 грудня 2020 р. № 1556-р. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-2020-%D1%80#Text

9. Про схвалення Стратегії розвитку вищої освіти в Україні на 2022–2032 роки: Розпорядження КМУ від 23 лютого 2022 р. № 286-р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/286-2022-%D1%80

10. Собченко Т.М., Кін О.М., Ворожбіт-Горбатюк В.В. Створення безпечного освітнього середовища у закладах освіти в умовах воєнного стану. *Новий колегіум.* 2023. № 3. С. 39–42. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/NovKol_2023_3_10

11. Утвердження української національної та громадянської ідентичності : монографія / К. Журба, І. Бех, С. Бойко, В. Євтушок, С. Гаряча, Л. Канішевська, І. Кучинська, С. Кучинський, О. Лісовець, І. Нестайко, Л. Павлова, В. Рагозіна, О. Рейпольська, Н. Сеньовська, С. Толочко, С. Федоренко, І. Шкільна, В. Ясько ; за заг. ред. К. Журба, О. Рейпольська. Київ : "Компрінт". 2024. 232 с.

12. Харківський національний педагогічний університет імені Г.С. Сковороди. Офіційний мережевий ресурс. 2023. URL : http://hnpu.edu.ua/

REFERENCES

1. Bila knyha Komisii pro shtuchnyi intelekt (2020) [Commission's white paper on artificial intelligence]. URL: https://commission.europa.eu/strategy-and-policy/priorities-2019-2024/europe-fit-digital-age/excellence-and-trust-artificial-intelligence_en [in Ukrainian].

2. Borysenko, N. & Vorozhbit-Horbatiuk, V. (2021). Vysokyi moralnyi dukh kursantiv (slukhachiv, studentiv) viiskovykh navchalnykh pidrozdiliv zakladiv vyshchoi osvity – resurs syly v epokhu informatsiinykh viin [The high morale of cadets (students) of military educational units of higher education institutions is a resource of strength in the era of information wars]. *Wars of the information age: an interdisciplinary discourse:* a monograph; (Ed.). V.A. Krotiuk. Kharkiv, pp. 333–350. [in Ukrainian].

3. Vykorystannia shtuchnoho intelektu: perevahy ta ryzyky. (04/06/2024) [Using artificial intelligence: benefits and risks]. Available at: https://ombudsman.gov.ua/news_details/vikoristannya-shtuchnogo-intelektu-perevagi-ta-riziki-rekomendaciyi-upovnovazhenogo [in Ukrainian].

4. Vorozhbit-Horbatiuk, V. (2021). Kompetentnist pedahohichnoho partnerstva yak bazys yakosti vyshchoi pedahohichnoi osvity [Competence of pedagogical partnership as a basis for the quality of higher pedagogical education]. *Youth & market.* №10 (196). pp. 63–69. DOI: https://doi.org/10.24919/2308-4634.2021.248528 [in Ukrainian].

5. Uhoda lideriv G7 shchodo Kerivnykh pryntsypiv i Kodeksu povedinky shchodo shtuchnoho intelektu (2023). [G7 Leaders' Agreement on Artificial Intelligence Guidelines and Code of Conduct]. Available at: https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/ip_23_5379 [in Ukrainian].

6. Prava liudyny v epokhu shtuchnoho intelektu: vyklyky ta pravove rehuliuvannia (2024). [Human rights in the era of artificial intelligence: challenges and legal regulation]. Available at: https://drive.google.com/file/d/1YLb1X8wCMQi3g8LjPsERa2b58GM1fRS2/view [in Ukrainian].

7. Pro osvitu. Zakon Ukrainy [About education]. Document 2145-VIII, valid, current edition dated 06.27.2024, basis 3760-IX. Available at: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text [in Ukrainian].

8. Pro skhvalenniaKontseptsii rozvytku shtuchnoho intelektu v Ukraini [On approval of the Concept of Artificial Intelligence Development in Ukraine]. Order of the Cabinet of Ministers of Ukraine dated December 2, 2020. Available at: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-2020-%D1%80#Text [in Ukrainian].

9. Pro skhvalennia Stratehii rozvytku vyshchoi osvity v Ukraini na 2022–2032 roky [On approval of the Strategy for the Development of Higher Education in Ukraine for 2022–2032]. Order of the CMU dated February 23, 2022. No. 286.

Available at: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/286-2022-%D1%80 [in Ukrainian].

10. Sobchenko, T.M., Kin, O.M. & Vorozhbit-Horbatiuk, V.V. (2023). Stvorennia bezpechnoho osvitnoho seredovyshcha u zakladakh osvity v umovakh voennoho stanu [Creating a safe educational environment in educational institutions under martial law]. *New collegium.* No. 3. pp. 39–42. Available at: http://nbuv.gov.ua/UJRN/NovKol_2023_3_10 [in Ukrainian].

11. Utverdzhennia ukrainskoi natsionalnoi ta hromadianskoi identychnosti (2024). [Affirmation of Ukrainian national and civic identity]. *Monograph*. K. Zhurba, I. Bekh, S. Boiko, V. Yevtushok, S. Hariacha, L. Kanishevska, I. Kuchynska, S. Kuchynskyi, O. Lisovets, I. Nestaiko, L. Pavlova, V. Rahozina, O. Reipolska, N. Senovska, S. Tolochko, S. Fedorenko, I. Shkilna, V. Yasko ; (Eds.). K. Zhurba, O. Reipolska. Kyiv, 232 p. [in Ukrainian].

12. Kharkivskyi natsionalnyi pedahohichnyi universytet imeni H.S. Skovorody (2023). [H. S. Skovoroda Kharkiv National Pedagogical University]. Official network resource. Available at: http://hnpu.edu.ua/ [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 01.11.2024

УДК 378.018.8:373.5.011-051:51]:004-47.22-043.83](045)
DOI: https://doi.org/10.24919/2308-4634.2024.314633

Любов Тітова, *аспірант кафедри педагогіки та освітнього менеджменту, викладач кафедри інформатики і інформаційно-комунікаційних технологій Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини*

МОДЕЛЬ ФОРМУВАННЯ ІНФОРМАЦІЙНО-ЦИФРОВОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ МАТЕМАТИКИ

У статті представлено модель формування інформаційно-цифрової компетентності майбутніх учителів математики у процесі застосування технології гейміфікації. Акцентовано увагу на значенні інтеграції цифрових інструментів у процес професійної підготовки педагогів, що дає змогу розвинути як технічні, так і методичні навички для ефективного використання ІКТ у навчанні. Модель охоплює чотири блоки: цільовий, організаційно-змістовий, операційно-діяльнісний та результативний, кожен з яких спрямований на комплексний розвиток інформаційно-цифрової компетентності, необхідної для майбутньої професійної діяльності вчителя математики. Зазначено педагогічні умови, необхідні для реалізації моделі, а також критерії та рівні сформованості інформаційно-цифрової компетентності.

Ключові слова: *ІКТ; компетентність; інформаційно-цифрова компетентність; модель; модель формування інформаційно-цифрової компетентності; майбутні учителі математики.*

Рис. 1. Літ. 10.

Liubov Titova, *Postgraduate Student of the Pedagogy and Educational Management Department, Lecturer of the Informatics Information and Communication Technologies Department, Uman Pavlo Tychyna State Pedagogical University*

A MODEL FOR THE FORMATION OF FUTURE MATHEMATICS TEACHERS' INFORMATION AND DIGITAL COMPETENCE

The article examines the problem of forming the information and digital competence of future mathematics teachers, which is extremely relevant in the context of the digitalization of the educational environment. The article analyses the importance of integrating modern digital technologies into the training of future teachers, which ensures the development of not only technical skills but also methodological skills in the use of information and communication technologies (ICT) in the learning process. The proposed model is based on the use of gamification technology as a means of activating and increasing the motivation of future teachers, which allows them not only to acquire the necessary competencies but also stimulates interest in the use of ICT in future professional activities.

The model of information and digital competence development consists of four main blocks: target, organizational and content, operational and performance, and resultant. The goal block defines the purpose and objectives of competence development, focusing on preparing students for the effective use of ICT to achieve educational goals. The organizational and content block includes the approaches and principles on which learning is based, including competence-based, personality-oriented, practice-oriented, systemic, synergistic and axiological. Each of them ensures the comprehensive development of information and digital competence through the formation of key skills and values necessary for a modern teacher. The operational-activity block focuses on the practical aspects of mastering the knowledge and skills of working with ICT, which is achieved through the use of various teaching methods and technologies, including gamification. The resultant block contains assessment criteria, levels of competence and the final result, which demonstrates the readiness of graduates to use ICT in their professional activities.

© Л. Тітова, 2024

In addition, the article outlines the pedagogical conditions that contribute to the effective implementation of the proposed model, in particular, the formation of motivation to use ICT, updating the content of professional training and providing students with opportunities to gain practical experience with digital tools. The presented model has prospects for implementation in the educational process of higher pedagogical education institutions, contributing to the training of competent, motivated and ready for modern challenges specialists in the field of education.

Keywords: *ICT; competence; information and digital competence; model; model of information and digital competence formation; future math teachers.*

Постановка проблеми. Освіта завжди була віддзеркаленням суспільних змін, відображаючи технологічні та культурні трансформації кожної епохи. На початку XXI ст. ми спостерігаємо безпрецедентну цифрову революцію, яка змінює не лише наше повсякденне життя, але й саму сутність освітнього процесу. У цьому контексті математика як одна з найдавніших і найфундаментальніших наук стикається з унікальним викликом: як зберегти свою глибину і строгість, одночасно адаптуючись до нових форм подання та засвоєння знань?

Ця дилема особливо гостро постає у сфері підготовки майбутніх учителів математики. Сьогодні стоїмо на порозі нової ери в освіті, де традиційні методи викладання доповнюються, а іноді й замінюються цифровими інструментами та інтерактивними технологіями. Майбутні педагоги повинні не лише досконало володіти своїм предметом, але й вміти органічно інтегрувати інформаційно-комунікаційні технології (ІКТ) в освітній процес, перетворюючи абстрактні математичні концепції на зрозумілі для сучасного здобувача освіти.

Однак виникає закономірне питання: чи готова сучасна система педагогічної освіти до формування такого нового покоління вчителів математики? Чи достатньо уваги приділяється розвитку інформаційно-цифрової компетентності майбутніх педагогів у контексті викладання саме математичних дисциплін?

Аналіз основних досліджень і публікацій. Проблемі формування інформаційно-цифрової компетентності майбутнього вчителя присвячено значну кількість вітчизняних та зарубіжних наукових і науково-методичних праць. Так, Г. Феллун (G. Falloon), здійснюючи порівняльний аналіз дефініцій “цифрова грамотність” та “цифрова компетентність” в освітньому контексті, зазначає, що цифрова компетентність є більш широким терміном. Вона охоплює не тільки навички пошуку й обробки інформації та роботи з технічними засобами, а й акцентує увагу на розумінні безпечного використання ІКТ та його значення в освітньому процесі. Це вказує на те, що вчителі повинні ретельно обирати цифрові інструменти для навчання та постійно досліджувати нові можливості ІКТ, впроваджуючи їх у професійну практику [1]. Дослідниці М. Напал Фрейле (M. Napal Fraile), А. Пеньяльва-Велес (A. Peñalva-Vélez) і А. Мендьюрос Лакамбра (A. Mendióroz Lacambra) також підкреслюють важливість усвідомлення педагогом значення й доцільності використання ІКТ в освітньому процесі, а також розуміння можливих наслідків такого підходу [2].

Г. Ткачук та М. Медведєва, досліджуючи проблему формування інформаційно-цифрової компетентності майбутніх педагогів зазначають, що цю компетентність можна сформувати на трьох рівнях: мотиваційно-ціннісному, організаційно-змістовому та операційно-діяльнісному, де мотиваційно-ціннісний рівень передбачає наявність бажання, організаційно-змістовий – знання, а операційно-діяльнісний – вміння використовувати ІКТ у професійній діяльності та для саморозвитку [10].

На думку О. Стойки, інформаційно-цифрова компетентність є однією з найважливіших для сучасного вчителя, адже, особливо в умовах дистанційного навчання, використання ІКТ дає можливість урізноманітнити форми та методи роботи зі здобувачами освіти, а також надає широкий спектр засобів, що сприяють залученню здобувачів до активної навчально-пізнавальної діяльності [6].

Проте проблема формування інформаційно-цифрової компетентності майбутніх учителів математики залишається малодослідженою. Важливим кроком у розв’язанні цього питання є розробка та впровадження моделі, яка базується на інтеграції сучасних цифрових технологій в освітній процес.

Метою статті є опис моделі формування інформаційно-цифрової компетентності майбутніх учителів математики у процесі застосування технології гейміфікації.

Виклад основного матеріалу. Формування інформаційно-цифрової компетентності майбутніх учителів математики є складним та багатогранним процесом, який потребує комплексного підходу та врахування різних аспектів професійної підготовки. Важливою умовою успішного розвитку цієї компетентності виступає створення відповідної моделі, яка враховує сучасні вимоги до педагогічної діяльності в умовах цифрового суспільства, зокрема здатність до ефективного використання ІКТ в освітньому процесі.

Поняття “модель” можна описати як інструмент або засіб для спрощеного уявлення, відображення або заміщення об’єкта дослідження, що дає змогу

отримати нові знання або уявлення про цей об'єкт, явище чи процес [7]. У педагогічній практиці досить часто використовується метод моделювання, при цьому він полягає у спрощеному відтворенні реальних освітніх ситуацій, що уможливлює вивчення педагогами взаємозв'язків між елементами освітнього процесу, прогнозування його результатів та розробку нових стратегій навчання [9].

Модель формування інформаційно-цифрової компетентності майбутніх учителів математики ми презентували у вигляді чотирьох блоків: цільового, організаційно-змістового, операційно-діяльнісного та результативного.

Цільовий блок представленої нами моделі включає мету, завдання та суб'єкти освітнього процесу. Метою, у нашому випадку, є формування інформаційно-цифрової компетентності майбутніх учителів математики, а його завданнями виступають:

– оволодіння знаннями, вміннями та навичками, необхідними для ефективного застосування ІКТ у професійній діяльності;

– формування мотивації та розуміння важливості використання ІКТ у педагогічній діяльності;

– формування здатності створювати ефективне цифрове освітнє середовище.

Щодо суб'єктів освітнього процесу, то ними у нашій моделі виступають здобувачі вищої освіти – майбутні учителі математики та науково-педагогічні працівники.

Організаційно-змістовий блок нашого дослідження охоплює сукупність підходів, які забезпечують комплексне формування інформаційно-цифрової компетентності майбутніх учителів математики. Основним, на нашу думку, у цьому процесі виступає компетентнісний підхід, який зосереджується на формуванні та розвитку ключових компетентностей, необхідних для успішної професійної діяльності в цифровому освітньому середовищі. Це також унормовано такими документами, як Концепція "Нова українська школа" [4] та Професійним стандартом за професіями "Вчитель початкових класів закладу загальної середньої освіти", "Вчитель закладу загальної середньої освіти", "Вчитель з початкової освіти (з дипломом молодшого спеціаліста)" [5]. Концепція "Нова українська школа" хоча і регламентує роботу лише закладів загальної середньої освіти, проте зазначає, що освітній процес повинен здійснюватися на засадах саме компетентнісного підходу. Це важливо, а саме тому, на нашу думку, в учителя, який формує компетентності здобувачів освіти, ці компетентності мають бути сформовані на належному рівні. Тому у процесі підготовки майбутніх учителів цей підхід передбачає не лише набуття знань та вмінь у сфері ІКТ, але й здатність ефективно застосовувати їх у педагогічній практиці, зокрема при використанні технології гейміфікації.

Поряд з компетентнісним, важливу роль відіграє особистісно орієнтований підхід, який враховує індивідуальні особливості, потреби та інтереси кожного здобувача освіти. Цей підхід створює умови для самореалізації і професійного зростання майбутніх учителів математики, забезпечуючи індивідуальну траєкторію розвитку їхніх цифрових навичок і компетенцій [3]. У тісному зв'язку з особистісно орієнтованим підходом знаходиться практико орієнтований підхід, який забезпечує безпосередній зв'язок теоретичної підготовки з практичним застосуванням набутих знань, вмінь та навичок. У контексті формування інформаційно-цифрової компетентності він передбачає активне залучення здобувачів вищої освіти до процесу навчання, зокрема через гейміфікацію, що сприяє розвитку їхніх практичних умінь у сфері ІКТ.

Системний підхід уможливлює розгляд процесу формування інформаційно-цифрової компетентності як цілісної системи взаємопов'язаних елементів. Це забезпечує комплексний розвиток усіх компонентів компетентності, враховуючи їх взаємозв'язки та взаємовплив у контексті використання технології гейміфікації. Доповнюючи системний підхід, синергетичний підхід базується на принципах самоорганізації та нелінійності розвитку складних систем. У нашому контексті це дає підставу розглядати процес професійної підготовки майбутнього вчителя як динамічну систему, що здатна до самоорганізації, де застосування технології гейміфікації створює нові можливості для професійного розвитку майбутніх учителів математики.

Завершальним, але не менш важливим, є аксіологічний підхід, який акцентує увагу на формуванні ціннісного ставлення майбутніх учителів математики до ІКТ та їх ролі в освітньому процесі. Цей підхід сприяє усвідомленню здобувачів освіти важливості розвитку власної інформаційно-цифрової компетентності та етичного використання ІКТ у професійній діяльності, зокрема, при застосуванні елементів гейміфікації.

Окрім підходів, організаційно-змістовий блок включає низку ключових принципів, на яких базується підготовка майбутнього вчителя математики. Принцип індивідуалізації забезпечує особистісно орієнтований підхід до навчання, враховуючи індивідуальні особливості та потреби кожного здобувача освіти. Міждисциплінарність сприяє інтеграції знань з різних галузей, зокрема математики, інформатики та педагогіки, що є важливим для формування комплексної інформаційно-цифрової компетентності саме майбутнього вчителя математики. Послідовність у навчанні забез-

печує поетапне формування компетентності, де кожен наступний етап базується на попередньому, створюючи міцну основу для професійного розвитку. Принцип нелінійності враховує різноманітність шляхів здобуття знань та навичок у цифровому середовищі, що особливо актуально при використанні технології гейміфікації. Наочність та систематичність у навчанні сприяють кращому засвоєнню матеріалу і формуванню цілісного розуміння ролі ІКТ у контексті викладання математики. Принцип доступності забезпечує відповідність навчального матеріалу рівню підготовки здобувачів освіти, поступово підвищуючи складність завдань у гейміфікованому середовищі. Принцип безпечності є критично важливим у контексті роботи з ІКТ, формуючи у майбутніх учителів розуміння важливості кібербезпеки та етичного використання ІКТ. Принцип міцності знань, умінь і навичок спрямований на формування стійкої інформаційно-цифрової компетентності, яка буде актуальною у довгостроковій перспективі професійної діяльності. Принцип нетрадиційності системи навчання відображається у використанні інноваційних технологій, методів та засобів, зокрема гейміфікації, що стимулює інтерес та мотивацію студентів до опанування цифрових технологій у контексті викладання математики. Цей принцип сприяє формуванню креативного підходу до використання ІКТ у майбутній педагогічній діяльності.

Останнім, проте не за значущістю, компонентом організаційно-змістового блоку є зміст професійної підготовки майбутніх учителів математики, що сприяє формуванню інформаційно-цифрової компетентності. Так, для здобувачів освіти освітньо-професійних програм “Середня освіта (Математика)” та “Середня освіта (Математика. Інформатика)” освітнього ступеня “Бакалавр” одними з базових освітніх компонентів, які дають змогу сформувати інформаційно-цифрову компетентність, на нашу думку, є “Інформатика” та “Мови програмування”. Крім того, майбутнім педагогам може бути запропоновано відвідування наукового гуртка “Гейміфікація в освіті”, що дозволить їм повною мірою ознайомитись з поняттям “гейміфікації”, її основними принципами та можливостями застосування в освітній діяльності.

Операційно-діяльнісний блок запропонованої нами моделі спрямований на забезпечення умов для практичного оволодіння необхідними знаннями, уміннями і навичками у сфері цифрових технологій. Цей блок охоплює такі ключові компоненти, як форми роботи (лекції, лабораторні заняття, самостійну та гурткову роботу); методи (словесні, ігрові, проблемний підхід, проєктний метод, навчання у співпраці); засоби (традиційні навчальні посібники, технічні інструменти на кшталт ПК і SMART-дошок, цифрові ресурси, як онлайн-сервіси й симулятори) та технології (гейміфікації, проблемного і активного навчання). При цьому найбільш доцільною і такою, що сприятиме залученню майбутніх педагогів до активного використання ІКТ у професійній діяльності, на нашу думку, є технологія гейміфікації. Такий підхід забезпечує комплексне формування знань, умінь і навичок, необхідних для використання цифрових технологій у майбутній професійній діяльності.

Результативний блок моделі формування інформаційно-цифрової компетентності майбутніх учителів математики включає критерії, показники, рівні сформованості та кінцевий результат. Серед критеріїв для визначення рівня сформованості цієї компетентності ми вбачаємо когнітивний (ступінь знань у сфері цифрових технологій); мотиваційно-ціннісний (інтерес до використання цифрових технологій); операційно-діяльнісний (уміння ефективно застосовувати цифрові інструменти); особистісно-рефлексивний (здатність до самостійного оцінювання власної компетентності) та дослідницький (готовність до пошуку нових знань у галузі ІКТ) [8]. Кожен із цих критеріїв має показники, за якими визначаються такі рівні сформованості компетентності: низький (репродуктивний), середній (продуктивний) та високий (творчий). Загальним результатом є підвищення рівня сформованості інформаційно-цифрової компетентності, що забезпечує майбутнім учителям математики необхідні знання та навички для успішного використання цифрових технологій у професійній діяльності.

З метою впливу на розглянуті блоки нашої моделі формування інформаційно-цифрової компетентності майбутніх учителів математики визначимо такі педагогічні умови:

– формування стійкої мотивації майбутніх учителів математики до використання ІКТ у професійній діяльності;

– оновлення змісту, форм, методів та засобів професійної підготовки майбутніх учителів математики для забезпечення розвитку їхньої інформаційно-цифрової компетентності;

– набуття майбутніми вчителями математики досвіду використання ІКТ для організації освітнього процесу і удосконалення власної інформаційно-цифрової компетентності.

Виходячи з вищевикладеного, пропонуємо таку модель формування інформаційно-цифрової компетентності майбутніх учителів математики (рис. 1).

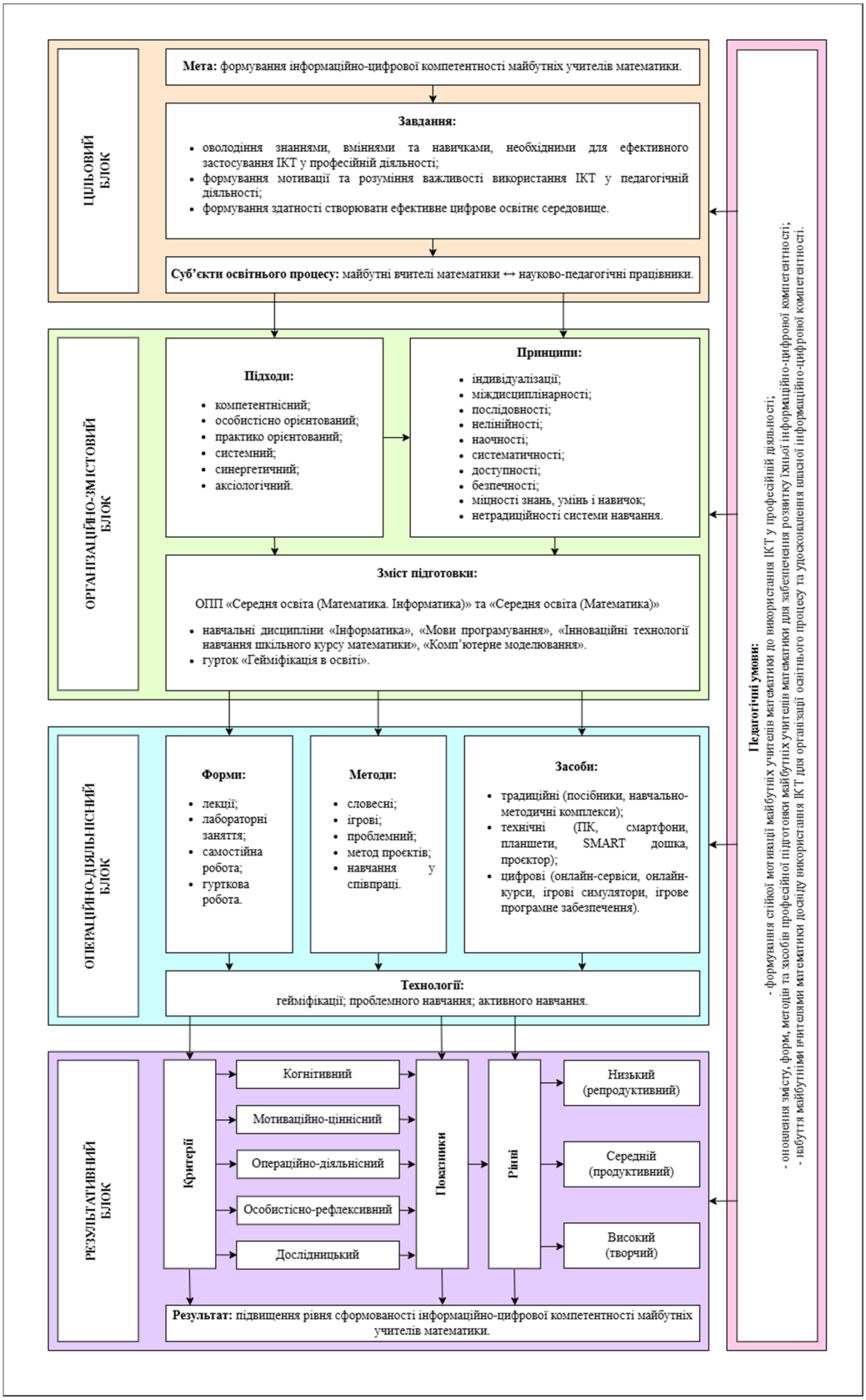

Рис. 1. Модель формування інформаційно-цифрової компетентності майбутніх учителів математики у процесі застосування технології гейміфікації

Висновки. Запропонована модель формування інформаційно-цифрової компетентності майбутніх учителів математики враховує актуальні вимоги до професійної підготовки педагогів. Використання цієї моделі сприяє розвитку знань, умінь та навичок, необхідних для ефективного застосування ІКТ у викладанні, а також формуванню позитивного ставлення до використання таких технологій як для розв'язання професійних проблем, так і особистих. Реалізація педагогічних умов, описаних у статті, дозволить забезпечити підготовку компетентних фахівців, здатних адаптуватися до вимог сучасної освітньої системи.

Перспективи подальших досліджень вбачаємо у практичному впровадженні моделі в освітній процес педагогічних закладів вищої освіти, а також оцінку її ефективності через аналіз рівнів сформованості інформаційно-цифрової компетентності здобувачів освіти.

ЛІТЕРАТУРА

1. Falloon G. From digital literacy to digital competence: the teacher digital competency (TDC) framework. *Educational Technology Research and Development.* 2020. No. 68 (5). pp. 2449–2472. DOI: https://doi.org/10.1007/s11423-020-09767-4.

2. Napal Fraile M., Peñalva-Vélez A. & Mendióroz Lacambra A. Development of Digital Competence in Secondary Education Teachers' Training. *Education Sciences,* 2018. No. 8 (3). 104 p. DOI: https://doi.org/10.3390/educsci8030104.

3. Медведєва М. Особистісно орієнтоване навчання дискретної математики у вищих навчальних закладах з використанням інформаційних технологій : дис. …канд. пед. наук. Київ, 2013. 284 с.

4. Нова українська школа, Концепція 2016. URL: https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/nova-ukrainska-shkola-compressed.pdf.

5. Про затвердження професійного стандарту за професіями "Вчитель початкових класів закладу загальної середньої освіти", "Вчитель закладу загальної середньої освіти", "Вчитель з початкової освіти (з дипломом молодшого спеціаліста)" : Наказ № 2736-20. 2020. URL: https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v2736915-20#Text.

6. Стойка О. Формування інформаційно-цифрової компетентності майбутніх учителів в умовах дистанційного навчання. *Педагогічні науки: теорія та практика,* 2023. № 2. С. 66–72. DOI: https://doi.org/10.26661/2786-5622-2023-2-10.

7. Теплицька А. Модель і моделювання в професійній освіті майбутніх учителів. *Духовність особистості: Методологія, теорія і практика.* 2015. № 69 (6). С. 181–191.

8. Тітова Л. Критерії сформованості інформаційно-цифрової компетентності майбутніх учителів математики. *Інноваційна педагогіка.* 2023. № 2 (56). С. 147–150. DOI: https://doi.org/10.32782/2663-6085/2023/56.2.32.

9. Ткач Л. Педагогічне моделювання практичної підготовки майбутніх техніків-технологів зі спеціальності "Виробництво хліба, кондитерських, макаронних виробів і харчових концентратів". *Український педагогічний журнал*, 2019. № 2. С. 106–118. DOI: https://doi.org/10.32405/2411-1317-2019-2-106-118.

10. Ткачук Г., Медведєва М. ІКТ як засіб формування інформаційно-цифрової компетентності студентів педагогічних університетів. *Молодь і ринок.* 2023. № 1 (209). С. 74–80. DOI: https://doi.org/10.24919/2308-4634.2023.272479.

REFERENCES

1. Falloon, G. (2020). From digital literacy to digital competence: the teacher digital competency (TDC) framework. *Educational Technology Research and Development,* Vol. 68(5), pp. 2449–2472. DOI: https://doi.org/10.1007/s11423-020-09767-4. [in English].

2. Napal Fraile, M., Peñalva-Vélez, A., & Mendióroz Lacambra, A. (2018). Development of Digital Competence in Secondary Education Teachers' Training. *Education Sciences,* Vol. 8(3), p. 104.: DOI: https://doi.org/10.3390/educsci8030104. [in English].

3. Medvedjeva, M. (2013). Osobystisno oriientovane navchannia dyskretnoi matematyky u vyshchykh navchalnykh zakladakh z vykorystanniam informatsiinykh tekhnolohii [Personality-oriented teaching of discrete mathematics in higher education institutions using information technologies]. *Candidate's thesis.* Kyiv, 284 p. [in Ukrainian].

4. Nova ukrainska shkola [New Ukrainian school]. Concept (2016) (Ukraine). Available at: https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/nova-ukrainska-shkola-compressed.pdf. [in Ukrainian].

5. Pro zatverdzhennia profesiinoho standartu za profesiiamy "Vchytel pochatkovykh klasiv zakladu zahalnoi serednoi osvity", "Vchytel zakladu zahalnoi serednoi osvity", "Vchytel z pochatkovoi osvity (z dyplomom molodshoho spetsialista)" [On Approval of the Professional Standard for the Professions of Primary School Teacher of a General Secondary Education Institution, Teacher of a General Secondary Education Institution, Teacher of Primary Education (with a Junior Specialist Diploma)]. Order № 2736-20 (2020) (Ukraine). Available at: https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v2736915-20#Text. [in Ukrainian].

6. Stoika, O. (2023). Formuvannia informatsiino-tsyfrovoi kompetentnosti maibutnikh uchyteliv v umovakh dystantsiinoho navchannia [Formation of future teachers' information and digital competence in distance learning]. *Pedagogical sciences: theory and practice,* Vol. 2, pp. 66–72. DOI: https://doi.org/10.26661/2786-5622-2023-2-10. [in Ukrainian].

7. Teplytska, A. (2015). Model i modeliuvannia v profesiinii osviti maibutnikh uchyteliv [Model and modeling in professional education of future teachers]. *Spirituality of the individual: methodology, theory and practice,* Vol. 6(69). pp. 181–190. [in Ukrainian].

8. Titova, L. (2023). Kryteriyi sformovanosti informatsiyno-tsyfrovoyi kompetentnosti maybutnikh uchyteliv matematyky [Criteria for the formation of information and digital competence of future mathematics teachers]. *Innovative pedagogy.* Vol. 2. Issue. 56. pp. 147–150. DOI: https://doi.org/10.32782/2663-6085/2023/56.2.32. [in Ukrainian].

9. Tkach, L. (2019). Pedahohichne modelyuvannya praktychnoyi pidhotovky maybutnikh tekhnikiv-tekhnolohiv zi spetsialnosti "Vyrobnytstvo khliba, kondyterskykh, makaronnykh vyrobiv i kharchovykh kontsentrativ" [Pedagogical modelling of practical training of future technologists in the specialty "Production of bread, confectionery, pasta and food concentrates"]. *Ukrainian Pedagogical Journal,* Vol. 2. pp. 106–118. DOI: https://doi.org/10.32405/2411-1317-2019-2-106-118. [in Ukrainian].

10. Tkachuk, Gh. & Medvedjeva, M. (2023). IKT jak zasib formuvannja informacijno-cyfrovoji kompetentnosti studentiv pedaghoghichnykh universytetiv [ICT as a means of forming information and digital competence of students of pedagogical universities]. *Youth & market,* Vol. 1(209). pp. 74–80. DOI: https://doi.org/10.24919/2308-4634.2023.272479. [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 05.11.2024

UDC 378
DOI: https://doi.org/10.24919/2308-4634.2024.316503

Nataliia Hantimurova, *Postgraduate Student of the General Pedagogy and Preschool Education Department, Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University*

FORMATION OF UKRAINIAN LANGUAGE COMPETENCE AS PART OF FOREIGN STUDENTS' PROFESSIONAL TRAINING IN MEDICAL UNIVERSITIES OF UKRAINE

The article substantiates the importance of forming Ukrainian language competence, which is part of the professional training of foreign students. The diversity and complexity of this process marks the specifics of medical education, which involves the use of professional terminology both in educational and practical activities is noted. The article focuses on the need to study the Ukrainian language, which is the basis for the successful integration of foreign medical students in the educational process and facilitates the process of adaptation to life in Ukraine.

The main difficulties that foreign students face that arise at the initial stage of studying the Ukrainian language are considered. The main ones are differences in grammar, phonetics, spelling, style, etc. Attention is focused on the positive impact of preparatory faculties, which provide basic knowledge not only in professional disciplines but also acquaint with the culture, traditions and social life of Ukrainians. Due to this, the training of foreign medical students in the initial courses is quite successful and does not require additional efforts related to the organization of educational activities.

The main approaches to the formation of Ukrainian language competence of foreign students, namely the development of communication skills not only in classes on the Ukrainian language but also during the study of professional disciplines, are analyzed. It is noted that modeling clinical situations and practical classes with patients in hospitals have a positive effect on the assimilation of new material and the improvement of language skills. Mastering the Ukrainian language contributes not only to the successful training of foreign medical students but also to further professional activity in medical institutions of Ukraine, where the state language is the main means of communication.

Keywords: *Ukrainian language competence; foreign students; medical universities; communication; professional training.*
Fig. 2. Ref. 12.

Наталія Гантімурова, *аспірант кафедри загальної педагогіки та дошкільної освіти Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка*

ФОРМУВАННЯ УКРАЇНОМОВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ЯК СКЛАДОВА ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ ІНОЗЕМНИХ ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ В МЕДИЧНИХ УНІВЕРСИТЕТАХ УКРАЇНИ

У статті обґрунтовано важливість формування україномовної компетентності, яка є складовою професійної підготовки іноземних здобувачів вищої освіти. Відзначається багатогранність та складність цього процесу, який полягає у специфіці медичної освіти, що передбачає використання фахової термінології як у навчальній, так і практичній діяльності. У статті акцентується увага на необхідності вивчення української мови, яка є основою для успішної інтеграції іноземних здобувачів вищої медичної освіти у навчальний процес та полегшує процес адаптації до проживання в Україні.

Розглянено основні труднощі, які виникають у іноземних здобувачів вищої освіти на початковому етапі вивчення української мови. Основними з них є відмінності у граматиці, фонетиці, орфографії, стилістиці тощо. Акцентується увага на позитивному впливі підготовчих факультетів, які дають базові знання не лише з фахових дисциплін, а й ознайомлюють з культурою, традиціями та соціально-побутовим життям українців. Завдяки цьому навчання іноземних здобувачів вищої медичної освіти на початкових курсах є досить успішним та не потребує додаткових зусиль, що пов'язані із організацією освітньої діяльності.

Проаналізовано основні підходи до формування україномовної компетентності студентів-іноземців, а саме розвиток комунікативних навичок не лише на заняттях з української мови, а й під час вивчення фахових дисциплін. Зазначається, що моделювання клінічних ситуацій та практичні заняття із хворими в лікарнях позитивно впливають на засвоєння нового матеріалу та вдосконалення мовних навичок. Опанування українською мовою сприяє не лише успішному навчанню іноземних студентів-медиків, а й подальшій професійній діяльності в медичних закладах України, де державна мова є основним засобом комунікації.

Ключові слова: *україномовна компетентність; іноземні здобувачі вищої освіти; медичні університети; комунікація; професійна підготовка.*

© N. Hantimurova, 2024

Introduction. Modern globalization, establishing intercultural relations and exchange of experience in international academic communities emphasize the importance of foreign students' training at medical universities in Ukraine. High-quality communication is a key factor for successful performance of professional duties. That is why the formation of Ukrainian language competence among foreign students who receive higher medical education at universities in Ukraine is very important. Fundamental knowledge of the Ukrainian language contributes not only to the successful integration of foreign students in the educational process, but also to the preparation for future professional activities in the medical field, which requires communication skills with both patients and medical personnel. Ukrainian language competence is an integral part of the professional training of future foreign doctors, as it is necessary for understanding scientific medical literature, maintaining the necessary documentation, establishing correct diagnoses and consulting patients. Insufficient language proficiency can become a barrier to effective training and further professional activities of foreign students in Ukraine.

Review of the sources. The process of professional training of foreign students and the formation of their Ukrainian language competence is the subject of research by many scientists. The peculiarities of future foreign doctors' training to master professional terminology in medical institutions of higher education was studied by N. Avramenko The problem of teaching the Ukrainian language to foreign students is investigated by L. Bey and O. Trostynska. The concept of language education of foreigners in higher education institutions of Ukraine was studied by T. Mazuryk. Scientists O. Kovtunenko, T. Filat, L. Serbinenko, M. Sidora, O. Zaporozhets state that the difficulties of attracting foreign students primarily arise from lack of language knowlodge. Also such scientists as O. Ignatyuk, I. Sladkikh, T. Dementieva, V. Gumenyuk emphasize the importance of language training at medical universities of Ukraine.

The purpose of the article is to analyze the main features of the formation of Ukrainian language competence of foreign foreign students who study at medical universities in Ukraine.

Presentation of the material. Training of future foreign doctors in Ukraine is one of the effective forms of cultural and scientific cooperation, which contributes to strengthening the authority of our country in the international stage and is a source of additional funding for education. It was noted by N. Avramenko that foreign students are a special category of youth. Their aim is to obtain higher education of the European model in Ukraine. After entering medical institutions of higher education they are trained under a special program for foreigners to study the language and culture of the country and some specialized disciplines [1, 37]. Before the full-scale invasion, Ukraine held a worthy position among developed European countries in terms of the total number of foreign students. In most cases foreigners chose medical, dental and pharmaceutical specialties.

Future foreign doctors obtain higher medical education in 16 universities of Ukraine. According to the Ukrainian State Center for International Education in 2023, the number of medical students was as follows: at Zaporizhzhia State Medical University – 2875 foreign students; Kharkiv National Medical University – 2429; O. Bogomolets National Medical University – 2421; National Pirogov Medical University, Vinnitsa – 2124; Odessa National Medical University – 1941; I. Ya. Horbachevsky Ternopil National Medical University – 1737 [11, 37].

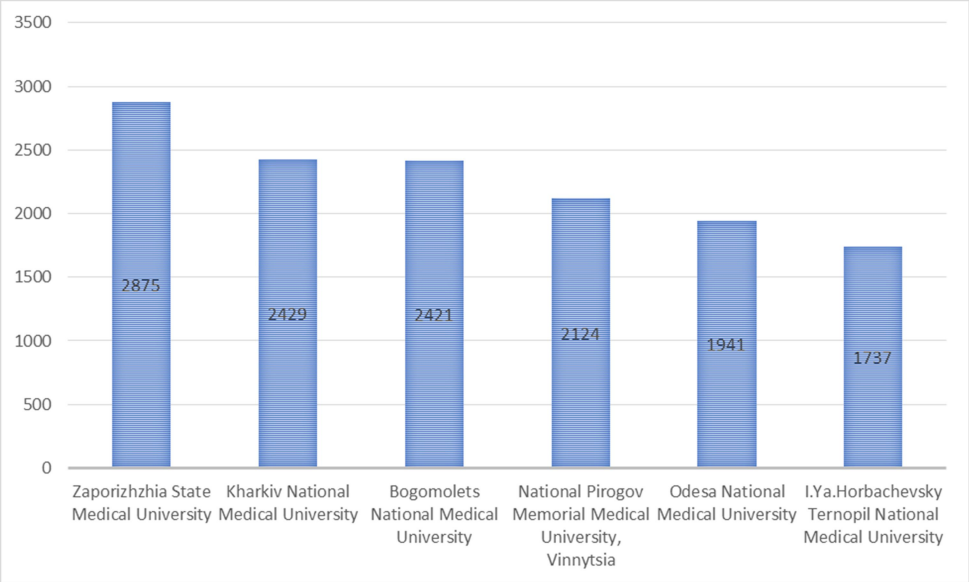

Figure 1. The number of foreign students at medical universities of Ukraine as of January 1, 2023.

The formation of Ukrainian language competence is an important component of the professional training of foreign medical students. It provides a successful integration of foreign students into the professional medical environment of our country, compliance with the requirements of medical care and communicative interaction with patients.

Competence (from Lat. competens (competentis) – proper, appropriate), according to the materials of the dictionary of foreign words, means awareness, knowledge, authority [10, 282].

The term "competence" is studied by modern native and foreign scientists. Ukrainian pedagogue N. Moiseyuk believes that "competence is the quality of the individual, which is necessary for high-quality productive activity in a certain area" [6, 18]. She emphasizes that competence includes not abstract general and subject skills, but specific life skills that will be necessary for a person of any age or profession.

Scientists A. Antonova and L. Maslak describe competence as a harmonious, integrated, systematic combination of knowledge, skills, norms, emotional value attitude and reflection, which ensure the readiness of the individual to solve practical problems [2, 101].

According to M. Golovan, "competence is the possession manifested in effective activity and including a personal attitude to the subject and product of activity. Competence is an integrative formation of the individual, integrating knowledge, skills, experience and personal properties that determine the desire, ability and willingness to solve problems and tasks that arise in real life situations, while realizing the significance of the subject and result of activity" [3, 29].

Competence as an ability to perform different tasks or work is also defined in the normative documents of the International Board of Standards for Training, Performance and Instruction (IBSTPI). Moreover, the concept of competence implies a set of knowledge, skills and attitudes that allow an individual to act effectively or perform certain functions aimed at achieving certain standards in the professional field [12, 31].

As Ukraine is a popular country for medical education, many students come here from countries where the Ukrainian language is not used. So, in most Western countries, educational services are provided only to those foreign citizens who speak the language of instruction and have appropriate certificates of secondary education and preliminary language training. In Ukraine foreign citizens are offered preparatory departments. According to O. Ignatyuk, the preparatory faculty for foreign citizens is the first step in mastering the knowledge base, skills and abilities in the field of the future profession. Training of foreign citizens in the preparatory department (faculty) is a complex, branched, creative process that depends on many factors: the initial level of training, the mental state of students during the adaptation period, the ability to assimilate information in a non-native language and many others. Applicants of the preparatory department (faculty) during their studies should acquire a certain basic set of knowledge, skills and abilities in the chosen specialty [5, 40].

In I. Ya. Horbachevsky Ternopil National Medical University, foreign students, in addition to language training, have the opportunity to get acquainted with the content of general scientific disciplines. In particular, they study subjects such as "Chemistry", "Physics", "Mathematics", where they learn the basic terms and concepts that are necessary for further education in higher medical education institutions in Ukraine. Also, students of the preparatory department (faculty) study the course "Country Studies" through which they get acquainted with the history, culture and customs of Ukraine. According to surveys, this course is very interesting for foreign citizens and helps them to adapt more easily to life in a new country.

Institutions of higher medical education in Ukraine pay special attention to the development of Ukrainian language competence during the studies of foreign students.

On the opinion of I. Semenenko "the effectiveness of professional training of foreign students depends on the assimilation of the language of the country of study as a means of communication. During the process of language training the professional value attitude of foreign students to specialized training should be laid as a conscious attitude to the subject of educational activity. This awareness is expressed in the understanding of the importance and significance of language training for their professional education" [8, 230]. In the process of studying the problem of teaching foreign students in higher education institutions, attention is drawn to the need of establishing integrative ties between teachers of language training and teachers of a professional profile. It is also considered appropriate to introduce interdisciplinary connections for all specialties without exception. This will allow students to process professional texts already during language training.

In order to master speaking, reading and writing in Ukrainian language, it is important to learn consciously the system of the language as a whole (phonetics, vocabulary, grammar), as well as the laws of the language (comparison of the systems of Ukrainian and English languages).

Based on the analyzed sources, it can be assumed that Ukrainian language competence is a set of knowledge, skills and abilities that are necessary for the effective use of the Ukrainian language in all activities, in particular in the professional activities of a doctor. It is an important component of the general language culture, which allows a person to communicate, learn, work and participate in public life effectively.

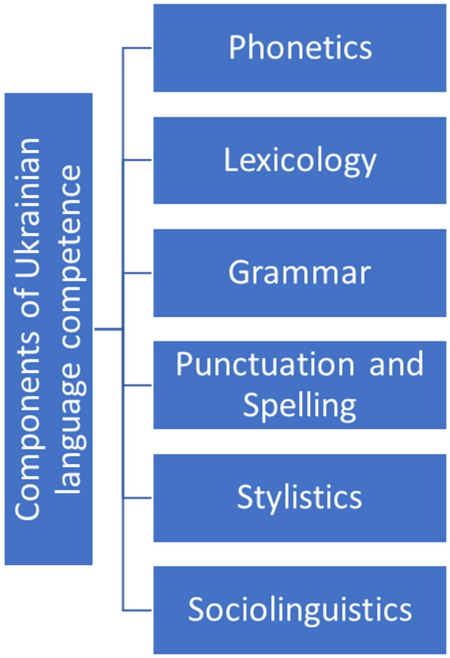

Figure 2. Components of Ukrainian language competence for foreign medical students

These components are considered in the process of learning the Ukrainian language by foreign students who study at medical universities of Ukraine. As the course of the modern Ukrainian literary language is designed to provide professional training in the modern Ukrainian literary language, to help students practically master its literary norms, to form strong skills of written and oral speech

During the first months of training, future foreign doctors need to learn a large number of new words, specific terms and phrases of the Ukrainian language. The medical student has to solve various problems that require the formation of skills and knowledge in various areas of educational and professional activities, in particular, communicate with patients during practical training in the hospital, writing a medical history, working in laboratories, participating in scientific and practical conferences, etc.

In order to solve these problems and to ensure the possibility of communication in the Ukrainian speaking environment, a foreign medical student needs to master the skills and abilities in all types of speech activity (reading, listening, speaking, writing).

The specifics of the methodology of teaching the Ukrainian language as a foreign requires attention, firstly, to the peculiarities of the Ukrainian language communication environment and secondly, to the assimilation of professional subjects from the first days of being in a medical university. This motivates the relevance of personality oriented approach to the preparation of a future foreign doctor, the search for such pedagogical conditions that would maximize the formation of a person capable of independently regulating ones own education in medical university.

The whole system of training is aimed at mastering the language material and consists of four stages:

1) knowledge message;
2) formation of speech skills;
3) improvement of speech skills;
4) development of speech skills.

According to T. Serghienko in teaching foreign students it is important to form speaking skills that are most realized in typical doctor-patient situations at different stages of communication:

- At the stage of actual communication – the skills of expressing formulas of speech etiquette and using interrogative sentences regarding the passport characteristics of the patient;
- At the stage of the system survey – the skills of using various types of questions in order to collect medical history and find out the patient's symptoms;
- At the stage of objective examination – the skills of motivation the patients to perform certain actions during various types of examination, and responds to patients' questions and possible psycho-emotional elements in their behavior;
- At the stage of recommendations – the skills of notifying and expressing explanations about the course of treatment, motivation to observe the rules of usage and dosage of drugs, regimen and lifestyle [9, 70].

During the training of foreign students in the Ukrainian speaking environment, the most efficient and effective can be considered such a training organization that would ensure the involvement of students in the

communicative activities of medical specialist. At the same time the linguistic and mental activity of people are in the spotlight. The main object of study is linguistic communication and the functional properties of language and speech in their inseparable unity.

According to I. Humenna effective communication requires:

- common language of communication participants;
- common vocabulary;
- logical thinking;
- attitude of interlocutors to each other;
- trust in interlocutor;
- honesty, sincerity in the process of communication;
- correspondence between verbal and non-verbal modes of communication;
- the presence of a single communicative space;
- the presence of feedback as well as the significance of information [4, 17].

As the course of studying the Ukrainian language is primarily practical, its purpose is to master the language, which lies in the formation of communicative professional competence of foreign students. Therefore, the communicative approach is the main factor that forms the methodological orientation of language teacher in tutoring the Ukrainian language to foreign students.

In the process of forming communicative skills regarding the study of Ukrainian by foreigners, the most efficient and effective can be considered such an organization of training that would ensure the involvement of students in communicative activities, because the communicative approach involves entering such areas of communication where the intentions of the speaker, his role characteristics, special strategies of speech behavior are manifested. The focus is on issues related to the use of language in specific speech acts and phenomena.

In the process of learning with a communicative approach, students acquire communicative competence – the ability to use the language depending on the specific situation. It is indicative that students learn communication in the process of communication itself.

We consider that free communication should be practiced from the first lessons, that is, the expression of one's own thoughts, proposals, judgments, explanations, questions in unplanned situations. The teacher can start classes with questions that directly relate to the life of students: "How are you doing? What did you do yesterday? How did you spend your weekend? "

To activate the previously studied vocabulary and develop the student's creative abilities at the beginning of the lesson, the teacher can conduct a variety of exercises: associograms, training cards, chain games, crosswords, exercises such as "question – answer".

According to many researchers, the communicative approach to studying is the most effective, as it is aimed at the formation and development of speech, mental abilities and skills of students, the practice of situational communication and immersion in the Ukrainian language communication process. Among the positive features of learning based on a communicative approach we propose to use the native language of students for revealing the meaning of educational material, the perception of language in the learning process as means of communication, the development of oral speech when learning a foreign language, the study of grammar in language models that contribute to better assimilation of material.

Another very effective approach to language learning is the activity approach. It is aimed at the formation and development of cross-cutting skills and personality: abilities for teamwork, self-improvement, self-realization, successful adaptation in society, application of theoretical knowledge in practice, etc [7, 117].

Many scientists give competence approach, which focuses on the modern requirements of society in its innovative development, designed to direct the educational process to the formation and development of common (basic) and subject (professional) competencies, resulting in the harmonization of educational and life goals [9, 69]. The center of competence approach in teaching Ukrainian as a foreign language is the formation of communicative speech competence, which is characterized by the ability to use the learned information and skills in accordance with communicative tasks.

The studying of Ukrainian language by foreign medical students is a long-term process and requires the use of various approaches, methods and consideration of personal individual characteristics and national cultural factors.

Conclusion. The formation of Ukrainian-language competence among foreign medical students is an important component of their professional training. Mastering the Ukrainian language not only contributes to the integration of students into the educational process, but also increases their ability to communicate effectively with patients and colleagues in a professional environment. The Ukrainian language helps foreign students to understand medical terminology better, master theoretical and practical knowledge and follow ethical standards which are inherented to the medical profession in Ukraine. The importance of targeted language learning lies in the development of communication skills that are critical for successful medical practice.

REFERENCES

1. Avramenko, N.O. (2019). Pidhotovka maibutnikh likariv-inozemtsiv do ovolodinnia profesiinoiu terminolohiieiu u medychnykh zakladakh vyshchoi osvity [Preparing future foreign doctors to master professional terminology in medical institutions of higher education]. *Candidate's thesis.* Khmelnytskyi, 354 p. [in Ukrainian].

2. Antonova, O.Ye. & Maslak, L.P. (2011). Yevropeiskii vymir kompetentnisnoho pidkhodu ta yoho kontseptualni zasady. Profesiina pedahohichna osvita: kompetentnisnyi pidkhid [European dimension of competence approach and its conceptual foundations. Professional pedagogical education: competence approach]. *Monograph.* Zhytomyr, pp. 81–109. [in Ukrainian].

3. Holovan, M.S. (2008). Kompetentsiia i kompetentnist: dosvid teorii, teoriia dosvidu [Competence and competence: experience of theory, theory of experience]. Publ. Higher Education of Ukraine. No.3. pp. 23–30. [in Ukrainian].

4. Humena, I.R. (2016). Pidhotovka maibutnikh likariv do profesiinoi komunikatsii na zasadakh mizhdystsyplinarnoi intehratsii [Preparing future doctors for professional communication on the basis of interdisciplinary integration]. *Candidate's thesis.* Rivne, 270 p. [in Ukrainian].

5. Ihnatiuk, O.A. & Sladkykh, I.A. (2011). Sutnist poniattia hotovnist studentiv-inozemtsiv hrup dovuzivskoi pidhotovky do navchannia u vyshchykh tekhnichnykh navchalnykh zakladakh [The essence of the concept of readiness of foreign students of pre-university training groups to study in higher technical educational institutions]. *Pedagogy: scientific works.* No. 161 (173), pp. 38–44. [in Ukrainian].

6. Moiseiuk, N.Ye. (2007). Pedahohika [Pedagogy]. *Study guide.* Publ. 5th. Kyiv, p. 656. [in Ukrainian].

7. Pradivliannyi, M.H. (2016). Vykorystannia osobystisno oriientovanoho pidkhodu u formuvanni hotovnosti do inshomovnoho profesiinoho spilkuvannia studentiv tekhnichnykh spetsialnostei [The use of a personally oriented approach in the formation of readiness for foreign language professional communication of students of technical specialties]. Vinnytsia Politechnic University. No. 4. pp. 115–119. [in Ukrainian].

8. Semenenko, I.Ye. (2015). Analiz teoretychnykh pidkhodiv do vyznachennia poniattia "fakhova pidhotovka" inozemnykh studentiv [Analysis of theoretical approaches to the definition of the concept of "professional training" of foreign students]. *Pedagogy and psychology,* No. 51. pp. 228–237. [in Ukrainian].

9. Serhiienko, T.V. (2017). Naukovo-teoretychni zasady formuvannia navychok fakhovoi medychnoi komunikatsii v inozemnykh studentiv medychnykh universytetiv Ukrainy [Scientific and theoretical principles of formation of professional medical communication skills in foreign students of medical universities of Ukraine]. *Higher education of Ukraine.* No. 4. Kyiv, pp. 66–72. [in Ukrainian].

10. Morozov, S.M. & Shkaraputa, L.M. (2000). Slovnyk inshomovnykh sliv [Dictionary of foreign words]. Kyiv, 680 p. [in Ukrainian].

11. Ukrainskyi derzhavnyi tsentr mizhnarodnoi osvity [Ukrainian State Center of International Education], Avaible at: https://studyinukraine.gov.ua/uk/statistika/ [in Ukrainian].

12. Foxon, Marguerite; Richey, Rita C.; Roberts, Robert C.; Spannaus, Timothy W. (2003). Training Manager Competencies: The standards (3rd Ed.). Syracuse, NY: ERIC Clearinghouse on Information and Technology, p. 177. [in English].

Стаття надійшла до редакції 05.11.2024

"З усіх творінь найпрекрасніше – людина, що отримала прекрасне виховання".

Епіктет
давньогрецький філософ

"Правда завжди перемагає; інша річ, що деколи перемога може прийти з фатальним запізненням".

Ірина Вільде
українська письменниця

"Значно легше помилитись цілком, ніж наполовину".

Йоганн Вольфганг фон Гете
німецький поет, прозаїк, драматург

"Почніть робити те, що потрібно. Потім робіть те, що можливо. І ви раптом виявите, що робите неможливе".

Св.Франциск Асізський
італійський християнський святий

"Людина повинна поважати своє покликання, яким би воно не було, і підтримувати гідність цього покликання, і вимагати від інших поваги до нього, якщо воно того варте".

Чарлз Діккенс
англійський письменник

ДЛЯ НОТАТОК

ВИМОГИ ДО ЗМІСТУ ТА ОФОРМЛЕННЯ СТАТЕЙ
У ЩОМІСЯЧНИЙ НАУКОВО-ПЕДАГОГІЧНИЙ ЖУРНАЛ "МОЛОДЬ І РИНОК"

1. Приймаються одноосібні статті (співавтори). Текст обсягом 8–12 друкованих сторінок із ілюстраціями (рисунками, таблицями). У статтях повинно бути чітко і стисло, без зайвих математичних формул, викладено те нове та оригінальне, що досягнуто авторами в їх практичній діяльності. Потрібно уникати повторів, зайвих подробиць та загальновідомих положень, на які можна посилатися, вказуючи відповідний номер у списку літератури, що додається.

2. Електронний варіант статті виконується в редакторі Microsoft Word, причому файл має бути збережений в форматі: *.doc. Формат сторінки А4, шрифт Times New Roman, розмір шрифту – 14 кегль. Розмір полів: ліве – 3,0 см; праве – 1,5 см; верхнє – 2,0 см; нижнє – 2,0 см; інтервал – 1,5.

До рукопису додаються:

- УДК;
- анотація українською мовою 500 друкованих знаків, анотація англійською мовою розширена, обсяг 1800–2000 друкованих знаків, до англійської анотації додається в окремому файлі український переклад;
- ключові слова (українською, англійською мовами), перелік ключових слів від 5 до 10;
- рисунки, таблиці з підрисунковими підписами;
- оформлення списку літератури – за міжнародним бібліографічним стандартом APA; кількість літературних джерел має складати не менше 5 та не більше 15. Цитувати необхідно як класичні, так і найновіші публікації (останніх 3–5 років) опублікованих у провідних профільних виданнях. У кінці статті подається транслітерований список літератури (References).
- відомості про автора (авторська карточка: прізвище, ім'я та по-батькові, посада, місце праці, вчений ступінь, наукове звання, адреса (службова, домашня), телефони.

3. До статей додається рекомендація кафедри (відділу) установи, де автор працює, і рецензія доктора чи кандидата наук; для статей докторів та кандидатів наук рецензій не потрібно.

4. Таблиці повинні мати назви та порядковий номер. Одночасне використання таблиць та графіків для пояснення одних і тих же положень не рекомендується.

5. Статті підписуються всіма авторами із зазначенням домашньої адреси, номерів домашнього та службового телефонів автора, який буде листуватися з редакцією з приводу цієї статті.

Редколегія відхиляє статті з порушенням цих вимог:

Відповідно до вимог Атестаційної колегії МОН України до фахових видань та публікацій необхідно дотримуватися таких елементів написання статей: постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями, аналіз основних досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми і на які спирається автор, виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, яким присвячується дана стаття; формування мети статті (постановка завдання); виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів; висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямку.

Сфера розповсюдження та категорія читачів:

- загальнодержавна, зарубіжна;
- викладачі університетів, ЗВО всіх рівнів акредитації, студенти, аспіранти, науковці, фахівці освітньої діяльності, які підвищують свої професійні компетенції в галузі освіти та педагогічних наук.

Програмні цілі (основні принципи) або тематична спрямованість:

Ознайомлення із питаннями наукових досліджень із загальної педагогіки, історії педагогіки, теорії та методики навчання, корекційної педагогіки, теорії та методики професійної освіти, соціальної педагогіки, теорії та методики управління освітою, теорії та методики виховання, дошкільної педагогіки, інформаційно-комунікаційних технологій в освіті та науці.

Молодь і ринок
Youth & market

№ 11 (231) листопад 2024

No. 11 (231) November 2024

Головний редактор
Микола Галів

Відповідальний редактор
Наталія Примаченко

Літературне редагування
Ірина Невмержицька

Макетування та верстка
Ірина Негура

Підписано до друку 02.12.2024 р. Ум. друк. арк. 20,75.
Папір офсетний. Друк офсетний. Наклад 100 прим. Формат 60 х 84 1/8.
Гарнітура Times New Roman.
Віддруковано у друкарні “Посвіт”
82100, Львівська обл., м. Дрогобич, вул. Мазепи, 7